

2703/1730 P
C - 1176-8

Šedesát let

politického zápasu
o práva národa českého

1848 — 1908

Napsal

ADOLF SRB,

autor Politických dějin národa českého.

MATICE



LIDU

Založena r. 1866

V PRAZE

Tiskem a nákladem F. Šimáčka

1908

PREDMLUVA.

Šedesat roků trvá již zápas českého národa za politická práva jeho. Započal prý s mužnou odhodlaností a velkými nadějemi. Jsa pevně přesvědčen, že vítězství ho minouti nemůže. Několikráte zdálo se již, že jest blízek cíle svého, že dostane se v plné a nepopírné držení odvěkých práv svých. Zažil trpké sklamání, ale s důvěrou v spravedlivou věc svou pustil se zase v zápas nový. Spisovatel této knížky snažil se na základě svého většího díla vylíčiti stručně a pravdivě průběh zápisů těch, od památného roku 1848 až na naše dny, aby v nejširších vrstvách národa našeho byly známy cesty, jimiž jsme se brali a prostředky, jichž jsme se chápali, abychom konečně se domohli odkazu našich předků neprávem nám zadržovaného.

Doba předkonstituční.

I.

Události r. 1848. / Změna na trůně rakouském.

Bouřlivý rok 1848 blížil se ke konci. Když na jeho počátku v celé Evropě nastalo hnutí směřující k odstranění řádů starých a k zavedení ústavnosti, pozdvihl také národ český — jeden z prvních — hlasu svého: v památné schůzi v lázních sv.-Václavských dne 11. března 1848 usnesl se na petici k císaři Ferdinandovi, v níž žádal rovnoprávnost národní, obnovení státoprávního svazku zemí koruny české, rozšíření zastupitelstva zemského na stav městský a rolnický, rovnost všech náboženství, veřejné soudy, svobodu tisku a spolčování zrušení roboty atd. Než se deputace s peticí tou do Vídně odebrala, došla dne 15. března do Prahy zpráva, že panovník zvláštním patentem chce svolati „vyslance všech provinciálních stavů i se zástupci stavu městského za příčinou vypracování ústavy vlasti“.

Dne 17. března zřízeno odpovědné ministerstvo pro země neuherské na místě dosavadních dvorních úřadů.

Vláda nevyhověla požadavku pražské petice, aby byl obnoven státoprávní svazek zemí koruny české, proti němuž se vyslovil i stavovský sněm a později i tak zvaný selský sněm moravský. Kabinetním listem ze dne 8. dubna slíben Čechům usnášecí hlas zákonodárný sněmu českého v oboru vnitřních zemských záležitostí a odpovědné nejvyšší úřady pro království České s rozšířeným oborem činnosti. Když pak se proti tomu zdvihl odpor jiných zemí, vydal ministr Pillersdorf dekret ze dne 23. dubna, v němž prohlásil, že nebylo úmyslem vlády povolit českému sněmu působnost přesahující záležitosti provinciální. Dne 25. dubna 1848 oktrojována ústava říšská, kteráž na sliby Čechům dané úplně zapomínala.

Ve Vídni vypukly zatím bouře, i odhodlal se zem. správce český hr. L. Thun domáhati se u dvora, do Inšpruku se uchýlivšího, vyplnění slibů daných. Docíleno toho, že může býti svolán podle kabinetního listu ze dne 8. dubna sněm český a sice jako ustavující pro záležitosti zemské a poradný pro obor záležitostí říšských. Sněm ten, do něhož volby již byly vykonány, se však nesešel; byl zmařen vypuknutím svatodušních bouří v Praze, jež kníže Windischgrätz krutým způsobem potlačil. Čechové vstoupili do říšského sněmu ve Vídni beze všech záruk. V říjnu vypukla ve Vídni revoluce, jež činnost sboru toho přerušila. Říšský sněm přeložen do Kroměříže, kde se dne 27. listopadu 1848 poprvé sešel za nového minister. Schwarzenbergova a Stadionova a radil se o ústavním zřízení.

Do porad jeho spadla před důležitá událost: Změna na trůně rakouském.

Dne 2. prosince r. 1848 panoval v Olomouci v paláci arcibiskupském, kde tou dobou dlel cí-

sařský dvůr, neobyčejný ruch. Dostavili se tam časně z rána na rozkaz císaře Ferdinanda všichni členové císařského domu, ministři, nejvyšší vojensští velitelé a všichni v Olomouci meškající vysocí státní hodnostáři. Několik minut po osmé hodině vstoupil do síně, kde shromáždění čekalo, císař Ferdinand s císařovnou, arcivévoda František Karel se svou chotí Žofií a nejstarším synem arcivévodou Františkem Josefem. Když byli všichni zaujali místa pro ně připravená, vyňal císař Ferdinand listinu a četl:

„Důležité důvody přiměly Nás k nezvratnému úmyslu, složit korunu, a to na prospěch milovaného synovce, nejjasnějšího pana arcivévody Františka Josefa, kteréhož Jsme prohlásili za plnoletého, když byl milovaný Náš bratr nejjasnější pan arcivévoda František Karel jakožto otec prohlásil, že práva na následnictví trůnu Jemu po platných zákonech rodinných a státních příslušivšího na prospěch připomenutého syna Svého se vzdává.“

Císař Ferdinand vyzval pak ministra císařského domu, aby přečetl dotyčné státní listiny. Pak byla listina, kterouž se císař Ferdinand koruny vzdal, císařem a arcivévodou Františkem Karlem podepsána, načež nový císař poklekl před císařem odstupujícím na jedno koleno. Císař Ferdinand naklonil se k němu, objal jej a pravil: „Bůh Ti žehnej. Buď jen hodný, Bůh Tě ochrání — rádo se stalo.“ Nový panovník obrátil se pak i k císařovně a poklekl. Také ona jej políbila. Posléz přečten protokol o této události, jež všichni přítomní vyjímaje oba císaře podepsali. Dvůr se pak vzdálil. Císař Ferdinand uchýlil se s chotí svou do Prahy, již za sídlo své si vyvolil.

Nový císař narodil se dne 18. srpna r. 1830. Celé jeho vychování směřovalo k tomu, aby se

připravil pro příští své povolání jako panovník, ježto císař Ferdinand byl bezdětný. Učil se také jazyku českému. Dne 16. října r. 1847 objevil se poprvé na veřejnosti, a to jako zástupce císařův při nastolení arciknížete Štěpána za vrchního župana peštské stolice. V dubnu r. 1848 jmenován místodržitelem v Čechách, ale úřadu toho nenastoupil, ježto poslán do Italie, kde právě zuřila válka.

Předsednictvu říšského sněmu oznámeno, aby svolal sněm na poledne k mimořádné schůzi, ježto ministerstvo přináší důležité sdělení. Poslanci čekali ve velkém napjetí, neboť nikdo nevěděl, co se stane. Kolem druhé hodiny vstoupili ministři do zasedací síně. Kníže Schwarzenberg vystoupil na řečníště a promluvil takto:

„Pánové, dnes stal se veliký světodějný skutek.“ Pak předčítal protokol v Olomouci sepsaný a manifest nového císaře, Františka Josefa I., jenž zněl:

„Uznávajíce z vlastního přesvědčení potřebu a vysokou cenu svobodných a času přiměřených zřízení nastupujeme s důvěrou cestu, kteráž Nás má vésti k novému spasitelnému utvoření i omlazení veškerého mocnářství. Na základech pravé svobody, na základech rovného práva všech národů před zákonem, jakož i účastenství zástupců národních v zákonodárství vzmuží se znova vlast ve staré velikosti, ale v omlazené síle, i bude nepodvratným stavením v bouřích času, prostranným obydlím kmenů rozličných jazyků, ježto pod žezlem otců Našich bratrský svazek od mnoha let spojuje. Jsouce pevně odhodláni, skvělost koruny nezkalenou a veškerost mocnářství nezkrácenou zachovati, ale hotovi jsouce práva Svá se zástupci Našich národů sdíleti, důvěřujeme si, že se Nám

s pomocí Boží a ve srozumění s národy podaří, všechny země i kmeny mocnářství v jeden veliký státní celek spojití.“

Po knížeti Schwarzenbergovi ujal se slova předseda sněmu dr. Smolka, jenž pravil: „Pánové! Přijmětež toto veledůležité sdělení na vědomí s jednomyslným zvoláním: „Ať žije konstituční císař a král František Josef I.“ Shromáždění tak učinilo. Sněmovna usnesla se pak vyslati deputaci s pozdravnou adresou k novému a s adresou díků k odstupujícímu císaři. Nový císař přijal adresu a pravil, že si přeje a očekává, že dílo ústavní bude v brzku hotovo a jemu předloženo, aby je zkoumati a císařské schválení udělití mohl. Když se zpráva o změně na trůně do Prahy dostala, napsal Havlíček v „Národních Novinách“: „Ačkoliv národ český vždy vděčně vzpomínati bude na svého císaře Ferdinanda, pod jehož vládou dávno žádaná doba svobody nastala, přece může jen s citem radosti pozdraviti nastoupení na trůn svého nového konstitučního císaře a krále, neboť pod ním dosáhneme toho, co pro nás Slovany životní otázkou jest, totiž skutečné a opravdivé rovnoprávnosti všech národů. Naše upřímné přání jest, aby František Josef I. potlačenou národnost tak smířil s Josefem II. jako Ferdinand potlačenou svobodu smířil s Ferdinandem II.“

II.

Rozpuštění říšského sněmu.

Konstituční výbor říšského sněmu pracoval pilně o budoucí ústavě, kteráž se měla skládati z dvou částí; jedna měla obsahovati základní práva, druhá vlastní ústavu. Dne 21. prosince r. 1848 dostala se základní práva na denní pořádek sněmu v prvním čtení. Po Vánocích přikročeno k druhému čtení. Zpravodajem byl dr. Rieger, jenž promluvil dne 8. ledna r. 1849 skvělou odůvodňovací řeč, kterouž povšechná debata byla skončena. V podrobné debatě připadl Riegrovi úkol hájiti § 1. Učinil tak proslulou řečí dne 10. ledna a obhajoval zásadu „Všechna moc ve státě vychází z lidu“, hlavně proti ministerstvu, kteréž se jí vzepřelo a vyslovalo náhled, že svrchovanost mocnářova má základ svůj v právu dědičném, že zděděné právo mocnářovo jest jediným posvátným a nezrušitelným pramenem svrchovanosti. Dále prohlásilo ministerstvo, že se zásada navrhovaná přijmouti nemůže, ježto by mohla býti nebezpečným způsobem zužitkována.

Rieger vyvrátil námitky vlády a obrátil se proti kolujícím pověstem, že říšský sněm, přijme-li zásadu tu, bude rozpuštěn.

Sněmovna přijala řeč Riegrovu s bouřlivou pochvalou, ale chovajíc přec obavy před rozpuštěním

svým, přijala návrh, aby § 1. základních práv byl vynechán, aneb aspoň odložen k budoucí osnově ústavy. V projednávání dalších paragrafů základních práv uchopil se dr. Rieger opět slova a promluvil o soudech porotních, o trestu smrti, o poměru církve ke státu a j. vždy v duchu pravé svobody. K vypracování návrhu ústavy zvolena v konstitučním výboru zvláštní komise, jejíž členem byl také Palacký. Týž vypracoval již ve vídeňském říšském sněmu návrh ústavy, jejž pak pozměnil. Většina komise nesouhlasila však s návrhy jeho, ježto se klonila více k centralisaci, načež Palacký z komise vystoupil, ponechávaje si hájiti návrh svůj v plném sněmu. Osnova ústavy měla se dostati na denní pořádek dne 15. března. Nikdo netušil, jaké překvapení připravuje vláda, kteráž prvním vítězstvím rakouského vojska nad revolucí maďarskou nabyla odvahy. Odhodlala se, zbaviti se násilně nepohodlného jí říšského sněmu, a chystala ústavu, která by celé císařství rakouské, tedy i země koruny uherské, v jedno státní těleso spojovala.

Dne 6. března přijel od dvora z Olomouce do Kroměříže ministr Stadion, jenž si povolal čelné poslance, mezi nimi i Riegra, a oznámil jim, že císař se odhodlal vydati ústavu celé říše z vlastní moci. Přítomní poslanci naléhali na ministra, aby tomu vláda zabránila, a Stadion slíbil, že se v ministerské radě o to zasadí. Když pak poslanci dne 7. března ráno k sněmovně přišli, našli všechny příchody obsazeny vojskem. Na zdech byl nalepen císařský manifest ze dne 4. března tohoto obsahu: Poněvadž jednání o ústavě ve sněmu nevede k žádnému konci, theoretické pak rozborů, které odporují skutečným poměrům mocnářství, překážejí návratu pokoje a zákonitosti, císař sněm kromě-

říšský uzavírá a vyhlašuje listinu ústavní, kteráž se vztahuje netoliko k zemím v Kroměříži zastoupeným, nýbrž k celému nedílnému císařství rakouskému.

Oktrojovaná ústava nebyla, jak Havlíček dokázal, ničím jiným, než hrobem svobod dvěma panovníky zaručených. V památném rozboru této ústavy vyslovil se Havlíček, že nikde v ústavě nenajde se zmínka o přirozeném rozdělení Rakouska, že císař se dá jen korunovat za císaře a ostatní koruny že přestanou, že bude při vši rovnoprávnosti němčina nejméně desetkrát tolik chráněna jako jiné jazyky, že rožeň ponechán zemím, kdežto pečeně se ve Vídni sní, že všechno je vlastně záležitost říšská a že se rozliční národové musí obléci do černo-žluté livroje. „Z toho si může — píše na konec — každý utvořiti obrázek budoucího štěstí naší vlasti a naší svobody!“

Někteří poslanci rozpuštěného říšského sněmu podepsali vyjádření sepsané od Riegra a bývalého ministra Pillersdorfa. Ve vyjádření činí se ministrům ostré výčitky, ale na konec osvědčuje lojálnost bývalých poslanců, kteří slibovali, že ač plnomocenství svého jsou zbaveni, neustanou napomínati spoluobčany své k pokoji a k zákonitosti.

O něco později, dne 21. března 1849, vydalo 91 poslanců českých osvědčení o svém působení na sněmu říšském, které sepsal Palacký. Palacký vychází z toho, že v národnosti vystoupil nový činitel dějinný proti jednotící a centralisující moci vzdělanosti; naproti té malé kmeny a státy jsou nuceny k spolčování a federaci, proto i Rakousko má býti státem federativním, založeným na spolčení svobodných, rovnoprávných národů. Ono má zůstatí dědičným mocnářstvím, ale má též přijmouti

povahu státu konstitučně-demokratického; pod společným vrcholem monarchickým mají trvati také jisté moci zemské, svobodná samospráva národů. Na konec praví: „Nechceme se na ten čas o to hádati, měla-li vláda skutečně právo, rozpustiti sněm ústavodárný. Neklamejme se o pravdě, že nezávisí na vůli tohoto neb onoho ministerstva, nýbrž jen na vůli lidu rakouského, zdali a jak dalece máte býti a zůstati svobodni.“

V celém českém národě odsuzovalo se rozeznání říšského sněmu a oktrojovací ústavy co nejrozhodněji a podepisovány petice, aby ministerstvo bylo propuštěno, oktrojovaná ústava aby byla odvolána a aby byla nová ústava říšským sněmem vypracována. Nejvážnější byla petice, podepsaná 156 obcemi z Boleslavska a Rakovnicka, v níž vysloveny výše uvedené žádosti a v níž se na konec pravilo: „Nemá-li láska a důvěra k Vaší c. k. Milosti zničena býti a pakli všechny ty císařské patenty, kterým se národům pospolitě říše rakouské založení pravé a skutečné svobody, pojištění práv čistě lidských a občanských svrchovatě zaručilo, pouhým klamem slouti nemají, jest se nám lze nadíti, že přítomná prosba naše dojde tím jistěji také spravedlivého vyslyšení u Vaší c. k. Milosti, antě dle čistého svědomí jedině o nejmilostivější vyplnění slibů císařských co nejvroucněji žádáme, bez kterých trvanlivé blaho národů i trůnu docíliti zcela jest nemožné, a poněvadž tato naše spravedlivá prosba na základě pouhé pravdy a práva spočívá.“

S peticí tou vydala se deputace dne 17. května na cestu do Vídně, byla však na cestě zadržána a její vůdce uvězněn. Po čtyřdenním uvěznění byl však vůdce propuštěn a deputace pokračovala v cestě do Vídně. Zde byla připuštěna k audienci a panovník jí oznámil, že bude na petici dána písem-

ná odpověď. Za několik dní uveřejněna odpověď v úředním listu. Svědčila místodržiteli; vyslovujíc pevný úmysl, při dané ústavě setrvati, nařizovala místodržiteli, aby proti snahám, rozšiřovati nespokojenost mezi lidem, použil moci vlády a zákona.

Ministerstvo, jehož duší byl dr. Bach, jenž se z radikála r. 1848 přeměnil na zpátečníka, povolalo do Vídně důvěrníky z rozličných zemí. Rady důvěrníků těch však málo dbáno. Vláda vydala jako doplněk ústavy prozatímní zákony, z nichž nejdůležitější byly zákony obecní, spolčovací a tiskový, na nejvyšš zpátečnické. Zejména kruté a veškerou svobodu potlačující byly zákony tiskový a spolčovací. Při provádění jich počínaly si úřady s velkou libovůlí.

Na svolání českého sněmu vláda nepomýšlela. Pražské obecní zastupitelstvo odhodlalo se k rozhodnému kroku. Usneslo se na petici za svolání sněmu. V petici líčí se stížnosti národa na neutěšený stav: „Země česká — praví se v ní — ode dne, kterého se říše rakouská znova zrodila, vždy jen samými nadějemi se kojí, ale nic z toho, čeho se nadála, dosud se nevyplnilo.“ Deputace, jež se do Vídně k císaři odebrala, odjela s nepořízenou. Nedostala se ani k panovníkovi, kterýž tou dobou dlel ve vojenském táboře.

III.

Přípravy k zavedení absolutismu.

Dne 10. května 1849 prohlášeno, že na Prahu uvalen stav obležení. Za příčinu kroku toho udáno, že prý jest v Praze spiknutí, souvisící s povstáním v Drážďanech, které právě vypuklo. Pražanům nastaly kruté doby, u vynikajících osob učněny domovní prohlídky a mnozí jsou uvrženi do vězení. Všechny úřady podřízeny vojenské moci, tisk postaven pod vojenský soud a právo spolčování zrušeno. Havlíček neustával vyzývat vládu, aby stav obležení, k němuž nebylo důvodu, zrušila, aneb udala jakoukoli příčinu, pro niž by Praha zbavení konstitučních svobod zasluhovala. Ale vláda mlčela.

Jak vláda prováděla zaručenou rovnoprávnost, vysvítá z článku Havlíčkova v Národních Novinách: „Stav rovnoprávnosti — píše neohrožený novinář — to u nás vypadá tak, že by snadno někdo se domýšleti mohl, že zásada ta vyřknuta jest schválně nám na posměch a potupu. Ohlédni se po úřadech, zdali tam obecné mínění skutečně uznává rovného práva Čechů? Nepovažuje-li se Čech všude za rozeného nespokojence a rebelanta? Nenazývá-li se každá jeho žádost, kterou v ohledu zákonného šetření své národnosti pronese, neslušností? Neprohlašuje-li se víc, čím se sám poněkud na rovnost k Němcům staví, za přehmat? Německé ča-

sopisy smějí i v obleženosti zřejmě hanu a potupu kydati na nás, ozvete-li se proti nim, když nám patrnou křivdu činí, jste odsouzeni od vojenského soudu. Na universitě zakládá a zřizuje vláda hojnost německých kateder, češtinu jen lecjakým docentstvím odbývá, vymlouvajíc se, že není posud dost vzdělaných učitelů, nečiní však ničeho, co by k českému učitelství vábilo. Podívejte se po Praze, zdali kde znamenati, že žijeme v časech národní rovnoprávnosti?“

Vláda, v níž se stala změna potud, že ministrem spravedlnosti se stal rytíř Schmerling, známý svým velkoněmeckým smýšlením, a ministrem vyučování hr. Lev Thun, známý ze své činnosti jako zeměsprávce český za bouřlivého roku 1848, vydávala jedno nařízení za druhým, jimiž pracovala k utužení centralismu. Na výtku, že nesvolává ani říšský sněm ani zemské sněmy, odpověděl ministr vnitra Bach v jedné ze svých zpráv panovníkovi, že okolnosti až dosavad nedopouštěly povolati k účasti a spolupůsobení při upravení poměrů státních ústavní zastupitelstvo, ježto jednak nejdůležitější země říše (Uhersko), bez jichž účasti nelze mysliti na říšský sněm, musily býti teprv vydobytý a zpět uvedeny v pořádný stav právní, jinak pak že svolání říšského sněmu podmíněno jest provedením rozličných dobře rozčlánkovaných, podstatných zřízení, nemá-li celá stavba státní započata býti nejdříve od střechy, než základy jsou položeny, zdi a stropy postaveny a stěny mezi ně organicky zasazeny.

Havlíček odsoudil jednání vlády slovy: „Ovšem že se ministerstvo zdá býti hrozně činné: jeden provisorní zákon tlačí druhý k porodu. Vídeňské noviny sotva stačí tisknout ta dlouhá nejponíženější podání rozličných ministrů, ale to všecko jest z větší části jen potištěný papír, z kterého až posud

velmi málo vešlo do života a mnoho již za mrtva porozeno jest. Přece ale ministerstvo proti svolání sněmu nenamítá, že ještě země organisovány nejsou.“

Vláda chtěla patrně tímto způsobem získati čas k ráznému činu, aby totiž zavedla absolutismus.

V listopadu r. 1849 navštívil mladistvý císař Prahu, kde byl skvěle uvítán. O návštěvě panovníkově nemohl se Havlíček vysloviti dle přesvědčení svého, ale troufal si přece říci: „Mrzutá jest pro národ věc, když s jedné strany neodpovědnost J. C. M. našeho konstitučního mocnáře nedovoluje nám, nespokojenost svou s mnohými kroky vlády Jeho volně projevití, s druhé strany ale ministři za tuto neodpovědnost J. Č. M. se skrývajíce poctu pouhé osobě a důstojnosti J. C. M. od národa prokazovanou hned také na sebe a na své vladaření vztahují a tak si vykládají, jakoby sejevilo ouplné srozumění s jejich řízením. Kdyby se obecnstvo nejsou s ministerským řízením spokojeno neslušně chovalo k J. C. M., řekli by ministři a jejich strana, že jest to chování nekonstituční a nehojální a že to jsou republikánské záměry a velezrada proti domu panujícimu, poněvadž J. C. M. nemá odpovídati za jednání ministrů; prokáže-li ale zas národ osobě a důstojnosti J. C. M. náležitou úctu, hned zapomíná ministerstvo na neodpovědnost J. C. M. a vykládá si hned tuto úctu za projevenou spokojenost lidu s ministerstvem. Jest to slušné? Kde se nesmí nespokojenost jevití, kde se nesmí haněti, tam také nemohu platně pochváliti a spokojenost jevití, a kdybych ji také projevil, nemůže míti taková chvála pro rozumného žádné ceny.“

Vládě byl Havlíček nad pomýšlení nepohodlným; pomýšlela na to, jak by se tohoto nebezpečného odpůrce zbavila.

O Vánocích r. 1849 uveřejnily „Národní Noviny“ článek „O centralisaci a národní rovnoprávnosti“ od Františka Palackého.

Palacký obracel se proti základní povaze oktrojované ústavy hlavně se stanoviska národnostního. Dovožoval, že centralisace, na niž ona se zakládá, jest v přímém odporu s ideou národnosti, s národní rovnoprávností, kterážto jest mravním základem celé říše, nezbytnou podmínkou vší konstituce. Šíříc vlastně nadvládu jednoho jazyka ústředního v parlamentě a vyšší správě státní stává se až i smrtelně nebezpečnou národům, ježto jim odnímá volný byt a život národní a politický. Pod štítem jedné císařské exekutivy nutno národům dopřáti dostatečné autonomie, aby se nemusili o svou národnost báti. V zájmu jednoty říše mají centrální moci zůstatí záležitosti: dvorské, zahraničné, vojenské, obchodní, říšské komunikační a finanční (z části snad i zákonodárství právní), naproti tomu třeba říšská ministerstva vnitra, spravedlnosti a vyučování ne-li zrušiti, aspoň tak omeziti, aby záležitosti správní ponechány byly zvláštním ministerstvům zemským nebo národním. Vůbec potřebí utvořiti nejméně 7 národních skupin zemských s tolikéž ministerstvy, kasačními soudy a sněmy zemskými, tak aby vnitřní záležitosti těch skupin mohly se až do nejvyšší instance vyřizovati v jazycích národních dle zásady rovnoprávnosti. Ministr zemský měl by při sobě odborné rady ministeriální pro všechnu správu zemskou.

Článek ten způsobil ve vládních kruzích ohromné vzrušení. Havlíčkovi dostalo se od velícího generála napomenutí, aby směr „Nár. Nov.“, jichž „popuzující tón v posledním čase silněji se ozývá, výmínečnému stavu přizpůsobil, jinak že by noviny jeho byly úplně zastaveny.“ Osud listu jeho

byl již zpečetěn. Když Havlíček uveřejnil velice mírný článek o zemských ústavách právě pro země německé vydaných, v němž upozorňoval vládu, že by takové ústavy v Čechách s největším odporem se potkaly, byly Národní Noviny dne 19. ledna r. 1850 zastaveny.

V únoru r. 1850 uveřejněna ústava pro korunní zem českou. Slibovalo se v ní, že rovnoprávnost obou národů bude zajištěna. Zemský sněm měl se skládati z 220 poslanců, jichž 70 mělo býti voleno od nejvyšších poplatníků, 71 od měst a míst průmyslových, 79 od ostatních obcí. Ústava ta nevešla nikdy v život.

Na vzdor slibu o zaručení rovného práva porušovala je vláda a to bez ostychu. Ke konci měsíce září r. 1850 rozeslal ministr Bach všem místodržitelům okružní list, v němž prohlásil němčinu za jediný úřední jazyk v Rakousku.

Ministr Bach prováděl nyní pravou krutovládou. Poměry stávaly se den ode dne nesnesitelnějšími. Vojenský soud vyvíjel horečnou činnost a plnil žaláře politickými vězni. Každé sebe nevinnější volnější hnutí potlačováno. Nejvíce trpěl tisk, který neschvaloval vládní kroky. Havlíček jal se vydávati v Kutné Hoře neodvislý politický list „Slovana“, jehož první číslo vydal dne 8. května r. 1850. Myslel, že tam, kde není vlády meče, bude moci volněji psáti. Sklamal se velice. Úřady nastupovaly proti novému listu i proti redaktoru jeho s bezpříkladnou bezohledností. Konfiskace stihala konfiskaci a Havlíček zakusil tolik pronásledování, že vida marnost svého boje proti všemocné a žádné zbraně se neštítící vládě, list záhy zastavil. Dne 19. srpna 1850 vyšlo poslední číslo a napsal v listu na rozloučenou: „Když vláda nechtěla snést a trpěti naši rozumnou a zákonitou opozici, když

nechtěla slyšeti důvody a zacpala raději násilím pramen, z kterého se prýštily: dobře, tedy umlkáme a uvidíme, jak jí záživno bude to hrobové ticho všech jejích národů, ke kterému je odsoudila.“ Zastavením svého listu neuvaroval se mstivosti vlády. Postaven před porotu v Kutné Hoře, a když ta jej neodsoudila, vyrván v noci na den 16. prosince z lůna své rodiny a odvezen do vyhnanství do Brixenu v Tyrolsku. Tam držán až do 27. dubna 1855. Vrátil se do vlasti, ale jen na krátko. Duševní útrapy ve vyhnanství byly příčinou jeho předčasné smrti. Skonal dne 29. července roku 1856.

Jak Havlíček předpověděl, nastalo skutečně hrobové ticho mezi národy rakouskými. Ministr Bach měl úplně volné ruce. Kabinetními listy z 20. srpna 1851. prohlášeno ministerstvo za odpovědné pouze císaři, říšská rada výhradně za radu koruny a zároveň vyslovena pochybnost, že ústava z r. 1849 provéstí se dá.

Ministři vydali vyjádření v ten smysl: ježto v poradách odbývaných se ukázalo, že ústava ze dne 4. března 1849 ani v základech svých není poměru rakouského mocnářství přiměřena, aniž se v souvislosti ustanovení svých provéstí dá, jest nejlíp prohlásiti ji za neplatnou. A tak se skutečně stalo.

Dne 31. prosince r. 1851 prohlášeny ústava říšská ze dne 4. března 1849 i základní právo zemí neuherských z téhož dne za zrušené. Výslovně potvrzeny toliko rovnost před zákonem, zrušení poddanského svazku a slíbená ochrana každému vyznání státem uznanému. K dosažení přiměřených zařízení veřejných nutno prý nastoupiti „cesty zkušenosti“ a podle toho utvořiti postupně organické zákony. K tomu cíli předepsány zároveň „zásady

pro organické zřízení v korunních zemích císařství Rakouského“, kteréž neznaly žádného zákonodár-
ného sboru, ani říšského, ani zemského, aniž do-
pouštěly obnoviti historické zřízení stavovské, tu-
díž zaváděly absolutismus v celé říši.

IV.

Doba absolutismu.

Všechn veřejný život byl utlumen. Všemocný ministr Bach vládl neobmezeně. Praha úpěla pod stavem obležení a pověstný policejní ředitel Páuman byl zde úplně pánem. Celý venkov byl pod nejprísnějším dozorem nově zřízeného sboru četnického. Všude byly slídiči a udavači, před nimiž nebylo ani lůno rodiny bezpečno. Nestrpěno ani sebe nevinnejší osvědčování vědomí národního, a český jazyk vytlačen téměř z celé veřejnosti. Jak neskonale trudné byly poměry, vysvítá z dopisu, jež Fr. Palacký napsal dne 28. ledna 1852 Havlíčkovi do jeho vyhnanství v Brixenu. „I my jiní“ — tak píše — „ačkoli nejsme ve vyhnanství, neprožíváme proto mnohem lepších osudův. Již několikráte myslil jsem, že protivenství nám strojená dostoupila vrcholu svého, a přece mýlil jsem se, a den pozdější dokazoval mi, že předeek jeho byl méně zuřivý, nežli on sám. Protož ani souditi nechci, že by míra nehod našich již dovršena byla. Historie věru tomu diviti se bude, že my, kteří zachovali jsme samojediní říši a vládu v době té, když ode vši jiné pomoci na světě opuštěna byla, nyní pronásledováni jsme a nenáviděni zvláště od těch, kterým jsme pomáhali.“ Palacký žaluje dále,

že veškerý veřejný život udušen jest a jen zpátečnické a šabličkářské klevety duchem hýbají, že také působení v literatuře trudné jest, pokud bezzákonost tiskem vládne, a dr. Pinkas stěžuje si Havlíčkovi: „Sdílíme osud prvních křesťanů, jsme mučeni, vysmíváni, pomlouváni jako oni.“ Dne 18. října píše Palacký: „Germanisace provádí se o všechno a otevřeně, zvláště skrze nynějšího ministra spravedlnosti, kterýžto prý mezi Čechem a zločincem nezná žádného rozdílu, a jako náš komandující Klam dostává prý křeče, kdykoli jméno české před ním se jmenuje. Nicméně věci veřejné jdou přece přirozeným během svým, proti čemuž neodolají ani tito velikáni, a my, ježto s podobnými neřestmi potýkáme se již bezmála od tisíce let, nezhyne proto ještě tak rychle, jak by sobě tito dobrodinečkové naši přáli.“

Roku 1857 počal František Šimáček vydávati časopis „Posel z Prahy“, desetkrát do roka vycházející. Ježto působil účinně na národohospodářský rozvoj a zasazoval se, aby český jazyk byl v životě veřejném přiveden k náležité platnosti, bylo mu snášení neustálé ústrky a pronásledování. Marne snažili se přední mužové čeští, aby si vymohli povolení k vydávání nezávislých novin politických, jichž národ český od zániknutí Havlíčkova „Slovana“ úplně postrádal.

V.

Přechod k novému systému.

Téměř deset roků tížil Bachův absolutismus Rakousko. Výsledek tohoto zvráceného systému byl, že stát uveden na pokraj záhuby. Státní dluh vzrostl do závratné výše a úvěr mocnářství byl úplně zničen. Když pak Rakousko utrpělo na bojištích italských zdrcující porážky, nabyli rozhodující kruhové vídeňští konečně přesvědčení, že se vnitřní politika rakouská musí ubírat cestami zcela jinými. Dne 15. srpna r. 1859 vydal císař manifest k národům, v němž sliboval, že nyní chce celou svou péči a pozornost věnovati zdárnému provádění úlohy své: trvale pojistiti Rakousku vnitřní blahobyť a zevnitřní moc náležitým rozvinováním jeho bohatých duševních i hmotných sil a době přiměřenými opravami v zákonodárství, a ve zprávě téhož měsíce propuštěn ministr Bach a na jeho místo povolán hr. Agenor Goluchowski. Dne 5. března 1860 vydán císařský patent, stanovící základní rysy ústavy. Jednota říše měla býti přesně zachována, ale zemím mělo se dostati jisté míry samosprávy. Zároveň svolána tak zvaná rozmnožená říšská rada, jež se měla raditi o zbědovaném finančním stavu říše a činiti návrhy, jak mu odpomoci. Rozmnožená říšská rada, jejíž členové

byli císařem jmenováni, sešla se 1. června r. 1860. Český národ v ní zastoupen nebyl. Když jeden z členů vytýkal, že Čechové a Moravané nejsou zastoupeni, prohlásil kn. Jan Schwarzenberg k „upokojení“, že český národ není utiskován, ježto prý má školy, v nichž se vyučuje zemskému jazyku, a úřední noviny jazykem českým vydávané. Jiného náhledu ovšem byli Čechové. Dr. Rieger sepsal pamětní spis, v němž ukazoval na četnost, vzdělanost a všestrannou způsobilost českého národa a připomínal osvědčenou věrnost Čechů rodu panovnickému v dobách nejtrudnějších. Pak žaloval na příkoří, utiskování, ano potupné jich urážení od nepříznivé jim byrokracie, na nešetrnost k národu českému, jevíci se v tom, že ani jediný jeho důvěrník nepovolán do rozmnožené rady říšské a že se kladou všemožné překážky jeho kulturním snahám. Dále kladl váhu na to, jak povážливо jest, zabraňovati celému národu projevování jeho smýšlení a tužeb, kdežto vládě přece na tom musí záležeti, aby je z nejspolehlivějšího pramene seznala. Na to dokazoval neprospěšnost všelikých snah germanisačních, které, když v minulých barbarských časech provedeny býti nemohly, nyní v dobách osvěcených musí se naprosto minouti s úspěchem. Pak vyslovoval přesvědčení své, že jedině v rovnoprávnosti všech národů spočívá spása Rakouska, a dovolával se spravedlnosti trůnu jakožto jediné naděje, že oprávněným žádostem národu bude vyhověno. Rieger podal pamětní spis císaři dne 18. června osobně. Panovník propustil jej s dobrou nadějí. Jaký však duch ještě tehdy panoval, vysvítá z toho, že Šimáčkův „Posel z Prahy“ pamětní spis otisknův byl zabaven.

Rozmnožená říšská rada měla celkem osmadvacet schůzí. Nejdůležitějším usnesením jejím by-

lo dobrozdání o stavu říše a způsobu, jak by poměr říše k jednotlivým zemím ustaven býti měl. Dotyčná komise rozstoupila se na dvě strany, z nichž jedna, většina, kladla váhu na uznání historicko-politických individualit jednotlivých zemí, druhá pak hájila centralistické zřízení říše. Návrh většiny zněl: „Sesílení a zdárný vývoj říše vyžadují, aby se uznala historicko-politická individualnost jednotlivých zemí, v nichž se přirozený vývoj a podpora na zřeteli míti má, a aby se uznání to spojilo s požadavky a potřebami povšechného svazku státního, aby tedy při zásadní rovnosti všech zemí mocnářství nejen uznána a založena byla jich samospráva administrací s vnitřním zákonodárstvím, nýbrž aby se také definitivně upevnil, zabezpečil a zastupoval jich vzájemný svazek státní. Toto státoprávní upravení může však doplněno býti jen znovuoživením a zavedením života schopných municipálních institucí ve smyslu opravdové samosprávy v oboru administrativním. Veškerá tato zařízení mohou však jen tehdy svého cíle dosíci, když všemožným připojením k bývalým institucím a právním poměrům jakož i jich vyrovnáním a sloučením s požadavky všech nyní platnosti nabyvších politických i společenských činitelů přesvědčení a právnímu názoru jednotlivých zemí vyhoví, a když konečně v zájmu státního svazku nezbytné modifikace založeny budou v oněch velkých politických nutnostech, které žádná ze zemí říše zneuznávati nemůže.“ Návrh menšiny nesl se úplně v duchu centralistickém. -

V slavnostní audienci dne 29. září slíbil panovník, že oba návrhy náležitě uváží. Výsledek nedal dlouho na sebe čekatí.

Dne 20. října 1860 vyšel císařský manifest diplomem „na upravení říše dle práva

státního“, který stál na stanovisku většiny rozmnožené říšské rady. Zároveň vydány vlastnoruční listy císařské, z nichž jeden rozmnožil počet říšských radů od zemských sněmů vysílaných na 100, jiným zřízeny opět královské dvorní kanceláře, uherská a sedmihradská, a pro řízení správních a politických záležitostí zemí mimouherských zřízeno státní ministerstvo, v jehož čelo postaven hrabě Goluchowski. Manifest zněl: „K Mým národům! Když jsem dosedl na trůn Mých předků, byla monarchie násilnému otřásání vydána. Po boji, Mým otcovským citům hluboce bolestném, nastalo v Mých zemích, jako skoro všude v násilně otřesených obvodech evropské pevniny, potřeba, aby moc vládní přísněji soustředěna byla. Veřejné blaho a bezpečnost většiny pokojných obyvatelů monarchie požadovaly to — rozčilené vášně a bolestné upomínky na nejbližší minulost činily svobodný pohyb před nedávnem ještě nepřátelsky bojovavších živlů nemožným.

Chtěl jsem se dovědět o přáních a potřebách rozličných zemí monarchie, a protože jsem Mým patentem ze dne 5. března t. r. Mou rozmnoženou říšskou radu založil a svolal.

Uvažuje předlohy Mně od ní podané, viděl jsem se pohnuta, abych s ohledem jak na zřízení monarchie dle práva vlastního, na práva a postavení jednotlivých království a zemí, tak i na obmezené zjištění, ustanovení a zastoupení svazku dle práva státního veškeré monarchie dnešního dne diplom vydal a prohlásil.

Vyplňuji Mou panovnickou povinnost, když v tomto způsobu upomínky, právní náhledy a nároky Mých zemí a národů se skutečnými potřebami mé monarchie vyrovnává je spojuji a zdárný vývoj a sesílení ode Mne daných nebo znova vzbud-

zených institucí s plným uspokojením dospělému náhledu a vlastenecké horlivosti Mých národů svě-
řuji.

Naději se jich požehnaného rozkvětu od ochra-
ny a milosti Všemohoucího, v jehož ruce osudy
knížat a národů spočívají, a jenž hluboké a svědo-
mité opravdovosti Mé otcovské pečlivosti pože-
hání svého neodepře.

Ve Vídni, dne 20. října 1860.

František Josef v. r.“

Císařský diplom zněl:

„My František Josef I., z Boží milosti císař
Rakouský atd., atd. tímto všem na vědomost dá-
váme:

Když se byli Naši předkové, slavné paměti,
z moudré pečlivosti starali, aby v Našem nejjas-
nějším domě jisté pravidlo posloupnosti zařízeno
bylo, došel pořad posloupnosti, od Jeho c. k. apo-
štolského Veličenství, bývalého císaře Karla VI.,
dne 19. dubna 1713 konečně platně a nepodvratně
ustanovený, svého uzavření v státním, základním a
rodovém zákoně, pod jménem pragmatické sankce
známém, od zákonných stavů Našich rozličných
království a zemí přijatém a posud v platnosti
jsoucím.

Na nepodvratném právním základě ustano-
veného pořadu posloupnosti, jakož i nedílnosti a
nerozlučitelnosti jednotlivých částí státu, srovná-
vājícím se s právy a svobodami svrchu dotčených
království a zemí, vítězně odolala říše Rakouská,
od té doby následkem smluv dle práv států a ná-
rodů uzavřených rozšířená a sesílená, doléhājícím
na ni nebezpečenstvím a útokům, podpírājíc se a

nesena jsouc věrností, oddaností a udatností svých národů.

V zájmech Našeho rodu a Našich poddaných jest Naší povinností panovnickou, abychom mocné postavení Rakouského mocnářství zachovávali a za rukojemství poskytli zřejmě a neobojetně zařízený stav právní a svorné působení společné. Tímto rukojemstvím mohou v úplné míře býti jen taková zřízení a takový stav právní, jež stejně vyhoví dějepisnému vědomí právnímu, nynější rozmanitosti Našich království a zemí a požadavkům jejich nerozdílného, nerozlučitelného a silného svazku.

Měli jsme zřetel k tomu, že se živly společenských zřízení organických a svorného působení společného rozšířily a sesílily v Našem mocnářství stejnou oprávněností Našich poddaných před zákonem, pojištěním svobodného vykonávání všech vyznání náboženských, přístupností ke všem úřadům, nezávislou ani na stavu, ani rodu, všeobecnou a stejnou povinností brannou a poplatnostní ve směr všem příslušící, zrušením robot a konečně zrušením čáry mezicelní; uvážili jsme dále, že dle soustředění státní moci ve všech zemích pevniny evropské pro bezpečnost Našeho mocnářství a pro blaho jednotlivých jeho zemí nevyhnutelně potřebným jest společné vyřizování nejvyšších úkolů státních: následkem toho, abychom vyrovnali bývalé rozdílnosti mezi Našimi královstvími a zeměmi a abychom Našim poddaným vhodně upraveného účastenství udělili v zákonodárství a správě, uznali jsme za dobré naříditi na základě pragmatické sankce a z moci Naší svrchované za stálý, neodvolatelný základní zákon státní, jenž by Nám samým, jakož i Našim zákonným následníkům u vlády byl vodítkem, následující:

1. Právo zákony dávatí, je měniti a rušiti bude od Nás a Našich následovníků vykonáno jen společným působením zákonně shromážděných zemských sněmů, nebo dle případnosti společným působením říšské rady, do které zemské sněmy posílají mají počet členů, jaký My ustanovíme.

2. Napříště mají se v říšské radě a s říšskou radou vyjednávati a zároveň se společným působením jejím ústavně vyřizovati všechny předměty zákonodárství, které se vztahují k právům, povinnostem a zájmům pro všechna, Naše království a všechny Naše země společným, jmenovitě zákonodárství a mincovnictví, peněžnictví a úvěrnictví, v záležitostech cla a obchodu; dále o základních pravidlech v záležitostech banku cedulního; zákonodárství o základních pravidlech při poštách, telegrafech a železnicích; o způsobu i spořádání povinnosti k vojenské službě; dále se má, jen když říšská rada s tím souhlasiti bude, nařizovati zavádění nových daní a ukládání platů, pak zvyšování zavedených již daní a položení pohledávek, obzvláště zvyšování ceny soli a vypisování nových výpůjček dle Našeho rozhodnutí, daného 17. července 1860; dále pak má se jen s přivolením říšské rady nařizovati převádění hotových státních dluhů a dávání v zástavu, přeměňování neb uvádění v závadnost nemovitého jmění státního; konečně mají se se společným působením říšské rady zkoumati a stanoviti rozpočty státních vydání na příští rok, jakož i zkoumati konečné účty státní a výsledky ročního hospodaření s financemi.

3. Všecky ostatní předměty zákonodárství, které v předcházejících bodech nejsou obsaženy, vyřídí se ústavně a se sněmem, jehož se týče, a to: v královstvích a zemích k uherské ko-

runě příslušných ve smyslu jich dřívějších ústav, v ostatních královstvích a zemích ve smyslu a podle jich zemských řádů.

Poněvadž však, vyjímaje země uherské koruny, i takové předměty zákonodárství, které výhradně veškeré říšské radě nepřislušejí, po dlouhá leta v Našich ostatních zemích stejně se vyřizovaly a rozhodovaly, tož Sobě vyhrazujeme takovéto předměty vyřizovati s ústavním spolupůsobením říšské rady a s přivoláním říšských radů těchto zemí.

Také ony předměty, jež nejsou příslušnosti říšské rady vyhrazeny, mohou se společně vyřizovati, když si toho zemský sněm, jehož se týče, přeje, nebo když to navrhuje.

4. Tento císařský diplom má se neprodleně do zemských archivů Našich království a zemí schovati a časem svým do zemských zákonů v hodnověrném textu a zemských jazycích vložiti.

Naši následníci mají tento diplom hned při nastoupení na trůn tím způsobem Svým císařským podpisem opatřiti a vydati jednotlivým královstvím a zemím, kde v zemské zákony vložen býti má. Čemuž na vědomí jsme Svůj podpis připojili, pečeť Naši císařskou přitisknouti dali a uschování tohoto diplomu v Našem rodovém, dvorním a státním archivu nařídili.

Jež se stalo ve Vídni, v hlavním a sídelním městě Našem, 20. října léta Páně tisícího osmistého šedesátého, Naší vlády dvanáctého.

František Josef v. r.

Doba ústavní.

I.

Ministerstvo Schmerlingovo.

(Od 3. prosince 1860 do 27. července 1865.)

Goluchowski odstoupil již 25. listopadu 1860 a jeho nástupcem stal se 3. prosince rytíř Antonín Schmerling, známý byrokrat a centralista.

Prvním dílem nového státního ministra byl okružní list k místodržitelům, týkající se „dalších zásad pro dílo ústavní“. Dle listu toho dalo se souditi, že se naděje diplomem říjnovým vzbuzené nevyplní. Dne 26. února 1861 uveřejněno několik patentů, a to: 1. patent o říšské radě, 2. patent o státní radě a 3. zemské řády jednotlivým, mimouherským zemím oktrojované. Souhrn všech těchto základních zákonů prohlášen za ústavu říše (únorovka). Pro země koruny svatoštěpánské zůstalo staré zřízení v platnosti.

Říšská rada, skládající se z panské a poslanecké sněmovny, měla býti dvojí, širší a užší,

ona pro záležitosti všem královstvím a zemím říše společné, tato pro záležitosti zemí mimouherských, které nespádají v kompetenci sněmů zemských. Počet členů sněmovny poslanecké ze sněmů zemských volených určen na 343 (ze sněmu českého 54, z moravského 22, ze slezského 5). V 7. odstavci základního zákona o zastupitelství říšském vysloveno, že císař může volbu v těch územích, městech a korporacích přímo naříditi, když nastanou poměry, pro které by zemské sněmy poslaneckou sněmovnu obeslati nemohly.

Za členy panské sněmovny prohlášení především plnoletí princové císařského domu, pak arcibiskupové a biskupové s knížecím důstojenstvím, plnoleté hlavy tuzemských rodů šlechtických, pokud jim císař udělil hodnost členů panské sněmovny dědičně; k těmto druží se vynikající mužové, jež panovník pro zásluhy o stát, církev, umění a vědu jmenuje doživotními členy.

Zemskými řády určena působnost sněmů zemských. Ustanoveno, že volby se budou konati ve třech kuriích: ve velkých statcích — tyto opět rozděleny na statky svěřenské a nesvěřenské — v městech a obchodních komorách a v obcích venkovských. Pro obce venkovské ustanoveny volby skrze volitele. Sněm rozdělen rovněž na tři kurie. Počet členů českého sněmu ustanoven na 241 (arcibiskup pražský, 3 biskupové, rektor university a 236 volených poslanců), počet členů sněmu moravského na 100 (arcibiskup olomoucký, 1 biskup a 98 volených poslanců), počet členů sněmu slezského na 31 (arcibiskup vratislavský a 30 volených poslanců). V § 54. volebního řádu ustanoveno, že, pokud trvá první, na šest roků určená perioda sněmovní, může se uzavřítí o návrzích na změnu volebního řádu absolutní většinou hlasů,

po uplynutí této periody že však jest k takovému usnesení zapotřebí, aby byly nejméně tři čtvrtiny všech členů přítomno a aby nejméně dvě třetiny přítomných souhlasily. Volební řády byly v odporu se skutečnými poměry, a volební okresy uměle sestrojeny, aby se ve všech zemích, kde to možným bylo, zjedнала v sněmích většina německá. V Čechách a na Moravě položeno rozhodování do kurie velkostatkářské.

Zemské sněmy „německo-slovanských zemí“ svolány na den 6. dubna 1860. V českém sněmu ohlásil dr. Rieger jménem poslanců českých protest proti oktrojovanému volebnímu jednacímu řádu a proti rozdělení sněmu na kurie. Po schválení voleb podali někteří poslanci skupiny velkostatkářské prohlášení na obhájení kontinuity českého státního práva.

Ve schůzi dne 11. dubna konané navrhl kardinál kníže Schwarzenberg, aby se obrátil sněm na mocnáře s prosbou, by se v Praze na krále českého korunovati dal. Sněm návrh ten přijal jednohlasně a vyslal deputaci do Vídně, aby panovníkovi prosbu přednesla. Deputace přijata dne 14. dubna v slavné audienci.

Panovník odpověděl:

„Sněm zemský učiniv takové jednomyslné usnesení přišel tím Mému nejvřelejšímu přání vstříc. Dám se korunovati v Praze za krále českého a jsem přesvědčen, že tímto svatým obřadem bude upevněn nový nezrušitelný svazek důvěry a věrnosti mezi trůnem Mým a Mým českým královstvím.“

Za nejpilnější vládní předlohu prohlášena volba do říšské rady. Mezi poslanci českými bylo dvoje mínění, jedni s Palackým v čele byli proti

vykonání voleb, druzí pro jich vykonání. Na přimluvu kardinála Schwarzenberga bylo usneseno, že poslanci čeští volbu vykonají.

Ve schůzi dne 17. dubna konané podal dr. Rieger návrh, aby sněm uzavřel: 1. prosbu k panovníkovi, aby oktrojovaný volební řád pro sněm zemský a pro radu říšskou dle spravedlivých zásad upravil, 2. odročení volby do říšské rady do té doby, až by nejvyšší rozhodnutí v té věci se stalo. Sněm přijal však následující návrh hraběte Clam-Martinice: „Uvažuje nebezpečí, potřeby a nutnost zachránění říše a uvažuje dále, že jest v prospěchu celé říše, aby se říšská rada neprodleně sestoupila, a že jsou tudíž volby neodkladné, přechází sněm přes návrh dra. Riegra k dennímu pořádku. Než k volbám přikročeno, podal dr. Rieger jménem českých poslanců ohrazení, v němž se prohlašuje, že království České nedostalo ústavou ze dne 26. února 1861 takové míry samosprávy, jaká mu přísluší; že čeští poslanci vstoupili do sněmu, aby nepřekazili možnost, by se zkušeností samou ukázalo, v jaké míře jsou obávání o práva a svobody království Českého z této ústavy pocházející odůvodněna; že byl úmysl poslanců českých, nesúčastniti se voleb do říšské rady, pokud by se v ústavě říšské a v zemském volebním řádě nestaly náležité opravy, že však nechtějíce oslyšeti hlasů mužů smírlivých a chtějíce Rakousko ušetřiti nesnází, volby se účastní. Do poslanecké sněmovny zvoleno pak 21 českých poslanců. Do sněmovny panské povolán jediný Čech, Frant. Palacký.

I na moravském sněmu nalézali se zastupcové českého národa v značné menšině. Ve schůzi dne 9. dubna konané podal jménem jejich dr. Pražák právní ohrazení, v němž vyslovil naději, že se sněm zastane ústavní samostatnosti a práva

markrabství Moravského, jakož i státní souvislosti jeho s královstvím Českým a vévodstvím Slezským. Při volbě do říšské rady zvoleni 4 zástupci českého národa.

Na sněmu slezském zůstali Čechové bez zastoupení.

Dne 29. dubna r. 1861 zahájena říšská rada jako „širší“. Zástupcové ze zemí neuherských se nedostavili, rovněž tak zástupci Benátska. Čeští poslanci z Čech a z Moravy utvořili svůj klub, jejž hr. Jindřich Clam-Martinic jako host navštěvoval. Dne 1. května zahájeno zasedání trůnní řečí, v níž prohlášena ústava za „nedotknutelný základ jednotného a nerozdílného císařství“. Většina přijala ústavu s povděkem. Při adresní debatě byly veškeré opravné návrhy slovanských poslanců zamítnuty.

Otázka kompetence říšské rady způsobovala veliké obtíže a Schmerling prohlašoval ji dle potřeby hned za užší, hned za širší. Ještě větší nesnáze byly spojeny s otázkou uherskou. Sněm uherský neuznal únorovku. Přijal návrh Deákův na podání adresy císaři, v níž veškeré tužby maďarské, týkající se skorem úplné samostatnosti Uher, byly vytčeny. Panovník nebyl v adrese osloven jako císař a král, nýbrž toliko jako „nejmilostivější pán“. Císařským reskriptem ze dne 30. června 1861 oznamoval sněmovnám, že se panovník vážně zaražen dozvěděl o výbuších namířených proti „nepopíratelným dědickým právům, dědičnému uherskému králi příslušným a že pokládá za svrchovanou povinnost, odmítnouti adresu, kteráž práva království jakož i povinnou úctu k panovníkovi uráží. Sněmovny přijaly adresu znovu, na niž panovník odpověděl rovněž záporně. Sněmovny usnesly se na adrese druhé, s první podstatně totožné, načež sněm uherský dne 21. srpna 1861 rozpuštěn. V rakouské

sněmovně rozcházel se autonomistická menšina a centralistická většina o tom, jak dlužno se vůči Uhrům zachovati. Centralisté navrhovali, aby se postup proti Uhrům úplně schválil, a aby se to vyslovilo v adrese císaři, v níž by se na ústavověrnost důraz položil. Jménem autonomistů navrhl hr. Clam-Martinic adresu jiného znění, v níž by sněmovna prohlásila, že se nemá za oprávněnu, mísiti se v záležitosti země v říšské radě nezastoupené, a v níž se mělo vysloviti přání, aby se panovníkovi podařilo, upomínky, právní názory a požadavky jednotlivých národů se skutečnými potřebami říše v soulad uvést. Nárok centralistický byl ovšem přijat.

Když se v únoru r. 1862 říšská rada opět shromáždila, dostavil se jen malý počet poslanců českých, a tito obmezovali se na protesty a dotazy k vládě, jež však zůstávaly nepovšimnuty. Dne 18. prosince skončilo se první zasedání, kteréž trvalo skorem dva roky, aniž mělo nějakého výsledku.

Dne 18. února 1863 shromáždila se říšská rada opět, ale čeští poslanci se již nedostavili. Někteří složili mandáty, většina pak s Riegrem v čele podala prohlášení, že v jednáních a usnášeních říšské rady podíl bráti nelze a nesmí, pokud se neseoustupí zastupitelstvo celé říše a pokud nebude dána záruka, že říšská rada se bude pohybovati přesně v mezích ústavou daných. Toliko tři čeští poslanci (dr. Čupr, dr. Krása a Vokoun) se dostavili, avšak nebyli již k národní straně počítáni. Dne 15. července byli čeští poslanci mandátů zbaveni.

V druhém zasedání českého sněmu, jež zahájeno dne 8. ledna r. 1863, pokusili se čeští poslanci o opravu nespravedlivého volebního řádu. Dotýčný návrh podal Fr. Palacký, jenž v obšírné odůvodňovací řeči ukázal na veliké křivdy, které

se českému národu oktrojovaným řádem dějí. Návrh byl však velkou většinou hlasů zamítnut. Třetí zasedání zemského sněmu konalo se v měsíci březnu, dubnu a květnu r. 1864. I v tomto zasedání činili čeští poslanci marné pokusy o provedení rovného práva, hlavně v oboru školském.

Přátelství mezi centralisty a Schmerlingem nemělo dlouhého trvání. Centralisté, vidouce, že vláda na nich závisí, chtěli mítí také vliv na ni, čemuž však Schmerling dopustiti nechtěl. Kabinetu nastala i na této straně opposice, a v brzku došlo k úplné roztržce. Vláda narážela při svých požadavcích stále na rozhodnější odpor. Zasedání říšské rady r. 1865 vyplněno skorem cele potyčkami mezi vládou a centralisty a marné byly pokusy Schmerlingovy docílití dohody. Přišel konečně k přesvědčení, že ve sněmovně nemá strany, o niž by se opírali mohl. Také uherská otázka stala se mu osudnou. Od 6.—9. června r. 1865 dlel císař v Pešti, kdež prohlásil, že jest jeho pevnou vůlí, Uhry upokojiti. Dne 26. června byli dosavadní dvorní kancléři pro Uhry a Sedmihradsko, přívrženci ústavy, propuštěni, a hr. Majláth, přívrženec staré strany konservativní, s níž Schmerling vyjednávatí nechtěl, jmenován dvorním kancléřem uherským.

Z rozhodujících kruhů českých ozývaly se varovné hlasy, dokazující, že cesta Schmerlingem nastoupená nevede k blahu Rakouska. Byl to zejména Palacký, jenž v řadě článků, nazvaných „Idea státu rakouského“, dokázal, že klesají naděje těch, kdož by státu rakouskému ukládali rádi za úkol panování jedné strany nad druhými. Z předpokladů, že ve státu rakouském má panovati právo a zákon, a nikoli hmotné násilí, nebo libovůle jedněch nad druhými, že stát rakouský se skládá z národů různorodých, a že žádný národ nemá práva nad ná-

rodem jiným, aniž má nebo může užívatí toto jako prostředku k svým zvláštním účelům, vyvozuje zásadu samoprávnosti národů v Rakousku. Články své zakončil Palacký památnými slovy: „Když proveden bude opak idey moderního státu rakouského a když říše ta různorodá i jediná svého způsobu na světě přiřkne nestejnou měrou spravedlivost, ale nadvládu a moc jedněm nad druhými; když Slované skutkem prohlášení budou za plémě podřízené, a jakož již řečeno, za materiál vlády pro jiné dva národy, i tu najde také příroda své právo, a odpor její nevyhnutelný promění domácí pokoj v nepokoj, obrátí naděje v zoufalství, a vzbudí konečně zápasy a třenice, jichžto směru, objemu a konce ani předvídati nelze. Den provolání dualismu stane se nutností přírody neodolatelnou, spolu také dnem narození panslavismu ve formě jeho nejméně žádoucí, a kmotři jemu budou otcové onoho. Co následovati bude, domyslí si každý čtenář sám. My Slované budeme tomu hleděti s upřímnou bolestí vstříc, ale bez bázně. Byli jsme před Rakouskem, budeme i po něm!“

Rovněž neúspěšnou, jako vnitřní, byla i politika zahraniční. Pokus, aby německý „bunt“ na prospěch upevnění rakouského postavení v něm byl opraven, se nezdařil, a válka, kterou Rakousko ve spolku s Pruskem proti Dánsku svedlo, skončila se sice vítězstvím obou spojenců, Dánsko musilo jim mírem vídeňským dne 30. října 1864 odstoupiti Šlesvik, Holštýn a Lauenburk v společný majetek, který se však stal zdrojem stálých sporů, jež ve svých koncích přivodily válku pro Rakousko osudnou.

Když Schmerling viděl, že jeho pád jest neodvratným, podal žádost za propuštěnou, kteréž

no skončeném zasedání říšské rady, dne 27. července r. 1865 vyhověno bylo. Se Schmerlingem odstoupil celý kabinet až na ministra zahraničních záležitostí a ministra vojenství. Předsedou ministerské rady byl arcikníže Rainer, který však na události vlivu neměl; státním ministrem Schmerling, ministrem vojenství nejprve Degenfeld, který 19. února 1864 vystřídán polním podmaršálem Franckem, ministrem zahraničních záležitostí nejprve hrabě Rechberg, od 23. října 1864 hrabě Mensdorff-Pouilly; správním ministrem Lasser; ministrem financí Plener; ministrem policie Mecséry; ministrem spravedlnosti nejprve Pratobevera, od 18. prosince 1862 Hein; ministrem obchodu Wickenburg; od 30. června 1862 ministrem námořnictví (nově utvořeného) Burger; ministry bez portefeuillu byli nejprve hr. Szescén, od 19. července 1861 hr. Esterházy; uher-skými dvorními kancléři nejprve bar. Vay, od 18. července 1861 hr. Forgách, od 22. dubna 1864 hr. Zichy; dvorním kancléřem sedmihradský Nadasdy.

II.

Ministerstvo Belcrediovo.

(Od 27. července 1865 do 7. února 1867.)

Dne 27. července r. 1865 jmenován hr. Richard Belcredi, bývalý místodržitel český, státním ministrem a předsedou v radě ministerské a zároveň mu přiděleno ministerstvo správní a řízení ministeria policejního, hr. Larisch jmenován ministrem financí, ryt. Komers ministrem spravedlnosti, ministerstvo námořnictví zrušeno a jeho agenda přikázána ministerstvu vojenství.

Čeští a moravští poslanci formulovali Belcredimu své požadavky, a on slíbil, že je panovníkovi oznámí.

Dne 21. září uveřejnily veškeré denní listy císařský manifest ze dne 20. září, který jim pozdě v noci dodán byl. Panovník prohlašuje, že se nesplnil úmysl jeho, na kterémž pevně setrvává, aby totiž prospěchům veškerého státu se dostalo bezpečného rukojemství takovým ústavním zřízením právním, jež by svou silou i svůj význam mělo ve svobodném účastenství všech národů. Aby svému císařskému slovu dostál a podstatu formě neobětoval, oznamuje císař, že uzavřel vejíti ve srozumění se zákonnými zastupiteli svých národů ve východní části říše a předložiti zemským sněmům, uherskému

a chorvatskému diplom ze dne 20. října a patent únorový, a že se v uvážení, že není dle práva možno, aby totéž ustanovení v jedné části říše se stalo předmětem jednání, v jiných pak částech aby zároveň bylo přirozeným zákonem říšským, platnost zákona o říšském zastupitelstvu zastavuje. Výslovně se podotýká, že císař sobě vyhrazuje, výsledky vyjednávání se zastupitelstvy oněch království a zemí, pakli by obsahovaly v sobě takové změny podstatných zákonů, které by se snášely s jednotou a mocným postavením říše, než se o nich rozhodnutí stane, předložití zákonným zastupitelstvům ostatních království a zemí, aby vyslechl a ocenil stejně vážné pronesení jejich. Manifest končí, že svobodná jest dráha, kteráž, hledíc k legitimnímu právu, vede k srozumění, jestliže obětovná a smířlivá mysl, jestliže zdravý rozum řídití budou rozvahu národů. Zároveň s manifestem uveřejněn patent, jímž se ještě zvláště označuje, že budou diplom říjnový a patenty únorové předloženy sněmům zemským, dále že se platnost zákona o zastupitelstvu říšském zastavuje, a že vláda zatím sama hospodařiti má.

V národě českém způsobil manifest radostné vzrušení, ježto se návrat od únorovky k říjnovému diplomu bezpečně očekával. Centralisté protestovali proti zastavení ústavy i proti ministerstvu a vyslovili se na sněmích, v nichž měli většinu, proti vládnímu systému, žádající bezpodmínečný návrat k ústavě únorové.

Český sněm sešel se dne 23. listopadu roku 1865. V kurii velkostatkářské stala se zatím změna potud, že valná část členů jejích zaujala stanovisko národu českému příznivé. Sněm přijal návrh, aby císaři podána byla adresa díky za nový manifest. V osnově adresy, již většina komise předložila,

vysloveno očekávání, že nové vyjednávání obnoví zase jasnost i pevnost veřejného práva, jak celku říšského, tak i Českého království, a projeveno přání, aby se dal panovník korunovati na krále českého slovy: „Blahověstným pak znamením zdářílé obnovy té bude nám Čechům korunování, odvěké to v království našem symbolické znamení, vzájemné rukojemství a nejvyšší zasvěcení ubezpečeného stavu právního. Protož toužebně hledí věrně poslušný sněm tomu dni vstříc, kdy spočívati bude staroslavná koruna na posvěcené hlavě Františka Josefa Prvního.“

Sněm přijal adresu proti hlasům německých a centralistických velkostatkářů. Nejvyšší maršálek hr. Nostic podal ji císaři dne 29. prosince r. 1868. Panovník odpověděl: „Přijímám adresu s nejúplnějším uspokojením. Loyální smýšlení a zjevné porozumění, kteréž sněm Mým intencím vstříc přináší, věrná, důvěryplná oddanost k trůnu, která v adrese výraz nalézá, posilují mne v pevné důvěře, že má vláda na cestě, na niž vkročila a po níž s pevností bráti se bude, pevnou podporu nalezne v zastupitelstvu Mého království Českého. Kdo zřel v mém manifestě ze dne 20. září jasně naznačený cíl, ten nebude se lekati námah a obětí, které s jeho dosažením spojeny jsou. Radostně uvítám okamžik, ve kterém zdar velikého díla mne povede do mého staroslavného sídla Prahy, abych tam uprostřed svých věrných Čechů po právu a svatém obyčeji akt korunovační vykonal. Ubezpečte sněm mou dokonalou císařskou přízní a milostí.“

Druhý důležitý krok sněmu byl nový pokus o změnu volebního řádu. Většina sněmovny se

usnesla, aby v záležitosti té podána byla císaři adresa, v níž opět položen důraz na slib jeho, že se dá kornovati.

Na moravském sněmu zamítnut návrh na podání adresy díků císaři, ale rovněž zamítnut návrh na resoluci žádající návrat k ústavě. (Na adrese díků usnesli se mimo sněm český sněmové haličský, bukovinský a krajinský, kdežto v ostatních přijaty resoluce proti vládnímu systému.

Spor mezi Rakouskem a Pruskem o prvenství v Německu stále se přirostřoval, až se stalo nezbytným rozhodnutí na poli válečném. Prusko pojistilo si smlouvou ze dne 10. dubna r. 1866 pomoc Italie, kteréž za její spojenství slíbeno Benátsko. Dne 17. června 1866 oznamoval císař rakouský svým národům, že válka vypukla. Dne 23. června překročila pruská vojska české hranice. První zprávy zvěstovaly sice zdar zbraní rakouských, ale záhy se dostavilo zklamání: dne 3. července utrpěla armáda rakouská u Hradce Králové zdrcující porážku. Dne 8. července obsadili Prusové Prahu. Vrchní velitel vydal provolání „K obyvatelstvu slavného království Českého“, v němž pravil, že Prusové nepřišli jako nepřátelé a dobyvatelé, nýbrž s plnou úctou pro dějinná a národní práva českého národa na jeho vlasteneckou půdu. Provolání končilo se slovy: „Zvítězí-li naše spravedlivá věc, pak by snad také Čechům a Moravanům nastalo opět okamžení, ve kterémž by o svém osudu volně rozhodovati mohli. Nechť šťastnější hvězda válku tuto ozáří a jejich blaho napořád založí.“

Dne 10. července zaslán do Prahy manifest císaře, v němž panovník svým národům oznamoval,

že jest ochoten k míru čestnému, že však nikdy nesvolí k míru takovému, jímž by se základní podmínky říše rakouské otřásly. Na vážný odpor proti Prusům nebylo však pomyšlení. Zahájeno vyjednávání, kteréž vedlo dne 26. července k uzavření příměří v Mikulově, a konečně dne 23. srpna k míru Pražskému, jež Rakousko zaplatilo svým vyloučením z německého „bundu“ a odstoupením Benátska Itálii, ačkoli tato na pevnině (u Custozzy 24. června) i na moři (u Lissy 20. července) od Rakouska přemožena byla. S Itálií uzavřen mír ve Vídni dne 3. září 1866.

Vlastnoručním listem ze dne 13. října 1866 vyslovil císař národům říše své uznání, zejména pak obyvatelstvu království Českého, „které se v největších utrpeních a největších svízelních zachovalo tak, jak se zachovati může jedině národ, který věrnou láskou k panovníkovi, k říši a k vlasti poskytuje dějinám lesku, jenž nikdy nevybledne.“

V měsíci říjnu zavítal císař na Moravu a do Čech. Za pobytu jeho v Praze vykonán čin v následcích svých osudný: dne 30. října jmenován bývalý státní ministr saský baron Beust rakouským ministrem zahraničních záležitostí.

Český sněm sešel se dne 19. listopadu r. 1866 a odpověděl na císařský list ze dne 13. října adresou, v níž vyslovil naději, že cokoli by ukracovalo práva království Českého nebo jednotu a mocnost Rakouska, nebude od mocnáře ducha pronikavého dopuštěno, zejména pak, že starodávné právní postavení Čech a jejich poměr k říši nebudou bez svolení sněmu zrušeny a že země koruny České nebudou bez svolení svých zákonných zástupců do nižádného nového státního útvaru pojaty. Sněm usnesl se dále, císaře poprositi, aby co nejdříve

byla předložena osnova spravedlivé opravy volebního řádu sněmovního.

Hlavní úlohou ministerstva Belcredova bylo uspořádání poměrů uherských. Belcredi stál pevně na jednotě rakouské říše, ale byl ochoten učiniti Maďarům značné ústupky. Uherský sněm trval na úplné restituci zemské ústavy a žádal zvláštní odpovědné ministerstvo. Koncem února r. 1866 zvolena 67tičlenná komisse, kteréž uloženo vypracovati základní zásady pro společné záležitosti. V dubnu vyslovena ochota, upravití jednotlivé zákony z roku 1848 s podmínkou, že právní kontinuita bude zachována. Válkou jednání přerušeno. Jakmile se stal Beust ministrem, jal se bez vědomí Belcredova vyjednávatí s Maďary. Dle přání císařova odebral se v prosinci r. 1866 do Pešti za příčinou „osobních informací“. Dohodnuv se s Maďary, snažil se zbaviti se Belcrediho a pořídití si takové „zastoupení zemí rakouských“, které by mu bylo v záležitosti uherské úplně po vůli.

Ve sporu, který z toho mezi ním a státním ministrem povstal, zůstal vítězem: uzavřeno svolati mimořádnou radu říšskou.

Dne 2. ledna r. 1867 vyšel císařský patent, kterým se zástupcové neuherských království a zemí svolávají k mimořádnému shromáždění říšské rady, kteréž svolání rozšířeno také na panskou sněmovnu. Ustavení této říšské rady mělo se státi na základě statutu ze dne 26. února 1861 „s uznáním práva, které diplom daný 20. října 1860 propůjčuje sněmům při otázkách společného zájmu vysláním jich zástupců“. Počet členů z každého sněmu vyslaných shodovati se měl s tím, který ustanovuje zákon o říšském zastupitelstvu. Poněvadž šestiletá doba sněmovní se blížila ke konci, roz-

puštěny sněmy zemí neuherských, nařízeno neprodlené vykonání nových voleb, nové sněmy svolány na den 11. února a nařízeno, že sdělení tohoto císařského patentu a vyzvání k volbě do mimořádného říšského shromáždění mají býti jedinými předměty činnosti sněmovní. Mimořádná říšská rada svolána na den 25. února, a porada o otázce ústavní určena za jediný poradní předmět toho sboru. Úřední Wiener Zeitung přinesla ještě vysvětlení, že zemské sněmy vázány jsou statutem únorovým pouze ohledně počtu zástupců, které do mimořádné říšské rady vyslati mají, ale nikoli co se týče způsobu volby, který si mohou dle potřeby upravit.

Beust nepomýšlel však na skutečné svolání „širší“ říšské rady, ježto věděl, že od většiny, která by dle výsledku sněmovních voleb v Čechách, na Moravě a v Krajině vzešla, nedalo se bezpodmínečné schválení uherského vyrovnání očekávati.

Navrhl v kabinetě, aby byla svolána „užší“ říšská rada. Belcredi odporoval, zdráhaje se odstoupiti od závazků, které vláda vůči sněmům ohledně uherské záležitosti měla, a trval při tom, aby právo přijetí nebo zamítnutí uherského vyrovnání, které jim manifestem záříjovým přiřknuto bylo, jim nebylo bráno. Beust naproti tomu uváděl, že ujednání s Uhry jest definitivním a že jest záležitostí, kteráž se pouze mezi korunou a sněmem uherským vyřídití má. Tvrdil, že hlas zástupců zemí neuherských na ujednání vlivu míti nemůže. Ze sporu toho vyšel Beust vítězem: obdržel vlastnoruční list císařův, jímž se vyzýval, aby vypracoval oznámení zemským sněmům, že se svolává „užší“ říšská rada.

Hrabě Belcredi odstoupil dne 7. února roku 1867. O vyřízení české otázky se přes opětne

ujištění nepříčinil. Ani v záležitosti kulturní, v otázce provedení rovného práva na české universitě nezachoval se tak, jak toho většina sněmovní žádala. Krásné sliby, které na základě císařského manifestu zástupcem vlády v českém sněmu učiniti dal, zůstaly nesplněny.

III.

Ministerstvo Beustovo.

(Od 7. února 1867 do 23. prosince 1867.)

Bar. Beust jmenován předsedou ministerstva. O sestavení kabinetu se nestaral. Ponechal si ministerstvo vnitra, kultu a vyučování a policie, ostatní ministerstva převzali členové dřívějšího kabinetu. Prvním jeho činem byl okružní list k místodržitelům, v němž nemluví a královstvích a zemích, nýbrž jen o zemích předlitavských, a ohlašuje, že trvá úplně na stanovisku únorové ústavy.

Královským reskriptem oznámeno Uhrům, že vyrovnání jest provedeno, a že bude jmenováno odpovědné ministerstvo uherské s hr. Andrassym v čele.

V zemích rakouských svolány zemské sněmy na den 18. února, aby se jim oznámilo, že se „ústavní říšská rada“ svolává na den 18. března za tím účelem, aby jí předloženy byly ku přijetí ony změny ústavy, jichžto vzhledem k vyrovnání s Uhry jest zapotřebí.

Na českém sněmu vyzval místodržitel, aby se volby do říšské rady bez prodlení vykonaly. Sněm zvolil na úradu o vyzvání tom komisi, jejížto většina se usnesla, že, jsouc věrna názorům právním, které sněm ve svých adresách že dne 12. prosince

r. 1865 a ze dne 7. prosince 1866 projevil, nemůže doporučiti ani prosté vykonání, ani prosté odmítnutí voleb, a že shledává jediný loyální východ z nesnadné situace v tom, aby sněm veškeré pochybnosti své uvedl v adrese, v níž by zároveň vyslovil ochotu, obeslati shromáždění poslanců království a zemí k společné poradě o nerozřešených otázkách, jakož i oznámil podmínky, za kterýchžto by volbu vykonati mohl. Ústavověrná menšina navrhla, aby se volby bez prodlení vykonaly. Sněm přijal návrh většiny komise a usnesl se o adrese, v níž se pravilo: „Sněm zpronevěřil by se povolání svému, jasně poznanému, a v opětovných slavných aktech vyslovenému, kdyby vele-
vážné nejvyšší přípovědi, že Vaše Veličenstvo ráčí hlas zákonných zástupců království při díle státoprávního vyrovnání slyšeti, a jako stejně vážný vážiti, odřekl se i tam a potud, pokud se jedná o působení, které z vyrovnání s královstvím Uher-
ským vyplyne, do poměrů veškeré říše a do práv ostatních království a zemí. Konečně nebyl by věrným tlumočnickem citův a právních názorů národa svého, kdyby nevyslovil, že království České, jež sobě mnoho na tom zakládá, že jest údem úplně oprávněným a neodlučitelným rakouského mocnářství, ohrazuje se proti tomu, aby bytnost jeho zaniknouti měla v nějaké západní polovině říše, státním to útvaru, kterémuž se nedostává nižádného státoprávního základu a kterýž nikterak by se nedal srovnati s nepopíratelnou právní a skutečnou jsoucností koruny České, ani s právním významem celé řady korunování veleslavných předků Vašeho Veličenstva, jako králů českých, ježto se vykonala po mnohá staletí až do naší doby, ani s nepopíratelnou státoprávní platností, kteréž sněmové království toho požívali až do časů nejnovějších.“

Osud sněmu byl tím rozhodnut. Císařským listem ze dne 26. února 1867 sněm rozpuštěn a vy-psání nových voleb nařízeno.

Sněm moravský, jenž v tomto zasedání měl většinu autonomistickou, neodepřel sice volby do říšské rady, ale usnesl se o adrese, v níž vyslovil přání, aby říšské radě, svolané ke dni 18. března, byl zachován poradní ráz a aby říše v jednotném svém trvání a jednotlivé království a země jako státoprávní ústroje byly zachovány. Za to byl sněm rovněž rozpuštěn. Při nových volbách nabyla strana ústavověrná v Čechách i na Moravě většiny.

Zasedání nového sněmu českého zahájeno dne 7. dubna 1867. Sněm vyzván, aby ihned vykonal volbu poslanců do říšské rady. Ústavověrná většina komise navrhla, aby se tomu vyzvání vyhovělo, státoprávní menšina pak, aby sněm přešel o vyzvání k dennímu pořadu, a sice v uvážení, že volba poslanců do říšské rady zemí neuherských, kteráž by vyřizovala otázky státoprávní, obsahuje v sobě změnu zřízení zemského, kteréž právo jen od sněmu samého vykonáno býti může; dále v uvážení, že takováto volba dle patentu ze dne 26. února r. 1861 nenáleží ke kompetenci sněmu, a konečně v uvážení, že by z jednání nového ústavodárného sněmu, který má upravití státní právo i ústavu říše, ač celou říši nezastupuje, povstati mohla povážlivá nebezpečí jak pro státní právo, historicko-politickou osobnost a svobodné sebeurčení českého království, tak i pro jednotu a moc říše. Sněm přijal ovšem návrhy většiny komise. Než sněm k volbě přikročil, přečetl dr. Rieger proti vykonání volby odůvodněný protest, načež čeští poslanci sněmovnu opustili. Na sněmu moravském podala menšina rovněž proti vykonávání volby protest a opustila sněmovnu.

Říšská rada zahájena dne 20. května roku 1867. V trůnní řeči oznamoval panovník, že se stalo se zeměmi koruny uherské „uspokojující“ ujednání, a projevil, že očekává, že mu říšská rada svého souhlasu neodepře. Většina obou sněmoven přijala od vlády předložené osnovy zákonů o změně základního zákona, o říšském zastupitelstvu ze dne 26. února r. 1861, o zodpovědnosti ministerké, o delegacích vůbec a o delegaci rakouské zvlášť. Z vlastní iniciativy říšské rady povstaly osnovy o všeobecných právech občanů, o zřízení říšského soudu, o soudnické, vládní a výkonné moci.

Osnovy ty staly se císařským schválením ze dne 21. prosince 1867 státními základními zákony a tvoří tak zvanou ústavu prosincovou.

O pojmenování rozdělené říše nemohlo se dlouho státi dohodnutí, až konečně císařským reskriptem ze dne 14. listopadu r. 1868 nazvána říší rakousko-uherskou. Dne 9. června r. 1867 utvrzeno vyrovnání korunováním císaře Františka Josefa na krále uherského.

*

*

*

Vyrovnáním s Uherskem utvořena nynější dualistická podoba říše. Obě polovice jsou spojeny společným panovníkem a společnou správou zahraničních a vojenských záležitostí. Společná ministerstva jsou tři: ministerstvo zahraničních záležitostí (spolu panovnického domu), vojenství a říšských financí (tomuto svěřena zároveň správa Bosny a Hercegoviny od r. 1879). Parlamentní kontrola společných záležitostí a říšský rozpočet provádějí delegace. Jsou dvojí, rakouská a uherská, jsou si úplně rovny. Každá čítá 60 členů, kteří se po dvou

třetinách volí z poslanecké sněmovny rakouské a z říšské sněmovny uherské, po jedné třetině z rakouské panské a z uherské magnátské sněmovny; pak volí se náhradníci v témž poměru. Delegace volí se na dobu jednoho roku, mají býti každoročně svolávány, a sice střídavě do Vídně a do Budapešti. Každá rokuje a usnází se zvlášť a stýkají se písemně; v případě neshody vyhrazeno jest shromáždění obou k společnému hlasování. Za společné záležitosti prohlášeno diplomatické a obchodní zastupování naproti cizině a uzavírání obchodních smluv. K některým smlouvám (které ukládají říši neb částkám jejím břemeno neb občanům státní povinnosti, nebo které mají za následek změnu obvodu zemí) je zapotřebí schválení parlamentů obou polovin říše.

Co se týče vojenství, přísluší mocnáři absolutní moc v řízení, velení a vnitřní organisaci vojska, jakož i prohlašování války a míru. Stanovení branné povinnosti děje se souhlasnými zákony obou polovin říše a oběma parlamentům přísluší povolovati každoročně kontingent branců a upravovati občanské poměry příslušníků armády a některá břemena vojenská. Delegacím přísluší rozpočet a jistá kontrola vojenské správy. Vedle řádného vojska povstaly ještě rakouská zemská obrana a uherská domobrana. Tyto instituce upravují oba parlamenty samy a jsou pro ně zřízena zvláštní ministerstva.

Co se týče financí, jest spolehlivým pouze stanovení rozpočtu společných záležitostí. Berně jsou vyloučeny a půjčky jsou možny jen se svolením obou parlamentů. Úhrada společné potřeby děje se kvotou (poměrným příspěvkem obou polovin říše, o němž rozhodují oba parlamenty). Pro úřadu o kvotu volí se zvláštní deputace z obou parla-

mentu. Kdyby se nedocílilo dohodnutí, může panovník kvotu ustanoviti.

Co se týče státních dluhů, Uhry je neuznaly, ale uvolily se, převzít na sebe příspěvek k zúrokování dluhu všeobecného. Záležitosti obchodní v širším smyslu nebyly prohlášeny za pragmaticky společné. Jistá pospolitost zájmů vyžaduje, aby se obě poloviny dohodovaly o souhlasných zákonech. Možnost obchodní a celní rozluky mezi oběma říši byla při vyrovnání výslovně vyloučena.

*

*

*

Dne 24. prosince r. 1867 jmenován baron Beust říšským kancléřem, bar. Beck říšským ministrem financí, gen. J o h n ministrem vojenským. Dne 30. prosince stal se kníže K a r e l A u e r s p e r g zástupcem Beustovým v předsednictvu kabinetu, hr. T a a f f e jeho náměstkem a ministrem pro zemskou obranu a veřejnou bezpečnost, šlechtic P l e n e r ministrem obchodu, ryt. H a s n e r ministrem kultu a vyučování, hr. A l f r e d P o t o c k i ministrem orby, dr. G i s k r a ministrem vnitra, dr. H e r b s t ministrem spravedlnosti, dr. B r e s t e l ministrem financí a dr. B e r g e r ministrem bez určitého oboru. Toto ministerstvo nazváno ministerstvem občanským.

IV.

Ministerstvo „občanské“.

(Od 30. prosince r. 1867 do 12. dubna 1870.)

Jmenování „občanského“ ministerstva, jehož členové byli nejzavilejší nepřátelé českého národa, vyvolalo v Čechách mocné hnutí proti vládě, která své nepřátelství bez ostychu dávala na jevo. Pod širým nebem pořádána shromáždění — tak zvané tábory — na nichž se s největším důrazem proti vládnímu systému protestovalo.

Vláda chápala se nejkrajnějších prostředků, aby hnutí zdolala. Prováděla kruté pronásledování časopisů i jednotlivců. Aby zlomila odpor proti říšské radě, podala této prováděcí zákon k 4. odstavci § 57. základního zákona ze dne 21. prosince 1867, v němž se vyhrazuje císaři právo, naříditi vykonání voleb do říšské rady přímo, kdyby některý sněm jich vykonání odepřel. Přes odpor poslanců slovanských a tyrolských předloha přijata a císařem schválena.

Český sněm svolán na den 22. srpna. Před tím objevily se v českém táboře spory, má-li se sněm obeslati nebo ne, až se posléze sporné strany dohodly, že nikoli. Do prvního sezení sněmu dostavila se deputace českých poslanců a odevzdala nejvyššímu maršálku tuto státoprávní deklaraci:

„My podepsaní, byvše pozváni na sněm do Prahy, ke dni 22. srpna 1868 svolaný, a nemo-
houce ve svědomí svém pocítiti ani povinnosti, ani
práva, abychom zúčastnili se ve sněmu takových
práv a úkolův, jaký tu se sejíti má, pokládáme
za slušné, oznámiti veleslavnému praesidiu, proč
nám naň přijíti nelze.

Representující my všechny okresy národnosti
české v zemi naší, jak městské, tak i venkovské,
tudíž téměř dvě třetiny všeho obyvatelstva krá-
lovství Českého, a jsouce bezmála všichni zvoleni
jednohlasně, důvěřujeme sobě, že dle zásad repre-
sentativních můžeme právem vésti slovo ve jmé-
nu celého národa českého.

Ve protestu svém dne 13. dubna 1867 po-
daném, k jehož obsahu nyní zase odvoláváme se,
odůvodnili jsme již obšírně a důkladně osvědčení
své slavné před Jeho Veličenstvem našim nejmilosti-
vějším císařem a králem, před všemi národy říše,
před veškerým obyvatelstvem tohoto království a
před shromážděnými tehdy poslanci, že tento sněm
pokládáme za nepravé a neoprávněné zastoupení
naší země.

V onom protestu vyložili jsme starodávný
státoprávní poměr zemí koruny české, dokázali
jsme, že práva země České, ač od Ferdinan-
da II. v ohledu ústavním jednostranně a
bez důvodného práva sůžena byla, přece co do
politické samostatnosti a státního práva státu veške-
rého zůstala nezměněna; dovodili jsme, že toto státní
právo až do našich dob zachované, nemůže po
právu jinak změnit se platně, leč obapolným svo-
lením panovníka i národa. Na základě tom ohradili
jsme se proti vyslání poslanců do říšské rady, kte-
réž nemohli jsme přiznati právo, měnit v čemkoli
státní právo koruny české, stvrzené smlouvami

s nejjasnějším domem panovnickým, mnohými státními akty a přísahami takřka všech králů českých; ohradili jsme se konečně proti všemu, co by říšská rada z království Českého neoprávněným způsobem obeslaná učiniti mohla na újmu státnímu i ústavnímu právu království tohoto i koruny české, proti právům národa českého anebo na zkrácení samosprávy zemské, prohlašující zároveň všechna usnesení taková již zpředu za neplatná a pro obyvatelstvo zemí českých za nezávazná.

Navzdor protestu tomu přikročila k volbám část poslanců, reprezentující menšinu země, t. j. ona umělá většina, kteráž toliko nespravedlivým volicím řádem a k tomu nesprávnými volbami povstala a propůjčila se takto k tomu, aby podrobila království České usnesením nové říšské rady, kteráž nezastupovala žádnou říši, ani žádnou státoprávní osobu, říšské rady, jakéž po tu dobu nebylo ani ústavně, ani skutečně, ani co do složení, ani co do kompetence a úkolu.

Avšak representanté většiny všeho obyvatelstva království Českého rovněž jako representanté národnosti slovanské v zemích koruny české vůbec, zastupující vespolek pět millionů duší, nevolili plnomocníky do této nové rady cislajtánské a nepodrobili se tudíž jejím usnesením.

Poznávaliť ovšem již tehda jasně nebezpečí, kteréž od ní posud hrozí rovněž tak státnímu a ústavnímu právu vlasti jich jakož i národnosti českoslovanské.

Když všeliké, zprvu absolutistické, později zdánlivě konstituční snahy předešlých řídících státníků rakouských, přetvořiti ty různorodé státy rakouské v jeden stát centralisovaný, v němž pod záminkou „nésti kulturu německou na východ“ všichni národové rakouští měli podrobeni býti hegemonii

živlu a ducha německého, a tak znenáhla a zcela zgermanisovati se, statným odporem těchto, zvláště pak odporem zemí uherských zmařeny jsou nadobro, a když tyto nezbytným tlakem poměrů, vypuštěny byvše z kruhů německé centralisace, navrátily se k historické autonomii své, tu zasadili se politikové němečtí o to, aby aspoň ostatní země německo-slovanské udrželi mocně v onom kruhu, aby panování plemene německého, když již v celé říši proraziti se nedalo, aspoň v zemích neuherských zachovali a novými institucemi státními navždy upevnili, a aby pomocí umělých, živlu slovanskému patrně křivdících řádů volebních, majorisovati mohli Slované aspoň v říšské radě cislajtánské, když to na sněmích některých zemí ani pomocí těchto řádů možná nebylo. Těžiště všeho zákonodárství mělo dílem ihned novými zákony, dílem povolným postupem přirozené přitažlivosti přeneseno býti do rady cislajtánské, mocí volebních řádů a podle jednacího jazyka, krom toho německé, vedle níž měli sněmové zemští zakrnutí, a jazykové slovanští fakticky vyloučení býti ze všeho vyššího života politického a obětování býti povolnému odumření.

Za náhradu nebo lépe za lákadlo, aby Slované mimouherští ochotně přijali osud takový, měl sloužiti kodex základních práv osobní svobody, kterýž vychvalován před celou Evropou jako květ svobodomyšlnosti, ale jakmile také Slované jeho užívatí chtěli, náhle působnosti pozbyl.

K hlavnímu jeho článku (§ 19.), týkajícímu se pojištění nového práva všech národností, očekává se až podnes klausule vykonávací, bez níž nemá ceny a platnosti praktické. Marně čekáme též na slíbené poroty a soudy veřejné. A jaké jest to naše právo spolčovací a shromažďovací, nahra-

zené ordonancemi úřadů! Jaká ta naše svoboda tisku, ježto se v praxi vykládá konfiskacemi, neslýchanými pokutami a dlouhými žaláři spisovatelů! O tom již ví a soudí svět. Nechť rozhodne tento, může-li se to za zlé pokládati národu našemu, když po zkušenostech takových, vida celou moc vlády v rukou mužův, kteří posud osvědčili se úhlavními odpůrci národnosti české, jížto ani potřebných gymnasií, ani university dopřáli nechtěli, počíná pokládati všecky tyto dary svobodomyšlnosti za pouhé nástrahy k potlačení národnosti své. A věru, ve způsobu jak nyní u nás se vládne a úřaduje, nevidí národ náš výhod svobody a konstituce, ale jediné neobmezenou moc jedné strany národní nad druhou.

Svoliti k ustálení institucí takových, bylo by národu našemu tolik, co odhodlati se k samovraždě.

Avšak neméně než národnost, byla tehda, jakož jest až posud ohroženo též státní a ústavní právo zemí koruny české zamýšlenými novými institucemi. Vyrovnáním s Uhry v tu dobu již podstatně provedeným byly z kořenů svých vyvráceny nejen patenty únorové, alebrž i nejvyšší diplom od 20. října 1860, podávající mimouherským zemím aspoň nějaké pojištění autonomie a práva historického.

Na místě jich mělo se utvořiti něco nového. Jelikož tu udělilo se právo ústavodárné a zákonodárné nad zemí českou sněmu posud nebývalému, šlo tu patrně o to, aby národ český přijal oktrojírku. Vstoupením do rady cislajtánské byli by poslanci většiny země tuto oktrojírku pro zemi a národ svůj skutkem přijali a tak tyto fakticky zbavili práva rozhodovati již o sobě samých.

Jednalo se dále o to — po vykonaném již rozdělení někdejší říše spojených států rakouských

ve dví — utvořiti vedle historického státu uherského z ostatních zemí nový stát a vtělit do něho bezděky dosavadní stát koruny české, kteréhož skutku uznání státního práva uherského nikterak nevymáhalo.

Kdežto prve nejvyšším manifestem od 20. září 1865 slíbeno bylo sněmu českému, že se jemu předloží úmluva s královstvím Uherským k podání hlasu „stejně vážného“, a ačkoliv tento slib zástupce vlády v plném sněmu slavně opakoval, neuznáno nyní zastupitelstvo království Českého ani za hodno, aby slyšáno bylo, ať již nedíme o státoprávním upravení celé říše, alébrž ani o změnách, kterýmž následkem nové organisace celého mocnářství podrobena býti mělo vlastní státní právo a ústava této země. Ano, slavné historické království České, kteréž posud nepřestalo býti samostatnou osobností státoprávní, mělo pozbyti osobitosti své, mělo státi se provincií neoprávněného státu cislajtánského, mělo s tímto vstoupiti v jednotu reální, kdežto posud — nehledě totiž na všechny opět započaté a opět vrácené ústavní proměny od r. 1848 až podnes — s jinými zeměmi rakouskými nemělo jiného státoprávního spojení než ve společnosti dědičné dynastie. Tak mělo všechno státní právo naše fakticky býti zrušeno a politická osobnost království Českého a koruny české navždy vyhlazena býti ze světa politického.

Nově utvořenému státu měly dány býti za základ neurovnané zříceniny sbořených patentů únorových a diplomu říjnového, k nimž měl přičiniti opravy a změny některé nově oktrojovaný sněm cislajtánský s nově oktrojovanou mocí ústavodárnou, jenž měl slouiti radou říše, ač říše byla již rozdělena ve dví.

V takové říšské radě, v nížto pro nedosta-
tečné zastoupení národa českého živlové jemu ne-
přízniví vládnou většinou nepřirozenou, mohli by
ovšem volební řádové, slovanskému živlu velice
křivdící, dojíti ustálení navždy.

Autonomii vlasti naší hrozilo by tu ještě větší
obmezení, než jí krom toho již bylo ukládáno pa-
tenty únorovými, ba, nebylo a není tu nijaké ga-
rancie, že by konečně provincie česká nebyla ještě
rozdělena na pouhé departementy nějaké. Již sa-
mým skutkem zřízení rady cislajtánské nastávala
změna podstatná volebnímu právu sněmu české-
ho, jeho poměru k jiným zemím, jeho kompe-
tenci. Jím konečně naprosto v platnosti své ohrožen
poslední útvar historického práva našeho, majestátní
list od 8. dubna 1848, jenž byl pojistil království
Českému plnou svou zákonnost na základě širo-
kého zastoupení všeho národa, a zvláštní sněmu
zodpovědnou vládu zemskou. Na tolikeré nebez-
pečení nemohli vydati representanté veliké vět-
šiny obyvatelstva zemí českých národnost českou
a ústavní i státní právo země své.

Avšak jakkoli důvodně se ohradili proti plat-
nosti voleb do rady cislajtánské, nedbáno jich pro-
testu a dokladů práv; nedbáno ani slibu císařského,
podaného zemi nejvyšším majestátem od 20. září
1865. — Ona rada cislajtánská, do níž vstoupili
ze zemí českých jen representanté menšiny, pod-
nikla skutečně nepřislušné jí úkony ústavodárné,
ano, skrz nebývalou od ní zvolenou delegaci smlu-
vila se o břemena, jež napotom nésti mělo království
České.

Rozhodnuto o nás bez nás!

A tak slavné království České se zeměmi koruny
české, ježto jsou v celé říši cislajtánské nejvzděla-
nější a nejvýrobnější a nejvíce daní platící, krá-

lovství, jež vyniká nad jiné slávou, tisíciletou autonomií a historickým právem svým, přísahami korunovačními tolika králů vždy znova stvrzeným a zasvěceným, tak celá koruna česká, vedle uherské politickou vahou a v každém jiném ohledu nejdůležitější, zbaveny byly nepopíratelného, ano jim od mocnáře samého již zjevně přiznaného hlasu samostatného, netoliko o organisaci celé říše, alebrž i o vlastním právu ústavním a státním, o vlastním budoucím osudu, o němž rozhodovati dáno do rukou sboru, v němž nebyl politický národ český zastoupen jako samostatná osoba státoprávní, a kdežto osobovala sobě vésti slovo jménem celé země, representace pouhé menšiny. Ba, konečně rozhodovala nad ní nahodilá většina dvou delegací mimočeských. Nyní však, když všechny tyto věci vykonány jsou bez řádného a správného svolení království Českého — ba, proti ohrazení veliké většiny obyvatelstva jeho vyslovenému slavně skrze poslance její řádně zvolené — svolán jest opět sněm český, který dle všeho nemůže míti jiný úkol, než aby vzal na vědomost a tak fakticky uznal jako skutek dokonalý, co učiněno bez jeho svolení; aby přijal za právo země, co provedeno jest od representantů jiných zemí i bezohledným nešetřením celého národa českého; aby přijal to, co nemůže vésti než k hmotné záhubě království Českého, k úplnému zrušení jeho státoprávní samostatnosti, historicko-politické osobitosti a k potlačení jeho odvěké zvláštní, ve financích úplné autonomie, ba konečně následkem toho k podmanění národnosti československé pod vládu živlů cizích, jí záhubou hrozících.

Vzavše svědomitě na uvážanou právo vlasti naší, jakož povinnost svou k národu svému, dosah mandátu nám svěřeného, a všechny dosavadní

akty státní, jak od koruny samé, tak i od sněmu našeho posud vyšlé, přesvědčili jsme se, že nemáme, ani nesmíme účastnými býti sněmu zemského při nynějším jeho složení a úkolu, ano pokládáme za povinnost svou, k národu a k svému legitimnímu panovníku vysloviti zjevně přesvědčení své v zásadách a vyjádřeních, jež následuje:

1. Mezi Jeho c. k. apošt. Veličenstvem, dědičným králem naším, spolu jako reprezentantem nejjasnější rodiny panující, a politickým národem českým jest poměr právní pro obě strany stejně závazný, založený smlouvou mezi národem tím a Ferdinandem I. za sebe a za své potomky; kterýž poměr sankcí pragmatickou oboustranným a podmínečným svolením sněmu, přešel na nejjasnější rod Lotrinský, a byl až do naší doby vždy obnovován korunovační přísahou králů našich a holdovací přísahou zákonných reprezentantů země.

Jeho Veličenstvo, přijavši korunu českou postoupením dobrovolným od nejjasnějšího předchůdce, krále Ferdinanda I., přísahou národu zavázaného, nepřijal ji zajisté jinak, než se všemi právy a povinnostmi, jež tento držel na základě přísahy korunovační a nejvyššího listu majestátního od 8. dubna 1848.

2. Země domu rakouského až do roku 1848 nebyly žádným státem jednotným, alebrž zvláštními, k dynastii v nestejných poměrech stojícími státy, spojenými v jednu říši na základě pragmatické sankce toliko společnou ovšem dynastií. Sám nejvyšší patent od 1. srpna 1804, kterýmž král František I. přijal pro neodvislé státy své titul císaře rakouského, uznal slavně, že i potom „všecka království a ostatní státní naše zachování býti mají beze všeho zkrácení při svých dosavadních titulech a právech“, což platí zvláště o království Uherském

a Českém, tu zejména uvedených, v nichž se korunování krále beze vší změny zachovati má. — Zejména pak koruna česká se zeměmi svými nebyla nikdy v reální unii s nějakým státem rakouským, neřku-li cislajtánským; bylať sice s ostatními zeměmi domu Habsburského právem dědičné, všem společné dynastie, a na čas trvání této v jedno mocnářství spojena — avšak vždy bez újmy samostatnosti a zvláštní osobnosti své historické a státoprávní; jakož také ani za absolutní vlády nikdy a od nikoho popíráno nebylo, že by království České po vymření panujícího rodu nemělo práva voliti sobě krále svobodně a neobmezeně bez ohledu na jiné země domu rakouského a utvořiti tudíž opět stát samostatný; z čehož plyne nevývratně, že spojení zemí koruny české s ostatními zeměmi bylo a jest pouze dynastické, to jest pouze společnou známkou dědičnosti v téže dynastii podmíněné.

3. Všeliké změny v právním poměru mezi královstvím Českým a nejvyšším panovníkem a rodinou panující, tudíž všeliké změny v ostatním právu českém a ústavě české, jakož definitivní ustanovení volebního řádu nemohou podle historické ústavy zemské a po nejvyšším majestátním listu od 8. dubna 1848, ba i podle diplomu od 20 října 1860 státi se přesně a platně jinak, než novou úmluvou mezi králem českým a politickým národem českým, správně a spravedlivě zastoupeným.

4. Nižádný representativní ani administrativní sbor mimočeský, tedy ani říšská rada cislajtánská, ani delegace jakákoliv nemůže přijati na toto království určitou část dluhů celé říše, aniž jemu právně daně ukládati nebo je jinak právně zavazovati, vyjma jediné samostatnou delegaci koruny české, k tomu vzhledem na společné záležitosti celého

mocnářství od sněmu zemí českých řádně zmocněnou.

5. Od té chvíle, co jediný a přední účel jak diplomu říjnového, tak i patentu únorového, totiž přetvoření monarchie složité a absolutní ve stát jednotný a ústavní, od samého mocnáře opuštěn a tak tyto základní zákonové říše podniknutým zřízením dvou státův a kolika ústav ze samých základů svých vyvráceni jsou, pozbyli práva a povinnosti z nich plynoucí podmětu i předmětu svého, jelikož, co jen pro jisté osoby, poměry a účely platno býti mělo, nemůže podržeti plné platnosti též pro jinou osobu, jiný spolek, jiné poměry, jiná práva a úkoly jiné.

6. Nepřísluší nám popírati politickému národu uherskému odvěké právo jeho, smluviti se s nejjasnějším panovníkem o vlastním svém právu státním a ústavním, jakož i smluviti se s jinými zeměmi říše; ale nemůžeme dopustiti, aby úmluvami takovými se rozhodovalo zároveň o právích koruny české, a aby tak aspoň fakticky zbaveno bylo království České stejného a rovněž tak starého historického práva sebeurčení v záležitostech svých státních i ústavních.

7. Přenesení práva zákonodárného i ústavodárného s rady celoříšské na sněm zastupující — a to jen prostředně — skupení méně zemí, než měla zastupovati sama někdejší užší rada zrušeného patentu únorového, dále zřízení delegace z rady cislajtánské k vyjednání s delegací říšského sněmu uherského, pak zkrácení sněmu zemského v tom, že nesmí napotom již voliti posly do sněmu celé říše a má voliti toliko do jakés representace cislajtánské, nebývalého to a nahodilého skupení „ostatních zemí“ bez historického základu, pak další z toho plynoucí obmezení autonomie země a její

podrobení pod votum nahodilé snad většiny delegací od dvou mimočeských sněmů vyslaných: vše to považujeme za nové oktrojírky vlasti naší škodné a nemohoucí nabýti v Čechách právní platnosti bez řádného svolení oprávněného a spravedlivého zastoupení tohoto království.

8. Poslanci sněmu českého neměli a nemají práva ani mandátu, voliti nebo vstoupiti do nyníjší, co do práva i rozsahu, slovem v celé podstatě své změněné rady říšské, jakéž ani nebylo, když byli zvoleni; oni neměli práva, voliti tam delegace, kontumaciovati velkou většinu obyvatelstva své vlasti, s nížto jsou ve zjevném odporu, a tudíž musí se vše, co tam vyjednali, považovati jen za pouhé faktum a nemůže býti právně závazno pro království České.

9. Všecky tyto zápletky ústavní mohou se urovnati spravedlivě; právní poměr království Českého k jiným zemím říše a k nejvyšší dynastii, vůbec celé státní právo koruny české může se upravit trvale a pro blaho země i prospěch dynastie bezpečně jediné úmluvou mezi nejjasnějším králem naším a politicko-historickým národem českým, zastoupeným na základě správném a spravedlivém.

10. Za zastoupení spravedlivé pokládáme zastoupení založené na volebním řádě takovém, při němž by stejným všude užitím týchž pravidel rovné právo obou národností naší vlasti také prakticky provedeno bylo, a přejeme si shodnouti se s německými krajany svými o instituci takové, kteráž by zabránila všelikému zkracování jedné nebo druhé národnosti zemské mocí pouhé většiny.

Toto přesvědčení naše jest spolu politickým přesvědčením celého pět millionů čítajícího národa československého ve všech zemích koruny české.

Na doklad toho dovoláváme se hlasu jeho všelikými cestami vysloveného a již nyní nikomu nepochybného.

Toto pokládali jsme za potřebí oznámiti vele-slavnému praesidiu a žádáme, aby ráčilo tyto dů-vody našeho jednání ve známost uvéstí Jeho cís. král. ap. Veličenstvu, našemu nejmilostivějšímu králi, jenž nejvyšším patentem ze dne 11. července t. r. nás ráčil svolati do sněmu, jakož i ostatním po-slancům následkem toho shromážděným.

V Praze, dne 22. srpna 1868.“

Kusý sněm usnesl se o prohlášení, že vzhledem k tomu, že platnými zákony základními ve spojení s pragmatickou sankcí bezpochybným způsobem ustanoven a založen jest právní poměr království Českého k jiným zemím říše a k domu panov-nickému, deklarace českých poslanců se nesrovnává s jedine platnými zákony základními, jakož také že deklarace jest se samosprávou Moravy a Slez-ska v přímém odporu a že tudíž nesúčastnění se českých poslanců sněmu nemůže býti ospravedl-něno. Sněm uznal pak, že považuje, že čeští po-slanci ze sněmu vystoupili.

Také na moravském sněmu podali čeští poslanci lidoví i konservativní velkostatkáři — dne 22. prosince deklaraci, v níž dovolávajíce se státního práva protestovali proti dualismu a oznamo-vali, že se porad říšské rady nesúčastní. Ústavo-věrná většina prohlásila, že nezná jiného státního práva moravského než ono, jež se v platné ústavě říšské a zemské zakládá, a zbavila české poslance mandátů.

Sněm slezský usnesl se dne 19. srpna na protestu proti deklaraci české i moravské, v němž

státoprávní spojení Čech, Moravy a Slezska co nejrozhodněji odmítal.

„Občanské“ ministerstvo bylo jedné mysli proti českému národu, ale ohledně jiných záležitostí nebyli ministři nikterak svorní. Říšský kancléř Beust nepřestával se vměšovati do věcí, které byly mimo obor působnosti jeho. Měl s předsedou kabinetu, knížetem Karlem Auerspergem, často nedorozumění, zejména když v měsíci červnu r. 1868 císař zavítal do Prahy, pokusil se Beust bez vědomí předsedy kabinetu o dorozumění s českými důvěrníky prostřednictvím místodržitele českého bar. Kellersperga. Pokus jeho se ovšem nezdařil, ježto čeští důvěrníci se zdráhali, vstoupiti na půdu nové ústavy, ale kníže Auersperg, zvěděv o tom, podal císaři žádost za propuštění z úřadu.

V českém národě vzrůstal se odpor proti vládnímu systému v té míře, že docházelo k častým krvavým srážkám s mocí ozbrojenou. Vláda nebyla s to zlomiti odpor ten, ač se neštítala nejkrasnějších prostředků.

Dne 7. října r. 1868 vymohla si císařské nařízení, na jehož základě prohlásila pro Prahu a okolí stav obležení, a místodržitelem českým jmenován generál Koller, známý svou krutostí ve vojště, jemuž dána plná moc, aby s největší přísností proti českému národu zakročil. Generál Koller doštal plnou měrou úkolu svému.

Doufajíc docíliti aspoň částečného zastoupení českého národa v radě říšské, podala vláda sboru tomu osnovu prováděcího zákona k 4. odstavci § 7. základního zákona ze dne 21. prosince r. 1867, v němž se vyhrazuje císaři právo, naříditi vykonání voleb do říšské rady v jednotlivých obvodech, kdyby některý sněm volbu odepřel. Přes odpor po-

slanců slovanských a tyrolských předloha to přijata a císařem schválena.

Kníže Karel Auersperg odstoupil dne 8. září a hr. Taaffe jmenován předsedou kabinetu.

Spory v kabinetě nabyly na konci r. 1868 velké ostrosti. Vážný spor povstal, když se jednalo o zavedení přímých voleb do říšské rady. Že mají býti zavedeny, v tom se shodovali všichni ministři, ale mínění se rozcházela o tom, zda se mají provésti opravy volebního řádu na prospěch neněmeckých národů. Kabinet rozstoupil se na dvě strany: většina — Giskra, Herbst, Plener, Hasner a Brestel — byla proti jakýmkoliv ústupkům, menšina — Taaffe, Berger a Potocki — si přála, aby bylo učiněno smířlivé osvědčení a aby otázka volební opravy byla spojena s všeobecnou revisí ústavy. Císař vyzval ministerstvo, aby co nejdříve důkladně uvážilo otázku, jaké kroky by se měly podniknouti, aby se docílilo dohodnutí se stranami mimo ústavu stojícími, tedy hlavně s národem českým. Většina kabinetu vyslovila se co nejrozhodněji proti všem smířlivým návrhům a přimlouvala se, za setrvání při dosavadní politice. Názor svůj odůvodnila v pamětním spise, jež odevzdala císaři. Panovník vyzval menšinu, aby také ona své stanovisko náležitě objasnila, a menšina podala mu pamětní spis, v němž mu radila, aby nově zvolené říšské radě podána byla předloha o vyrovnání, a vyslovila naději, že při dobré vůli lze dorozumění docílit. Prohlásila, že bez dohodnutí se s národní opozicí volební oprava opozici nezlomí, nýbrž sesílí, a že nadvláda strany ústavověrné nad veškerou opozicí provésti se nedá. Zároveň žádala menšina za sprostění úřadu.

Panovník rozhodl se pro většinu kabinetu a propustil menšinu z úřadu.

Úkol, doplniti kabinet, svěřen Hasnerovi. Týž jmenován dne 1. února r. 1869 předsedou, gen. Wagner ministrem zemské obrany, dr. Bannhans ministrem zemědělství a dr. Stremayer ministrem kultu a vyučování; zároveň zrušeno ministerstvo policejní a obor působnosti jeho přidělen ministerstvu vnitra.

Vláda počala přece nahlížeti, že bez dohody s českým národem nelze vládnouti. Ministr Giskra zajel do Prahy a pozval prostřednictvím místodržitele Kollera dva české důvěrníky, dra. Riegra a dra. Sladkovského k sobě, tito však po úradě s klubem důvěrníků pozvání zdvořile odmítli. „Nemůžeme — pravili v listě místodržiteli zaslaném — potlačiti své přesvědčení, že ministerstvo, jež ve svém pamětním spise vyslovalo přesvědčení a záměry, jež veškerí Slované rakouští uvítati mohli jen s palčivou bolestí a nikoli bez citelného uražení jejich citů oddanosti k mocnáři a k říši, tak často obětavě osvědčených, že ministerstvo, které dnes ještě houževnatě se drží ústavních ustanovení, bez přičinění českého národa utvořených, a které prohlásilo propast mezi těmito ustanoveními a naší deklarací právě nedávno teprve za naprosto nevyplnitelnou — nikterak nemůže dnes býti nadchnuto upřímným přáním, aby propast tato byla překlenuta.“

Jako smiřovací akce, skončila se i zamýšlená volební oprava s nezdarem. Vládní osnova zaváděla přímé volby do říšské rady, podržela kurie a zdvojnásobovala počet poslanců. Dne 20. března usnesla se ministerská rada, aby záležitost ta byla odročena, ježto by se potřebná dvoutřetinová většina pro předlohu nesehnala, a aby se říšské radě předložila osnova o „volbách z nouze“, dle níž v okresích, jichž poslanec do říšské rady se nedostaví, mohl

císař naříditi přímou volbu. Ministr Giskra, který trval při svém požadavku, podal žádost za propuštění, neodešel však sám, nýbrž s ním celý kabinet. Krise zostřena vystoupením Poláků z říšské rady. Vystoupení Poláků způsobeno tím, že sněmovní výbor, pro haličské požadavky zřízený, se usnesl za souhlasu vlády na zamítnutí požadavků těch. Ve schůzi sněmovny dne 31. března 1869 oznámili polští poslanci, že své mandáty skládají. V téže schůzi čteno osvědčení dvanácti poslanců ze Štýrska, Krajiny, Istrie, Gorice, Terstu a Bukoviny, že sněmovna svým hlasováním proti návrhu, aby se při jednání o haličských požadavcích také na přání a potřeby ostatních zemí zřetel vzal, osvědčila, že k dorozumění mezi národy a k trvalému upravení poměrů v říši směřující návrhy ani v úvahu vzíti nechce a že, vzavši v úradu osnovu zákona o volbách z nouze, jest hotova, nejdůležitější právo sněmů bez jejich souhlasu změnit, a že tudíž podepsaní poslanci dalšího jednání sněmovny účastni býti nemohou.

Kabinet podal žádost za propuštěnou, jež dne 12. dubna r. 1869 od císaře přijata.

V.

Ministerstvo hr. Potockého.

(Od 12. ledna r. 1870 do 4. února r. 1871.)

V čelo nového kabinetu povolán hrabě Alfred Potocki. Ježto Potocki svého času podepsal pamětní spis menšiny „občanského“ ministerstva, svědčilo jeho povolání, že si panovník přeje, aby zásady ve spise tom vyslovené provedeny byly.

Do kabinetu povoláni: hr. Taaffe jako ministr vnitra a zemské obrany, dvor. rada Tschabuschnigg, jako ministr spravedlnosti a správce ministerstva vyučování, odboroví přednostové Distler a Depretis jako správci ministerií financí a obchodu. V měsíci květnu jmenován bar. Petrino ministrem zemědělství, bar. Widman ministrem zemské obrany a odborový předseda Holzgethan na místo Distlera správcem ministeria financí.

Dne 15. dubna oznámil hr. Potocki říšské radě svůj program, v němž položen důraz na státní myšlenku rakouskou a ubezpečováno, že vláda proti ústavě ničeho nepodnikne, nýbrž vše na její ochranu a všeobecné uznání. Svou smířlivost dala nová vláda na jevo amnestií odsouzeným pro věci tiskové a odvoláním pro svou krutost a německou stranickost nenáviděného českého místodržitele bar. Kolera.

K nejdůležitější své úloze, k docílení dorozumění se státoprávní opposicí, přikročil hr. Potocki neprodleně. Od 27. do 30. dubna konal ve Vídni porady s různými českými politiky a nabyl přesvědčení, že v otázce státoprávní a ohledně přímých voleb jsou všechny české strany jedné mysli. V měsíci květnu zavítal hr. Potocki s ministrem Petrinem do Prahy a zde konány porady, k nimž přibrali zástupci moravských poslanců. Hrabě Potocki seznal, že čeští poslanci pevně stojí při deklaraci, k níž dne 16. května 1870 také konservativní velkostatkáři přistoupili.

Jakmile se hr. Potocki do Vídně vrátil, učinil rozhodný krok: dne 21. května uveřejněny císařské patenty, jimiž se zemské sněmy, kromě českého, a říšská rada rozpouštěly. V „nejponížejším podání“ ze dne 22. května odůvodňoval hr. Potocki nerozpuštění českého sněmu tím, že ministerstvo nabylo přesvědčení, že by obeslání říšské rady od sněmu českého již nyní bylo nepochybným a že by obtíže patřičného vyřízení běžných otázek po případě protiústavním jednáním sněmu tohoto rozmnoženy býti mohly. Nařízena toliko doplňovací volba za deklaranty mandátů zbavené. Deklaranti ovšem opět ve směr zvolení. Na Moravě zvítězili ústavověrní velkostatkáři, a sněm byl tudíž opět v rukou německých, ve Slezsku nezvolen ani jediný český kandidát.

Dne 22. května konal se ve Vídni sjezd německých důvěrníků ze všech zemí, na němž prohlášena pospolitost všech Němců v Rakousku, dále přijata resoluce proti českému státnímu právu.

Vláda dala Němcům některé důkazy své přízně. Tak jmenován člen kabinetu Hasnerova dr. Strema yer ministrem kultu a vyučování. Mimo to staly se v kabinetu některé změny: bar. Widman propuštěn, správu ministerstva zemské obrany převzal hr.

Potocki a bar. Holzgethan jmenován ministrem financí.

Za hranicemi připravovaly se události světodějné. Dne 19. července r. 1870 vypukla válka mezi Francií a Německem, a dne 2. srpna překročila německá vojska hranice Francie. Vláda se domnívala, že Čechové vzhledem k zahraničním událostem se odhodlají, říšskou radu opustiti a rozpustila český sněm. V českém volebním provolání pravilo se: „Ať již osud náš jakkoli se obrátí, my pevně stojíme a státi budeme na právu svém historickém i přirozeném, aby ne jiní, alebrž jedině politický národ český sám rozhodoval o své budoucnosti, o ústavě koruny české, o způsobu svého spolku s ostatními zeměmi říše, a o tom chceme se poctivě smluviti s legitimním následníkem králů našich.“

Volbami přešel sněm následkem vítězství strany státoprávní v obou skupinách velkostatkářských do rukou českých. Nyní nastala otázka, mají-li čeští poslanci do sněmu vstoupiti. Několik dní před svoláním sněmu povolán dr. Bělský, jenž jmenován náměstkem maršálovým, do Vídně, a klub českých poslanců usnesl se vyčkati, jaké zprávy přinese. Dr. Bělský nepřinesl zprávu valně potěšitelnou, načež se čeští poslanci usnesli, že vstoupí do sněmu, jen aby vyslechli královské poselství.

Zároveň učiněn pokus o dohodu s Němci, kterýž však nevedl k cíli.

Český sněm zahájen dne 20. srpna. Místopředseda Diettrichstein přečetl královské poselství, v němž se pravilo: „Přání, kteréž velká část Našeho krále českého na jevo dává, aby se revise postavení jeho k veškeré říši předsevzala, jest předmětem bedlivého uvažování. Vláda bude pilně k tomu přihlížeti, aby se tomuto přání ve srovnalosti s potřebami mocnářství a na základě konstitučního

veškerého práva a rovné slušnosti ke všem částem vyhovělo. Ale v této době těžkých svízeli nadějeme se do vlastenecké mysli všech, že pomínouce záležitosti vnitřní, obrátí zřetel k obecným úkolům lásky k vlasti a k vyšším účelům společného snažení. Obracíme se tedy k sněmu Našeho království Českého, vyzývajíce jej, aby bez odkladu volby do říšské rady vykonal.“

Po přečtení královského poselství oznámeno, že poslanci čeští a velkostatkářští podali právní ohrazení. Čeští poslanci prohlásili, že trvají na zásadách v deklaraci vyslovených a že vstupují do sněmu, jen aby královské poselství vyslechli a cestu k dorozumění nezavřeli. Velkostatkáři ohrazovali se proti tomu, že by jejich vstoupení do sněmu mohlo býti na újmu právům a svobodám českého království.

Většina sněmovní usnesla se, odpověděti na královské poselství adresou. Pravilo se v ní, že zastupcové českého národa nikdy nemohou a nikdy nebudou obětovati státoprávní osobnost království Českého, ku všelijaké jiné oběti že však jsou hotovi. Pak se osvědčovalo, že „přihlížejíce k vážnému stavu říše, i aby usnadněno bylo zjednání velikého zastupitelstva říše, pro tentokráte a bez veliké újmy na svobodném právu tohoto království, aby rozhodovalo o sobě samo, poslanci čeští jsou ochotni, vypraviti ze svého středu poslance, kteří by zastupovali království České co království v delegacích, jakožto v celistvém zastupitelstvu všech království a zemí říše.“ A na konec se pravilo: „Jestliže vláda Vašeho Veličenstva se zaručením, že platně uznává se základ státoprávního našeho poměru, jenž také v nejvyšší radě koruny mějž svůj výraz a své zastoupení, vstoupí s námi do jednání,

aby ražena byla cesta k úmluvám o upravení poměru Čech k celé říši, a budou-li nutkavé okolnosti doby neodvratně nás vybízeti ku zrychlené činnosti v těch věcech, jsme ochotni, vypraviti ze svého středu deputaci, kteráž — nepředstihujíc závěrečného usnesení — za příčinou nutných srozumění vešla by v jednání s nynějšími zákonodárnými zastupitelstvy ostatních království a zemí, každá strana úplně ohradíc své stanovisko právní a navzájem uznajíc platnost ohrazení při straně druhé.“

K adrese připojen pamětní spis, v němž čeští poslanci zevrubně vyložili právní poměr království Českého k celistvé říši. Na konec praví se ve spise tom: „Při vší povinné úctě pro nejmilostivějšího mocnáře a v nezměnitelné důvěře v blahosklonné úmysly Jeho Veličenstva dlužno přece výraz dáti pravdě, nanejvýš politování hodné, že naše poměry ústavní nekonečným měněním zásad vládních, nejvyšších osvědčení, oktrojírek a soustav, z nichž pozdější považovaly nezřídka předešlé tak, jakoby jich tu ani nebylo, v té míře zviklány jsou, že náhledy i úsudky a zřízení v odporu zmatečném se potýkají, a že není nižádné záruky, nebude-li včerejší oktrojírka změněna oktrojírkou zítřejší. Těmito ustavičnými změnami, při nichž nevšímáno si pranic základů historicky zděděného práva státního i ústavního, otřeseno jest veškeré právo této země v samých základech svých. Potahováním nejdůležitějších záležitostí zemských do říšské rady ochromeno mimo to vlastní zákonodárství zemské a uškoceno mnohonásobným způsobem hmotným prospěchům obyvatelstva. Obyvatelstvo tohoto království, ježto se povždy věrným osvědčilo, nemůže srovnati s povinností svou ke vlasti, někdy tak slavné a mocné, aby tuto věčně se kolísající půdu uznalo za onu nepohybnou skálu, na které by pro

všecku budoucnost založeno býti mohlo právo národa, jakož i nejjasnější dynastie. Takovou půdu národ český a v duchu jeho i zemské zastupitelstvo, nyní zasedající, spatřuje toliko v starodávném, staletým trváním a tolikerými přísahami předků Jeho Veličenstva i předků našich posvěceném, oboustranném poměru mezi českým národem a Jeho Veličenstvem, co hlavou našeho legitimního rodu panovnického. Z bludiště odporujících sobě navzájem ústavních ustanovení a zřízení jediná vede cesta do bezpečného přístavu právních poměrů všeobecně uznaných a klidného ústavního vývoje: jestiž to cesta úmluvy Nejjasnějšího krále s historicko-politickým národem českým, to jest s řádným a spravedlivým zastupitelstvem jeho.“

Bylo dokázáno v tomto pamětním spise, že království České odjakživa mívalo úplné právo, rozhodovati o sobě samo ve všech věcech státního práva a že se tohoto práva také nikdy platně nevzdalo. Bylo dovedeno, že státní základní zákon, daný dne 21. prosince r. 1867, sdělán byl bez platného svolení království Českého, že ruší až do dna státoprávní a ústavní poměry tohoto království, že upírá zemi svéprávnost její jakož i historicko-politickou osobnost, že tudíž vstoupení na půdu ústavy, dané oněma základními zákony, že obeslání říšské rady pro země neuherské obsahovalo by v sobě skutkem zřeknutí se svrchovanosti a svévládnosti král. Českého i vzdání se veškerého práva státního. Nejde tu zajisté o obnovení některého bývalého stavu věci, nejde tu o domáhání se toho všeho beze vší změny, co prokázáno bylo jakožto právo dějinné, nýbrž jde o to, aby na půdě jeho a z něho došlo se k novým úmluvám, jichžto zákonnitá platnost ne-

mohla by popírána býti se žádné strany a v žádném směru.“

Zatím svolána říšská rada, a v trůnní řeči, dne 17. září proslovené, litoval panovník, že nevidí kolem trůnu svého zástupce království Českého, uznal však, že nepřítomnost jejich nemá příčinu v „nedostatku citů vlasteneckých“, a oznámil, že bude úkolem jeho vlády, „aby se uchopila všech zákonných prostředků, aby království tomu účastenství v důležitých pracích tohoto zasedání pojištěno bylo“.

Dne 18. září přijal panovník deputaci českého sněmu, která mu odevzdala adresu a pamětní spis. Císař pravil: „Podanou mně adresu a pamětní spis sněmu mého království Českého odevzdám vládě své k tomu konci, aby je bez odkladu vzala v důkladnou úvahu a mně své návrhy podala. Rozhodnutí své oznámím sněmu království Českého. Slouží mně k uspokojení, že jsem v této adrese opětně nalezl vyslovenou onu věrnost a oddanost, kterou mé království České vždy nejskvěleji osvědčilo. Očekávám od loyálního smýšlení vašeho, že přihlédajíc k událostem přítomnosti, v následcích svých předůležitých, uposlechnete vybídnutí v podání sněmu učiněného, poněvadž nechci opustiti půdu ústavní.“

V sezení sněmu dne 29. září přečteno následující královské poselství:

„Náhledy a přání v nejponíženější adrese zemského sněmu Našeho království Českého vyslovené přijali jsme s pozorností a tak vážným uvážením, jak jsme to naproti pronesení národů Našich vždy za povinnost měli.

Se zalíbením uvítali jsme při tom věrnou oddanost k Nám a k záležitosti domu Našeho, která

v adrese této loyálním způsobem byla projevěna a živou spokojeností naplňuje Nás uznávání toho, že způsob věcí v nynějším okamžení více než kdy toho vyhledává, aby všickni národové mocnářství jednomyslně spolu působili.

Na to se spoléhající, mohli jsme očekávati, že sněm zemský tomuto citu věrné oddanosti skutečně zadost učiní.

Nicméně sněm zemský, táhna se k státnímu samoprávu Našeho království Českého, odmítl vykonání voleb do rady říšské a radil nám, abychom nastoupili na cesty, které leží vně ústavního práva království a zemí žezlu Našemu podrobených a jejichžto následování mohlo by vésti toliko k zmatkům s novým otřásáním práv spojeným.

My jsme Sobě dobře vědomi lesku, jímžto koruna Našeho království Českého vážnost a moc Našeho mocnářství obestřela.

My jsme se také na tom ustanovili, království tomu znova nedílnost a neodcizitelnost země nezrušitelně písemně stvrditi, a tak jak u Našich osvícených předků má korunování korunou českou vnitřnímu spojení s národem českým lesknoucí význam dáti.

Avšak připomínáme sněmu, že způsob, jak se má země k mocnářovi s poměry, v kteréž obzvláštní sankcí pragmatickou k veškerému mocnářství vešla, netoliko povinnosti koruny, ale i práva u počtu hojném v sobě zavírá, kteráž výhradně osobou společného mocnáře se vykonává. S radostí vzdali jsme se výhradnosti tohoto vykonávání, když jsme vyslovili vůli Naši, v srovnalosti s přáním a potřebami národů Našich uvéstí pravidlo vlády konstituční

v státní právo mocnářství. Ochrana a záštita, kterou plná Naše moc císařská království Českému vždy poskytovala, nemá zmenšena býti účastenstvím v nejdůležitějších funkcích života státního, k nimž zastupitelstvo české společně s ostatními národy říše jest povoláno.

My jsme milerádi ochotni, každého času k slušným přáním Naše úplné zření obrátiti, a takto jsme již opět a opět pronesli ochotnost Naši, poměry Našeho království Českého k veškerému mocnářství dáti přehlédnouti.

Stížnostina nedostatky řádu volebního ze dne 26. února 1861 nezůstaly od Nás nepovšimnuty.

Postaráme se o to důtklivě, aby se stížnostem těmto vyhovělo, jakož i aby se jiným podstatným požadavkům Našeho království Českého zadost učinilo potud, pokud se dají spojití s interesy veškeré říše, s bezpečností její a potřebou její mocností.

Nic nemůže Nám více na srdci ležeti, jako trvanlivé uspokojení Našeho českého národa; nic nemůže Nám býti žádoucnější, jako věrná oddanost národa toho, nejenom k službě vlasti jeho užší, ale i k úlohám veškeré vlasti v nepopíratelných formách právních viděti obrácenu. My nikoliv nezneuznáváme, že tu jsou politování hodné zmatky, které těžkými vnitřními krisemi v právu veřejném mnohoňásobně se udály. Avšak ze zmatku a odporu vyniká právě co pevný punkt Naše císařské slovo, dne 20. října r. 1860 pronesené, slovo státních zákonů základních, k diplomu tomu přiřaděných, dne 26. února 1861 a dne 21. prosince 1867. Bylo by to, jako setřítí se slova toho posvátnost slavného zá-

vazku koruny, bylo by to, jako změnití pevnou a pojištěnou půdu právní s kolísáním pochybných, popíraných a sobě odporujících požadavků, chtěl-li by kdo žádané ode všech srozumění provésti na jiném základu, nežli na základu platné ústavy.

Zastupitelstvu Mého království Českého dána jest úplná příležitost, přání a potřeby jeho platně vysloviti; sněm zemský budiž tím jist, že mu vláda způsobem loyálním bude pomáhati, jakož i že národové Naši mu v ústřety přijdou. Odepře-li svého účastenství, opomene-li vstoupiti na půdu, kterou ústava oprávněným požadavkům všech otevřela, uvalí na sebe zodpovědnost, jejížto míra vzrůstá s vážností historického se vyvinování. Vskutku ještě jedenkrát jest to následkůplná důležitost tohoto okamžení, ke které chceme obrátiti zřetel sněmu Našeho království Českého.

Tím důtklivější jest naše přání, tím více oprávněné jest Naše očekávání v této vážné hodině, zákonní zástupce veškerého mocnářství viděti kolem Nás shromážděné.

V smyslu tom vyzýváme na novo sněm Našeho království Českého, aby bez meškání předscvzal volbu do rady říšské a vzkazujeme členům sněmu zemského Naše císařské a královské pozdravení.

Ve Vídni, dne 26. září 1870.“

Věšina sněmovní usnesla se v odpověď na reskript ten o ačrese, v níž prohlásila:

„Věrní svému přesvědčení nemůžeme a nesmíme opustiti onu pevnou půdu právní — nesmíme a nemůžeme vstoupiti do rady říšské, nyní rokující. Dobře jsme sobě vědomi odpovědnosti, kterouž

běreme na sebe svým odhodláním a upřímným pronesením jeho; bolestně dotýká se citu našeho, že opět a důtklivě vyslovenému přání V. V. vyhověti nemůžeme. Ale jsme sobě vědomi, že jednáme, věrni svému nejhlubšímu přesvědčení — přesvědčení, které jest společným majetkem valné většiny národa českého; jsme sobě vědomi, že konáme svou povinnost k zemi, jakož i k říši a k dynastii; rovněž jsme sobě vědomi, že právě hájením samostatnosti koruny České, hájením legitimního práva zachováváme volnou tu půdu, na kteréž jedině zákonitá úmluva mezi panovníkem a politickým národem českým může sjednati ono trvalé uspokojení jeho, jakéhož V. V. ze srdce sobě přeje.

Až takovou úmluvou shoda vnitřní mezi vládařem a národem šťastně bude dosažena, potom — a toho přejeme si snažně — nechať se jí propůjčí též skvělý výraz ve velebném skutku korunování. Potom také národ český s jásotem pozdraví posvátné znamení státoprávní samostatnosti a suverenity státu českého na posvěceném čele Vašeho Veličenstva.“

Sněmové moravský, do něhož se deklaranti nedostavili, a slezský vykonali volbu do říšské rady.

Odpověď na usnesení sněmu českého nedala dlouho na se čekat. Nazítří po odročení sněmu, dne 6. října r. 1870, oznamovala veřejná vyhláška, že se patentem ze dne 5. října vypisují v Čechách přímé volby do rady říšské.

Při volbách v českých okresích městských i venkovských zvoleni vesměs kandidáti strany státoprávní, kteří se zavázali, že do říšské rady nevstoupí. Při volbě v kurii velkostatkářské neobdržela žádná strana nadpoloviční většinu, a losem

připadlo straně státoprávní 8, straně ústavověrné 7 mandátů.

Když se říšská rada sešla, započala v obou sněmovnách tuhá oposice proti vládě. Obě sněmovny přijaly adresy, v nichž se vládě vyslovovala nedůvěra.

Osud kabinetu Potockého byl tím rozhodnut.

VI.

Ministerstvo Hohenwartovo.

(Od 4. února r. 1871 do 26. října r. 1871.)

Velké události zahraniční, pokoření Francie spojenými armádami německými a prohlášení německého císařství dne 18. ledna r. 1871 skýtalý Němcům naději, že se Rakousko bude snažiti, aby si získalo přátelství mocného Německa, a že se tím časy neobmezené jejich nadvlády opět vrátí. Než naděje ty nedošly svého splnění.

Dne 7. února r. 1871 uveřejnil vídeňský úřední list vlastnoruční listy císařské ze dne 4. února o jmenování nového kabinetu. Předsedou a ministrem vnitra jmenován hr. Karel Hohenwart, ministrem spravedlnosti prof. dr. Karel Habětínek (Čech), ministrem kultu a vyučování minist. rada Josef Jireček (Čech), ministrem obchodu a správcem ministerstva zemědělství prof. dr. Schaeffle, ministrem financí bar. Holzgethan a ministrem zemské obrany gen. Scholl. O několik dní později jmenován po dohodě s Poláky ryt. Grocholski ministrem pro Halič. Jmenování dvou Čechů ministry uvedlo Němce z míry. Nazývali je pokořením německého ducha v Rakousku. Baron Beust ubezpečuje ve svých Pamětech,

že jmenování tohoto kabinetu se stalo proti jeho radě. V císařském listě hr. Hohenwartovi svědčícím pravilo se: „Stoje na ústavě, nemohu se neúspěšností dosavadního snažení, všechny Svě věrné národy této poloviny říše k ústavní činnosti spojit, dáti zastrašiti, jsa přesvědčen, že se zdaří ministerstvu, nad stranami stojícímu, cestou pečlivého uvažování různých zájmů tento úkol k zdárnému konci přivést.“

O programu nové vlády přinesl vídeňský úřední list zprávu, že byl císaři dopodrobna předložen a od něho schválen. Dále se pravilo: „Stávající ústava, jejíž kontinuitu nelze přerušiti, aniž by se veškeren právní stav v chaos rozpoutal, jest půdou, na níž vláda stojí. Na této půdě přijde veškerým oprávněným přáním vstříc a pokusí se o smíření všech tím způsobem, že státní základní zákony, zejména článek 19. o všeobecných právech státních občanů, jenž všem národním kmenům úplnou rovnoprávnost zaručuje, nikoli jen dle slovního znění, ale také v duchu jeho úplně provede. Ve všech sem spadajících otázkách jest mezi všemi členy nové vlády úplná a zásadní, do všech podrobností sáhající shoda. Z té příčiny chopí se vláda celou řadou předloh říšské radě i zemským sněmům iniciativy, aby zemím zjednala ono možné rozšíření zákonodárné a administrativní samosprávy, pokud nezbytnou jednotlivým zemím ochranu poskytující jednotou říše sloučiti se dá. Při tom se také navrhne přímá volba ve všech sněmovních skupinách a s mnohých stran požadované další rozšíření aktivního volebního práva.“

Dne 20. února sestoupila se říšská rada, a hr. Hohenwart oznámil hned v první schůzi svůj pro-

gram. Odvolává se na uvedený již článek úředního listu, pravil, že hlavním úkolem vlády jest dosažení vnitřního míru. Prohlásiv s důrazem, že vláda nikoliv oklikami, ale přímou cestou ústavy, na kterouž přísahala, svého účelu domáhati se chce, opakoval zásady v onom článku obsažené. Ústavověrci vyslechli řeč Hohenwartovu mlčky, ale hned v prvním sezení finančního výboru — dne 22. února — žádal dr. Herbst, aby vláda svůj program náležitě objasnila, a položil mu určité otázky ohledně rozšíření samosprávy a přímých voleb. Hrabě Hohenwart odpověděl povšechně, načež se výbor usnesl o žádosti vlády za povolení k vybírání daní na měsíce březen a duben učiniti sněmovně návrh, aby toto vybírání jen na měsíc březen povolila, poněvadž „se vláda o důležitých otázkách buď nejasně vyslovila nebo se vůbec nevyslovila, a za druhé tak závažné změny v oboru legislativy i administrativy ohlásila, že vzbuzují oprávněné obavy“. Sněmovna přijala tento návrh v sezení dne 24. února 77 hlasy proti 59. Také v panské sněmovně zdvihli ústavověrní odpor proti nové vládě: v zahajovací řeči dal Schmerling tomuto nepřátelskému smýšlení zřetelně výraz a vyslovil se proti rozšíření samosprávy, která by byla říši na újmu.

Ústavověrní nespokojili se s těmito parlamentárními projevy nedůvěry, nýbrž svolali na den 26. února sjezd svých přívrženců ze všech zemí rakouských do Vídně a usnesli se na nejrozhodnější opozici proti vládě. Aby osvědčili své rakouské smýšlení, pořádali ve všech čelnějších obcích německých demonstrativní oslavy německého vítězství nad Francií.

Dne 25. dubna podal hr. Hohenwart říšské radě osnovu zákona o rozšíření zákonodárné pů-

sobnosti zemských sněmů. O předloze usnesl se výbor sněmovní po krátké debatě, že sněmovně navrhne její zamítnutí, a sněmovna návrh ten přijala. Říšská rada — panská i poslanecká sněmovna — pokračovaly ve své oposici proti vládě. Poslanecká sněmovna usnesla se o adrese císaři, v níž se snažila svou nedůvěru vůči vládnoucímu systému odůvodniti. V otázce povolení rozpočtu rozštěpili se ústavověrní a rozpočet povolen v obou sněmovnách.

V prvním sezení českého sněmu oznámil místodržitel hr. Boleslav Chotek, že císař jmenoval knížete Jiřího Lobkowicze nejvyšším maršálkem.

Po oslovení svým místodržitelem přečetl místodržitel za nesmírného napětí císařský reskript tohoto znění:

„Když jsme patentem Naším, daným dne 30. července r. 1870, sněmy království a zemí Naších do míst ke shromáždění jich zákonem ustanovených svolávali, pohnuli Nás k tomu nejvíce příběhové veledůležití, jichž dějištěm Evropa se stala a k jichž ukončení a dalekosáhlým účinkům všechen Náš zřetel byl obrácen.

Pod ochranou Boží podařilo se Nám naproti těmto bouřlivým událostem zachovati říši Naší pokoj blahodárný, i můžeme nyní opět s myslí úplně uspokojenou oddávati se pracem, jimiž by říše uvnitř se upevnila.

Jest žádost Naše, aby nejprve svazky Našeho království Českého s veškerou říší, jichž revisi jsme reskriptem Naším, daným dne 25. srpna 1870, slíbili, způsobem všestranně spravedlivým a uspokojujícím konečně se uspořádaly.

Majíce v paměti státoprávní postavení koruny české a jsouce Sobě povědomi slávy a moci, kteréž tato koruna Nám a předkům Našim propůjčila, mimoto jsouce pamětliví neoblomné věrnosti, s kterou obyvatelstvo země české každé doby trůn náš podporovalo, uznává merádí práva tohoto království a jsme hotovi, toto uznání přisahou Naší korunovační obnoviti.

Avšak My nemůžeme se s druhé strany vytahnouti ze slavných závazků, v které jsme naproti Našim jiným královstvím a zemím vešli diplomem Našim, daným dne 20. října r. 1860, základními zákony státními, vydanými dne 26. února r. 1861 a dne 21. prosince 1867, a přísahou korunovační, vykonanou Našemu království Uherskému. S uspokojením tedy u vědomost běřeme ochotnost v nejpomínanějších adresách sněmu Našeho království Českého, jichž datum 14. září a 5. října 1870, vyslovenou, uvésti práva, k nimž tato země se táhne, v srovnalost s tím, čeho vyhledává mocnost říše, a s právy jiných království a zemí.

Vyzýváme tedy sněm, aby s touto myslí práci započal, aby mírně a smířlivě vzal v poradu, kterak by státoprávní poměry Našeho království Českého, jak toho čas žádá, se uspořádaly, a aby učinil, bychom bez porušení práv jiných Našich království a zemí ukončiti mohli spor ústavní, kterýž, kdyby déle ještě trval, blaho Našich věrných národů v nemalé nebezpečení by uvedl.

Jakož pak jsme Naší vládě dále uložili, aby sněmu předložila nový řád volební do sněmu, připomenutý již v reskriptě našem, daném dne 26. září 1870, a zákon pro ochranu obojí národnosti

v zemi, vzkazujeme sněmu milostivě Naše císařské a královské pozdravení.

Dáno ve Vídni, 12. září 1871.

František Josef v. r.“

Královské poselství, zejména místo, kde panovník vyslovuje uznání práv Českého království a slibuje, že se dá korunovati na krále českého, přijato od poslanců českých s jásotem, jež sdílely i davy před sněmovnou shromážděné.

Zároveň s královským poselstvím podal místodržitel osnovu volebního řádu pro sněm a zákona na ochranu národností.

Do druhého sezení, dne 16. září konaného, nedostavili se němečtí poslanci. Odeslali zemskému maršálkovi obšírný protest, v němž se snažili svůj odpor proti vyrovnání odůvodniti. V tomtéž sezení usneseno, aby královské poselství a vládní předlohy byly přiděleny třicetičlenné komisi k úradě.

Sněm sešel se dne 9. října, aby vyslechl návrhy komise a o nich se usnesl. Komise, jejímž generálním zpravodajem byl dr. Rieger, navrhla, aby k císařskému reskriptu ze dne 12. září dána byla odpověď adresou, a návrhy reskriptem vyžádané, jimiž dán výraz ve člancích fundamentálních, o návrhu zákona k ochraně rovného práva národnosti české i německé v království Českém a o návrhu volebního řádu do sněmu zemského, aby jako integrující části adresy a na stupních trůnu položeny byly.

V adrese vzdávaly se srdečné díky panovníkovi, že uznal státoprávní postavení koruny české. Na konec se praví: „Současným účastenstvím zastupců národa českého dle (nového) volebního řádu zvolených ve spolku s držiteli práva historického

byl by sněm korunovační mravně i po právu k tomu povolán, aby sprostředkoval přechod od posledního dějinného zjevu českého státního práva k institucím, jakých vymáhají potřeby naší doby. Takovému sněmu, v němž by mohl politický národ český, zachovávaje nepříležitost práva, věrně vysloviti své žádosti a tužby, bude moci vlast naše přiznati úplné právo, aby její poměry k celé říši a k ostatním královstvím a zemím znova ustanovil a utvrdil, přijma definitivně fundamentální články a návrhy zákonů. Ráčí-li Vaše Veličenstvo nově ustanovení státoprávních poměrů království Českého věrnému národu svému ohlásiti listem majestátu a je postaviti pod ochranu přísahy korunovační: tehdy promění se v trvalou svornost ústavní spor, jenž drahně let tuto zemi a celou říši skličoval a tížil; tehdy bude se moci dílo budoucnosti povznést na pevných základech práva, jemuž bylo dosti učiněno a jež bylo ode všech uznáno; tehdy také nastane doba toužebně žádaná, v nížto posvátným obřadem korunování oživne opět v omlazené síle a slávě odvěké spojení země české s králem jejím, v němžto spolu s korunou snese se na hlavu Vašeho Veličenstva též žehnání celého národa českého.“

Co se týče upravení poměrů mezi královstvím Českým a celým mocnářstvím, navrhla komise následující

č l á n k y f u n d a m e n t á l n í :

I. Království České uznává za záležitost všem královstvím a zemím společné věci, jež tuto následují: a) záležitosti zahraničné, počítajíc k nim diplomatické a komerciální zastoupení naproti cizozemsku, jakož i opatření, jichž by bylo potřebí v příčině smluv mezinárodních; b) v o j e n -

ství, pojímajíc v ně i loďstvo válečné, avšak vylučujíc z něho povolávání rekrutů a zákonodárství o způsobu, jak plnit povinnost vojenskou, pak nařízení o dislokaci a opatřování vojska a upravlání poměrů občanských a práv i povinností k vojenské službě nenáležitých pro příslušníky vojska; c) záležitosti finanční, pokud se týkají nákladů, ježto se mají spravovati společně, zvláště pak ustanovení budžetu těchto věcí a zkoušení účtů, ježto se jich týkají.

II. Správu záležitostí společných obstarává ministerstvo společné, jemuž však podle úmluv s královstvím Uherským není dovoleno spravovati jiné záležitosti, než tyto společné. Nařizovati, co se týče řízení, vedení a vnitřního ustrojení veškeré armády, náleží výhradně císaři a králi.

III. Království České uznává, že zákonodárství o záležitostech společných vykonávají se má vyslanými delegacemi, a sice má vedle úmluv s králov. Uherským vysílána býti jedna delegace od říšského sněmu království Uherského, druhá způsobem konstitučním od ostatních království a zemí.

IV. Sněm království Českého zvolí do této delegace ze sebe 15 delegátů a 8 náhradníků.

Volba delegátů a náhradníků obnoví se každoročně. Až do té doby zůstanou delegáti a náhradníci ve své funkci. Odstoupí členové delegace mohou do ní opět zvoleni býti. Vystoupení ze sněmu má též vystoupení z delegací za následek. Delegáti vykonávají své právo hlasovací osobně. Uprázdnil-li se místo nějakého delegáta nebo náhradníka, budiž předsevzata nová volba. Není-li sněm shromážděn, vstoupí na místo delegáta jeho náhradník. Rozpuštěním sněmu pomíjí také působnost dele-

gátů od něho vyslaných. Sněm nově zasedající zvolí nové delegáty. Delegáti a náhradníci nepřijímejtež od sněmu nijakých instrukcí. Ve své vlastnosti jakož delegáti požívají tétéž neporušitelnosti a neodpovědnosti, která jim náleží vedle zřízení zemského jako členům sněmu. Oprávnění v této příčině sněmu náležitá příslušejí stran delegátů delegaci, pokud sněm není zároveň shromážděn.

V. Království České přijímá dále ona ustanovení za platná, která o zřízení a oboru působnosti delegací, jakož i o vyřizování předloh v nich ujednána byla s královstvím Uherským. Tato ustanovení jsou: 1. Delegace svolává co rok císař, jakož i ustanovuje místo, kde zasedati mají. 2. Každá delegace zvolí ze sebe předsedu a místopředsedu, jakož i ostatní zapisovatele a funkcionáře. 3. Když delegace záležitosti své vyřídily, ukončí zasedání předseda s přivolením císařským nebo k rozkazu císaře a krále. 4. Společní ministři mají právo, účastniti se v poradách delegace a zadávati své předlohy osobně nebo skrze zřízence své. Kdykoli za to požádají, mají slyšení býti. Delegace má právo klásti otázky společnému ministru nebo některému členu jeho a žádati na nich odpověď a vysvětlení, dále jmenovati komise, kterýmž ministerium má dávatí potřebné informace. 5. Posezení delegací jsou po pravidlu veřejná. V případech zvláštních může se od veřejnosti upustiti, když to žádá předseda neb aspoň pět členů a když se shromáždění po vzdálení posluchačů na tom usnese. Usnášení může se však státi jenom v posezení veřejném. 6. Obor působnosti delegací obsahuje všechny věci, jež se týkají společných záležitostí. Jiné předměty jsou vyloučeny z působnosti delegací. 7. Předlohy vládní docházejí skrze společné ministerium každé z obou delegací zvláště.

Také má každá delegace právo činiti návrhy o předmětech z oboru své působnosti. 8. Ke všelikým zákonům, náležejícím k působnosti delegace, potřebí jest, aby se obě delegace shodovaly, nebo kdyby se neshodovaly, přivolujícího usnesení valné schůze obou delegací a v každém případě sankce císaře a krále. 9. Každá z obou delegací jedná, radí a usnáší se o sobě ve schůzích oddělených, vyjímajíc případ valné schůze. 10. Aby delegace mohla usnesení činiti, potřebí jest, aby kromě předsedy přítomno bylo aspoň třicet členů, a k platnému usnesení požaduje se prostá většina hlasů těch, kdož jsou přítomni. 11. Pořádek jednání upraví se jednáním řádem, který delegace sama si ustanoví. Obě delegace oznámí si vzájemně svá usnesení, jakož i, třeba-li, jich důvody. Toto spoluobcování děje se písemně, a to od každé delegace v její řeči jednací, a s obojí strany připojí se ověřený překlad v druhé řeči. 12. Každá delegace má právo navrhovati, aby ta která věc se rozhodla společným hlasováním, a když se spisy o tom třikrát bez výsledku vyměnily, nemůže druhá delegace návrhu toho zamítnouti. Za příčinou společného hlasování umluví se předsedové s obou stran o místo a čas valné schůze obou delegací. 13. Ve valných schůzích předsedají předsedové obou delegací střídavě. 14. Aby valná schůze mohla usnesení činiti, potřebí jest, aby přítomny byly aspoň dvě třetiny členů každé delegace. Usnášení děje se prostou většinou hlasů. Pakli na straně jedné delegace přítomno jest více členů nežli na straně druhé, má se na straně delegace, jejíž členů více jest přítomno, tolik členů zdržeti hlasování, kolik jich odpadnouti musí, by zjednána byla rovnováha v počtu hlasujícím z každé strany. Kdo se má zdržeti hlasování, určí se losem. 15. Valné schůze obou delegací jsou ve-

řejny. Protokol sepisují zapisovatelé obou stran v obojí řeči a tentýž ověří se společně. 16. Delegation vykonávají právo, poháněti společné ministerstvo k zodpovídání. Byl-li porušen nějaký ústavní zákon, vydaný o záležitostech společných, může každá delegace učiniti a druhé delegaci oznámiti návrh, aby společné ministerium nebo některý člen jeho dání byli v obžalobu. Obžaloba vejde v moc práva, když byla usnesena každou delegací zvláště, nebo ve společné valné schůzi obou delegací. 17. Každá delegace navrhne z nezávislých a práva znalých občanů státních těch zemí, jež zastupuje, ale nikoli ze sebe, 24 soudce, z nichž druhá delegace může 12 zamítnouti. Také obžalovaný, nebo když jich jest více, mají z navržených zamítnouti 12, avšak toliko na ten způsob, aby byl z navržených jednou a druhou delegací stejný počet zamítnut. Soudcové, kteří potom zbyli, činí soud v příčině procesu vzešlého. 18. Zvláštní zákon o odpovědnosti společného ministeria bude obsahovati bližší ustanovení o obžalobě, řízení a nálezu.

VI. Království České přistupuje k úmluvě s královstvím Uherským, vedle kteréž k zapravení nákladů na záležitosti, uznané v článku 1. za společné všem královstvím a zemím celého mocnářství, přispívati mají země koruny uherské 30 procent, ostatní království a země 70 procent. Od onoho nákladu má vedle úmluvy s královstvím Uherským dodatečně učiněné předem odečtena býti ona kvota, která za příčinou posloupného provincialisování Vojenské Hranice jenom na vrub království Uherského se počítá, 0'4 procenta činí a až do 2 procent poroste. Z čistého výtěžku celních důchodů, prohlášených za společný příjem, zapraví se nejprve restituce daní, zaplacených za věci přes společnou

čáru celní vyvezené; zbytek obrátí se na zapravení nákladu na záležitosti společné a odráží se tudíž předem od toho, čeho potřebí na společné záležitosti.

Vedle této úmluvy povinny jsou země **koruny** uherské s jedné a ostatní království země s c'ruhé strany, aby k zapravení svých příspěvků měsíčně uvedly onu kvotu svých měsíčních příjmů, která k těmto jest v tomtéž poměru, jako suma oněch příspěvků k souhrnu budgetu, výdajů v tom kterém roce, a kdyby souhrn kvot měsíčných nedostihl sumy oněch příspěvků, budou tato království a země povinny odvésti difference, nehledíc k ostatním příjmům, a to v takových občasích, aby společné hospodářství finanční nevázlo. Ustanovení to platí do posledního prosince 1877.

VII. Království České uznává dále úmluvu o přispívání zemí **koruny** uherské k nákladu na obecní dluh státní, kteráž k těmto článkům připočtena jest v přípisu ověřeném.

VIII. Neméně uznává království České obchodní smlouvu, uzavřenou s královstvím Uherským, a to pro dobu, na kterou byla uzavřena.

IX. Všechny záležitosti, ježto se týkají království Českého, a které nebyly prohlášeny za společné všem zemím a královstvím celého mocnářství, náležejí v zásadě co do zákonodárství českému sněmu, a pokud se týče správy, české vládě zemské.

X. Poněvadž však kromě záležitostí, prohlášených za společné celému mocnářství, jsou i takové, při nichž prospěch mocnářství i prospěch království a zemí samých k tomu radí a toho vyhledává, aby společně byly vyřizovány, kromě toho též v úmluvách s královstvím Uherským, jež království České

přijímá, některé předměty byly vytknuty jako takové, které ne sice společně, ale vedle stejných čas od času ujednaných zásad spravovány býti mají, uznává sněm toho potřebu, aby stalo se opatření o vyřizování takových záležitostí.

XI. Za takové záležitosti prohlašují se: 1. Záležitosti komerční, zejména zákonodárství celní, zákonodárství o právu obchodním, námořním a směnečném, o mírách a vahách, o patentech na vynálezy, v příčině ochrany známek a vzorů, v příčině ochrany duševního vlastnictví, pak o cedulových bankách, pokud se s těmito nakládá v celém mocnářství vedle stejných zásad. 2. Zákonodárství o nepřímých daních, jež jsou v úzkém spojení s průmyslovou výrobou, pak o monopolech, regaliích, kolcích a poplatcích. Zákonodárství o kolcích a poplatcích nemá však zákonodárnému právu sněmu ve věcech justičních ani vaditi ani je rušiti. 3. Upravení mincovnictví a měny peněžní. 4. Opatření v příčině takových závodů komunikačních (železnic, pošt, telegrafů, plavby), o nichž uzná zastupitelstvo pro tyto společné záležitosti povolane, že se dotýkají prospěchu celého mocnářství nebo několika zemí jeho, nebo které spojují několik správních obvodů zemských vespolek; dále zákonodárství v příčině telegrafů, pošt, železnic a plavby, jakož i správa těchto věcí, obojí v té míře, pokud se týká společných závodů komunikačních svrchu naznačených a jich těžby, dále pokud zachovávání stejných zásad v příčině těžby těchto prostředků komunikačních potřebným se ukazuje k tomu účelu, aby zaručeno bylo jich stejné užívání, vyhovující potřebám vojenským a komerčním, jakož i požadavkům policie a bezpečnosti. 5. Ustanovení soustavy branné, jakož i takových záležitostí, které se týkají způsobu i pořádku a trvání povinnosti vo-

jenské, obzvláště pak opakující se povolávání počtu mužstva, jež se má bráti k stálému vojsku, c. k. národní rezervě, šetříc při rozvrhování míry, dané počtem obyvatelstva, dále v příčině dodávání přípraze, opatřování a ubytování vojska, výměra toho, co vojsku v těchto případech náleží, i náhrady, kterou za to náleží dávat z eráru vojenského, konečně všechny zákony, kterých potřebí jest k zachování jednoty vojska a jeho hotovosti k boji, jakož jsou zákony o tom, jak držeti v evidenci dovolence a rezervisty, o opatřování poddůstojníků, o popisování koňstva, pak trestní zákon vojenský a p. Kdyby šlo o změnu míry v rozvrhování mužstva, jež se má na vojnu bráti, jest k tomu potřebí svolení sněmu. Které záležitosti o zemské obraně vyhnouti se mají zákonodárství zemskému a správě zemské, zůstává se upravení dalšímu.

6. V oboru financí: a) záležitosti státního dluhu, zejména správa a kontrola nynějšího dluhu, ustáleného a neustáleného, oboje vedle platných úmluv s královstvím Uherským, dále přivolování k nové výpůjčce v případech takových, kde se u provádění úmluvy, učiněné s královstvím Uherským, jedná o společnou výpůjčku k uhrazení nákladu na záležitosti celému mocnářství společné, pak v případech, ve kterých s královstvím Uherským nebyla usnesena společná výpůjčka, rozhodnutí o tom, má-li se potřeba uhraditi podle kvot anebo společnou operací úvěrní; konečně po případě přivolování, aby se směl udělati dluh neustálený k dočasnému uhrazení mimořádného nákladu finančního; avšak suma tato nesmí převyšovati čtvrtého dílu řádných výdajů v budgetu dotyčného roku; b) společné nemovité jmění státní, bez újmy práva vlastnického a jiných právních návrhů království a zemí; c) předchozí rozpočet o výdajích na správu zá-

ležitostí uvedených ve článku tomto, pak uhrazování jich a kladení účtů z nich. Konečně přidává se k těmto záležitostem z důležitých příčin: 7. Zákonodárství o státním občanství, pak o zdržování a dočasném usazování se cizinců.

XII. Za příčinou potřeby, uznané v článku X., ochotno jest království České umluvit se s ostatními královstvími a zeměmi, nenáležejícími k uher-ské koruně, za tím účelem, aby zákonodárství krá-lovství Českému podle čl. IX. příslušné, v oněch záležitostech, ježto jsou uvedeny v článku přede-šlém, přeneseno bylo na sjezd delegátů, kteréž by sněmové volili, a to potud, pokud úmluvou nestane se opatření jiné.

XIII. Království České svoluje dále k tomu, aby pod výminkami naznačenými v článku přede-šlém správa záležitostí, vypočtených ve článku XI., přenesla se na ministerium, kteréž by se skládalo z ministrů odborných, pro tyto záležitosti zříze-ných, pak ze dvorských kancléřů, po případě z mi-nistrů zemských, jimi na roveň postavených, šetříc při tom poměru hlasů mezi nimi. V takovém po-stavení, jako člen ministerstva, a pod odpovědností, jemu jako takovému uloženou, jest královský český kancléř dvorský povinen prováděti zákony, usne-sené na sjezdě delegátů, pokud k tomu přičiniti má spolupůsobení úřadů jemu podřízených. Nej-vyšší správa záležitostí, náležitých pod zákonodár-ství zemské, přísluší naproti tomu v zemích koru-ny české královskému českému kancléři dvorské-mu; jemu samému také mezi ministry náleží zod-povědnost v obou těchto záležitostech.

XIV. Království přispívá kvotou procentní k ná-kladu od sjezdu delegátů podle článku XI., 6 c) vyměřenému na záležitosti v témž článku vytčené,

pokud uhrazen není; jemu náleží vypočísti onen podíl neuhrazeného nákladu, kterýž vypadá na země mimouherské. O kvotě té shodnou se deputace sněmů zemských. Stejným způsobem ujedná se kvota, kterou má odváděti království České na potřebu obecného státního dluhu. Od vyměřených kvot odráží se výnos kolků a poplatků, který v zemi se sejde. Tyto kvoty odváděny buďte ve dvacíti lhůtách měsíčních, předbírkou ze příjmů zemských. Zemskému zákonodárství jest ustanoviti, jakým způsobem tyto kvoty opatřiti se mají.

XV. Zvláštní sněmovní deputaci náležeti bude, aby za prostřednictví vlády vyjednávala s deputacemi ostatních království a zemí k tomu cíli, a) aby se vyšetřila kvota, připomenutá ve článku předešlém, a b) aby se ujednalo, má-li se výnos nepřímých daní, ježto jsou ve správě společné, předem v celku z nákladu společného odraziti, a pak jen po jeho srážce zůstávající neuhrazená potřeba po kvotách rozvrhnouti, nebo má-li výnos těchže daní v jedné každé zemi došlý ke kvotě té které země přičten býti. Vyšetření kvot staniž se v ten způsob, aby přišly k platnosti již ve finančním hospodářství r. 1873, a kvoty vyšetřené podrží platnost až do té doby, kdy projde úmluva, učiněná s královstvím Uherským o přispívání na společné záležitosti, t. j. do posledního prosince r. 1877. Na finanční rok 1871 dají finanční úřadové zemské vládě k volnému nakládání ony sumy, které podle předchozího rozpočtu na ten rok pro rata temporis připadají, na záležitosti, přecházející ve správu zemskou. Pokud se deputace o kvoty neshodnou, ustanoví, vyslyše prve senát, císař a král ony podíly, kterými přispívati mají jednotlivé země k nákladu společnému, avšak vždy jenom na rok nejprve příští, a až do dosažení oné

shody má se výnos nepřímých daní, jež jsou ve společné správě, odčítati od celé sumy nákladu.

XVI. Aby se v každém způsobu vyhovělo vespolným poměrům mezi jednotlivými královstvími a zeměmi, jest království České dále ochotno, umluviti se s ostatními královstvími a zeměmi o záležitostech, jež se týkají práva domovského, průvodních listů, policie nad cizinci, sčítání lidu, vzájemnosti u vykonávání soudních nálezův a v uznání akademických hodností i vysvědčení veřejných ústavů vyučovacích, konečně v příčině zákonodárství a způsobu, jakým by se vyřizovaly záležitosti společné. K tomu cíli sestuptež se deputace sněmů, které ujednají, jakým způsobem sluší s těmi záležitostmi nakládati a je vyřizovati.

XVII. Hledíc k těmže příčinám, jest království České ochotno přivoliti k tomu, aby k vyřizování jistých záležitostí, méně příhodných k tomu, aby se o nich jednalo v jednotlivých oborech zastupitelských, zřízen byl zvláštní, nezávislý sbor, senát. V senátu tom, který by se skládal částečně z dědičných, částečně, a to z polovice, takových členů, jež by Jeho Veličenstvo jmenoval doživotně z trojích osob od sněmu Jemu navržených, musily by jednotlivá království a země zastoupeny býti poměrně k své důležitosti, a sloužilo by ovšem ke zvýšení vážnosti toho sboru, kdyby v něm také místo zaujímal princové císařského rodu, pak arcibiskupové a biskupové s knížecím důstojenstvím. Za předměty náležitého područí tohoto sboru uznávají se: 1. Zkoušeti a schvalovati smlouvy státní, kteréž říší nebo jednotlivým částem jejím ukládají břemena, nebo způsobují změnu jejího území, anebo jednotlivým občanům státním ukládají závazky. 2. Vyřizovati takové záležitosti, které týkají se povinností a poměrů jednotlivých zemí mezi sebou,

jakož i rozhodovati spory z toho povstalé, kdykoli takového rozhodnutí dovolává se jedna ze zemí, kterých se týká. 3. Rozhodovati případ od případu spory o příslušnosti mezi sjezdem delegátů a mezi sněmy podle zákonů základních o záležitostech, jež přeneseny byly na sjezd delegátů a mezi sněmy podle zákonů základních o záležitostech, jež přeneseny byly na sjezd delegátů. 4. Raditi a usnášeti se o návrzích na změnu zákonů základních v příčině záležitostí sjezdu delegátů přikázaných z iniciativy vlastní, buď z ponuknutí sněmů nebo vlády. 5. V případech, naznačených v čl. XV., dávati dobré zdání o podílech, jimiž mají země přispívati k uhrazení potřeb finančních. 6. Nálezy činiti o žalobách na ministry vznesených pro porušení zákonů v záležitostech, jež přikázány jsou sjezdu delegátů; konečně 7. dávati od případu k případu dobré zdání o záležitostech ve článku XI. vypočtených, kdykoli Jeho Veličenstvo tak požádá. Ve všech záležitostech, jež se týkají státoprávního postavení království Českého nebo koruny české, vyhrazuje se sněmu českému přivolení.

XVIII. Na těchto fundamentálních člancích, jež činí základní zákon zemský království Českého, mohou se změny státi jenom s přivolením sněmu království Českého, a království České zastoupeno bude deputací, jeho sněmem bezprostředně zvolenou, kdykoli by v tom směru anebo v provádění těchto fundamentálních článků mělo nastati jednání skrze deputace s jinými královstvími a zeměmi.“

Sněm, jehož se poslanci němečtí neúčastnili, přijal veškeré návrhy komise v sezení dne 10. října bez debaty a jednohlasně, a odročil se, když byl ještě přijal návrh, aby zvolena byla komise, kteráž by se radila o odstranění nejcitelnějších vad ve školství národním, do té doby, až záležitost

vyrovnání ve Vídni vyřízena bude. Stalo se tak po návrhu dra. Riegra, kterýž se vyslovil: „Pokud tato záležitost vyřízena není, nemůže se sněm pouštět do jiných, proti této malicherných otázek, nemá k tomu zajisté ani klidné mysli. Já soudím, že především jest nám třeba obracet všecku pozornost a všechny síly své jedině k tomuto předmětu, a doufám pevně, že se moudrosti vlády J. V. podaří, tuto věc šťastně ke konci přivést, že věci, které byly uváženy zrale, nebudou bez podstatných příčin pominuty, a v tom ohledu důvěřuji především ve slovo Jeho Veličenstva, našeho nejmilostivějšího císaře a krále.“ Sněm sešel se opět za okolností pohříchu podstatně změněných.

Volbami za vlády Hohenwartovy dostalo se sněmu moravskému opět většiny státoprávní. Zasedání zahájeno dne 14. září. Němečtí poslanci odevzdali zemskému hejtmanu prohlášení, že pokládají volby i sněm v nynějším jeho složení za nezákonné, a že se tudíž sněmování nesúčastní. Vláda předložila osnovu nového volebního řádu a vyzvala sněm, aby vykonal volby do říšské rady. Sněm usnesl se, podati císaři adresu, v níž se úplně přidal k přáním a předlohám, které sněm království Českého v usneseníh o základních člancích pro království České od sebe vydal. O státoprávních poměrech Moravy k druhým zemím koruny české vyslovil se sněm v adrese té: „Poměr všech tří korunních zemí záležel vždy v tom, že vedle sebe pod společným králem postaveny byly. Zachovávajíc meze tohoto zákonného svazku v této spojitosti měla každá země samostatnost v zákonodárství a ve správě. Mnohonásobné styky, které mezi těmito třemi zeměmi tak úzce spojenými skrze spo-

lečnou korunu a stejnost poměrů vycházejí, sprostředkovány jsou společným kancléřem českým, ať již se vztahovaly k panovníkovi, nebo vzájemnosti všech tří zemí mezi sebou. Tou měrou, kterou spojením české dvorské kanceláře s dvorskými kancelářemi, pro ostatní země zřízenými, svazek se uvolnil, jímž země koruny české v státoprávní ústrojí sloučeny byly, tou měrou musely také změny těchto zemí onoho bezprostředního svazku pohřešovati, jehož zapotřebí jest, aby nejen na pouhou ceremonii neklesly, nýbrž aby také jejich usnesení našla onoho povšimnutí, kteréž jen tam místo má, kde pravá povaha všech poměrů platně se uznává. Úmysl, správou všechno zcentralisovati, ukázal se zřízením spojených dvorských kanceláří a tím, že od r. 1848 ustanoveno bylo ministerium všem zemím společné, a nemohlo jinak býti, než že centralisující snaha směřovala k tomu, aby zákonodárství a parlamentární zastoupení do středu říše převedeno bylo. Takto povstaly od r. 1861 protivy. Má-li pokoj opět se navrátiti, musí se těžiště zákonodárství zase do sněmu přeložiti, aby ony, jsouce beztoho od zemí neodlučitelny, se staly základem veřejného práva, jímž hýbati nelze. Královský český kancléř, jsa hlavou vlád v korunních zemích českých, jest Vašemu Veličenstvu i sněmům všech tří zemí odpověden. Avšak bylo by přiměřeno důležitosti markrabství, kdyby po bok jeho kancléř povolán byl, jenž, jsa odpověden Vašemu Veličenstvu a sněmu moravskému, záležitosti moravské by spravoval, a kdyby také ředitel vlády, která rozdílné obory veřejné služby co nejvyšší úřad v zemi spravuje, taktéž zodpovědnosti zavázán byl. O mnohonásobných stycích korunních zemí českých mezi sebou měly by rokovati a se uraditi zemské výbory a deputace sněmů. Věrně poddaný sněm prosí

dále, aby Vaše Veličenstvo žádoucí dílo státoprávního narovnání tím k dokonalosti přivedlo, že podle práva a posvátného obyčeje holdování Vašeho věrného markrabství k Sobě přijatí ráčí. Kdyby Vaše Veličenstvo ráčilo k účastenství v tomto posvátném výkonu také ony osoby povolati, které do r. 1848 ústavní právo vykonávaly, pak by se obnovila nepřetrženost práva a získán by byl od starších forem ústavních, které na Moravě již uprostřed ruchu r. 1848 organicky dále se vyvíjeti počaly, přechod k těm zřízením, která nově sdělána jsou.“

Sněm slezský vyslovil se co nejrozhodněji proti vyrovnání a pro přísné zachovávání ústavy. Proti tomu protestovali toliko čtyři poslanci slovanští.

Protivníci vyrovnání napjali všechny síly, aby je zmařili. Hledali spojence na všech stranách i v cizině. Dne 11. července navštívil německý císař Vilém na své cestě do Gastýna císaře Františka Josefa v Išlu. V Gastýně setkal se Beust, jenž za provedení vyrovnání s Uhry povýšen do stavu hraběcího, s německým kancléřem Bismarckem a měl také audienci u císaře Viléma. Není pochybnosti, že se při schůzkách těch, jakož i při schůzi obou císařů jednalo o otázce české, a že i německý císař i kancléř se proti němu vyslovili. Hrabě Beust podal o své audienci u císaře Viléma zprávu císaři Františku Josefovi, v níž uvedl, že prý se císař Vilém vyslovil, že si nic toužebněji nepřeje, než aby Němci v Rakousku byli spokojeni, a nebyli k tomu dohnáni, aby se na něho obraceli.

Dne 13. října podal Beust císaři obšírný pamětní spis proti akci Hohenwartově. Uvedl v něm, že nejen v Německu, ale také v Rusku se pohlíží s největší nedůvěrou na akci tu a že se jedná o vážné nebezpečí pro říši i pro dynastii.

Proti Hohenwartovi působily také vlivy uherské, jež si Beust získati dovedl. Veškeré tyto vlivy proti Hohenwartovi nezůstaly bez účinku. Dne 20. října odbývala se korunní rada, již se účastnili veškerí říšští ministři. Hr. Beust shrnul námitky své proti českému vyrovnání v souhlase s hr. Andrasym takto: 1. uherské vyrovnání nesmí býti podrobno dodatečnému uznání; 2. veškeré vyrovnání toho se týkající zákony mohou toliko tím způsobem býti měněny, kterým povstaly; 3. o státoprávním postavení zemí rakouských jest již ústavou rozhodnuto. Shoda mezi ministry nedocílena, a císař si ponechal rozhodnutí.

Čeští důvěrníci, dr. Rieger, hr. J. Clam-Martinič, hr. Eghart Belcredi a dr. Pražák, povoláni do Vídně. V konferencích s Hohenwartem přimlouvali se důvěrníci moravští, dr. Pražák a hr. Belcredi, aby české požadavky byly zmírněny, ale dr. Rieger a hr. Clam-Martinič prohlásili, že na žádné věcné změny královského reskriptu žádným způsobem přistoupení nemohou, a naznačili položení většího důrazu na nedotknutelnost vyrovnání uherského za nejkrajnější meze, v nichž považují zjednání úmluvy za dosažitelné.

Dr. Rieger a hr. Clam-Martinič podali pak hr. Hohenwartovi k rukám císaře pamětní spis, v němž důrazně připomenuli, že dorozumění bylo pod ochranou nejvyššího schválení dopodrobna umluveno. Pro případ, že by se vyrovnání zmařilo, pozdvihovali varovný hlas: „Konáme ještě poslední svou povinnost, když se vším důrazem varujeme před klamným domněním, jakoby nit vyjednávání, bude-li nyní a takovýmto způsobem přetržena — snad v nejbližší budoucnosti a opět na tomtéž místě zachycena býti mohla. Takovýmto přerváním, ať

nikdo se o tom neklame, vyrovnání tentokráte smluvené, kteréž co resultát práce téměř jednoho roku bylo by potřebovalo k svému dokonání, vytrvalosti několika neděl, jest ztracena. Národ český, království České opět vrátí se na stanovisko rozhodné, bezvýminečné opposice, kteráž nanejmeně opět nabude takové ostrosti a objeví se zajisté v oné železné důslednosti, v kteréž seznána byla co neoblomná; a podkopávání důvěry — důvěry na onom místě, kdež jednou ztracena, sotva kdy opět může býti utvrzena — hrozí učiniti roztržku nezhojitelnou.“

Hrabě Hohenwart odevzdal tento pamětní spis císaři, ale důtklivá slova českých důvěrníků zůstala bez účinku: vyrovnání s českým národem bylo zmařeno. Dne 26. října podali hr. Hohenwart, Habětíněk, Schaeffle a Jireček žádost za propuštění. Utvořeno zatímni ministerstvo úřednické, jehož předsedou jmenován bar. Holzgethan.

Dne 30. října odpoledne vrátil se dr. Rieger do Prahy. Na nádraží očekávaly ho různé deputace a na ulicích nepřehledné davy. Byv bouřlivě uvítán, promluvil dr. Rieger k shromážděným: „Vracíme se z boje, z něhož vycházíme s plnou cílí. Jsme odražení, nejsme však přemoženi. Věc naše není a nemůže býti ztracena. Namáhali jsme se poctivě, abychom povznesli národ svůj a udrželi Rakousko. Bohužel, že snaha naše a námahy byly marné. Cizí, nepovolání živlové vedrali se do zápasu našeho, který již byl blízek konci svému. Víte, jakou cestou se věci braly, víte, že my zůstali a zůstaneme si věrni. Že ministerstvo se k nám zachovalo věrně a poctivě, provolávám mu „Sláva!“ Za těchto okolností jest blízko, že by mohla býti vznesena obžaloba na vznešenou osobu mocnářovu, poněvadž

se vpletli mezi nás a jeho osobu cizí, nám nepřízniví živlové. V domnění, že musí respektovati vůli jiných národů, pouze v domnění tom povolil nátlaku. My však těšíme se naději, že, co nepovolil nám císař špatně zpravený, povolí císař dobře zpravený. Protož tedy chystáme se k boji, z něhož že vítězně vyjdeme, pevně doufám.“

Dne 4. listopadu shromáždil se český sněm opět, aby vyslechl nové královské poselství. Místodržitel přečetl tuto odpověď na adresu sněmovní:

„Reskriptem Naším, daným dne 17. září, vyzvali jsme sněm Našeho království Českého, aby mírně a smířlivě vzal v poradu, kterak by státoprávní poměry Našeho království Českého, jak toho čas žádá, se uspořádaly.

Nejponíženější adresou ze dne 16. října předložil nám sněm výsledky svých porad, a My uznáváme, že s jeho stanovišť přání Našemu dosti učinil. Připomínáme však důrazně, že zákonné vyřizování společných záležitostí a poměru obou částí veškerého mocnářství k sobě, sjednocením zákonodárných sborů obou částí, rady říšské a uherského sněmu říšského, sdělání a Naší sankcí opatření plné právní moci pro celé mocnářství nabyly a jedině způsobem, touto úmluvou naznačeným, změněny nebo, bylo-li ustanovení této úmluvy učiněno na určitý čas, obnoveny býti mohou.

Poněvadž kromě toho státoprávní poměry Našich kromě-uherských království a zemí základními zákony státními od Nás vydanými upravení svého došly, tedy mohou jenom s přivolením obojí sněmovny říšské rady změněny býti.

Vyzýváme nyní sněm, aby vysláním svých zástupců do rady říšské k velikému dílu smíření byl

spolunápomocen a ochotně osvědčil bratrské smýšlení ke všem národům říše, úctyplné zření ke každému nároku právnímu a vlastenecké uvážení neodbytných potřeb Našeho mocnářství. Nadějeme se důvěrně, že sněm Našemu vyzvání zadost učiní, ježto by těžké odpovídání před říší a před spoluobčany na sebe uvalili, kteří, vzdálíce se díla obecného, smíření by míjeli, kteréž však jedině společným přičiněním všech blahodárného a trvalého ukončení dojíti může.

Tímto vzkazujeme sněmu Naše císařské a královské pozdravení.

Dáno ve Vídni, dne 30. října 1871.

František Josef v. r.
Holzgethan.

Když se četlo místo reskriptu, kde se sněm vyzývá, aby říšskou radu obeslal, a kde se mluví o těžké zodpovědnosti jeho, ozvalo se z řad poslanců hlučné „Oho!“

Sněm přidělil královské poselství komisi k úradě. Ve schůzi dne 8. listopadu předložila tato návrh, aby sněm od podání adresy upustil, volbu do říšské rady odepřel a následující resoluci přijal:

„Majíce v paměti, že státoprávní postavení království Českého od starodávna zachované a korunovačními přísahami stvrzené výslovně bylo uznáno nejvyšším reskriptem, daným dne 12. září t. r., a že sněm byl vyzván, aby vespolečné poměry tohoto království k celé říši přivedl k upravení všestranně spravedlivému a uspokojivému; — jsa si toho úplně vědom, že sněm, pokud na něm záleželo, tomu nejvyššímu vyzvání ve svých usnese-

ních: vyhověl a že v celé jeho důležitosti pojal usrozmění všech království a zemí, usrozmění totiž, které, jsouc zcela svobodné, nevylučuje již předem žádného přesvědčení právního; — uvažuje, že státoprávní postavení tohoto království vylučuje rozhodování každého jiného sboru zákonodárného, a že by právě tím uvalil na sebe největší zodpovědnost, kdyby se zpronevěřil přesvědčení, které nerozlučně spojeno jest s nejdůležitějšími prospěchy koruny, země a říše: prohlašuje sněm, že se rvati chce na svém, v mnohých spisech státních vysloveném a podstatně odůvodněném náhledu právním o samostatnosti království Českého a koruny České ve spolku států rakouských: že musí setrvati na svém přesvědčení, že toto státoprávní postavení podle podstaty dvoustranného poměru právního, spočívajícího na obapolné úmluvě, nemůže jinak upraveno býti, leda umluvením mezi národem, zastoupeným sněmem úplně oprávněným, a mezi legitimním králem; protož sněm, věren svému slovu, svému předsevzetí, své povinnosti, hájiti práva sebeurčení politického národa českého a nedopustiti nikterak, aby zástupcové jiných zemí a národů stali se soudcem o právech království Českého, o poměru národa českého k jeho legitimnímu králi, usnází se odepřítí volení do říšské rady neuherských království a zemí a okraňuje se zároveň proti tomu, že by sbor ten kdy byl právo měl nebo kdy právo míti mohl, uavíráti o státním právu a ústavě království Českého.“

K slovu se nepřihlásil nikdo. Zpravodaj, kníže Karel Schwarzenberg promluvil pak: „Musil bych to pokládati za pouhou smělost, kdybych chtěl šířiti slov, kdežto důvěrníci národa tak významnými způsobem osvědčili, že směr našeho návrhu přijali za svůj. Tím, pánové, jste zároveň osvědčili pevné

předsevzetí, že chcete a budete, vyhovující náhledům podaného vám návrhu, chrániti a hájiti státoprávní samostatnost království tohoto, práva koruny, práva hrále a nepřetržitý svazek státův, na základě pragmatické sankce pod žezlem slavného rodu Habsbursko-Lothrinského spojených. Osvědčujeme, pánové, že chceme hájiti právo toto a chrániti je budeme, seč nám síly stačí, nechť se stane, cokoli, až do těch hrdel a statků.“

Poslanci projevili nadšeně souhlas svůj. Návrhy komise přijaty pak jednohlasně, načež maršálek přikročil k uzavření sněmu. Pravit v závěrečné řeči své: „Dovedli jste formulovati shodu mezi královstvím a Jeho Veličenstvem. Dovedli jste hájiti práva sobě svěřená, a nikdo nemůže říci, že byste byli porušili práva kohokoli. Vynasnažili jste se co nejbedlivěji, abyste obešli každou záminku, kteráž by mohla překaziti odstranění státoprávních sporů. Nepodařilo-li se to, naší vinou se to nestalo. Nevíme, jaká bude doba nejbližší příští, tolik však víme, že právo musí zůstati právem, a že ty, již si umínili ho hájiti, vítězství minouti nemůže. Jsem přesvědčen, že navzdor všem překážkám nadejde konečně doba, kdy království České vstoupí v práva jemu patřící. Mám pevnou naději, že se nám dostane ještě té radosti, že uvidíme třpytiti se korunu svatováclavskou na čele našeho legitimního krále.“

Tak skončilo se toto velepamátné zasedání.

Hrabě Beust nepřetrval vítězství své dlouho v úřadě. Již dne 8. listopadu odstoupil z příčin zdravotních a jeho místo zaujal hr. Andrassy. Že akci Hohenwartovu zmařil aneb alespoň značnou měrou k zmaru jejímu přispěl, pokládal si později za velkou zásluhu. Škodolibě napsal v Pamě-

tech svých: „Že se Čechům mohlo to nejvyšší přislíbiti a obratem ruky vzítí, aniž by veřejně poměry sebe méně otřeseny byly, že se lvu s dvěma ohony podaná jemu pokroutka ze zubů bezelstně vyrvati mohla, objev ten připravil je na rozhodujícím místě o všechen význam a učinil je na dlouhou dobu malomocnými a bezbrannými.“

VII.

Ministerstvo Auerspergovo (Lasserovo).

(Od 26. listopadu r. 1871 do 16. února r. 1879.)

Nástupcem kn. Hohenwarta jmenován bývalý zemský maršálek český kn. Adolf Auersperg. Dne 26. listopadu uveřejnil úřední list jména nových ministrů: Kníže Adolf Auersperg jmenován předsedou kabinetu, bar. Lasser ministrem vnitra, dr. Banhans ministrem obchodu, dr. Stremayer ministrem vyučování a kultu, dr. Glaser ministrem spravedlnosti, ryt. Chlumecský ministrem zemědělství, dr. Unger ministrem bez oboru, bar. Holzgethan správcem ministerstva financí a plukovník Horst správcem ministeria zeměbrany.

Již jména těchto mužů byla programem. Nemohlo býti nejmenší pochybnosti, že hlavním úkolem vlády jest, zlomiti odpor Čechů. Sněmy s proticentralistickou většinou, mimo český, rozpuštěny. Sněm český nerozpuštěn proto, že se teprve měla náležitě připravit půda pro nové volby. Úloha ta svěřena osvědčenému generálu Kollerovi, jenž jmenován českým místodržitelem a zároveň nejvyšším velitelem vojska v Čechách. Vojenská libovláda, již český národ před několika lety v plné míře ucítil, opět zavedena v celé hrůze své.

Český lid byl nadmíru roztrpčen a byl k nejrozhodnějšímu odporu odhodlán. Dával smýšlení své nepokrytě na jevo. Císařský reskript ze dne 12. září rozšířen v mnoha tisících exemplářích a vyvěšen v místnostech veřejných i v bytech soukromých.

Když se říšská rada sešla, prohlášeno v trůnní řeči, že první úlohou nové vlády jest „ústavní stav upevniti a zákonům bezpodmínečnou platnost zjednati.“ Dále se oznamovalo, že bude podána předloha k tomu cíli, „aby se zamezilo zneužívání ústavního volebního mandátu“, a na konec se tvrdilo, že „národové rakouští jsou státoprávním sporem umdleni a že si žádají pokoj a pořádek, aby se mohli těšiti z užívání práv, jichž ústava všem v bohaté míře poskytuje.“ Sněmovna usnesla se, odpověděti na trůnní řeč adresou. V osnově většiny pravilo se m. j., že mezi státním právem českým a ústavou není žádného vyrovnání. Mluvčí Poláků vytýkal osnově vyzývavou řeč vůči Čechům, ale prohlásil, že Poláci budou míti k vládě důvěru, vezme-li na jejich přání slušný ohled. S největší rozhodností vystoupil proti osnově tyrolský poslanec P. Greuter, jenž se vřele ujímal Čechů. Většina sněmovní přijala osnovu. Panská sněmovna přijala adresu těsně k trůnní řeči přiléhající.

Dne 9. února podána předloha o „volbách z nouze“, již obě sněmovny přijaly.

V Čechách i na Moravě zavedena skutečná krutovláda. Nastalo opět pronásledování tisku, k provádění soudu nad českými listy delegovány německé poroty, spolky rozpouštěny a veřejné schůze netrpěny, samospráva obmezována, udavačství bujelo. Hlavní starostí místodržitelovou bylo, vydati sněm opět Němcům. Patentem ze dne 13. března 1872 rozpuštěn český sněm a nové volby

vypsány. Generál Koller působil na velkostatkáře neslýchaným nátlakem. Utvořena společnost finančních spekulantů, kteréž vláda podporovala udělením koncessí k podnikům nejpovážlivějšího, na klamání obecenstva vypočteného způsobu — nazvaná „chabrus, — jež uspořádala divokou honbu na hlasy velkostatkářské, kupujíc od velkostatkářů, kteří nebyli pevného politického přesvědčení, velkostatky za báječné obnosy. Chabrus provedl v krátkém čase na sedmdesát převodů velkostatků do rukou strany ústavověrné. Družstvo chabrusové poskytlo vládě pomoci, ale nehodlalo nésti nesmírné ztráty, které utrpělo. Naléháno na vládu, aby dala povolení k založení nové banky, která by zakoupené statky z rukou nastrčených kupců za onu přemrštěnou cenu převzala, jež družstvo za ně zaplatilo. Vláda spojivši se s těmito nekalými živly svolila a tak povstal nový peněžní ústav „Crédit foncier“ nazvaný, jemuž vláda udělila privilej, že směl svůj pozemkový majetek do plné sumy kupní zatížití a vydati hypotekární obligace, kterým přiznána jistota sirotčích peněz. Konec byl ovšem nad pomyslení smutný.

Volební listiny sestaveny tak nespravedlivě, že státoprávní strana velkostatkářská podala proti tomu rázný protest, kterýž však zůstal nepovšimnut. Státoprávní strana uváživši, že po nabytých trpkých zkušenostech — i její volební provolání zabaveno a zemský soud uznal, že jím spáchán zločin rušení veřejného pořádku — by bylo marné, pouštět se do volebních zápasů, podala v den volby místodržiteli ohrazení, kteréhož však tento prostě nepřijal.

Za takových okolností nemohly míti volby jiný výsledek, než že se mandáty velkostatkářské dostaly ústavověrným a tím sněm do rukou německých.

Český sněm svolán na den 24. dubna. Čeští poslanci usnesli se, že se jednání jeho neúčastní. Nový zemský maršálek kníže Karel Auersperg tvrdil ve své zahajovací řeči, že „sněm vztyčí opět prapor zákonitosti“. Zasedání sněmu bylo po vykonání voleb do říšské rady odročeno. Dne 6. listopadu opět zahájeno a zemský maršálek oznámil, že se zvolení čeští poslanci do říšské rady nedostavili a že se tudíž musí považovati, že vystoupili. Na jeho vyzvání, aby se do sněmu dostavili, odpověděli odůvodněným prohlášením: „Nelze nám — tak prohlašovali — vstoupiti do sněmu, ježž dle přesvědčení svého nemůžeme pokládati za nezkalený výraz vůle všeho politického národa českého a o němž se obáváme, že by nicméně většinou svou mohl dáti svolení ku přímým volbám do rady říšské a tak zadati autonomii země i tisíciletou svrchovanost koruny České!“

Ceští poslanci prohlášeni pak za zbaveny mandátu.

Na Moravě nedostavili se poslanci strany státoprávní rovněž do sněmu, proti jehož složení protestovali. Ústavověrná většina počínala si vůči většině obyvatelstva s obvyklou bezohledností a dopouštěla se zjevného porušování ustanovení zemského zřízení, aniž by zástupce vlády proti tomu zakročil. Zástupcové českého lidu odhodlali se vésti si stížnost přímo u trůnu a podali císaři pamětní spis, v němž uváděli těžké křivdy, na národě českém páchané, a prosili panovníka, aby mocí svou jejich nápravu nařídil.

Na sněmu slezském slovanská většina země toliko čtyřmi poslanci zastoupená soustavně umlčována.

Vláda nespokojovala se s úspěchem svým při volbách sněmovních. Byla odhodlána vyvrátiti če-

skou opozici z kořene a zničení veškeren veřejný život český. V Čechách i na Moravě postaven národ český mimo zákon. Největší útrapy zakusily české noviny. Redaktoři a vydavatelé poháněni před německé poroty, odsuzováni do žalářů a trestáni těžkými pokutami.

Situace, v níž se národ český na konci roku 1872 nalézal, byla velmi vážná. V obou tehdejších politických táborech českých — staročeském a mladočeském — uznáno, že musí přestati sváry domácí a že jest svorného postupu celého národa nezbytně zapotřebí. Výsledkem úvah a porad bylo osvědčení, jež české listy na Nový rok 1873 uveřejnily a v němž se pravilo: „Cesta odporu na poli státoprávním, kterou jsme posud kráčeli vždy svorně, jest cesta pravá; jen ten nalézal by se na cestě klamné, kdo by zastrašen nezdarem zapomněl, že ne ze rmutného oka, alébrž z ruky pilné naděje kvitne.“

Vláda chystala zákon o přímých volbách do rady říšské. Důvěrníci čeští pokusili se o jeho zmaření. Usneseno, že se mají po všech vlastech českých konati veřejná shromáždění, na nichž by se proti zavedení přímých voleb protestovalo. Čelní mužové sepsali petici k císaři. Pravilo se v ní:

„Převratem náhlým a neočekávaným byly naděje naše zmařeny. Kdežto prvá vláda Vašeho Veličenstva sobě byla vytknula za úkol domoci se všestranného smíření, nastal náhle směr opačný, nastal směr, kterým vůči odporu vždy rostoucímu nelze pokračovati jinak, leč znásilněním valné většiny národů rakouských. Ano, směr ten vede přímo k tomu, by i pro budoucnost se stala cesta, po které jedině lze docítili vyřízení sporů státoprávních nemožnou. Bohužel, po celý rok tímto směrem bylo pokračováno; ano, v době poslední nastává obava,

že dostoupí vrcholu svého nejkrajnějšího. Zamýšlí se nyní takové zřízení sborů zákonodárných, kterým, a to ve zjevném odporu proti výsadám zemským a proti rovnému právu národů rakouských, svěřeno býti má jednání o nejdůležitějších úlohách státních, sboru, kterýž by nestál v nižádném svazku s oprávněnými zastupitelstvy jednotlivých království a zemí: tímto však by byly zničeny samy základy tohoto mocnářství, byla by kleštěna cesta k úplnému zničení všeho postavení právního těchto království a zemí. Byl by to toliko první krok na dráze odpravující samou bytost království Českého, jehož koruna zdobila posvěcená čela Vašich vznesených předků a jehožto práva že ráčí Vaše Veličenstvo samo uznati přísahou korunovační, slovem císařským zaslíbeno bylo!!“

Na konec se prosilo, aby panovník „opět obrátil svých zraků milostivých k národu svému českému, jenž nezná přání usilovnějšího, než vykonati znovu úmluvu s králem svým co záruku míru, bohda na věky nezrušeného.“

Novinami vyzváno občanstvo, aby petici podepisovalo. Přes nařízení policie, že petice ve veřejných místnostech vyložena a podepisována býti nesmí — také redakce českých listů prohlášeny za místnosti veřejné — ačkoli stihán pokutou, kdo petici podepsal, byla přece v několika dnech opatřena 270.000 podpisy. Kníže Jiří Lobkovic odevzdal ji dne 20. února r. 1873 císaři. Účinku však neměla.

Dne 11. února konána za předsednictví císaře ministerská rada, kteráž předlohy o přímých volbách schválila. Byly to předlohy dvě: jedna zvyšovala počet poslanců sněmovny z 203 na 353, druhá jednala o rozvrhu mandátů na jednotlivé

země. Vláda počítala, že strany ústavověrné budou míti 230, strany proticentralistické toliko 123 mandátů.

Když se v ústavním výboru o předlohách jednalo, prohlásil mluvčí Poláků, že „oprava“ poškozují práva sněmů a že její provedení by bylo zřejmým porušením ústavy, načež Poláci poradní síň opustili.

Sněmovna schválila předlohy většinou. Předseda prohlásil, že jsou přijaty dvoutřetinovou většinou, kteráž kvalifikovaná většina docílena tím, že ti, kdož mandátů byli zbaveni, v počet poslanců nezahrnuti. Když také panská sněmovna svůj souhlas dala, staly se přímé volby zákonem císařským schválením ze dne 2. dubna r. 1873. Zákon ten zve se ústavou dubnovou. Vláda a strany ústavověrné nalézaly se opět na vrcholu moci. Tu udála se katastrofa, jež vrhala pravé světlo na poměry rakouské. Cenné papíry, zločinnou manipulací do závratné výše vyhnané, klesly náhle a způsobena nesmírná všeobecná finanční pohroma.

V měsíci říjnu r. 1873 konaly se poprvé přímé volby do říšské rady. Kandidátní listina pro české okresy v Čechách vydána k nemalému překvapení vlády bez jakéhokoli svolání. Volby vykonány jednomyslně. Státoprávní strana velkostatkářská ponechala pole úplně straně vládní.

Zvolení čeští poslanci z Čech a z Moravy sešli se dne 29. října k poradě, zda se říšská rada obeslati má. Ve schůzi vyslovili se někteří poslanci — zejména dr. Ed. Grégr, který již dříve tak učinil — aby se říšská rada obeslala, než usneseno valnou většinou, do ní nevstupovati. Moravané vyhradili si volnost. Palacký řekl jim: „Nevíte, co počínáte. Kdybyste se odvážili, do říšské rady jíti, já od

té chvíle nechci býti a nebudu Moravanem; žene se do hanby!“

Nová říšská rada sešla se dne 5. listopadu. Čeští poslanci z Čech i Moravy se nedostavili. Na vyzvání, aby tak učinili, odpověděli poslanci z Čech přípisem, v němž pravili: „Máme za svou povinnost vstoupení odřící: za povinnost ke království Českému nesúčastniti se při porušování jeho nepopíratelného státního a ústavního práva, při rušení jeho státoprávní individuality a svéprávnosti, za povinnost také k říši, které tímto novým, hluboce otřásajícím rušením veřejného práva vzrostou tím povážlivější nebezpečí, ježto jimi cesta nejv. diplomem ze dne 20. října r. 1860 nastoupená, která jediné jest spasná a s to, aby právní náhledy a právní nároky království a zemí se skutečnými potřebami říše vyrovnala a smířila, bez podmínky má býti opuštěna a mají se zjednati poměry, které právě v té míře, v jaké právní postavení království a zemí porušují, také hrozí v šanc vydati záruky silného, poněvadž na přirozených a právních základech spočívajícího a svobodným radostným souhlasem všech podporovaného jejich svazku.“

Když se v sněmovně přípis ten přečetl, učinil hr. Hohenwart odůvodněný návrh, aby byl přidělen zvláštnímu výboru k úradě. Když řečník mluvil o českém národě, ozvala se z lavic německých volání: „Není národa českého!“ Návrh pak zamítnut a čeští poslanci zbaveni mandátů.

Čeští poslanci z Moravy omluvili svou nepřítomnost přípravami k nastávajícím volbám sněmovním. Patrně nebyli ještě rozhodnuti, mají-li do říšské rady vstoupiti. Sněmovna spatřovala v přípise jejich žádost za dovolenou a udělila ji ochotně.

Při stálém odporu proti říšské radě, děla se v českém táboře agitace pro obeslání zemského sněmu vždy usilovněji. Téměř současně s přímými volbami do rady říšské, konaly se doplňovací volby do zemského sněmu a přívrženci sněmovní činnosti prohlašovali, že, budou-li zvoleni, do sněmu vstoupí.

Dne 24. listopadu sešli se zvolení poslanci k poradě, jak se vůči sněmu zachovati mají; návrh na obeslání sněmu byl většinou hlasů zamítnut, ale přívrženci sněmovní činnosti s drem. Sladkovským a bratřími Grégry v čele — celkem 29 — složili mandáty. Palacký a dr. Rieger uveřejnili obšírné odůvodnění, proč do sněmu nevstoupili.

„Když se — tak pravili — ještě před krátkým časem vstoupení do sněmu pokládalo za nebezpečné, ba za vyvrácení všech zásad daných diplomem, proč má to býti nyní něco zcela jiného, správného, neškodného, ba blahodárného? Zapření zásad a vstoupení na půdu ústavy nepřinese ostatně národu českému ani prospěchu, neboť na sněmě i na říšské radě musí býti Čechové jen kovadlinou. Vstoupením do sněmu nepojistí se právo české, volební řád se neopraví, samospráva země se nezachrání a nerozšíří, zákon o samosprávnosti národní se tam neprovede, školství české se neopraví, universita česká se na sněm nedostane — neboť ti, kdož na sněmě rozhodují, jsou všech těchto požadavků zásadními odpůrci. A co by prospělo nebo škodilo stejně Němci jako Čechu, k tomu není zapotřebí součinnosti neb odporu poslanců českých. Na sněmě mohlo by se ovšem mluvit křivditelům národa českého do duše, avšak jest to chvalné zadostučinění pro muže, když nemá moci, aby právu zjednal průchod? A za tak chatrnou cenu, tak pokořující měl by národ český zapřít zásady své, slova svá a vydati státní právo i osud národnosti

na milost a nemilost většině, o jejichž cílech a zásadách jest již dosti poučen trpkou zkušeností. Jen na půdě trpného odporu lze přiměti odpůrce k vyrovnání, vrtkavost mysli, neustálé měnění prostředků, nejasnost cíle a nedostatek jednotného postupu, ztrácení odvahy a sebedůvěry při prvním nezdaru vedou k jisté porážce.“

O budoucích kandidaturách vysloveno se předsednictvo poslaneckého klubu, že nebude navrhovati za poslance muže, kteří se většině nepodrobují. Obě strany obviňovaly se navzájem z porušení národní jednoty.

V prvních dnech měsíce ledna odbývaly se doplňovací volby do sněmu zemského. Zvolen jediný přívrženec sněmovní činnosti a sice dr. Sladkovský ve venkovských okresích podřípských. Na oslavu jeho konala se dne 1. února r. 1873 na Mělníce hostina, při kteréž vytknuty hlavní zásady, jimiž se strana sněmovní činnosti, čili strana svobodomyslná, napříště řídití má. Vysloveno, že odpor proti říšské radě má býti zachován. Dr. Sladkovský se vyslovil: „Jen ten zadá naše práva státní a národní, kdo snad na nějaký sbor zákonodárny mimo Čechy, kde by jiní než poslancové národa českého měli většinu, vynesl rozhodování v záležitostech našich.“

Rozpadnutím až dosud jednotného klubu poslaneckého stalo se v českém táboře rozdvojení, které se od dlouhých let připravovalo. Obě strany postavily se v zuřivém nepřátelství proti sobě. Všechn veřejný život byl na dlouho otráven.

Na Moravě zvítězila při volbách sněmovních strana ústavověrná, ale čeští poslanci se odhodlali, sněm obeslati. Vstoupili do sněmu s odůvodněním, v němž pravili, že tak činí, aby dali výraz stížnostem národa v jeho právech a v jeho duševním

i hmotném vývoji těžce pokřivdřeného, a že tak činí v pevné naději, že hlas jejich pronikne až k trůnu panovníkově.

Když se říšská rada dne 21. ledna r. 1874 opět shromáždila, dostavili se také čeští poslanci z Moravy. Po složení slibu prohlásili, že vstoupili do říšské rady, ježto chtějí spolupůsobiti k dorozumění, aby obnovili v říši mír a aby docílili ústavy, která by byla tím zabezpečena, že by spočívala na právu. Zároveň prohlásili, že jich vstoupení nemá býti na újmu náhledům, které tak často vyslovili. Bylo jim zakoušeti útrapy menšiny, na niž vykořisťující většina nebrala nejmenšího ohledu a jejíž stesky a stížnosti zůstávaly od vlády nepovšimnuty.

Volby do českého sněmu se blížily. Obě české strany dorážely na sebe nadmíru prudce, celý národ rozstoupil se ve dva tábory, navzájem se potírající. Zapomenuto na společného nepřítele, jedna i druhá strana spatřovala ve svém vítězství blaho národa. Koncem června vydaly obě strany volební svolání, v němž vzájemně se obviňovaly. „Od-
hazují zbraň zvolenou — žalovali Staročeši — jako opotřebovanou hračku a ztrácejí před časem odvalu, zapomínajíce, že každý boj, ovšem i ten trpný, žádá svých obětí, a že smutné poměry této doby panují i tam, kde není trpného odporu; a tak vidouce jen nesnáze vlastní, odnímají odvahy jiným, volajíce: Hyneme, neodoláme, vymoří nás, přijměmež ono pole zápasu, jež nám podávají odpůrci, snad aspoň tu a tam něco zachráníme, snad tu a tam něco uchvátíme neb vyzískáme aspoň hmotně! Hlasové takoví, chtějíce zakryti malomyslnost svou, nazývají činností, co jest zoufáním, bojem, co jest kapitulací, a svobodomyslností, co jest podrobením, a tak jako někdy obklíčení na Hostýně nechtějí slyšeti hlasu výstražného, kterýž

k nim volá : „Hřích jest samochťiec v porobu dáti šíju.“ — A Mladočeši odpovídali : „Nechceme míti odpovědnost z dosavadní politiky tak neutěšené, tak neúspěšné v účincích, tak nebezpečné vzhledem k budoucnosti našeho národa... Nechtějme skrývati se nečinně za jakýmikoli hradbami, když důtklivě a naléhavě toho žádá prospěch národa, abychom činně a s mužnou odvahou vstříc vyšli našim národním a politickým odpůrcům a rázně odmítali útok jejich. Není důmyslným vojevůdcem, kdo trvá neústupně za hradbami až do vysílení svého voje. Kdo bez boje, bez činného odporu samochťíc sklání šíji před nepřítelem, dává jemu v plen věc národa, kdo trpí, aby bez překážky zabíral jedno místo po druhém, ten nehájí neoblomně, vytrvale a statečně vlast, ten vlastně kapituje, neboť ten sklání, ten zahazuje před nepřítelem zbraň svou.“

Výsledek takého volebního zápasu byl, že staročeské straně připadlo 77, straně mladočeské 7 mandátů.

Dne 15. září r. 1874 zahájeno nové období sněmu českého. U vládního stolu zasedl místo generála Kollera nový zástupce vlády, baron Weber, jenž pro své germanisační úsilí jako politický správce moravský byl jmenován místodržitelem českým. Do sněmu dostavilo se 7 mladočeských poslanců,*) kteří objasnili své stanovisko osvědčením, v němž prohlašovali : „Stojíce především pevně při státním právu českém, jak z přirozených, historických a politických poměrů se vyvinulo a jak přechoasto je osvědčili národ náš a zá-

*) Byli to dr. Alois Trojan, dr. Adolf rytíř z Mayersbachu, dr. Edv. Grégr, Jos. Pražák, Jakub Hruška, Ant. Husák a dr. Rob. Nittinger.

stupcové jeho ; majíce pak obhájení národnosti naší za přední posvátnou povinnost svou a nahlížejíce též důležitost ochrany lidu našeho v zájmech jeho ostatních, národohospodářských i politických : chceme hájiti státní právo to, národnost svou a ostatní zájmy naznačené, seč síly naše stačí, jako jinde, tak zvláště na tomto místě. Jsouce zároveň přáteli svobody a novověkého pokroku a proniknutí přesvědčením, že jedině na dráze této národové mohou dojíti lepší budoucnosti, chceme v tom směru přičiniti se také ve sněmu království Českého. Na této půdě doufáme najíti více spolupracovníků, kteří jsouce stejně nadšeni pro svou svobodu občanskou, po mnohé trpké zkušenosti budou s námi sdíleti přesvědčení, že jen svornou snahou všech živlů svobodomyslných, bez rozdílu národnosti, lze provésti opravdový pokrok a zabezpečiti trvalou svobodu národův.“

Radost ze vstoupení třeba jen několika českých poslanců do sněmu českého byla na straně ústavověrné veliká, než strana ta ničím se nepokusila o to, aby naděje mladočeských poslanců odůvodnila.

Poslanci staročeští při vyzvání, aby do sněmu vstoupili, odepřeli toho a odůvodnili rozhodnutí své obšírným prohlášením. „Řízením božím — pravili v něm — přišly kmen český a kmen německý ve společné držení krásné vlasti této. Žádný nechtěj sám o sobě odměřovati podíl druhého, žádný druhého znásilniti neb vyháněti! Mají-li dědinami zde vlásti vespolek, musí prvé obor práva každého z nich jasně býti vytčen buď dobrovolnou shodou, neb rozhodem soudce vyššího, nestranného. Jedno i druhé chceme přijmouti ochotně. Níkdy však nehodláme spáchatí národní sebevraždu, vydávající právo své na milost a nemilost odpůrce,

kterýž k nám dosud osvědčil tak málo spravedlivosti. Srovnati se chceme, bez podmínky podrobiti nikdy ! Jsme též ochotni zúčastniti se sněmovní činnosti v každém zastupitelství, spočívajícím na základě spravedlivém, na němž bychom se nemusili obávati ani útisku národnosti své, ani zadání práva země. Ale nechceme přítomností svou pomáhati k formální platnosti zákonům, ježto ohrožují věc národa našeho, aniž chceme vystaviti se na nutnost, že bychom musili způsobem nedůstojným vycházeti vždy ze sněmovny, kdykoli by se mělo hlasovati o zákoně, jež ztracujeme.“ Staročeští poslanci zbaveni mandátů. Mladočeští poslanci záhy se přesvědčili, že jim od bezohledného odpůrce nelze nic očekávati. Již v sezení dne 10. října dal dr. Edv. Grégr své a svých soudruhů roztrpčenosti výraz slovy : „Podal bych návrh, ale po zkušenosti, že naše návrhy, i poměrně malé důležitosti, padají pod stůl, odpadá mi vůbec chut, činiti v této sněmovně návrhy.“

Neméně trudné bylo postavení českých poslanců na sněmu moravském. Dne 9. října r. 1874 podal posl. dr. Pražák návrh, aby se podala panovníkovi adresa ohledně upravení státoprávních poměrů říše rakouské. Návrh ten byl ovšem zamítnut jako všechny jiné návrhy se strany české podané.

*

*

*

Mladočechům jednalo se nyní o to, aby se také formálně ve stranu sestoupili. K tomu cíli svolán na den 25. prosince r. 1874 valný sjezd, na němž stanoven program strany. Úkol své činnosti vyměřili si následovně :

1. Poznávající, že menší národové, jakým jest národ český, samostatné a čestné místo v řadě ži-

voucích národů mohou zabezpečiti sobě jenom teh-
dáž, když nad své sousedy vyniknou vzdělaností a
osvíceností, a znamenajíce, že každý národ k roz-
voji svému jak mravnímu, tak duševnímu a hmot-
nému nezbytně potřebí má politické svobody: ná-
rodní strana svobodomyslná především bude usi-
lovati o zřízení v pravdě svobododárná, spočíva-
jící na základech demokratických, ty pak na rov-
ném právu všech. Ona z týchž důvodů bude há-
jiti svobody svědomí a rovného práva všech ná-
boženských vyznání, nepříticích se obecné mrav-
nosti a právu; ona bude hájiti zásad konstituč-
ních, přičiňovati k opravě a ke zdokonalení řádů
parlamentárních, k rozšíření samosprávy okresův a
obcí a opře se vším úsilím všeliké reakci, ať vy-
chází odkudkoli, aby národ český nebyl opět jako
po roce 1848 uhněten absolutismem.

2. Tak zvaný passivní odpor, před několika léty
napsaný co obecné heslo na prapor opposice státo-
právní, pohříchu v poslední době zvrhl se v ne-
činnost a netečnost k nejdůležitějším zájmům ná-
roda, k nejnaléhavějším potřebám lidu. Budiž tedy
přední péčí národní strany svobodomyslné, aby mí-
sto dosavadního trpného odporu zaujal odpor
činný, na místo dosavadní nečinnosti aby nastou-
pil obětavý zápas, neúnavná práce a činnost ve
všech oborech veřejného života, zvláště činnost na
zemském sněmu českém, jako bývalo dříve. Pozná-
váme toho potřebu všemi prostředky se zasazovati
o to, aby sněm království Českého byl obeslán zá-
stupci národa českého v jich plném počtu. Co se
týče otázky vstoupení či nevstoupení do říšské rady,
máme za to, že obeslání sboru zákonodárného mi-
mo království České státi se může jenom usnese-
ním většiny všech zemských zástupců českého ná-
roda a jen tenkrát, když a pokud zjednána bude

úplná jistota, že tím životní podmínky národa níkterak neutrpí a v nižádném nebezpečí se neoctnou.

3. Na sněmu zemském národní strana svobodomyslná skrze poslance své bude se domáhati nejen uznání a uskutečnění samostatnosti a samosprávy zemí českých na základě platného a neporušitelnosti státního práva, ale bude též usilovati o vydání spravedlivého zákona na ochranu národností v zemi, aby příště nebylo nátisků jednou národností způsobených národnosti druhé. Rovni sobě v právech i v povinnostech obyvatelé této země, bud'tež národnost a náboženství jejich jakékoliv, všichni svorně a společně nechť pracují o zdar a zvelebení společné vlasti.

4. Nepokládajíce sněm království Českého v nynějším jeho složení za spravedlivé zastoupení země, národní strana svobodomyslná bude pracovati k tomu, aby nynější sněmovní řád volební upraven byl dle zásad všeobecného práva hlasovacího. V této opravné snaze usilovati bude především, aby odstraněno bylo nynější rozdělení voličů v kurie, aby vypuštěny byly virilní hlasy, aby ustanoveno bylo přímé volení v obcích venkovských, jakož aby rozšířeno bylo volební právo i na ty občany, kdož při volbách obecních volíce v třetích sborech posud vyloučení jsou z práva volení do sněmu zemského.

5. Jakož v osvětě a vzdělanosti národní strana svobodomyslná poznává hlavní základ lepší budoucnosti svého národa, rovněž pokládá za důležitý úkol svůj, aby pečovala o zvelebení českého školství, tohoto předního pramene duševního rozvoje. Proto bere sobě za úkol, usilovati na sněmu skrze své poslance, aby zlepšeny byly nynější školské zákony v duchu samosprávném, aby zavedeno bylo bezplatné vyučování na veškerých školách ná-

rodních a středních, aby se zlepšily platy učitel-ské, aby v poměru k oběma národnostem v zemi spravedlivém i přiměřeném poskytovány byly podpory z peněz zemských na stavby školních budov a na vydržování obecních škol, kde důchody obce k tomu nestačí. Však nejpilněji se zasazovati bude o zřízení české university, aby národ déle nepostrádal tohoto nejdůležitějšího, pro vyšší své vzdělání nezbytného ústavu.

6. Vedle péče o politické, národní a kulturní zájmy národa strana svobodomyslná pilně starati se bude o hmotné zájmy lidu. Aby lid český, okresy a obce nebyly zůstaveny bez zastoupení a bez ochrany, jakož pohříchu bylo od r. 1868 do nedávna, aby nejdůležitější potřeby národohospodářské nezůstávaly nadále nepovšimnuty, strana svobodomyslná na sněmu zemském skrze poslance své dle možnosti přičiňovati se bude k pozdvižení skleslého nyní blahobytu, k zvelebení rolnictví, k oživení průmyslu a obchodu, k obhájení potřeb dělnictva a k zmírnění nynější těžké všeobecné tísně.

7. Přívrženci strany svobodomyslné berou na sebe úkol, aby v lidu českém oživilí a roznítíli dřívější jeho zápal a vřelý interest ke všem záležitostem politického a národního života. Aby národ sám činně napomáhal účelům, jež sobě vytknula strana svobodomyslná, aby zvláště příští činnost sněmovních poslanců nalezla vydatnou podporu v obecnstvu samém, budiž záhy postaráno o to, aby obce a okresy hojnými a důtklivými peticemi obracely se příštímu sněmu žádající: Za opravu řádu volení sněmovního, za upravení spravedlivého zákona na ochranu národností, za rozšíření samosprávy okresův a obcí, za opravu nynějších školních zákonů v duchu samosprávném, za podporu na stavby a vydržování škol, za zrušení školného atd.

Zajímavě bylo, že valný sjezd obdržel ze „soudního mladočeského klubu“ připsal se žádostí, aby činnost na domácí půdě na zemském sněmu se zřetele se nespustila, ale co se týče říšské rady, aby se na její obeslání nepomýšlelo, ježto obeslání její bylo by pro stranu politickou smrtí a následkem toho vypadnutí ze svobodomyšlných živlů.

* *

*

Při doplňovacích volbách do říšské rady postavila mladočeská strana po prvé své vlastní kandidáty, a sice v desíti okresích městských a ve čtrnácti venkovských. Zvoleni celkem tři z jejích kandidátů, dva v okresech venkovských, jeden v okresech městských. Když se říšská rada v lednu r. 1875 shromáždila, odpověděli poslanci staročestí i mladočestí odmítavě a sice každá strana zvláštním připsím. Strana staročeská odůvodnila své nevstoupení odůvodněním obdobným prohlášením dřívějším, strana mladočeská omezila se na prohlášení, že obeslání zákonodárního sboru mimo Čechy může se státi pouze usnesením většiny všech zástupců českého národa a jen tenkrát, až bude dána úplná jistota, že tím životní požadavky českého národa nijak neutrpí a v nebezpečí se neoctnou. Všichni čestí poslanci zbaveni mandátů.

Doplňovací volby jak do českého sněmu, tak do říšské rady odbývaly se několikrát a vždy téměř se stejným výsledkem. Při volbách sněmovních získali Mladočeši celkem nepatrný počet mandátů, při volbách do říšské rady jediný.

V domácím zuřivém boji nastala na okamžik přestávka, když dne 29. června r. 1875 zemřel na hradě pražském císař Ferdinand V., poslední korunovaný král český. V úvahách jevil se úplný

souhlas českých stran v otázce státoprávní. Vláda obávala se bouřlivých projevů politických při pohřbu císařově, i pomýšlela na to, aby se v Praze veřejný průvod pohřební vůbec nekonal. Avšak v uvážení, že by se tím lid ještě více pobouřil, upuštěno od tohoto úmyslu, avšak nařízeno a ustanoveno, že se převezení královské mrtvoly ulicemi pražskými má díti co nejrychleji. V ohromném počtu shromáždil se v den pohřbu lid český, aby vzdal poslední poctu korunovanému králi. Smutný to byl pohřeb; dvorními gardami obklopený vůz ujížděl úprkem skrze husté řady spolků a korporací českých, před nimiž byli rozestaveni vojáci.

A ještě jiná událost spojila — alespoň na chvíli — oba rozvaděné tábory české. Dne 22. dubna roku 1876 oslaveno okázalým způsobem dokončení slavného díla Františka Palackého „Dějiny národa českého“. Při slavnostní hostině promluvil Palacký poslední svou řeč. „Chci — pravil velebný kmet — upozorniti přátele své — a všichni jsou moji přátelé, kteří pracují k povznešení národa — na velkou potřebu, a ta jest následující: Máme mnoho vlastenců, kteří rádi se honosí vlastenectvím, ale nečiní ničeho ve prospěch vlasti a národa svého. Náš národ jest v nebezpečí velikém, všude obklopen nepřáteli, já však nezoufám a doufám, že národ dovede odolati všemu, bude-li totiž chtít. Není však dost říci „já chci“, nýbrž každý musí se přičiniti, musí pracovat, musí obětovat, co může k obecnému dobrému, zvláště k udržení národnosti. Minulost má za sebou národ český skvělou. Doba Husova slavná jesti doba; tenkrát předčil český národ duševním vzděláním vsecky ostatní národy Evropy. Poděkovat má Karlu IV., ale nejenom jemu, ale i sobě, že užíval příležitosti ke vzdělání. Teď potřebí, abychom se vzdělávali a dle

vzdělaného rozumu jednali. To jest jediná závěť, kterou bych, takřka umíraje, národu svému odkázal. A když všichni naši vlastenci upřímně a s pravou vzdělaností pracovati budou, pak nemám strachu o naši národnost a národ náš. Ten se udrží sám, dokud bude chtít, a více, než jeho nepřátelé si přejí. A aby všichni synové pracovali ve prospěch vlasti rozšiřováním vědy a osvěty, to dejž Bůh!“

Palacký tušil svůj brzký skon. Dne 26. května zemřel. Za nevídaného účastenství konal se dne 31. května pohřeb jeho.

Někteří mužové měli za to, že nejlepším uctěním památky „otce národa“ by bylo, kdyby se bývalá shoda v národě navrátila. Vyskytli se i hlasové, že by nyní byla vhodná doba, pokusiti se o činnou politiku i na říšské radě, jejíž Palacký byl rozhodným nepřitelem. Již r. 1870 napsal:

„Požadavek, aby Čechové vstoupili do tak zvané říšské rady, zavírá v sobě rozklad a konečné rozplynutí Čech v útvaru státním, který je tak nový a netvárný, že mu ještě nemohli přijíti ani na vhodné jméno. Jde při tom o meditisaci koruny české, doposud suverenní, o zrušení a zničení třicetileté historicko-politické individuality českého království, o konečnou absorpci české národnosti v jinou. Neboť tak zvanou ústavou prosincovou království České mění se skutkem jen v departement Cislajtanie a odkazuje se k tomu, aby od ní zákony přijímalo. V tom jest zrušení a popření české národnosti na všecku budoucnost, neboť národ, který svůj jazyk v zákonodárství a správě ani svobodného státu nesmí přivést k platnosti, nemůže dříve nebo později ujíti své národní

smrti. Kdo však na světě je oprávněn, bráti Čechům národnost? Čechové za lidské paměti podali hojnost důkazů své loyálnosti; přes to v Rakousku, na očích vlády, byli a jsou předměty úštipků, posměchu a pohany; jejich národní čest ve Vídni vždy platí za psance a vyznamenání se jim dostává jen nepřátelským jednáním. Přes to doufají do poslední chvíle, že konečně přece jednou se dojde k poznání, že spravedlnost a stejné právo pro všechny je nejlepší politikou pro Rakousko. Když však už kalich zklamanych nadějí vyprázdnil do poslední kapky, bylo by divu, kdyby konečně i na nebezpečnoství, do kterého stát sám se vrhá, dívali se lhostejně, a kdyby ani slzy neuronili nad jeho záhubou? Národní sebevraždy, jež se na nich žádá, však zajisté nikdy a nikterak se nedopustí!“

A později, když důrazněji se vyslovovalo přání, říšskou radu obeslati, vyslovil se: „Mne tam živého nikdy nedostanete!“

Pokus o smír se nezdařil, ale půda již byla připravena. Roku 1877 došlo k dohodě mezi oběma stranami. V měsíci listopadu 1877 sestoupili se důvěrníci obou stran k jednání o smír, jehož výsledkem bylo utvoření státoprávního klubu, v němž se mělo jednati pouze o státoprávních poměrech země koruny české a o poměru její k ostatním zemím rakouským. Za společnou záležitost prohlášeny dále otázky národní, zejména otázka národní rovnoprávnosti v celém rozsahu života veřejného, konečně otázka obeslání zákonodárných sborů mimo hranice zemí koruny české. Ve všech ostatních otázkách a důležitostech politických měla každá strana své právo a volnost jednati samostatně. Dne 31. března uveřejnily pražské listy následující prohlášení, podepsané vůdci obou stran, drem Riegrem a drem Sladkovským:

„České i německé listy oznamovaly v poslední době nastávající vstoupení Čechů do rady říšské a z části k němu i radily. Aby národ náš nebyl mýlen hlasy těmito a aby nebyl dáván podnět ke sporům v této době, kde mužové mezi námi čistým vlastenectvím nejosvědčenější uznávají větší než kdy potřebu hleděti spíše k tomu, aby ve všech věcech pro celý národ vážných všechny strany v národě postupovaly společně, jakož to je přáním všeho národa našeho, pokládáme za nutné, oznámiti veřejně, že vzhledem k názoru a přesvědčení našemu o obeslání rady říšské není mezi námi různosti ni žádné, že v každém případě uznáváme za povinnost vlasteneckou, pro všechny Čechy stejně závaznou, nevstoupiti do rady říšské, pokud v tom většina našich poslanců říšských i zemských neuzná zjevný prospěch národa. Stojíme též pevně a svorně na tom, aby se národu českému dostalo spravedlivého zastoupení a aby mu nebyly vyrvány i ty poslední ostatky státního práva i svobodného seburčení, kteréž po slavných předcích nám byly dochovány až do našich dob, které byly uznány diplomem říjnovým, opět slavnostně stvrzeny královským poselstvím ze dne 12. září r. 1871 a kterých se dovoláváme na základě naší národní existence. Jsme přesvědčeni, že zásady, jež zastupujeme, mohou jen síliti, nikoli však ohrozovati říši rakouskou, očekáváme právem ode všech, jimž na zachování této záležitosti, aby vzali v ochranu požadavky naše, založené na spravedlnosti a právoplatných aktech státních, o něž opření zůstáváme ochotni ke shodě se všemi činiteli rozhodujícími, jsouce si toho vědomi, že jakkoli tito k nám se zachovají, nikdy netřeba s obavou hleděti do budoucnosti nám, synům veliké rodiny slovanské, která nedá zahynouti žádnému ze členů svých.“

Když vypsaný v měsíci září r. 1878 nové všeobecné volby do českého sněmu, stalo se dohodnutí o kandidaturách. Mladočeské straně ponecháno 14 mandátů. Sněm svolán na den 24. září. Den před tím konala se porada všech českých poslanců, na níž usneseno, že se do sněmu vstoupiti má, ačkoli ve sborech velkostatkářských strana státoprávní poražena a tím sněm zůstal v rukou strany ústavověrné. Tak skončen trpný odpor vůči sněmu zemskému.

V první schůzi přečteno společné osvědčení českých poslanců, v němž se pravilo: „My zástupcové národa českého, reprezentující většinu obyvatelstva této země, vstupující do sněmu nově zvoleného, pokládáme za svou povinnost k vlasti své a národu svému vysloviti především, že trváme při všech ohradách a protestech, které předchůdcové naši vyslovili, dokládajíce, že sněmu, pokud je složen na základě volebního řádu vůbec nespravedlivého a zvláště národnosti české velice křivdícího, nepřiznáváme práva, měniti cokoli na újmu samosprávy tohoto království, která je založena na smlouvách státních, jakož i na přirozeném i historickém právu sebeurčení. Přejíce sobě vždy tak i po dnes shodu s německými krajany našimi na základě rovného práva a úplného ústavního zabezpečení zájmů národních obou kmenů zemských vstupujeme do sněmu, abychom zkusili, dojdou-li v něm smírlivé úmysly naše úspěchu, jsouce té naděje, že Jeho Veličenstvo povolá do rady své konečně muže, již by prostřednictvím nestranným způsobili onen panovníkem naším žádaný smír mezi národy, jehož říše v nynější vážné době tak velice potřebuje.“

Naděje poslanců českých, že německá většina si bude smírlivěji počínati, nevyplnily se. Většina přešla nejen přes návrh dra Riegra, aby se panov-

níkovi podala adresa, v níž by se sněm obrátil s důvěrou k němu, aby, jsa rovněž králem Čechů i Němců, přičinil se o odstranění zla, škodného zemi i říši, k dennímu pořádku, ona zamítala šmahem všechny důležitější návrhy se strany české. Rovněž tak bezohledně počínala si ústavověrná většina na sněmu moravském.

*

*

*

Na počátku měsíce října r. 1878 konaly se opět doplňovací volby do říšské rady. Státoprávní klub usnesl se, že se do říšské rady vstoupiti nemá. Vydána společná kandidátní listina, do níž pojati též mladočeští kandidáti. Zvolení poslanci do říšské rady nevstoupili a byli mandátů zbaveni.

V té době stal se pokus o smír mezi oběma národními kmeny v Čechách. Dne 31. října roku 1878 konaly se u vynikajícího německo-liberálního politika Adolfa Fischhofa v Emmersdorfu porady, které měly výsledek, že se zástupcové obou stran — dr. Rieger za Čechy a Fischhof a Etienne, hlavní redaktor vídeňské „Neue Freie Presse“, za Němce — o hlavních podmínkách smíru dohodli. Smíru však nedocíleno. Smiřovací politika narazila na odpor vlády a také Maďaři se obávali, že by smír mohl mít pro ně neblahé následky. I Poláci zrazovali Čechy ze smíru a radili jim, aby raději vstoupili do říšské rady a pomáhali utvořiti autonomistickou většinu.

Zatím kalil se přátelský poměr mezi vládou a německou levicí stále více, až konečně zjevně propukl.

Na počátku roku 1877 vypukla válka Ruska proti Turecku, jež měla za účel osvobození

slovanských národů z jářma tureckého. Válka protahovala se kolik měsíců, ale na konec byli Turci poraženi a dne 3. března r. 1878 uzavřen ve Sv. Štěpáně (Sct. Stefano) prozatímní mír. Tato ujednání setkala se s rozhodným odporem evropských velmocí, na Rusko žárlicích. Velmoci tvrdily, že ujednání se přičí Pařížskému míru z r. 1856 a že jeho ustanovení mohou býti jen s přivolením oněch mocí změněna, které onen mír podepsaly. Konečně stala se dohoda, že bude se odbývati kongres, na němž by se sporné otázky vyřídily. Kongres ten zahájen dne 13. června 1878 v Berlíně a dne 18. července podepsána Berlínská smlouva, v níž bylo mocnářství Rakousko-uherskému přirčeno právo obsaditi Bosnu a Hercegovinu, a již dne 29. července vstoupilo rakousko-uherské vojsko na toto území, kde mu bylo přemáhati tuhý odpor domorodého obyvatelstva. Dne 4. října 1879 byla okupace provedena. Německá levice spatřovala v zabrání zemí těch nebezpečí pro Rakousko, totiž pro svou nadvládu následkem rozmnožení slovanského obyvatelstva a vzpírala se mu. Ačkoli v otázce té levice sama se rozštěpila, ježto část její s okupací se smířila a pro povolení žádaných úvěrů se vyslovila, nemohla se vláda tím tajiti, že ztratila půdu pod nohama.

Vláda nalézala se v úzkých a to tím více, že duše její, ministr vnitra Lasser, již v červenci odstoupil. Žádala opětně císaře za propuštění z úřadu. Císař byl ochoten žádosti vyhověti, ale nenalezl se nikdo, kdo by byl chtěl převzítí dědictví po knížeti Auerspergovi. Po dlouhém uvažování svěřil císař sestavení nového kabinetu hr. Taaffovi, jenž byl tou dobou tyrolským místodržitelem. Taaffe, jemuž uloženo, že utvoření nového ministerstva se má státi bez změny systému, vyjednával, ale nedo-

spěl k výsledku. Utvoření ústavověrného ministerstva nebylo možným a v říšské radě nebylo spolehlivé většiny. Usneseno vyčkati výsledek nastávajících všeobecných voleb do říšské rady. Dne 16. února r. 1879 byl kníže Adolf Auersperg úřadu sprostěn.

VIII.

Přechodní ministerstvo Stremayerovo.

(Od 18. února r. 1879 do 13. srpna 1879.)

Dne 18. února r. 1879 oznámily úřední noviny jmenování nových ministrů. Předsedou nového kabinetu, jenž měl ráz přechodní, a zároveň ministrem kultu a vyučování jmenován dr. Stremayer, ministrem vnitra hr. Taaffe, ministrem obchodu bar. Chlumecký, ministrem zemědělství hr. Mannsfeld, ministrem financí baron Pretis, ministrem zemské obrany Horst a polským ministrem krajanem dr. Ziemiałkowski. Hlavní úlohou tohoto kabinetu bylo, přiměti české poslance ku vstoupení do rady říšské. Provedení její převzal hr. Taaffe. V měsíci březnu pozváni dr. Rieger a hr. J. Clam-Martinic do Vídně, než dohodnutí se nestalo, ježto hr. Taaffe žádal, aby Čechové vstoupili do říšské rady bez podmínky a tam teprve se domáhali vyplnění požadavků svých.

Otázka obeslání říšské rady byla po celém národě českém bedlivě uvažována. Klub strany svobodomyšlné konal dne 19. března schůzi, v níž dr. Edv. Grégr se vyslovil, že povinností strany jest, zlomit odpor vůči říšské radě. „Budeme tam — tak pravil — činitelem, s kterým vládnoucí strana bude muset počítat.“ Dr. Julius Grégr prohlásil, že není zásadním odpůrcem obeslání říšské rady, že však by bylo chybou, již nyní si vázati ruce. Téhož náhledu byl dr. Sladkovský, ale vyslovil se, že třeba

dříve věc uvážiti a ponechati rozhodnutí poslancům. Sbor důvěrníků klubu státoprávního vyslovil se ve schůzi dne 13. dubna rovněž, že se má ponechati zvoleným poslancům v této věci rozhodnutí.

Dne 24. dubna slavili císařští manželé pětadvacetiletou památku svého sňatku. Mezi deputacemi, které se do vídeňského hradu s blahopřáním dostavily, nalézali se také čelní mužové čeští. Ve své odpovědi na blahopřání Čechů vyslovil císař naději, že se stejná věrnost obou národů v Čechách ukáže býti spojovací páskou k zavedení pokoje a míru ve všech oborech státního života. Hrabě Taaffe nepřicházel však českým důvěrníkům nikterak vstříc. Dr. Sladkovský navštívil jej a Taaffe mu řekl: „V Čechách vane rozhodný vítr pro obelání říšské rady a vím to velmi dobře, že tam budete muset vstoupiti.“

Klub státoprávní shromáždil se dne 18. května r. 1879 k poradě, v níž, uváživ politické poměry, uznal jednomyslně — posl. dr. Edv. Grégr vystoupil z klubu a posl. dr. Klaudy byl pro své zásadám klubu odporující jednání z něho vyloučen — že není příčiny, aby odstoupili od svého posledního usnesení, co se týká vstoupení do říšské rady.

Všeobecné volby do říšské rady konaly se ve městech a v obcích venkovských dne 28. a dne 30. června. V svolání strany státoprávní pravilo se: „Jen opravy takové, aneb alespoň společné ujednání o jich provedení mohou nám Čechům dáti možnost, abychom bez zapření zjevného práva svého a důstojnosti národní mohli vstoupiti do parlamentu říše.“ Při volbách zvoleni ovšem všichni kandidáti strany státoprávní. Ve sboru velkostátní zjednání příčiněním hr. Taaffa kompromis,

dle něhož z 23 mandátů sboru toho připadlo 10 straně konservativní a 13 straně ústavověrné.

Ačkoli se z výsledku voleb nedalo s určitostí souditi, jaká bude většina v sněmovně poslanců, přece bylo tolik jisto, že poslanci, hlásící se k zásadám autonomistickým, budou tvořiti alespoň polovičku a že se dá přibráním živlů nerozhodných zjednati většina. Dne 11. června podal dr. Stre-mayer žádost za propuštění, kteréž dne 13. srpna vyhověno.

IX.

Ministerstvo Taaffovo.

(Od 13. srpna r. 1879 do 11. listopadu 1893.)

Úřední noviny oznámily dne 14. srpna 1879 sestavení nového kabinetu. Předsedou a správcem ministerstva vnitra jmenován hr. Edvard Taaffe, ministrem spravedlnosti a správcem ministerstva vyučování dr. Stremayer, správcem ministerstva financí bar. Chertek, ministrem zemské obrany bar. Horst, ministrem zemědělství hr. Jul. Falkenhayn, ministrem obchodu bar. Korb-Weidenheim a dr. Pražák a dr. Ziemialkowski ministry bez oboru.

Nejdůležitějším bylo jmenování vůdce moravských Čechů dr. Pražáka. České listy uvítaly je jako záruku, že doba křivdění národu českému minula a že se národ český v brzkou dočku vyplnění alespoň nejnaléhavějších požadavků svých.

Dne 16. září konána ve Vídni porada důvěrníků stran autonomistických. Dne 27. září sešel se Klub státoprávní a usnesl se 67 hlasy proti 5, že se říšská rada obeslati má.

V Klubu strany staročeské učiněna některá sdělení o vyjednávání s vládou. Dle sdělení toho byly vzaty v úvahu hlavně tyto věci: 1. Jednáno o způsobu, jímž by se netoliko zaručilo, nýbrž i provedlo — ať již cestou zákonodárnou neb administrativní — rovné právo v zemích českých. 2. Žádána ná-

prava volebního řádu. Ubezpečováno, že v těchto věcech dány sliby „dosti závazné“. 3. Přistoupeno na to, aby pro země české byl jmenován ministr. 4. Jednáno o způsobu, jímž by státoprávní postavení království Českého bylo vyznačeno. 5. Aby poslanci čeští mohli do říšské rady vstoupiti nezadávajíce v ničem právům zemí koruny české ani právům národním, usneseno, že podají ohrazení proti všem důsledkům, kteréž by protivníci z obeslání říšské rady mohli dovozovati.

Když poslanci státoprávního klubu uznali, jaké výsledky jednání s rádci komory mělo, netajili sobě, že míra ústupků nebude nikterak veliká.

Říšská rada svolána na den 7. října r. 1879. Den před tím shromáždili se poslanci českomoravští, počtem 52, ve Vídni k poradě. Do schůze dostavilo se i deset českých a sedm moravských velkostatkářů strany státoprávní. Usneseno, že utvoří se svazek, jenž má nésti jméno: „Český klub na říšské radě.“

Před zahájením říšské rady odebrala se deputace českých poslanců k císaři, jemuž odevzdala ohrazení v příčině vstoupení do říšské rady. Císař se vyslovil, že jest žádoucí, „aby se Čechové mírnili“. Dr. Rieger žádal jej za ochranu české národnosti a císař ujišťoval deputaci svou přízní k českému národu.

Dne 8. října proslovil panovník trůnní řeč, v níž vzhledem k Čechům pravil: „Tím, že nyní též poslanci mého milého království Českého k vyzvání mému s úplným zachováním svého právního přesvědčení a bez ohledu k různosti názorů v plném počtu vstoupili na půdu společného jednání, stal se důležitý krok, abychom dospěli k oné všeobecné shodě a k smíření, kteréž stále bylo cílem mých přání, i kojím se bezpečnou nadějí, že při všestranné umírněnosti a vzájemném šetření prá-

va snahám našim se podaří toho cíle, jež v zajmu mohutného postavení říše stále dlužno míti na zřeteli, skutečně dosíci a tím ústavě stejně radostného uznání všech národů zajistiti.“

Ve schůzi poslanecké sněmovny dne 9. října konané přečteno následující ohrazení poslanců českých :

„V okamžení, kdy vstupujeme do sněmovny poslanců rady říšské, jsme povinni podati vyjádření: Že tímto krokem a důsledky z něho plynoucími právní stanovisko své, vyslovené opětovanými veřejnými projevy a posledně volebním svoláním, vydaným dne 24. června r. 1879 od konservativní strany velkostatkářů českých, a volebním svoláním strany národní ze dne 20. června 1879, na jichžto základě jsme byli zvoleni, nikterak neopouštíme, aniž zúžiti míníme;

že tím také prejudikovati ani nemůžeme ani nechceme státoprávnímu stavu království Českého a koruny české mnohými a všelikými státními akty uznanému a zaručenému; ano, že pokládáme za právo své a povinnost svou zastávati a držeti se i napotom jako dosud práv a nároků, ježto se v onom stavu zakládají. Se stanoviska tohoto místo právního přesvědčení pokládáme za to, že přirozený základ a nezbytná podmínka ústavního pořádku v mocnářství spočívá v tom, aby byly rovněž tak právní nároky všech království a zemí chráněny, jakož i aby organickému, nedílnému a nerozlučnému jich spojení byl dán výraz a zajištění a že pak také tím způsobem mohou se dáti říši trvalé základy moci a jednoty;

spolupůsobení k tomuto vznešenému cíli pokládáme za nejvyšší úkol zástupců všech království a zemí a v přistoupení ke smíření a vyrovnání při

všestranném a vzájemném šetření práv spatřujeme jedinou cestu vedoucí k tomu cíli.

Na této cestě a k tomu cíli, ohradivše stanovisko své, byli jsme vždy ochotni spolupůsobiti, tutéž ochotu chceme osvědčiti opět dnes, ježto v okamžení tomto, kde hlas národů žádá smíření a vyrovnání a kde položení říše je vymáhá, jdouce za vyzváním císaře a krále našeho na faktické půdě institucí parlamentárních, na niž s tímto upřímným vyjádřením vstupujeme, podáváme ruku k blahodějnému dorozumění.“

V panské sněmovně předcítáno souhlasné vyjádření podepsané pěti velkostatkáři.

Při volbě předsednictva v sněmovně poslanecské zvolen téměř jednohlasně člen ústavověrné strany hr. Coronini předsedou. Strany autonomistické chtěly tím osvědčiti svou snášelivost, ale ústavověrní jim zdvořilost tu neoplatili, postavíce při volbě dvou místopředsedů kandidáty své. Zvolení prvním místopředsedou Polák dr. Smolka a Slovinec bar. Gödel-Lannoy, 180 hlasy proti 156. Listy německo-liberální bědovaly, že den ten stal se pro Němce osudným, ježto se v rakouském parlamentě objevili po prvé v menšině.

Druhé měření sil nastalo při adresní debatě. Autonomistická většina komise předložila osnovu, v níž nejprve uvítána událost, že nyní poslanci všech království a zemí „na poli společného ústavního přesvědčení se shledali“, dále pojednáno o jednotlivých úkolech, jež sněmovna vyříditi má, a na konec se pravilo: „Aby zemské sněmy, k hájení a zastupování práv i zájmů království a zemí na prvním místě povolané, v každém směru působnost svou bez překážky mohly rozvíjeti, jest velice důležité pro blaho jednotlivých zemí a jich společného svazku. Jeť právě vznešené historické povolá-

ní Rakouska vyřčeno císařskými slovy, že jest záštitou právům všech zemí a národů v jich nerozlučném, jednotném svazku.“ Z osnovy menšiny váł mrazivý dech nesnášenlivosti. V debatě samé útočili — od 29. do 31. října — němečtí řečníci na české poslance a český národ. Dr. Rieger hájil stanovisko české. Prohlásil nejprvé, že zástupcové českého národa vstoupivše do sněmovny neučinili tak proto, že snad musili povolití nějaké nutnosti neb nátlaku. Co se týče státního práva jest to právní poměr mezi dynastií a českým národem a říšská rada nemůže ani právo ani povinnost z poměru toho oboustranně vyplývající změnití neb odstraniti. Pak pokračoval: „Když jsme žalovali na bezpráví, které se nám vedle mnoha jiného neblahým volebním řádem stalo, vždy se říkalo: „Přijďte do říšské trady!“ Nuže, my jsme přišli a nyní se má ukázati, zdaž ti, kdož takto k nám mluvili, mají opravdu poctivou vůli s námi se dorozumětí.“ Řečník vyvracel pak tvrzení, že Čechové přišli do Vídně, aby útočili na ústavu a její svobodné instituce a němectví ohrožovali. „Ovšem však chceme — doložil — aby mnohé vzalo na se tvářnost jinou, než jakou nyní má. Nechceme ubíjeti ústavu a ústavnost, rádi bychom však odklidili, co se pod tím názvem zakrývá. Chceme reformě, nemíníme ji však dobýti snahou revolucí neb státním převratem, chceme ji cestou legální ve smyslu pravé svobody, ve smyslu a ve prospěchu blahobytu všech stran a národů, chceme dosíci reformy vzájemným dorozuměním.“

Generální zpravodaj většiny hr. Hohenwart vytýkal, že adresa menšiny poslancům z Čech, dříve než otevřeli ústa, volá vstříc: „Zanechte své přesvědčení, veškeré svoje naděje a tužby přede dveřmi, neboť zde nenaleznou slova vaše žádného ohlasu.“ Při hlasování přijat návrh většiny komise 176

proti 162 hl. V panské sněmovně přijata adresa strany ústavověrné.

Dne 17. listopadu r. 1879 podalo předsednictvo Českého klubu císaři obšírné pamětní spisy, obsahující nejdůležitější jazykové potřeby českého národa ve škole a úřadech. Císař přijal deputaci blahovolně, ujišťoval ji svou přízní k českému národu a doložil, že pamětní spisy odevzdá vládě k důkladnému uvážení.

Čeští poslanci přesvědčili se záhy, že se postavili na horkou půdu a že na říšské radě mnoho nepořídí. Vláda stále otálela s vyplněním nejnaléhavějších požadavků jejich, čímž se v národě vzmožila rozhořčenost. I v klubu poslaneckém zavládly brzo neutěšené poměry; na venek vystupoval klub sice jednotně, ale uvnitř byly rozmršky. Zásady konservativní a liberální dorážely na sebe a zapomínáno, že nejdůležitějším úkolem poslanců jest, zjednat alespoň částečnou nápravu křivd na českém národě páchaných. O osudu pamětních spisů císaři podaných nedostávalo se dlouho nic na veřejnost. Konečně se zvěstovalo, že se ustavila zvláštní ministerská komise, které byly spisy k prozkoumání předloženy. Aby akci českou zmařili aneb alespoň poškodili, podali němečtí poslanci císaři rovněž pamětní spisy, v nichž se proti českým požadavkům vyslovovali.

Dne 17. února r. 1880 provedena částečná obnova kabinetu. Ministrem vyučování jmenován bar. Conrad, ministrem financí baron Kriegsau, onen byl německý liberál, tento německý byrokrat.

Konečně učinila vláda malý ústupek Čechům. Dne 19. dubna r. 1880 vydala totiž ministerstva vnitra a spravedlnosti nařízení týkající se „užívání zemských jazyků ve styku politických a soudních úřadů a státních

návladnictví v království Českém se stranami a samosprávnými orgány.“ Ačkoli tato nařízení poslance české nikterak neuspokojovala a byla od požadavků v pamětních spisech vyslovených velice vzdálena, tvářili se Němci, jakoby jejich národnost byla velice ohrožena a pobuřovali německý lid. V panské i poslanecké sněmovně útočili prudce na vládu a podali v sněmovně poslanecké návrh na prohlášení řeči německé za státní a upravení poměrů jazykových cestou zákonodárnou. (Návrh Wurmbandův.)

Když dne 25. května říšská rada odročena a čeští poslanci ze své výpravy po prvé se vrátili, nedostalo se jim nikterak nadšeného uvítání, neboť český národ byl nezdarem této první výpravy právem roztrpčen. Němci rozvinuli čilou agitaci směřující k utlačování českých menšin a k rozdělení země. Na počátku měsíce června zavítal císař do Prahy, ale vyhýbal se všemu, co by jeho návštěvě mohlo dáti ráz politický.

Po přestávce skorem dvouleté sešel se český sněm dne 8. června 1880. Měl dosud většinu ústavověrnou, která urputně vystupovala proti Čechům i proti vládě.

Dobu meziparlamentní zužitkovali Němci k popuzování německého lidu. Na mnoha místech odbývaly se německé sjezdy a zařízení německý školský spolek „Schulverein“, jehož zjevným účelem bylo poněmčování české mládeže. Zřízení spolku toho vyžadovalo neodkladné obrany, i založena dne 18. prosince r. 1880 „Ústřední matice školská“ na záchranu českých dětí ve zněmčeném území.

*

*

*

Když říšská rada dne 30. listopadu opět svou činnost zahájila, mělo ministerstvo poněkud jinou tvářnost. Ministři Stremayer, Horst, Korb-Weidenheim a Kriegsau odstoupili a jmenování dr. Dunajewski ministrem financí, Kremer ministrem obchodu, bar. Streit ministrem spravedlnosti. Ačkoli z nových ministrů byli dva rozhodní němečtí stranníci a jediný Polák Dunajewski členem pravice, žalovali Němci na nové utiskování. Na počátku r. 1881 provedena opět částečná změna kabinetu: Kremer a Streit odstoupili a jmenování dr. Pražák správcem ministerstva spravedlnosti a bar. Pino ministrem obchodu.

Poměr mezi českým klubem a vládou stával se stále nesnesitelnějším. Čeští poslanci rozhodli se, vyžádati si od hr. Taaffa určitého vyjádření, jak se v otázce české university zachovati hodlá a dle toho svůj poměr k vládě zaříditi. Konečně stal se rozhodný krok. Císařským rozhodnutím ze dne 10. dubna r. 1881 naříděno ministru vyučování, že pražská universita má býti rozdělena ve dvě části s dosavadním společným názvem.

Příslušná osnova zákona projednávána v poslanecké sněmovně v druhém čtení dne 30. a 31. května r. 1881, a konečně přijat celý zákon v třetím čtení.

V panské sněmovně navrhla německo-liberální většina školské komise, by vedle dosavadní německé university pražské zřízena byla universita nová s vyučovacím jazykem českým, a aby německé universitě, kteráž má zůstatí v plném držení a užívání svého jmění a svých práv, náleželo výhradní užívání dosavadní universitní budovy. Autonomistická menšina navrhovala, aby se osnova přijala v tom znění, jak přijata byla sněmovnou poslaneckou. Při hlasování přijaty návrhy menšiny. Vět-

šina navrhla pak resoluci: „Že se vláda co nejdůtklivěji vyzývá, aby co nejdříve podala osnovu zákona, v němž by se důkaz o znalosti němčiny a o způsobilosti jí užívatí prohlásil za podmínku k připuštění k veřejné praxi.“ Když byl ministr vyučování prohlásil, že vláda uznává zásadu, že od toho, kdo chce býti přijat do veřejné praxe, jest znalost němčiny nutnou, zamítnuta resoluce. Dne 28. února r. 1882 dostalo se universitnímu zákonu císařské sankce a příštím školním rokem stalo se rozdělení university v českou a německou skutkem. Radost českého národa zkalena ovšem tím, že vydáno ministerské nařízení, že na právnické fakultě musí se při státní zkoušce prokázati znalost němčiny.

Neochota vlády k poslancům českým a dosavadní neúspěchy těchto na říšské radě živily roztrpčenost v národě a nedávno šťastně docílená shoda obou národních stran ustoupila opět domácím nesvárům. Že vláda v sporu obou národností nezachovávala ani náležité nestrannosti, dokázáno znova při sčítání lidu r. 1880 provedeném; ponechala Němcům v krajích smíšených, jež oni nazývali „uzavřeným územím německým“, úplně volnou ruku. Němci docílili neslýchaným nátlakem na závislé na nich vrstvy českého lidu, že počet Čechů zmenšen o valné tisíce. Zjevné porušení rovnoprávnosti spatřoval národ český právem v nově vydaných desítizlatových bankovkách rakousko-uherské banky, které byly opatřeny toliko nápisy německými a maďarskými. Lid český sáhl k svépomoci: na desítkách psána neb tištěna slova: „Platí deset zlatých“. Generální rada usnesla se, že bankovní ústavy takto „zohyzdělé“ bankovky cestou výměny, přijímatí nemají.

Zášť Němců proti Čechům vzrůstala povážlivou měrou. V krajinách většinou německých pro-

váděli vyhlazovací boj proti Čechům, ano i v krajích českých dopouštěli se smělých provokací lidu českého. V měsíci červnu r. 1881 byla Praha jevištěm neustálých výtržností a místodržitel bar. Weber neučinil ani jediného kroku k jich zamezení, ano odjel na dovolenou zanechav správu místodržitelství svému náměstkovi, který s ním byl stejného politického smýšlení. Listy české napomínaly k umírněnosti, kdežto listy německé, ano i němečtí profesori universitní hnali Němce do krajností. Konečně se udál výbuch. Dne 29. června uspořádali němečtí studenti demonstrační výlet do Chuchle, kde došlo ke krvavé srážce. Tato událost byla vodou na mlýn Němců, kteří ihned do celého světa vykřikovali, že jsou na životě ohrožováni. Ačkoli zraněno bylo toliko osm německých studujících — někteří jen nepatrně — dáno jí jméno „bitvy chuchelské“ a vyličována tak přehnaně, že cizozemské listy vysílali své zpravodaje na „chuchelské bojiště“.

Sbor důvěrníků poslanců českých sestoupil se ihned a vydal k lidu svolání, v němž vyzýval všechny pravé vlastence, aby německých provokací pomíjeli s pohrdáním. Také němečtí poslanci vydali svolání, které však bylo takového rázu, že propadlo konfiskaci.

Účinek, jež si Němci od „bitvy chuchelské“ slibovali, se nedostavil, ale stalo se něco, čeho se nejméně nadáli: jich osvědčenému příznivci bar. Webrovi dostalo se další dovolené a podmaršálek bar. Kraus, president vojenského soudu, jmenován českým místodržitelem.

Němečtí poslanci vykořisťovali ovšem událost chuchelskou i v říšské radě. Ministr Pražák vytkl jim, že pobouření v německém lidu jest jejich dílem. „Když senátoři — tak pravil — ve svou togu oděni

vycházejí na ulici, když poslanci, kteří mají povinnost, aby zvláště v pohnutých dobách o zmírnění vášní pečovali, sami se stávají ničiteli zákona, nemají sobě co stěžovati, že se s nimi zachází jako s obyčejnými smrtelníky.“

Aby alespoň částečně odstraněny byly křivdy volebního řádu pro říšskou radu, podal posl. Zeithammer návrh, aby volební sbor nesvěřenských velkostatkářů byl rozdělen na pět skupin, a sice pražskou, budějovickou, chrudimskou, chebskou a libereckou a aby ve volící třídě měst a obcí venkovských byl snížen volební census tak, že volební právo má mít každý poplatník, který platí nejméně pět zlatých přímých daní bez přírážek. Přes tuhý odpor Němců přijata dotyčná osnova v obou sněmovnách a stala se po císařském schválení dne 4. října r. 1882 zákonem.

*

*

*

Na sněmích českém, moravském i slezském počínali si Němci zcela bezohledně. Návrhy, které na českém i moravském sněmě se strany české na opravu volebního řádu sněmovního podány, zamítali a projevovali při každé příležitosti svou neshovívavost a nesnášlivost jak vůči Čechům, tak vůči vládě. Ve Slezsku nezměnily se trudné poměry české národnosti v ničem k lepšímu. Ježto vláda své povinnosti vůči českému školství nekonala, odhodlali se vlastenečtí mužové, zříditi v Opavě české gymnasium na náklad soukromý. Ale vláda vyhovujíc protestu německému nedala k tomu svolení. Na říšské radě podal český klub v únoru r. 1882 důtklivou žádost, aby ve Slezsku jazyka českého ve školství obecném v obcích českých bylo jako

jazyka vyučovacího užíváno, aby se v Opavě zřídila česká průpravna učitelská, aby v Opavě zřízena byla z prostředků státních česká střední škola a aby úřady ve styku s českým obyvatelstvem, kde souvisle bydlí, užívaly českého jazyka. Žádosti té však nevyhověno. Slovanští zemští poslanci odevzdali 1. července r. 1882 novému zemskému presidentu markýzi Bacquehemovi pamětní spis, obsahující nejnaléhavější požadavky Čechu i Poláků. Zemský president slíbil, že vše důkladně vyřídí, ale zůstalo vše při starém. V záležitosti českého gymnasia podala Ústřední matice školská žádost za povolení jeho, ale ministerstvo zamítlo i tuto žádost. I vznesena stížnost k říšskému soudu. Jak vláda o potřebách lidu českého smýšlí, bylo seznati z výroku vládního zástupce při jednání o stížnosti té. Pravit, že slezští Čechové gymnasia nepotřebují, ježto jsou většinou řemeslníky a nádenníky. Říšský soud uznal, že za mítnutím žádosti byl článek 17. státního základního zákona porušen. Dne 21. října oznámil zemský president Bacquehem, že správce ministerstva spravedlnosti vydal nařízení v příčině užívání jazyka českého při soudech ve Slezsku. Ačkoli ani nařízení to, ani vysvětlení zemským presidentem podané nemohlo české obyvatelstvo uspokojiti, usnesl se sněm přec o ostré resoluci proti nařízení a soudy, pro něž vydáno, ho prostě nedbaly.

*

*

*

Český sněm s ústavověrnou většinou rozpuštěn konečně císařským patentem ze dne 17. května r. 1883. Ve volebním svolání státoprávního klubu pravilo se: „My nevyzýváme k boji! Žádostivi smíru, ale přichystáni i k nutné obraně rovného

práva vstoupí poslanci naši do sněmovny, ne aby tam vyhledávali boj, neb obmýšleli křivdu, nýbrž aby tam vykonali dílo míru, jež se nemůže nezdařit, bude-li u našich krajanů německých tolik šetrnosti ku právu, tolik mírumilovnosti a tolik pravé lásky ke krásné naší společné vlasti, jako je při nás.“ Volby konaly se dne 28. června ve venkovských obcích, 30. června v městských okresích a dne 3. července ve sborech velkostatkářských. Ačkoli vydána společná kandidátní listina česká, rozstoupili se v některých okresích voličové ve dva tábory a rozoutal se opět náruživý zápas volební. Přívrženců strany mladočeské zvoleno 12. Sbory velkostatkářské zvolily kandidáty státoprávní.

Sněm zahájen 5. července. Nejvyšším maršálkem jmenován kníže Jiří Lobkovicz. Čeští poslanci učinili ihned opětný pokus, aby napraveny byly křivdy volebního řádu. V sezení dne 23. června podal dr. Rieger návrh v tom směru. Návrh přidělen komisi, ale Němci prohlásili, že se prací jejich neúčastní. Sněmovní většina návrhy komise přijala, ale k provedení nedošlo.

Věren svému předsevzetí, přičiňovati se o docílení smíru s Němci, zaslal dr. Rieger z usnesení státoprávního klubu předsedovi německého klubu dne 1. srpna r. 1883 přípis, v němž jej žádal, aby německý klub zvolil ze svého středu mimoparlamentární komisi, jež by se s komisí státoprávního klubu o podmínkách smíru radila. Němci návrh zamítli s odůvodněním, že by vyjednávání jenom upevnilo systém vládní, kterýž odporuje jejich přesvědčení a jejich tradicím. Také s Maďary vyjednáváno za příčinou docílení přátelského poměru. Dr. Rieger jednal s rozhodujícími maďarskými politiky, ale vyjednávání nevedlo k cíli.

Císařským patentem ze dne 29. května r. 1884 rozpuštěny sněmy moravský a slezský. Na Moravě zlepšilo se postavení českých poslanců tím, že získali při volbách devět mandátů ve skupinách městských a že kompromisem mezi velkostatkáři dostalo se tak zvané straně střední, která si počínala mírněji než němečtí liberálové, několik mandátů v skupině alodiální a že v skupině statků svěřenských zvoleni přívrženci strany státoprávní. Ve Slezsku podařilo se dostat na sněm toliko tři zástupce lidu slovanského.

Na českém sněmu učinili Němci v zasedání, jež se započalo dne 9. září r. 1884 a jež skončeno 23. října téhož roku, pokus, aby své k rozdělení země směřující snahy uskutečnili. Dr. Herbst podal dne 16. září návrh, aby se sněm usnesl: „Císařská vláda se vyzývá, aby v nejbližším období sněmovním předložila návrhy, na jejichž základě by ony okresy, které se až dosud skládají z obcí rozličných národností, vyloučením jednotlivých obcí a přidělením jich k jiným okresům, aneb rozdělením stávajících a utvořením nových okresů dle možnosti v takové okresy přetvořeny byly, které by se skládaly jen z obcí jedné národnosti.“ Většina komise, kteréž návrh přidělen, vyslovila se proti návrhu s odůvodněním: „Jednota království Českého utkvěla tak hluboko v mysli národa, jenž od více než tisíce let v něm bydlí, že by roztržení země nemohlo se jinak státi, než činem násilným: tím pak by nebyla porušena jen jednota této země, ale otrásl by se i základy říše.“ Většina sněmu zamítla návrh Herbstův.

* *

*

Na říšské radě — jejímž předsedou zvolen, když se hr. Coronini pro neshodu s Němci byl

vzdal, 11. března r. 1881 dr. Smolka a místopředsedy kníže Jiří Lobkovicz a bar. Gödel-Lannoy — docházelo netoliko k tuhým zápasům mezi českými poslanci a vládou, ale pohříchu i k rozmíškám mezi českými poslanci. Poslanci mladočeští vytýkali staročeským, že si vůči vládě nedosti rozhodně počínají a že se příliš poddávají vlivu velkostatkářů a celému proudu konservativnímu. Docházelo k tuhým šarvátkám v klubu i v časopisech obou stran. Nespokojenost českého lidu s dosavadními výsledky činnosti na říšské radě stále rostla. Velké rozčilení způsobilo, když vláda na naléhání strany konservativní v lednu r. 1882 předložila tak zvanou školní novelu, jejíž nejdůležitější články byly, že na neněmeckých měšťanských školách má býti poskytnuta příležitost k naučení se německému jazyku a že připuštěna možnost, aby k žádosti obcí a po schválení úřadů povinnost k návštěvě školy mohla býti až o dva roky zkrácena. Klub strany mladočeské v Praze usnesl se o resoluci, kterouž prohlašoval, že považuje přijetí školní novely za poškození zájmů národních a žádal, aby poslanci strany mladočeské proti ní hlasovali. Staročeský klub pražský přijal resoluci, v níž se vyslovil, že říšské radě přísluší stanoviti pouze zásady a základní pravidla v záležitostech obecného školství a že podrobné provedení těchto zásad spadá do oboru působnosti sněmů zemských, nicméně že potřeba úlevy v návštěvě školní v chudých krajinách a pro chudší obce a okresy i v Čechách se cítí a že zejména v krajinách alpských zástupcové lidu toho nutně žádají, dále že solidaritou pravice lze docílit úspěchů pro národ náš závažných a vším právem žádaných.“

Novela přijata v třetím čtení dne 29. dubna 1883. I někteří mladočeští poslanci hlasovali pro ni. V zasedání říšské rady od 4. prosince r. 1883

do 15. května r. 1884, ježto kníže Jiří Lobkovicz byv do panské sněmovny povolán, místa prvního místopředsedy se vzdal, zvolen prvním místopředsedou hr. Richard Clam-Martinic — dostal se na denní pořádek návrh Wurmbbrandův na ustanovení němčiny jazykem státním. Čeští poslanci protestovali s největší rozhodností proti jeho přijetí. Po dlouhé debatě zamítnut návrh 29. ledna r. 1884 většinou 21 hlasu. Týž osud stihl dne 1. února r. 1884 i návrh Herbstův, aby vláda byla vyzvána, by odvolala jazykové nařízení ze dne 19. dubna r. 1880. V debatu zasáhl také ministr dr. Pražák, který zakončil řeč svou slovy: „Žádám vás, byste zamítli návrh směřující k udržení nepřátelství a agitace v zemi. Nezapomínejte, že království České jest politickou jednotou a také jí zůstane. Nežádejte nic nemožného, nežádejte, co by se protivilo státnímu právu a tisíciletým dějinám Čech.“

První období říšské rady za vlády Taaffovy blížilo se svému konci. Než skončeno, stal se ještě malý ústupek národu českému vydáním nových volebních řádů pro obchodní a živnostenské komory, jimiž v komorách pražské, plzeňské a budějovické zabezpečena Čechům většina jim vším právem náležející.

V generální debatě o rozpočtu vyslovil se dne 27. února r. 1885 posl. Zeithammer: „Nemluvil bych pravdu, kdybych řekl, že naše vnitřní politika, že rozvoj její v posledních šesti letech nás uspokojil. My věru jsme si nemohli stěžovati na přebytek přízně. Srovnajte požadavky a hlasy naší veřejnosti s tím, čeho jsme dosáhli, a budete muset přiznati, že naši poslanci musí slyšeti právem četné a těžké výtky.“

*

*

*

Všeobecné volby do říšské rady vypsány v Čechách a na Moravě na první dny měsíce června r. 1885. Ve volebním svolání sboru důvěrníků strany státoprávní přiznávalo se: „Mnohá naděje naše nevyplnila se a nejedna věc, jež byla podnětem vstoupení našeho do říšské rady a již žádati národ náš byl oprávněn, čeká posud svého vyplnění. Soudní politikové dovedou uvážiti, kolik tu zavinila nepřekonatelná moc poměrů a překážky nastavené z minulosti.“ V mnohých okresích rozpoutal se náruživý zápas volební a zvoleno několik samostatných kandidátů mladočeských. Při volbách ve sborech velkostatkářských zvoleno 16 konservativců a 6 ústavověrných. Na Moravě zvoleni v městech a venkovských obcích kandidáti státoprávní. Při volbě v kurii velkostatkářské zvoleni kompromisní kandidáti stran ústavověrné a střední. Ve Slezsku zvolen jediný zástupce slovanský.

Trůnní řeč proslovená dne 22. září r. 1885, národ český nikterak neuspokojila. Nejen že v ní ani zmínka se nestala o potřebách jeho, také ani slovem se nezmíněno, že by nastati měl přátelštější poměr vlády k pravici. Při volbě předsednictva zvolen opět dr. Smolka předsedou a hr. Richard Clam-Martinič a rytíř Chlumecský (ústavověrec) místopředsedy.

Čeští poslanci podali ihned dotaz k vládě týkající se velkých německých výtržností, které se na několika místech proti Čechům udály. Také Němci tak učinili a hr. Taaffe nedal v odpovědi své žádné straně za pravdu.

Česká otázka byla hlavním předmětem tuhé debaty adresní v obou sněmovnách, jež přijaly adresy směru autonomistického. Ve sněmovně poslanecké vytkl dr. Rieger hr. Taaffovi a celému ministerstvu, že se v celém svém jednání řídí otázkou,

co o tom neb onom kroku vládním řeknou Němci. Brzy po adresní debatě odstoupil ministr vyučování Conrad a nástupcem jeho jmenován dr. Gautsch z Frankenthurnu, jenž dosud politicky nevystoupil.

*

*

*

Třetí zasedání českého sněmu, kteréž se započalo dne 25. listopadu r. 1885, konalo se opět v znamení národního sporu a čeští poslanci zabývali se hlavně odrážením útoku na jednotu země. V sezení dne 5. prosince podal posl. dr. Plener návrh na rozdělení země, a sice, aby vláda se vyzvala, by zrušila jazykové nařízení ze dne 19. dubna r. 1880 pro obvody krajských soudů v Chebu, Mostě, Liberci, České Lípě a Litoměřicích, aby zřídila tři nové německé krajské soudy, aby okresy dle národnosti ohraničila, aby při vrchním soudě zřídila senát německý a český. Odpovědí byl návrh posl. Trojana, aby u všech veřejných úřadů a soudů první stolice bylo po pravidle užíváno toho jazyka úředního, kterým mluví většina obyvatelstva toho obvodu, aby se u ostatních úřadů a soudů, jichž působnost se vztahuje na několik okresů a v Praze užívalo obou jazyků stejným právem.

Většina sněmu se usnesla: I. „Uvažuje, že podle sněmovního usnesení ze dne 15. října 1884 má se ve všech případech, kdykoli by v okresích soudních s obyvatelstvem českým a německým obyvatelé té neb oné národnosti za to žádali, aby byli dle národních polí odděleni jedni od druhých, každé takové žádosti vyhověti, ač budou-li toho dopouštěti potřeby hospodářské, poloha zeměpisná a jiné poměry; uvažuje, že by vyměřením zvláštního území, v němž by při soudech a úřadech jen řeč ně-

mecká průchod měla, porušeno bylo rovné právo národnosti české a že by vyloučení českého jazyka jako jazyka v zemi obvyklého ze soudů a úřadů v tomto území přičilo se také článku 19. základního zákona státního ze dne 21. prosince r. 1867; uvažuje, že by také celistvost a jednota království Českého v nebezpečí se uvedla a přihlížeje konečně k tomu, že některé věci, na nichž navrhovatelé svůj návrh zakládali, nejsou pravdivé, přechází sněm přes návrh posl. Plenera k dennímu pořádku. II. Sněm pronáší přesvědčení své, že řeč česká a německá podle zákonů dosud platných pokládati se mají v celém království Českém za rovnoprávné jazyky, pokud se týče za jazyky v zemi obvyklé, a že má tudíž každý právo, aby svou věc na kterýkoli c. k. soud neb jiný zeměpanský úřad občanský vznášel buďto v řeči české neb německé a že mají všechny soudy a zeměpanské úřady občanské ve všech instancích o té věci v téže řeči jednati, ji rozhodovati a vyřizovati. Vláda se vyzývá, aby zákony v té příčině platné přísně provedla, pokud by je však k tomu konci neuznávala za dostatečné, aby náležité osnovy zákonů pořadem ústavním předložila. III. Vláda se vyzývá, aby v oboru své vlastní působnosti učinila opatření o tom, kterak se mají úřady zeměpanské zachovávat, když bude jednati jeden s druhým aneb s úřady samosprávnými, a to opatření taková, jakých jest potřeba ku provedení onoho pravidla a jež jsou spolu také nezbytná k potřebám obyvatelů, zvláště pokud se týkají samého jejich práva. IV. Vláda se vyzývá, aby ve srozumění s výborem zemským připravila osnovy zákonů a aby je předložila v zasedání jeho nejprve příštím, a to zákonů takových, jimiž by se dle úplného práva obou jazyků určilo a zřejmě ustanovilo: a) kterak by se měla určovati úřední řeč samosprávných úřa-

dů a kterak by se při tom spolu mělo šetřiti práva národních menšin; b) kterak by měly úřady samosprávné užívatí jazyků zemských, když jim bude jednati jedněm s druhými, aneb se stranami, anebo c) když bude úřadům samosprávným jednati s úřady státními.“

*

*

*

Zasedání říšské rady r. 1886 zahájeno opět bojem o jazyk. V sezení dne 9. února podal posl. bar. Scharschmidt návrh na uzákonění němčiny jako státní řeči a na vymezení oboru platnosti její a jazyků v zemi obvyklých. Česká otázka vyplňovala opět rozpočtovou debatu tohoto zasedání. Vláda chovala se jako dosud nerozhodně a k českým požadavkům upjatě. Velké vzrušení způsobila u českých poslanců řeč, již ministr Pražák na obranu ministerstva spravedlnosti dne 12. dubna r. 1886 pronesl. Ministr podal důkaz, že se při obsazování míst soudcovských v „uzavřeném území“ dává přednost Němcům jazyku českého neznalým a že ministerstvo samo nešetří svého nařízení ze dne 19. dubna r. 1880.

Důvěrník národa českého v radě komory konstatoval, že se Čechové soustavně a zúmyslně zkracují! Nicméně neodepřeli čeští poslanci vládě své pomoci, když se při jednání o rakousko-uherském vyrovnání ocitla v úzkých. Přimělo je k tomu přesvědčení, že aspoň nejmenší míra spravedlivých požadavků jejich bude splněna. V březnu r. 1886 stala se opět částečná změna kabinetu; ministrem spravedlnosti jmenován markýz B a c q u e h e m, který jako zemský správce slezský osvědčil tak málo nestrannosti.

Když se říšská rada r. 1886 k podzimnímu zasedání sešla, vzmohla se mezi českými poslanci následkem neochoty vlády, zvláště pak následkem zjevného nepřátelství ministra Gautsche vůči českému školství — tak nepovolil rozšíření českého gymnasia v Kroměříži ani na náklad soukromý — oposiční nálada a roztrpčenost jejich vzrostla, když hr. Taaffe prohlásil v komisi, která se radila o návrhu Schar Schmidově, že němčina musí mít zvláštní postavení.

*

*

*

V podzimním zasedání sněmu českého r. 1886 vytasili se Němci opět se svými návrhy na odvolání ministerských nařízení jazykových. Dotyčný návrh podal posl. Plener. Po jeho odůvodňovací řeči navrhl kníže Karel Schwarzenberg, aby sněm vzhledem k tomu, že návrh směřuje k teritoriálnímu rozdělení země a tím ohrožuje zaručený právní stav, přešel přes návrh ten k dennímu pořádku. Když se většina tak usnesla, prohlásili němečtí poslanci, že se dalšího sněmování nezúčastní.

*

*

*

Zasedání říšské rady od 28. ledna r. 1887 do Velikonoc nepřineslo nic důležitého. Snaha českých poslanců, aby označení bankovek dělo se ve všech zemských jazycích, nepotkalo se s výsledkem, ježto se vláda rozhodně proti tomu vyslovila. Po velikonoční zasedání započato opět bojem, a to v panské sněmovně, kde se dne 7. května jednalo o návrhu Schmerlingově na zrušení jazykových nařízení. Návrh tento po dlouhé debatě zamítnut.

Vláda přičiňovala se stále o to, aby opoziční hnutí v českém národě vzrůstalo. A hnutí to směřovalo netoliko proti ní, ale i proti českému klubu, jemuž kladeno za vinu, že zájmy národa českého nedostatečně hájí. Mladočeští poslanci pořádali schůze, na nichž taktiku většiny klubovní rozhodně odsuzovali. Následek toho bylo rozpuštění Českého klubu a jeho rekonstrukce, po níž čtyři mladočeští poslanci zůstali mimo klub. Velikou rozhořčenost v národě českém způsobilo, když ministr vyučování bar. Gautsch vydal dne 3. srpna r. 1887 nařízení, jimiž se celá řada středních škol českých buď zrušovala neb omezovala. Nařízení to nazváno v českém tisku „ordonancemi Gautschovými“. Když se říšská rada dne 11. října 1887 sešla, podal český klub v té příčině dotaz k vládě. Mimo klub stojící poslanci mladočeští nepokládali tento dotaz za dostatečný a usnesli se podati návrh na odvolání Gautschových nařízení. Návrh ten nedošel však dostatečné podpory. —

Mladočeští poslanci uvedli Gautschova nařízení také v českém sněmu v podzimním jeho zasedání r. 1887 na denní pořádek. Dr. Edv. Grégr navrhl totiž, aby byla zvolena komise, jež by zkoumala, jaký účinek nařízení ta měla. V odůvodňovací řeči své pravil, že jsme měli v Rakousku již mnoho vlád a mnoho ministrů, kteří svým nepřátelským jednáním povzbudili hněv, odpor a rozhořčenost českého lidu proti sobě, avšak že jsme neměli dosud ani jediného ministra, kterému by se podařilo v době poměrně tak krátké vyvolati v celém českém národě takové hnutí a takové rozhořčení proti sobě, jako se to podařilo ministru Gautschovi. Na konec vyzýval sněm, aby pověděl vládě přímo a otevřeně, že není možná žádná shoda mezi ní a národem českým, dokud z ministerstva nebudou odstraněni

živlové, kteří vlastní jeho program přivádějí v lehkost a nevážnost a kteří naplnění jsouce záští proti všemu slovanskému pokládají za úkol svůj národ slovanské kulturně zničiti. Návrh přidělen komisi, ale do plného sněmu se nedostal.

* *

*

Když se říšská rada dne 25. ledna opět sešla objevily se hned dva předměty, které byly novou látkou jitiřivou. Byl to návrh, jež jménem konservativních poslanců německých podal kn. Liechtenstein na opravu říšského školského zákona ve směru školy konfesionální a předloha ministra Gautsche obsahující značné obmezení svobod akademické mládeže. Proti návrhu Liechtensteinovu zdvihla strana mladočeská ihned nejrozhodnější odpor. I se strany staročeské poukazováno k tomu, že návrh Liechtensteinův hledí sice k rozšíření samosprávy zemské, ale v mnohem menší míře, než poslancové čeští žádají, a že také v jiných ohledech obsahuje mnohé, co přijati nelze. Na jednotný postup českých poslanců nedalo se již mysliti, a to tím méně, když mladočeští poslanci — počtem sedm — utvořili zvláštní klub, jehož vstoupení do života dne 29. ledna 1888 předsedovi sněmovny oznámili. Jménem klubu toho podal posl. dr. Herold návrh na změnu říšského zákona školského v duchu zemské samosprávy. Na změnu zákona toho podal též posl. Lienbacher návrh, jenž se lišil od návrhu Liechtensteinova tím, že byl naskrze centralistický.

Ministru Gautschovi způsobili čeští poslanci mnohou trpkou chvíli. Naléhali na něho, aby napravil křivdu, již se na českém školství dopustil. Ministr prohlásil, že zrušení některých českých škol bylo jen v zásadě vysloveno.

V generální debatě o rozpočtu pravil dr. Rieger, že dosud žádný ministr nedovedl český národ tak pokořiti, jako Gautsch, a že nikdo neprokázal opozičnímu hnutí takové služby, jako on. Na těžké obžaloby dal Gautsch takovou odpověď, která české poslance ještě více rozčilila. Český klub konal ihned poradu a jednal s ostatními kluby pravice. Výsledek porad byl, že se klub usnesl pro rozpočet ministerstva vyučování hlasovati, ale že ponechal svým členům volnost hlasování. O příčině, která přiměla český klub k tomu rozhodnutí, dána zpráva, že nastal obrat, jímž se situace podstatně změnila. Hrabě Taaffe podal prý k prohlášení Gautschovu výklad, jenž uspokojil. Mladočeši prohlašovali usnesení českého klubu za nečestnou kapitulaci.

Návrh Liechtensteinův a ordonance Gautschovy byly po celý r. 1888 válečným heslem v Čechách a to netoliko proti vládě, ale i proti poslancům staročeským.

V měsíci září r. 1888 provedena opět částečná rekonstrukce kabinetu: dne 13. září jmenován hr. Bedřich Schoenborn, jenž se jako místo-držitel moravský osvědčil úplně nestranným a proto byl od Němců osočován, ministrem spravedlnosti, dr. Pražák zůstal ministrem bez určitého oboru, a místo Ziemiałkowského stal se ryt. Zaleski polským ministrem krajanem.

*

*

*

V podzimním zasedání zemských sněmů r. 1885 nesběhlo se nic důležitého. Na sněmu zemském prohlásil hr. Frant. Thun v generální debatě o rozpočtu jmenem státoprávních velkostatkářů, že si nepřejí nic toužebněji, než korunování panovníkova

za krále českého. Na Moravě a ve Slezsku zůstal neutěšený stav české národnosti nezměněn.

*

*

*

Říšská rada byla shromážděna od 24. října r. 1888 do 17. května r. 1889. Ježto hr. R. Clam-Martinic úřadu místopředsedy se vzdal, zvolen ryt. Chlumecský prvním a posl. Zeithammer druhým náměstkem. Učiněn pokus dohody mezi českými poslanci, ale nezdařil se. Nejdůležitějším předmětem tohoto zasedání byla vládní předloha o braném zákoně. Čeští poslanci dožadovali se změn na prospěch českého jazyka, ale byli odmítnuti.

*

*

*

R. 1889 vypršelo šestiletí českého sněmu. Dne 19. dubna sněm rozpuštěn a nové volby vypsané na první dny měsíce července. Strana svobodomyšlná rozvinula nejčilejší agitaci.

Staročeská strana obhajovala ve svém volebním svolání dosavadní postup poslanců jejích na říšské radě. „Nikoli chlubnými slovy — pravili v něm — a vychvalováním prostředků ve skutečnosti nemožných lze dobýti národu vítězství. Jedině z poctivé, rozumné a vytrvalé práce a spojovací, nikoli z drobení sil k témuž cíli směřujících kyne nám spása.“

V mladočeském svolání obviňována staročeská strana, že v otázce samosprávnosti jazykové počala ustupovat, že vzdavši se zápasu za státní právo české, tohoto úhelného kamene ve stavbě národního programu, hlasovala pro předlohy, jimiž se centralisace rozšiřovala. Úkolem strany mlado-

české vyznačeno: ujmouti se vším úsilím starého, stranou konservativní opuštěného národního programu, na novo hájiti zápas za neodvislost státu českého a národu našemu zjednati politickou a hospodářskou samostatnost, povznést význam a zvýšiti váhu starých druhdy sněmů českých atd. Slibováno, že povolá-li národ dostatečný počet mužů strany mladočeské k parlamentní práci, může od nich očekávati, že vyplní své poslání věcně a poctivě.

Výsledek voleb byl, že strana staročeská utrpěla velkou porážku: ztratila v obcích venkovských na třicet, v okresích městských deset mandátů.

Vládě nebylo zmohutnění opozičního proudu dosti vážným napomenutím, aby vyhověla oprávněným tužbám českého národa. Ona odvážila se i toho, že zničila mohutné středisko českého studentstva, akademický čtenářský spolek. Výnosem c. k. místodržitelství ze dne 24. srpna r. 1889 rozpuštěn tento spolek proto, že výbor zaslal za příčinou otevření nové universitní budovy v Paříži pozdravný telegram, k čemuž oprávněn nebyl. Toto vládní opatření způsobilo v celém národě nesmírné vzrušení a bylo i od listů Čechům nepřátelských odsuzováno.

Dne 2. září r. 1889 odstoupil místodržitel Kraus a nástupcem jeho jmenován hr. František Thun, jež Němci pro jeho nedávný výrok o korunování císaře na krále českého prohlašovali za „korunovačního místodržitele“ a jemuž opověděli rozhodný boj.

*

*

*

První zasedání českého sněmu v novém období zahájeno dne 10. října r. 1889. Němečtí

poslanci se nedostavili. Dne 12. října podal dr. Julius Grégr návrh na podání státoprávní adresy císaři.

V osnově, již navrhovatel dne 24. října odůvodňoval, žádala se samostatnost českého státu v rámci rakouského mocnářství. Většina komise, již návrh k úradě přidělen, vyslovila se však pro odůvodněný přechod k dennímu pořádku. V odůvodnění položen důraz na státní právo české a na touhu po korunování, ale vysloveno, že sněm neuznává ani za potřebné, ani za prospěšné, ani vzhledem na loyaltitu za příslušné, aby navrženou adresu přijal. V debatě vytýkal dr. Rieger mladočeským poslancům, že podali návrh z ohledů agitačních. Jménem velkostatkářů prohlásil kníže Windischgrätz, že volba času pro korunování má se ponechat jedině rozhodnutí toho, kdo má právo nositi korunu sv. Václava, a že po tomto velebném okamžiku všichni touží.

Návrh většiny komise přijat v sezení dne 9. listopadu 123 hlasy proti 27 hlasům poslanců strany svobodomyslné. V tomto zasedání přijata osnova zákona o užívání zemských jazyků při úřadech samosprávných. Mezi mladočeskými poslanci docházelo k ostrým půtkám, a proti velkostatkářům zdvihla se s té strany bouře, když princ Karel Schwarzenberg při jednání o deskách se jmény vynikajících mužů hájil, že jméno Husovo bylo opomenuto, a učinil potupný výrok o Husitech.

Adresní debata v českém sněmu nezůstala bez následků na říšské radě. Když se tato dne 3. prosince r. 1889 ke krátkému zasedání sešla, tázal se dr. Plener, jaké stanovisko zaujímá vláda vůči státoprávním návrhům na sněmu českém vysloveným.

Generální řečník strany svobodomyslné posl. Vašatý pravil, že musí býti zarmoucenno srdce každého upřímného Čecha návrhem většiny a že návrh ten nepochází z vlasteneckého, českého přesvědčení, nýbrž že jest diktátem vlády; dále dokazoval, že staročeští politikové jsou na scestí, že pro národ nedobyli posud žádného vítězství a že přechodem k dennímu pořádku přes tisíciletá práva českého národa stali se nehodnými syny jeho. Generální řečník většiny dr. Mattuš pravil, že většina stojí věrně na stanovisku státního práva, kteréž právo odvěké zdokonaliti a s potřebami říše v souhlas uvéstí bude vždy přední úlohou politiků českých, že však veliké úkoly politické mají zapotřebí své doby příhodné a často již veliké úmysly a nejlepší záměry zmařeny byly proto, že byly v nečas započaty a nevhodně prováděny.

Hrabě Taaffe prohlásil, že státní prospěch vyžaduje klidného rozvoje a že vláda nehodlá císaři korunování doporučiti.

V příčině Gautschových ordonancí vyjednával dr. Rieger s vládou a měl také slyšení u císaře. Odpověď vlády neuspokojila, ale spojenci žádali český klub, aby styky s vládou nepřerušoval a ve vyjednávání pokračoval. Se strany mladočeské pokračovalo se tím usilovněji v agitaci proti poslancům staročeským.

Po vánočních svátcích r. 1889 pozval hr. Taaffe důvěrníky německých poslanců a německo-liberálních velkostatkářů od obou klubů zvolených a některým staročeským a konservativním poslancům pozvání, aby se dostavili do Vídně za příčinou porad o česko-německé dohodě. Porady konaly se od 4. do 12. ledna r. 1890 za předsednictví hr. Taaffa. Súčastnili se jich ministři hr. Taaffe, baron Gautsch, markýz Bacquehem a hr. Schön-

born, za stranu českou dr. Rieger, dr. Mattuš, kníže Jiří Lobkovicz, hr. Clam-Martinic a Zeithammer, za stranu německou dr. Hallwich, dr. Plener, bar. Scharschmidt, dr. Schlesinger, dr. Schmeykal, kníže Schönburg a hr. O. Thun.

Sbor důvěrníků strany mladočeské, již hr. Taaffe k poradám nepozval, vydal osvědčení, v němž se vyslovil, že účelem porad má býti jediné uspokojení Němců, jejichž požadavky nesměřují k nápravě nějaké křivdy, nýbrž k dovršení bezpráví, jímž národ český ode dávna huben jest, a varovali před každým pokusem vyrovnání, které by oprávněné stížnosti českého národa opomenulo a které by se nestalo na základě úplné rovnosti obou národů, ba i ty mučené menšiny české snad docela vydalo na pospas; varovali dále před každým vyrovnáním, „kterým by bylo porušeno zvláštní státoprávní postavení království Českého aneb dokonce zrušena byla nedílnost a správní jednota vlasti“.

Dohodnutí se stalo, ale jeho obsah prohlášen do dne 26. ledna, kdy mělo býti poslancům všech stran sděleno, za důvěrný. Dr. Rieger zaslal předsedovi mladočeského klubu posl. Tilšerovi list, v němž nabízel straně mladočeské, aby si zvolila tři důvěrníky, kteří by se s účastníky vídeňských porad sešli, aby jim tito oznámili, které byly příčiny a původy učiněných úmluv. V listě svém zmínil se dr. Rieger také o tom, že strana mladočeská nebyla k poradám pozvána. „Pozvání — tak psal — stalo se přímo k našim osobám a tak na krátko, že jsme ani od politických přátel svých, ba ani od důvěrníků strany své mandátu sobě vyžádati nemohli. Ohradili jsme se rozhodně, že cokoli s naším svolením bude ujednáno, nemá býti pro zástupce našeho národa závazným a že těmto bude

dopřána volnost vysloviti po vlastním rozumu přivolení neb nepřivolení.“

Prof. Tilšer odpověděl, že mladočeský klub uvítá každé čestné vyrovnání s radostí a oznámil jména zvolených důvěrníků strany. S nesmírným napjetím očekávala celá česká veřejnost určený den. V den tento sešli se jednotliví poslanečtí klubové ve svých místnostech i předložena jim dohodnutí, aby o nich porokovali a usnesení učinili.

Dohodnutí znělo:

I.

Složení a zřízení zemské školní rady.

Zemská školní rada česká skládati se bude na příště takto:

1. z náčelníka zemské vlády nebo náměstka, jejž on ustanoví, jako předsedy;

2. ze šesti zástupců volených výborem zemským, z nichž tři náležeti mají národnosti české a tři národnosti německé.

Volitelní jsou, kdož mají způsobilost býti voleni do sněmu;

3. z referentů pro administrativní a ekonomické záležitosti školské;

4. ze zemských školních inspektorů;

5. ze dvou zástupců hlavního města Prahy, z nichž jeden náležeti musí české a jeden německé národnosti;

6. ze dvou katolických a jednoho evangelického duchovního, pak jednoho vyznavače víry israelitské;

7. ze čtyř členů stavu učitelského, z nichž dva náležeti musí české a dva německé národnosti.

Ze členů uvedených v bodu 3. a 4. má jen deset členů hlasovací právo, a to ti, již předsedou pro každý případ budou ustanoveni.

Tato zemská školní rada skládati se bude ze dvou sekcí, které v oboru své působnosti samostatně se usnášejí.

Jedné z těchto sekcí přikáží se záležitosti školních okresů českých a druhé záležitosti školních okresů německých.

Plenární poradě vyhrazeny budou veškeré záležitosti, jež jsou všem školám v Čechách společny, pak zřízení tak zvaných škol menšin. Jakmile takové školy budou zřízeny, odkážou se pak té sekci, k níž dle řeči vyučovací náležejí.

II.

Školy menšin.

Zemský zákon o zřizování škol ze dne 19. února 1870 z. z. č. 22. změní se tím, že ku § 1. připojí se dodatek tohoto obsahu:

„Ukáže-li se potřeba ve školních obcích, jež mají obyvatelstvo české i německé, ve kterých však veřejně obecné školy pouze s českým nebo pouze s německým jazykem vyučovacím se nacházejí, aby se také vyučovalo druhým jazykem zemským, tedy se vyhověti má potřebě takové zřízení samostatných veřejných škol obecných s tímto jazykem vyučovacím (školy menšin).

Má se míti za to, že potřeba ta je dokázána:

1. když je zde více nežli 40 dětí školou povinných, jichž rodiče náležejí národnosti, o niž se jedná, když v obvodech školní obce aspoň pět roků bydlí, a když žádají, aby jejich děti byly vyučovány jazykem jejich národnosti;

2. když je zde více jak 80 dětí školou povinných, jichž rodiče náležejí národnosti, o niž se jedná, když v obvodech školní obce aspoň tři

léta bydlí a když žádají, aby jejich děti byly vyučovány jazykem jejich národnosti.“

Příslušnost k národnosti zjistí se úředně, a to písemným doznáním.

V zákoně zemském ze dne 24. února 1873 z. z. č. 16. přičiní se na místě přiměřeném dodatek tohoto smyslu:

„Větší náklad, jenž vzejde školní obci zřízením a trváním škol a druhou řečí zemskou co řečí vyučovací (škol menšin), nahradí se školní obci z fondu zemského.

To platí také ohledně škol menšin, jež zřízeny byly před platností tohoto zákona, pokud se při nich shledá to, co předpokládá se pro zřízení takových škol dle § 1. zákona ze dne 19. února 1870 z. z. č. 22., o jehož změnu se jedná, a když podmínky toho lze prokázati v době, ve které na zemském fondu náhrada taková se žádá.“

III.

Základní pravidla o novém upravení zemědělské rady pro království České.

1.

Zemědělská rada sestávatí bude:

1. ze sekce české,
2. ze sekce německé,
3. z předsednického sboru pro záležitosti společné.

2.

Každá z obou sekcí naznačených bodem 1. a 2. předcházejícího odstavce skládá se z sboru delegátů a ze sekčního výboru,

3.

Tyto sbory delegátů, po případě sekční výbory starají se ve svém oboru každý pro sebe a samostatně o záležitostech, jež dosud přikázány byly zemědělské radě a jejímu výboru, pokud nepřipadnou sboru předsednickému.

4.

Každá sekce má svou zvláštní kanclář, oddělenou a zvláště umístěnou, jmenuje úředníky její, k nimž náležejí také kočovní učitelé, a vykonává nad nimi moc disciplinární.

5.

Oba sbory delegátů skládají se ze zvolených zástupců hospodářských jednot.

Jednoty téhož soudního okresu vyšlou společně volbou jednoho zástupce do onoho sboru delegátů, jenž shoduje se s národností okresu.

Je-li ve smíšeném okresu spolek jediný, tedy je mu volno naznačiti sbor delegátů, do kterého svého zástupce vysílá.

Je-li v okresu takovém více spolků dle národnosti rozdílných, tedy náleží každému národnímu skupení, aby vyslalo svého zástupce do onoho sboru delegátů, jenž se shoduje s národností jeho.

Sahá-li obvod některého hospodářského spolku přes dva či více soudních okresů; tedy vykonává volební právo své v okresu, v němž své sídlo má.

6.

Volební právo hospodářských jednot a vykonávání jeho upraví se zvláštním volebním řádem.

7.

Předseda zemědělské rady jmenován bude Jeho Veličenstvem a předsedá v předsednickém sboru, ve sborech delegátů a v sekčních výborech.

8.

Sekční výbory skládají se:

1. z předsedy zemědělské rady jmenovaného Jeho Veličenstvem;
2. z jednoho zástupce vlády;
3. z jednoho přisedícího výboru zemského;
4. ze dvou odborníků ustanovených ministerstvem orby;
5. ze dvou odborníků ustanovených výborem zemským;
6. ze 25 členů zvolených tím sborem delegátů, jehož se týče.

9.

Spolkům, které dle stanov svých zemědělství vůbec neb odvětví jeho některé nebo průmysl zemědělský ve značné části země pěstují a vydatnou činností trvale prospívají, může ministerstvo orby slyševši příslušný sekční výbor nebo oba výbory udělití právo, aby vysílaly zástupce v příslušný sbor delegátů nebo v oba sbory, po případě i v sekční výbory.

Přesahoval-li by počet takových zástupců v jednom sekčním výboru počet čtyř, rozmnožil by se počet zvolených delegátů ve výboru stejně s přírůstkem oněch členů.

10.

Jmenování členové sekčních výborů, již jsou uvedeni v čl. 8. v bodech 2., 3., 4. a 5., mají místo a hlas ve sboru delegátů.

11.

Členové sekčního výboru volení sborem delegátů (odst. 8. bod. 6.) volí ze středu svého předsedu

sekce a jeho náměstka, Volba předsedy podrobená je nejvyššímu schválení.

12.

Předsedové sekce nebo jich náměstkové ujmou tehda předsednictva sboru delegátů a výboru, kdykoliv předsedu rady zemědělské něco zajde. Oni jsou zároveň přednosty sekčních kanceláří, předkládají předsedovi zemědělské rady program hromad a schůzí a sjednají s ním jich svolání.

13.

Předsednický sbor skládá se:

1. z předsedy zemědělské rady;
2. z obou sekčních předsedů a jich náměstků;
3. ze zástupce vlády;
4. z přísedícího výboru zemského;
5. ze členů obou sekčních výborů volených oběma po třech.

14.

Zajde-li něco předsedu zemědělské rady, ustanoví onoho předsedu sekčního, jenž za něho sbor předsednický řídití má. V takovém případě vyšle sekce, jejíž předseda povolán byl k takové funkci, jiného člena (čl. 8. bod 5.) do schůze.

15.

Za záležitosti společné, jež náležejí v působnost předsednického sboru, prohlašují se tyto:

1. Ustanovení rozpočtů pro předsednický sbor a jeho kancelář, pak pro obě sekce dle osnov oběma sekcemi předložených.

2. Rozvržení subvencí státních a zemských na obě sekce, při čemž hleděti jest — pokud ráz subvencí toho dopouští — na poměr obou národností

dle obyvatelstva a na poplatnost co do daně pozemkové a daně třídní ze stavení.

3. Zemědělsko-technická kancelář.

4. Statistická kancelář.

5. Knihovna

6. Pomologický ústav v Troji potud a na tu dobu, pokud správa tohoto ústavu zemského svěření zůstane zemědělské radě.

16.

Záležitosti hospodářských ústavů vyučovacích, zejména ustanovení zástupců v kuratoriích **přikazují** se podle řeči vyučovací sekci české či německé.

17.

Zdání, jež vyžadují se na radě zemědělské, podá každá z obou sekcí zvláště o sobě a předloží se předsednickým sborem beze změny.

Rozcházejí-li se zdání ta, může sbor předsednický své vlastní mínění pronést.

18.

Svolání obou sekcí ke schůzi společné státi se může, kdykoli oba sekční výborové o to se shodnou a přání takové vysloví.

IV.

Zřízení obchodní a živnostenské komory ve východních Čechách.

Vzhledem k rozsáhlosti obvodů pražské a liberecké obchodní okmory, a ježto uznána je potřeba, aby obvody obchodní komory v Čechách byly rozmnoženy, zřízen budiž nový obvod obchodní komory ve východních Čechách vyloučením potřebného počtu berních okresů z obvodu obchodní komory pražské a liberecké.

Zároveň budiž uváženo, zdali by se současně dle skutečné potřeby neměly vyloučiti a přikázati jednotlivé okresy při ostatních obchodních komorách v Čechách.

C. k. vláda dává své zásadní svolení k návrhu, jenž v příčině té bude podán, jakož i k návrhům na přiměřené zastoupení nové obchodní a živnostenské komory v říšské radě i v sněmu království Českého bez újmy dosavadního zastoupení nynějších komor obchodních v obou sborech zastupitelských.

V.

Revise volebního řádu obchodních komor.

Za příčinou této teritoriální změny nynějších obchodních komor vykoná se revise volebních řádů těch obchodních komor, které dotknuty budou oněmi změnami.

VI.

Vymezení soudních okresů.

Obvody soudů okresních a krajských uzpůsobí se tak, aby, pokud to učiniti lze, skládaly se toliko z obcí jediné národnosti, při čemž dbáti se bude přání obyvatelstva, jehož se týče, pak poměrů teritoriálních, dopravních a obchodních.

Aby účelu toho bylo dosaženo, přikročí vláda dle prokázané potřeby ku rozmnožení okresních a krajských soudů, a to postupně, jak to připustí stav finanční.

Šetření a řízení o tom a vypracování operátu svěří se komisi, jež se zřídí při vrchním zem. soudu v Praze, k níž přiberou se důvěrníci, a návrhy komise té předloží se buď celkem nebo částečně vedle

zákonů ze dne 11. června 1868 ř. z. č. 59, a ze dne 20. dubna 1873 ř. z. č. 62. sněmu, a to, pokud možno, v jeho nejbližším zasedání, aby své zdání o nich podal.

Zákonodárné činnosti zůstaveno bude, aby provedlo se, co důsledně vyvoditi se dá ze změny zřízení soudního pro změnu zastupitelských okresů a okresů volebních.

Za podnětu toho provede se zároveň ohrančení okresů politických, aby dle možnosti shodovaly se s národností obyvatelstva, při čemž však přísně dbáti jest účelů správy veřejné.

VII.

Zařízení při vrchním zemském soudu v Praze.

U vrchního zemského soudu v Praze stanoví se zařízení tato:

1. Při dosazování na 41 míst radů, jež při tomto vrchním soudě zemském jsou systemisována, zachová se požadavek znalosti obou řečí zemských jen u 26 míst, u ostatních 15 míst radů pomine se požadavek znalosti řeči české a to již v rozepsání konkursu.

2. Z obou těchto skupin radů vrchního zemského soudu zřídí se podle § 28. soudní instrukce zvláštní komise personální a disciplinární.

V komisi zřízené ze skupiny 26 radů pojednávají se budou osobní a disciplinární záležitosti soudů, jež nacházejí se v krajinách s převahou obyvatelstva národnosti české; v komisi zřízené ze skupiny 15 radů pojednávají se budou osobní a disciplinární záležitosti soudů v krajinách s převahou obyvatelstva národnosti německé.

V každé z těchto dvou komisí jednati se bude o návrzích na obsazení míst radů při vrchním zemském soudě, jež jsou uprázdněna ve skupině, z níž se komise skládá.

3. Stejným způsobem složí se z každé z těchto dvou skupin radů vrchního zemského soudu po jednom disciplinárním senátu dle zákona ze dne 21. května 1868 ř. z. č. 46.

Senát, složený ze skupiny 26 radů, bude povolán, aby jednal jako disciplinární soud v záležitostech soudních úředníků těch soudů, jež nacházejí se v krajinách s převahou obyvatelstva národnosti české a tolikéž senát, složený ze skupiny 15 radů bude disciplinárním soudem v záležitostech soudních úředníků těch soudů, jež nacházejí se v krajinách s převahou obyvatelstva národnosti německé.

Ministr spravedlnosti při návrzích svých na obsazení míst radův při vrchním zemském soudě přihlížeti bude zvláště k těm uchazečům, již službu svou konali v krajinách shodujících se po národnosti se skupinou, v níž uprázdněné místo má býti obsazeno.

VIII.

Obsazování při soudech první stolice.

Ohledně dosazování k soudům první stolice a k státním zastupitelstvům nelze vyměřiti určité pravidlo o poměru, ve kterém zachová se požadavek znalosti obou řečí zemských.

Správě spravedlnosti jest zůstaveno, aby při jmenování úředníků soudních, úředníků při státních zastupitelstvech, pak personálu kancelářského a služebného jednala v každém jednotlivém případě s obezřelým uvážením, hledíc pokaždé ku potřebám služby a k oprávněným nárokům uchazečů.

IX.

Jakmile provedeny budou změny v ohraňčených soudních okresů, k nimž se čelí, podrobí se revisi nařízení ze dne 19. dubna 1880, jež se týká užívání jazyků zemských mezi soudy a státními zastupitelstvy se strany jedné a mezi stranami a samosprávnými úřady se strany druhé.

Obě politické strany zachovávají si své zásadní stanovisko, jež hájiti budou v jednání v té příčině zavedeném.

X.

Zákon o užívání jazyků zemských při samosprávných úřadech.

Ježto c. a k. vláda prohlásila, že nevymůže nejvyšší sankci osnově zákona o užívání jazyků zemských při samosprávných úřadech, o němž český sněm se byl usnesl, bude o této osnově v nejbližším sněmovním zasedání jednáno znova, any všechny strany zvláště v tom se shodují, že s městy o zvláštním statutu, vyjma Prahu, nakládáno bude rovněž tak, jako se všemi jinými obcemi.

XI.

Oprava volebního řádu pro sněm a zřízení národních kurií.

Provede se oprava volebního řádu pro sněm za spravedlivého uvážení všech důležitých okolností dle měřítká pro obě národnosti stejného.

Co do zástupců velkostatků rozvrhne se volební sbor allodiálních velkostatkářů teritoriálním rozdělením v několik volebních sborů.

Vláda ihned v příštím zasedání učiní předlohu o změně volebního řádu pro allodiální velkostat-

káře a při tom prohlásí, že co nejdříve podá předlohu o všeobecné úpravě volebního řádu.

Na místo dosavadních kurií poslanců městských a obcí venkovských zavedou se dvě nové kurie, a to kurie poslanců českých okresů volebních a kurie poslanců **německých** okresů volebních — při čemž kurie velkostatkářská na dále zůstane zachována.

Staročeský, německo-liberální a oba velkostatkářské kluby schválily dohodnutí. V mladočeském klubu poukazovalo se k tomu, že je smír žádoucí, a že je celá řada ustanovení konferenčních, s nimiž lze souhlasiti a že ty, proti nimž jsou námitky, lze opravit; na základě těchto důvodů usnesl se klub zvoliti zvláštní odbory, jimž jednotlivé části úmluv k úradě předloženy býti mají.

Němci zdvihli předčasný jásot a na valném sjezdu jejich, dne 9. února v Teplicích konaném, oznamováno, že se Němci domohli zásad, za něž tak dlouho bojovali, že prorazili cestu jednotné německé řeči úřední, že německé území v Čechách právně uznáno, že postavení všech Němců v Rakousku jest posílněno atd.

Mladočeští poslanci sešli se dne 20. a 21. února k poradě a uveřejnili pak obšírný spis. Ve spise tom praví se, že, kdyby všechna usnesení vídeňská měla býti provedena, musilo by to míti za následek povážlivou změnu dosavadních dějinných základů říše a rozrušení právních poměrů v jejích jednotlivých částech; že by budoucnost Čechů a všech rakouských Slovanů byla povážlivě ohrožena; že vídeňské úmluvy nevzaly za základ rovné právo a stejnou spravedlnost k oběma národům; že neměly žádného zření k životním zájmům českého národa a že se snažily, upokojiti jen obyvatelstvo německé. Na konec se prohlašovalo: „Nechť žádá voličstvo, aby všichni poslanci českého lidu vrátili

mu své mandáty. Poslanci strany naší, ač nemají žádných závazků vzhledem k úmluvám vídeňským podřídí se ochotně vůli voličstva, neváhajíce taktéž složit své mandáty, jakmile je složí poslanci strany staročeské.“

Usnesení oznámeno dru. Riegrovi, jenž ve své odpovědi pravil: „My máme za to, že našinci, pracovavší na konferencích obětavě, se svědomitostí a odhodlaností vytrvalou dokonali dílo záslužné a pro národ náš za poměrů nynějších, jimi zajisté nezaviněných, jak možná nejvíce prospěšné a v zájmu celé říše, jejíž moc, nezávislost a volnost akce politické je též národu našemu nezbytnou hradbou bytí, přímo neodkladné.“

Na den 14. dubna svolána do Vídně dodatečná konference. Jménem mladočeského klubu žádal prof. Tilšer dra. Riegra, aby byla svolána porada důvěrníků obou stran, na níž by se stala dohoda, jak by úmluvy měly býti doplněny. Dr. Rieger odmítl a zakončil svůj list slovy: „Z konferencí vyjdou pouze návrhy zákonů. I po poradě s námi budete zajisté na návrhy bez Vás povstalé útočiti a jich neprospěšnost na sněmě dokazovati; k tomu máte právo, pokud Vás povede jen přesvědčení.“

V českém národě zavládlo veliké rozechvění a brojeno na četných schůzích proti vídeňským „punktacím“.

Před zahájením říšské rady, v únoru r. 1890 byla česko-německá vyrovnávací akce předmětem úrad všech stran. Čeští poslanci z Moravy vyslovili obavy, že se pod politickými následky vídeňských ujednání veřejné důležitosti českého lidu na Moravě octnou v ještě nepříznivější situaci: „My nemáme — prohlásili v českém klubu — jako vy v království od politických náčelníků našich německých krajanů závazné sliby, že nejdůležitější

naše požadavky o spravedlivé zastoupení ve sborech zákonodárných ochotně a dle spravedlnosti vyřízeny budou. My nemáme žádného slibu vlády, zdali a jak dalece ochotna bude, naše oprávněná přání podporovati, a jsme v ohledu tom odkázáni na další zápas a na vlastní sílu našeho lidu. Vidouce tedy, že našemu lidu ještě dlouhý zápas nastává, chceme jej na dále podstupovati.“ Za jednomyslného souhlasu přijato prohlášení, že ujednáním o narovnání v království Českém ničeho se nezmění na dosavadním poměru mezi poslanci českými z království Českého a poslanci českými z Moravy, dále, že český klub na radě říšské pokládá veškeré národní a kulturní snahy českého lidu na Moravě za své vlastní a jest odhodlán, hájiti tyto zájmy na Moravě i ve Slezsku, jako je hájil dříve.

Vídeňské úmluvy dostaly se na denní pořádek v debatě o rozpočtu. Dr. Edv. Grégr dokazoval, že celou řadou ustanovení úmluv bylo české státní právo poškozeno, ano, podkopáno; že se stala trhlinou v království Českém, která se rozšíří až na rozdělení země; že má býti vytvořen poměr, který německý kmen povznáší na výši kmene panujícího; že vyrovnání není ničím jiným, než kapitulací; že vyrovnáním nebylo docíleno smíru, nýbrž dílo zvýšeného nepřátelství a prudčího národního boje. Na dra. Riegra a poslance staročeské obrátil se s otázkou, zda české státní právo odpřisáhli. Dr. Rieger odpověděl na dotaz ten: „Nikoli, stokrát nikoli! Při tomto státním právu, které jsme bezpočtukrát definovali, trváme a budeme trvati také nadále. Čeští členové konferencí jsou si vědomi, že jsou úplně oprávněni hájiti úmluvy, a že mohou tak učiniti z dobrých důvodů. Že by ve vyrovnání mohla býti přijata německá státní řeč, jest samo sebou nesmyslem; navrženým ohraničením okresů dle národnosti

nebyla porušena jednota země a ohraňování takové prohlášeno již dříve za souhlasu dra. Grégra za přípustné; staročeští poslanci pokládají administrativní rozdělení Čech za nemožnost; národní rovnoprávnost nebyla porušena, neboť vyrovnání uznává jazykové nařízení v tom smyslu, že Čech může se domáhati ve všech částech země, právě tak jako Němec, svého práva a že se mu toho práva musí dostat v jeho jazyku, vláda pak dala své slovo, že rovnoprávnost bude prováděna; že konference neustanovovaly státní právo, stalo se proto, že to nebylo vlastním úkolem konferencí.“

První účinek punktací dostavil se záhy. Již dne 5. února uveřejnil úřední list dva výnosy ministra spravedlnosti hr. Schönborna. Jedním vyzván vrchní zemský soud v Praze, aby zřídil zvláštní komisi. která by se radila o národním rozhranění soudních okresů a do níž měli dr. Rieger a dr. Sameykal jmenovati po dvou důvěrnících. Druhý výnos týkal se obsazování míst při soudech a zřízení disciplinárního senátu při vrchním soudě. Ministr nařizoval, že se při obsazování jednačtyřiceti systemisovaných míst vrchních radů bude žádati jen u dvaceti šesti znalost obou zemských jazyků, u patnácti že se znalost českého jazyka žádati nebude. To bylo zjevné nadřezování Němcům. Dr. Rieger vytkl v rozpočtové debatě, že vláda k nařízení tomu nebyla oprávněna.

Český sněm svolán na den 19. května r. 1891. Němečtí poslanci se dostavili. Vláda podala ihned některé předlohy vyrovnávací, a to osnovy zákona o rozdělení zemské školní rady, o utvoření národních kurií na sněmu, o změně volebního řádu pro sněm, o rozdělení zemědělské rady a zřizování a vydržování škol pro národní menšiny. Osnovy přiděleny komisi. Sněmu dostalo se na

1600 petic českých proti punktacím. Po bouřlivých debatách v komisi dostalo se druhé čtení jejího návrhu na rozdělení zemské školní rady na denní pořádek dne 20. května. Odročovací a opravné návrhy mladočeských poslanců zamítnuty, a osnova přijata dle návrhu komise 167 hlasy, proti 52 hlasům mladočeským.

Mezi stranami punktace hájivšími vznikl však spor, když se jednalo o návrh posl. Škardy, aby vláda byla vyzvána, by sněmu předložila zásady o zřizování soudů v království Českém, jakož i nařízení o užívání obou jazyků při úřadech zeměpanských. Sněm přijal návrh ten proti hlasům Němců, kteří tvrdili, že jest proti smyslu punktací.

Punktace byly i v následujících zasedáních sněmu až do konce vlády Taaffovy předmětem bouřlivých debat. Následkem výkladů, které vláda i Němci úmluvám dávali, rozmohla se roztrpčenost v českém lidu, a veškeré náhradní volby vypadly na prospěch strany mladočeské.

V klubu staročeském nastala krise, a někteří poslanci vystoupili z klubu, když jim nepovolena volnost hlasování. Že se oněm předlohám vyrovnávacím, které potřebovaly kvalifikované většiny, přijetí nedostane, bylo již zjevno.

Podrobná debata o zemědělské radě byla opět dlouhou řadou zápasů, ale nebyly to již pouze zápasy mezi obhájci vídeňských úmluv a jejími protivníky, nýbrž utkávali se také poslanci staročeští s německými. Staročeši přesvědčili se, že vláda vykládá úmluvy strannicky a že Němci nejsou žádným opravám přístupni. Před třetím čtením předlohy o zemědělské radě podali poslanci staročeští prohlášení, v němž se vyslovili, že jejich upřímná snaha po docílení smíru nedošla podpory ani u vlády, která na resoluci českého sněmu v přičině užívání čes-

kého úředního jazyka dala odpověď, dle níž se posavadní neblahý stav spíše zhoršuje, ani u Němců, kteří v ničem neosvědčili stanovisko smírlivé. Poukázali také k tomu, že násilnosti na českých menšinách páchané nemohly přispěti k zjednání smírlivé nálady. Žádali pak, aby vláda dříve, než se v akci vyrovnávací bude pokračovati, předložila osnovu volebního řádu, aby bylo zjevno, že budou dosavadní křivdy odčiněny.

Kdežto rozklad v staročeské straně pokračoval, sílila strana mladočeská, a sice nejen všemi doplňovacími volbami, ale i přistupováním členů od staročeské strany odpadlých a sloučením se stranou tak zvanou realistickou, kterouž tvořili hlavně učenci, kteří se spojili nejprve k práci vědecké a kritické a později i politické a v jejíž čele stál prof. Masaryk.

*

*

*

Hrabě Taaffe chystal zatím veřejnosti překvapení: z čista jasna uveřejněn císařský patent ze dne 23. listopadu r. 1891, jímž se sněmovna poslanců říšské rady rozpouštěla. Že se vláda hodlá přiblížiti i zjevně německé levici, vysvitlo z toho, že ministr financí Dunajewski, jenž byl od Němců nenáviděn, odstoupil, a ministrem financí jmenován odborový přednosta dr. Steinbach. Volby v Čechách konány dne 2. a dne 4. března. Porážka strany staročeské byla úplná: v obcích venkovských nezvolen z jejích kandidátů ani jediný a v okresech městských podařilo se jí udržeti toliko jednu skupinu. Následkem porážky té odstoupila strana staročeská z parlamentního života. „Byli jsme přemoženi,“ — pravilo se v dotyčném prohlášení, — „nikoliv udoláni; věrni svému sta-

rému praporu vytrváme při zásadách svých národních a politických přes nepřízeň doby a možné nezdary, které národ snad očekávají, až do té chvíle, kdy jasnější poznání našeho drahého lidu přivede jej opět tam; kde statky jeho nejcennější bývaly vždy svěřeny rádcům jen pro něj cítícím a rukám jen pro něj pracujícím.“

Nová sněmovna sešla se poprvé dne 9. dubna r. 1891. Čeští poslanci podali hned v první schůzi státoprávní ohrazení. Trůnní řeč nepřispěla nikterak k vyjasnění situace. O česko-německém „vyrovnání“ učiněna zmínka, že se vláda bude o jeho uskutečnění vytrvale snažiti. Při volbě předsednictva zvolen dr. Smolka opět předsedou, místopředsedy německý liberál dr. Chlumecký a německý konservativce dr. Kathrein. Čeští poslanci podali návrh státoprávní adresy; ježto bylo podáno několik osnov, usnesla se sněmovna od adresy úplně upustiti. Veškeré pokusy českých poslanců, docíliti nějakých vy-možností, zůstávaly bez výsledku, a vláda dávala v odpovědích svých na různé jejich dotazy na jevo, že se stále víc a více kloní k levici. Učinila tak i skutkem: vynikající člen levice hr. G a n d o l f K u e n - b u r g jmenován ministrem bez oboru.

V zasedání sněmu českého v březnu a dubnu r. 1892 usnesl se klub staročeských poslanců, že se další jednání o úmluvách vídeňských má odročiti do té doby, v níž se vrátí všem stranám roz-vaha a spravedlnost a provedení rovného práva bu-de zaručeno. Také klub konservativních velkostat-kářů rozhodl se pro odročení. Do plného sněmu se tato záležitost již nedostala.

Vláda jala se prováděti některá ustanove-ní vídeňských úmluv cestou administrační. Mi-nistr spravedlnosti nařídil dne 23. dubna 1892 zří-zení německého okresního soudu v Teplici (Wek-

kelsdorfu), aniž by sněm zákonem předepsané a vyžádané dobré zdání podal. Nás'edkem kroku toho vystoupili čeští členové z ohraničovací komise při vrchním soudě a dr. Rieger, byv vyzván, aby nové členy jmenoval, neučinil tak. Na říšské radě podali čeští poslanci návrh, aby na ministra spravedlnosti Schönborna byla vznesena obžaloba, o návrhu tom jednáno dne 4. a 5. května, ale usneseno 238 hlasy proti 41, že se má přejíti k dennímu pořádku. Hrabě Taaffe učinil nový krok směrem k levici: dne 4. srpna r. 1892 sprostěn český ministr krajan dr. Pražák úřadu a jeho nástupcem nejmenován nikdo. Když se český sněm v měsíci září r. 1892 sešel, pokusili se mladočeští poslanci, aby panovníkovi byla podána společná adresa všech českých poslanců, v níž by bylo vytknuto státoprávní stanovisko a obsažen protest proti trhání země. Zvolení delegáti klubu staročeského, mladočeského a velkostatkářského, aby se o záležitosti té uradili Staročeši prohlásili, že trvají pevně při státním právu, ale že není podání adresy na čas, ježto nelze očekávati příznivý výsledek; na provedení rovnoprávnosti že by se mohly shodovati všechny strany, na ochranu národních menšin že podán byl návrh. Velkostatkáři prohlásili, že trvají při státoprávním názoru, ale že jsou rovněž proti podání adresy. Dr. Grégr podal ve schůzi sněmu dne 29. září osnovu adresy, ale sněm byl v témže sezení uzavřen.

*

*

*

V měsíci září r. 1892 učiněn pokus o docílení společného postupu všech poslanců českých, říšských i zemských. Stalo se tak po návrhu Moravanů. V poradě důvěrníků přijata resoluce, v níž

vysloveno, že všechny strany, trvající při svých ode dávna hláсанých zásadách, směřujících k uvedení v platnost státního práva, k zabezpečení přiměřeného zastoupení v radě koruny, ku provedení spravedlivých volebních řádů i ku provedení rovného práva národností ve všech zemích koruny české a k rozvoji samosprávy, projevují ochotu, zasazovati se svorně o hájení a provedení těchto zásad.

*

*

*

Podzimní zasedání říšské rady zahájeno opět debatou o násilnostech na českých menšinách páchaných, ale vláda chovala se k oprávněným stížnostem českým váhavě, ano odmítavě. Na konec schůze dne 18. listopadu došlo i k velké bouři, když v generální debatě o rozpočtu německý poslanec Menger prohlásil: „My neznáme žádného českého státního práva, my pokládáme za velezrádu mluvit o českém státním právu!“ Čeští poslanci dávali své oprávněné rozhořčenosti takovým způsobem výraz, že předseda se viděl nucen, schůzi ukončiti. V následující schůzi podali osvědčení, v němž položili na novo důraz na české státní právo a protestovali proti jeho urážení. Konservativní velkostatkáři čeští učinili prohlášení v tomže smyslu. Ježto hr. Taaffe dal na dotaz, jak se hodlá zachovati v otázce jazykové a zda hodlá místo českého ministra krajana znovu obsaditi, dal takovou odpověď, kteráž levici neuspokojila, počala tato činiti vládě opozici, a dne 8. prosince r. 1892 vystoupil její důvěrník hr. Kuenburg z ministerstva. Hrabě Taaffe snažil se, utvořiti si většinu z „umírněných“ stran. Dne 5. února r. 1893 oznámila vláda svůj program, v němž se snažila položití základ k utvoření

takové většiny, ale pokus se nezdařil, a hr. Taaffe zůstal odkázán na většinu od případu k případu. Před ukončením zasedání, v němž svobodomyšlní poslanci čeští podali návrh na zavedení všeobecného práva hlasovacího, stala se změna v předsednictvu. Dne 17. března vzdal se dr. Smolka a předsedou zvolen rytíř Chlumecký; místopředsedy dr. Kathrein a Polák dr. Madeyski.

*

*

*

Český sněm shromáždil se opět dne 6. dubna r. 1893. Vláda předložila čtyry ohraničovací osnovy, kteréž přes protest poslanců mladočeských přiděleny komisi. Pokus o společný postup poslanců státoprávních se nezdařil. Z ohraničovacích předloh nevyřízena ani jediná. Když nejvyšší maršálek ve schůzi, dne 15. května oznámil, že pro schůzi dne 17. května dává na denní pořádek zprávu komise o jedné z předloh těch, — zřízení krajského soudu v Trutnově, protestovali proti tomu poslanci mladočeští a schůze za nesmírného rozčilení skončena. Ve schůzi 17. května mělo se o předloze jednat. Mladočeští poslanci opustili svá místa, seskupili se kolem stolu předsednického a protestovali hlučně proti tomu, aby se započalo se čtením zprávy. Marné byly veškeré pokusy zjednat klid. Došlo k výjevům tak bouřlivým, že schůze musila být skončena. K rozkazu vlády byl sněm uzavřen.

Dusno jako před velkou bouří bylo v Čechách. Mocné a hluboké hnutí v celém národě svědčilo, že lid se hodlá chopiti všech prostředků, proti vládě, která jeho volání po právu a spravedlnosti nechtěla slyšeti. I na klidné jindy Moravě mohutnělo opoziční hnutí a na četných schůzích dáván nepokrytý výraz nespokojenosti se stavem věcí. Vládě nebyly

tyto projevy výstrahou, aby nepokračovala na cestě, kterou proti českému národu nastoupila. Ona byla přesvědčena, že lid „vystřízliví“. Vedle opozičního hnutí v národě bylo pozorovati hnutí v mládeži studující a dělnickém dorostu, který vycházel od směru radikálně-pokrokového, jemuž nedostačoval ani postup poslanců mladočeských. Na rok 1891 svolán sjezd pokrokového studentstva, na němž sdělán program strany, kterýž zrevidován na sjezdě ve Vídni r. 1892. Obnovení českého státního práva a pokrokovost ve všech směrech byly jeho hlavními body. Pořádány veřejné schůze, na nichž lid vyzýván, aby se proti vládě uchopil nejkrasnějších prostředků. V Praze děly se po delší čas protivládní i protirakouské demonstrace. Na den 12. září připravovány po celých Čechách na paměť královského reskriptu ze dne 12. září r. 1871 manifestace, které však byly zakazovány. Dne 13. října nalepeno na pražských ulicích nařízení veškerého ministerstva, jímž se zaváděl výminečný stav pro Prahu a okolní obce. Na základě tohoto nařízení zastaveny poroty, rovněž i činnost svobodomyšlného klubu a časopisy směru radikálně-pokrokového zakázány. Mladočeští poslanci vydali proti zavedení výminečného stavu obrněný manifest, který však propadl konfiskaci. Policie domnívala se, že přišla na stopu daleko široko rozvětvenému spiknutí velezrádnému, a zatkla velký počet přívrženců směru radikálně-pokrokového udávajíc, že utvořili tajný, státu nebezpečný spolek, který se nazýval „Omladina“. Zatčení postaveni před soud a odsouzeni ke krutým trestům.

Konec vlády Taaffovy rychle se blížil. Hrabě Taaffe nemoha docílití spolehlivé většiny na říšské radě, odhodlal se, k vážnému kroku. Jakmile se říšská rada dne 10. října r. 1893 sestoupila, před-

ložil jí osnovu opravy volebního řádu. Předloha všeobecně překvapila, neboť nikdo neočekával, že by se hr. Taaffe kdy odhodlal rozmnožiti voličstvo až téměř na hranice všeobecného volebního práva. Vláda ponechávala v osnově kurjátní systém, tudíž i skupinu velkostatkářskou, i zastoupení obchodních komor. Taktéž ponechávala dosavadní rozdíl mezi venkovským a městským voličstvem. Počet poslanců nezměnila, za to však rozmnožovala počet voličů o ohromné číslo: každý, kdo platí zákonnou daň, kdo stál před nepřítelem nebo si získal certifikát vysloužilého poddůstojníka, kdo umí čísti a psát a k branné povinnosti se dostavil, měl obdržeti volební právo tam, kde šest měsíců před volbou trvale meškal. Předloha nenalezla přátel na žádné straně a osud hraběte Taafa byl rozhodnut. Dne 29. října byla říšská rada odročena a celý kabinet žádal za propuštění. Dne 12. listopadu r. 1893 zveřejnil úřední list vlastnoruční císařské listy, jimiž se hr. Taaffe a jeho kabinet v milosti propouští. Tak skončila se éra Taaffova, která pro český národ tak mnohoslibně započala.

X.

Ministerstvo Windischgrätzovo, nazvané koaliční.

(Od 12. listopadu r. 1893 do 19. června 1894.)

Předsedou nového ministerstva jmenován kníže Alfred Windischgrätz, ministrem spravedlnosti hr. B. Schönborn, ministrem zemědělství hr. Jul. Falkenhayn, ministrem vnitra markýz Bacquehem, ministrem obchodu hrabě Wurmbbrand, ministrem kultu a vyučování ryt. Madeyski, ministrem financí dr. Plener, polským ministrem krajanem ryt. Jaworski a ministrem zeměbrany hr. Welsersheimb. Ježto v něm byly zastoupeny tři strany, tvořící většinu sněmovny, Poláci, klub Hohenwartův a němečtí liberálové, nazváno ministerstvem koaličním. Na místě Madeyského zvolen Polák Abrahamowicz druhým místopředsedou sněmovny.

Nový kabinet představil se sněmovně dne 23. listopadu a oznámil jí svůj program. Prvním a nejdůležitějším úkolem nové vlády vytkena volební reforma, která „zachovávajíc platné ústavní zastoupení skupin zájmových, měla míti za účel, rozšířiti volební právo na vrstvy dosud z něho vyloučené, jmenovitě dělnické, se zabezpečením dosavadního těžiště politických práv stavu měšťanského a rolnického“. Až do provedení volební opravy měly se všechny jiné politické otázky odročiti. První následek koalice byl, že z klubu Hohenwartova vystoupilo deset jihoslovanských poslanců, kteří

v osvědčení k svým voličům prohlásili, že učinili tak proto, že jsou odhodláni hlasovati proti výminečnému stavu v Čechách.

O výminečném stavu jednalo se ve sněmovně dne 12., 13. a 14. prosince, a opatření to přes důrazné protesty českých poslanců schváleno 185 hlasy proti 73.

Jak koaliční vláda o české otázce smýšlí, objasnil kníže Windischgrätz v rozpočtovém výboru dne 28. února r. 1894. Na dotaz českých poslanců, jakých prostředků hodlá vláda užiti, aby otázku tu rozřešila, odpověděl, že se svého stanoviska nemůže výraz „česká otázka“ uznati. Tak vyslovil se též kníže Windischgrätz, který jako poslanec na sněmu českém ještě dne 8. listopadu r. 1899 pravil: „Nemohu naprosto věřiti ve zdárný rozvoj poměrů v tomto mocnářství, nedostane-li se státnímu právu vůbec a českému státnímu právu zvláště spravedlivého ocenění.“

Český sněm svolán na den 28. prosince a zasedal do 17. února r. 1894. Čeští poslanci zahájili zasedání návrhem na zrušení výminečných opatření. Návrh jejich zamítnut hlasy Němců a velkostatkářů. V noci na 24. prosince stala se událost, která celou veřejnost rozrušila: tajný policejní agent Mrva, na jehož udání byl velký počet členů „Omladiny“ zatčen, zavražděn neznámým pachatelem. — Úřední list pražský svaloval vinu na stranu mladočeskou, pročež učinili mladočeští poslanci na sněmu prohlášení, v němž se nízký útok ten s opovržením odmítal a v němž se vládě uvádělo na paměť, že pronásledováním a utiskováním česká otázka nezmizí se světa. V tomto zasedání podal posl. Vašatý návrh na zřízení nejvyššího soudu pro země koruny české. Návrh byl sice přidělen komisi, tato však stala se odchodem členů němec-

kých a velkostatkářských k usnášení neschopnou. Poslední zasedání sněmu v tomto šestiletí přineslo dozvuk éry punktační. Vláda podala sněmu předlohu, aby nově utvořený německý okresní soud teplický pojat byl do skupiny policko-broumovské. V debatě rozvinul se opět celý česko-německý spor a vznášeny těžké obžaloby na místodržitele hraběte Thuna, jemuž vytýkáno, že vládne krutě a pomocí policie. Většina sněmu předlohu přijala. Místodržitel hr. Thun hájil se v rozpočtové debatě a tvrdil, že v Čechách jest zapotřebí silné ruky. Mluvil důsledně německy.

Dne 8. března 1894 oznámila vláda koaličním stranám na radě říšské základní myšlenky své volební opravy. Hlavním jejím ustanovením bylo, že volební právo má býti rozšířeno utvořením nové třídy voličů, v níž by byl k volbě oprávněn každý svéprávný občan rakouský. S návrhem tím nesouhlasila však žádná z koaličních stran.

Sbor poslanců mladočeských konal dne 14. července r. 1894 v Nymburce valné shromáždění, na němž se stalo usnesení o revidovaném programu strany a o dalším jejím postupu. Ve sboru českých konservativních velkostatkářů stala se počátkem roku 1894 roztržka; četní čeští velkostatkáři rodu občanského ustavili se v samostatnou stranu národní.

Když se říšská rada opět sešla, nepokročila záležitost volební opravy. Vláda nemohla předložit ani potřebný materiál. V měsíci květnu skončil výbor své porady a předložil sněmovně jich výsledek. Výbor doznal, že snaživ se vyhověti všem koaličním stranám povolil rozšíření volebního práva pokud se na hlavních zásadách dosavadního volebního řádu nic nezmění. K prováděcím skupinám zájmovým měly se dle toho návrhu připojiti dvě

nové se 47 poslanci, rozdělené nestejně mezi nejmenší malopoplatníky v městech a na venkově (34) a dělníky pro případ nemoci pojištěné (13). Vládě záleželo na tom, aby se mohla vykázáti alespoň jedním výsledkem. Chtěla co nejdříve vyřídití berní reformu, avšak čeští poslanci tomu nedopustili. Jali se prováděti obstrukci, již zdolati se vládě nepodařilo. Záležitost slovinských poboček při gymnasiu v Celji zasadila jí ránu smrtelnou. Rozpočtový výbor přijal přes nejrozhodnější odpor Němců položku pro pobočky ty, načež Němci z koalice vystoupili. Dne 19. června podal kníže Windischgrätz žádost za propuštění celého kabinetu a žádosti té vyhověno.

XI.

Přechodní ministerstvo Kielmanseggovo.

(Od 19. června do 30. září r. 1895.)

Po demissi kabinetu Windischgrätzova utvořen přechodní kabinet úřednický s místodržitelem dolnorakouským hr. Kielmanseggem v čele; ryt. Jaworski a hr. Welsersheimb zůstali v tomto kabinetě.

Hr. Kielmansegg oznámil říšské radě, že jest úkolem jeho vyřizovati běžné záležitosti, dokud se neustaví definitivní kabinet. Český klub konal dne 20. června poradu, která skončila jednomyslným usnesením, že klub setrvá při programových a taktických zásadách, které naposledy na sjezdě nymburském ustanoveny byly, ježto povalením koalice a jmenováním nové, prozatímní vlády nevyplněna žádná z podmínek, tímto sjezdem položených.

Ve schůzi dne 1. července vyložil posl. dr. Pacák, na kterém základě je smír s českým národem možným: Na základě úplného a autonomistického vytvoření a sesamostatnění českého království, což by bylo oběma národům v Čechách dobrodiním.

V letních měsících konána pilná vyjednávání o utvoření definitivní vlády.

XII.

Ministerstvo Badenovo.

(Od 2. října r. 1895 do 28. listopadu r. 1907.)

Předsedou nového kabinetu a zároveň správcem ministerstva vnitra jmenován hr. Kazimír Badeni, ministrem zeměbrany hr. Zeno Welsersheimb, ministrem kultu a vyučování bar. Gautsch z Frankenthurnu, ministrem financí dr. Leon Biliński, ministrem zemědělství hr. Ledebour, ministrem spravedlnosti hr. Gleispach, ministrem obchodu bar. Glanz. Nový kabinet našel nepříjemný odkaz: výminečný stav v Čechách. Prvním činem nového ministerstva bylo zrušení stavu toho dne 18. října r. 1895. Ve svém programu ohlásil hr. Badeni, že bude mít náležitý zřetel „na tradiční, na historickém momentu založené postavení a dlouholetou kulturu německého národa, která všem jiným národům svítila“. Pak vyslovil se o české otázce: „Vytкну několika slovy, jak o ní vláda, soudí. Vláda má úplnou důvěru k českému národu. Ona se pokusí, aby se vzdala všech rekriminací a spoléhajíc na vlastenectví českého národa, jež často a skvěle se osvědčilo, dala již první důkaz své důvěry. Ohražuji se proti případné domněnce, že vláda pokládá zrušení výminečného stavu za ústupek, jež by byla učinila. Nikoli, pánové, vláda pokládá to za základ k zjednání normál-

ního stavu a doufá, že český národ podá jí svou pomocnou ruku, aby poměry v jeho zemi mohly se vyvinouti ku prospěchu státu a národův.“

V rozpravě o vládním programu vytkl mluvčí českých poslanců dr. Herold nejprve výrok ministrův o „zářící německé kultuře“. Poukázal, že co se týče postavení vlády k české otázce, jest v prohlášení hr. Badena pokrok u srovnání s kabinetem koaličním, jehož předseda českou otázku vůbec ani znáti nechtěl. „Poněvadž cíle nynější vlády“ — pokračoval pak — „odchylují se dosti podstatně od těch, které jsme my sobě vytkli, nemůže postavení naše býti jiné, než oposiční. Rozeznáváme se snad od ostatních stran upřímností. Pravím to zjevně, a vláda ví alespoň, jak k nám stojí. Na ní bude záležeti, aby skutky dokázala, že její program aspoň potud, pokud chce osvědčiti ochotu vůči českému národu, jest vážným a opravdovým. Česká otázka jest bolavá rána, která musí býti zhojena. Český národ v každé době a také za nejsvízelnějších poměrů osvědčil ochotu k pokojnému upravení svého poměru k státu a k ostatním zemím. Český národ jest proniknut snahou a touhou po míru a přáním, aby tato bolavá rána rakouské politiky konečně zmizela. Ale český národ jest zároveň pevně odhodlán na tomto jednou zaujatém stanovisku, na které se postavil v zájmu své země a v zájmu celé monarchie, také vytrvati. Musím zcela otevřeně prohlásiti, že v příčině veškerého svého nazírání na monarchii s vládním programem se nesrovnáváme... Pan ministrpředseda nechť vezme na vědomí, že jsme nespokojeni, a že nemáme žádné příčiny býti spokojeni; a má-li opravdový úmysl, konati spravedlnost, musí především

pomýšleti na změnu poměrů k českému národu, na odklizení všech kamenů úrazu a příčin nespo-kojenosti a roztrpčenosti českého národa. Potom te-prve budeme moci přistoupiti s ním k dalším pra-cím.“

Usnesení se nestalo.

*

*

*

Na dny 20. a 26. listopadu r. 1895 vypsány všeobecné volby do českého sněmu. Staročeská stra-na prohlásila, že při svých zásadách setrvá a že nenavrhne kandidátů. Mladočeši neměli však pole úplně volné. Vystoupili proti nim v několika okre-sích agrárníci, kteří jim vyčítali, že dosud ničeho ne- učinili pro lid rolnický, dále přívrženci strany radikál-ně-pokrokové, kteří jim vytýkali, že jsou ve svých vůdcích špatně opatřeni a že skládají ruce v klín, konečně sociální demokraté.

Celkem zvoleno v českých okresích 80 přívr-ženců strany mladočeské, 3 Staročesi, 2 agrárníci a 1 přívrženec strany pokrokové.

Ačkoli mladočeští poslanci již v říšské radě prohlásili, že s místodržitelem hr. Thunem součin-nost není možná, a žádali odstranění, dostavil se se týž opět do sněmu, který byl dne 18. prosince r. 1895 zahájen. Když chtěl místodržitel sněm uví-tati, prohlásil jménem strany svobodomyslné dr. Engel, že tato jeho uvítání naprosto odmítá, načež se mladočeští poslanci ze sněmu vzdálili a vrátili se teprve po jeho řeči. Dr. Herold učinil návrh na podání státoprávní adresy, kterýž přidělen komisi, jejíž práce se Němci nesúčastnili. V komisi objevila se i co do obsahu adresy i co do vhodnosti jejího podání různost názorů mezi členy strany svobodo-myslné, a mezi velkostatkáři. Tito prohlásili, že na státoprávním stanovisku vždy stáli a vždy státi bu-

dou, že však dříve nutno odstraniti zmatek, který v pojmu státního práva panuje.

Princ Bedřich Schwarzenberg, navrhl, aby se komise usnesla takto:

1. Jakožto základ dalšího jednání o návrhu dra. Herolda a soudruhů na podání adresy Jeho Veličenstvu přijímají se tyto zásady:

- a) České státní právo, jehož se domáháme, jest pozitivní právo, jímž upraven byl v historickém jeho vývoji ústavní ústroj zemí koruny české.
- b) Sněmu českému náleželo dle práva tohoto zvlášť také hájiti práva zemí koruny české přivtělených potud, pokud jednalo se o integritu a nedílnost, o práva a praerogativy zemí koruny české.
- c) Restituce státního práva českého vyžadovala by odčinění jednak všech úkorů organizačních, jednak všech aktů zákonodárných, které nelze srovnati se samostatnou bytostí království Českého. Za účelem tím slušelo by zvlášť nahraditi úřady zemskými výkonné orgány zemské, pokud jich nepředpokládá již samotná pragmatická sankce, jakož i odčiniti všecka ústavní zřízení, mocí jichž zástupcové jiných zemí vykonávají rozhodný vliv na řízení království Českého.
- d) Poněvadž však Jeho Veličenstvo sankcí ústavních zákonů se státním právem království Českého se nesnášejících, najmě ústavy únorové říšské i zemské z r. 1861 a ústavy prosincové z r. 1867, ráčil na se vzíti závazky, které prostě odčiniti nelze, dlužno se pokusiti o to, bylo-li

by možno novější útvary ústavní za spolupůsobení súčasťněných faktorů uvéstí v souhlas s českým státním právem.

- c) Jakožto vážný pokus o odstranění zmíněných neshod jeví se fundamentální články, na nichž se usnesl sněm český odpovědí k nejvyššímu manifestu ze dne 12. září r. 1871 k tomuto usnesení sněmu českého nutno vzítí náležitý zřetel, jakmile by byl učiněn pokus o odstranění státoprávních neshod.
- f) Za nezbytné podmínky zdaru každého pokusu o upravení státoprávních poměrů nutno označiti mimo nedílnost a celistvost království úplné provedení zásady rovnoprávnosti a rovnocennosti obou národností království toto obývajících, jakož i zvýšení jejich pravomocnosti jak v oboru zákonodárství, tak i v oboru výkonné moci, při čemž by hlavně slušelo klásti váhu na zřízení vlastních zeměpanských orgánů výkonných pro království České.
- g) Společenství zemí koruny české reprezentuje na venek koruna svatováclavská, a jest vroucím přáním země, by koruna tato ve staré slávě se zaskvěla na posvátné hlavě Jeho Veličenstva.

Návrh ten přijat, ale záležitost adresní nedostala se do plného sněmu. Rovněž tak dostaly se návrhy: Němců na zřízení dvou národních kurii a jedné velkostatkářské, návrh hr. Schoenborna na závazné vyučování druhému zemskému jazyku na školách středních, návrh dr. Pacáka na vydání zákona národnostního, dr. Čelakovského na upravení národního školství v obcích smíšených, dr. Va-

šatého na zrušení min. nařízení, jímž se při pražském vrchním soudě zavádí německý senát, a návrh dra. Fořta za zrušení smlouvy o obchodním svazku s Uherskem sic do komisí, ale nikoli do plného sněmu. Při skončení zasedání dne 13. února r. 1896 odstoupil místodržitel hr. Thun a nástupcem jeho se stal hr. Coudenhove, dosud zemský president ve Slezsku. Čeští poslanci prohlásili, že o propuštění hr. Thuna s předsedou ministerstva nevyjednávali, ale že nepodceňují význam události té.

Do říšské rady, která zahájila dne 15. února svou činnost, vstoupili čeští poslanci tak, jak ji byli opustili: jako strana opoziční, ale s taktikou vyčkávací. Ministerstvo dostavilo se číselně sesíleno; polským ministrem krajanem jmenován dr. Rittner, a železničním ministrem — ministerstvo toto nově utvořeno — generál Guttенberg. Hrabě Badeni vyplnil jednu z přípovědí svých, hned na počátku první schůze rozdána osnova volební opravy, jejíž hlavní ustanovení bylo, že k dosavadním 353 členům poslanecké sněmovny mělo přistoupiti 72 nových členů, kteří se měli voliti všeobecnou kurii voličskou. Žádná ze sněmovních stran nebyla s osnovou spokojena. Podáno několik návrhů jiných.

Generální debata skončena ve schůzi dne 28. února. Při hlasování z a m í t n u t nejprve návrh dra. Slavíka na zavedení všeobecného, rovného a přímého hlasovacího práva všemi hlasy proti hlasům českým a rumunského poslance Romanczuka; návrh dra. Brzoráda, aby se přešlo k dennímu pořádku o vládních předlohách, z a m í t n u t stejným poměrem hlasův; konečně usneseno všemi hlasy proti hlasům českým a posl. Romanczuka a Gregorce přijmouti vládní předlohu za základ podrobné debaty.

V podrobné debatě učinili poslanci čeští některé návrhy. Tak navrhl ve schůzi dne 4. března posl. princ B. S c h w a r z e n b e r g: „Zemským sněmům jednotlivých království a zemí se vyhrazuje na základě jejich práva sebeurčovacího stanovití způsob volení v jednotlivých kuriích.“ V téže schůzi učinil poslanec dr. Brzorád návrh: „Poslanci ve všech volebních třídách volí se osobami k volbě oprávněnými přímo. Volba děje se absolutní většinou.“ Hrabě Badeni prohlásil se proti oběma návrhům. Oba návrhy zamítnuty ve schůzi dne 7. března konané 22 hlasy proti 6. Výbor přijal toliko jednu důležitou změnu vládní osnovy; vypustil totiž článek, jímž čeleď s hospodářem společně bydlící měla býti vyloučena z volebního práva. Vláda měla první rozhodný úspěch, neboť nemohlo býti pochybnosti, že také sněmovna volební předlohu schválí.

A tak se skutečně stalo dne 7. května r. 1896.

Zimní zasedání říšské rady, druhé to v éře Badenově, neposunulo českou věc nikterak ku předu. Jediného zadostučinění dostalo se českým poslancům. Již za posledních let vlády Taaffovy stávalo se, že byly řeči poslanců českým jazykem pronesené konfiskovány, neboť hr. B. Schoenborn vydal ke všem vrchním státním zastupitelstvům poučení, že řeči v stenografickém protokole neobsažené — a řeči neněmecké se do protokolu toho nepožívaly — nepožívají práva immunity. Došlo k dotazům v té příčině, k interpellacím ve sněmovně, až nejvyšší soud rozhodnutím ze dne 18. března r. 1896 uznal, že řeči ty immunity požívají. V tomto zasedání rozhodla se většina staročeských poslanců z Moravy, kteří dosud tvořili samostatný klub, že vstoupí do mladočeského klubu.

Nebyly to pouze neutěšené poměry parlamentní, všeobecně politické a hospodářské, jež těžce doléhaly na mysl českého národa a naplňovaly jej roztrpčeností, bylo to také nevýslovné utrpení a příkoří, které bylo snášeti českým menšinám v krajích smíšených. Němečtí poslanci byli horečně činní, aby tak zvané uzavřené území německé od českého živlu úplně „očistili“, a v snaze k tomu cíli neštítili se ani nejhanebnějších prostředků. Rozvážnost německého lidu, jemuž tiskem i na schůzích veřejných se namlouvalo, že Čechům o nic jiného se nejedná, než o úplné počestění jeho, dostoupila stupně povážlivého. Vyhlazovací boj proti českým menšinám veden s krutou bezohledností. Z měst a míst většinou německých docházely co den zprávy hojnější o brutálních násilnostech na českých menšinách páchaných. Příslušníci české národnosti byli uráženi, tupeni, týráni a na své existenci ohrožováni. A co nejvíce naplňovalo trpkostí národ český, byla okolnost, že českým menšinám nedostávalo se náležité ochrany povoláných k tomu orgánů, a že hrabě Badeni, jenž požádal za podporu českých poslanců, vůči událostem v severozápadních Čechách zakládala úplně ruce v klín a že listy vlády blízké německé násilnosti zmenšovaly, ano je omlouvaly.

České národní jednoty k obraně českých menšin založené byly jak pro nedostatek hmotných prostředků tak z příčiny stanovami obmezené působnosti své vůči řádění německých fanatiků malomocny. Česká veřejnost pobouřená do hloubi duše své utrpením českých menšin naléhala na poslance své, aby přiměli vládu, aby vystoupila ze své lhostejnosti a zjedнала trpícím náležitou zákonnou ochranu. Samosprávné sbory radily a usnášely se o prostředcích, jimiž by se dalo poskytovat vy-

datné pomoci. Také nejvyšší samosprávný úřad zemský položil hlas svůj na váhu. Dr. Herold navrhl, aby se vládě zaslala resoluce, v níž by se žádala ochrana českých menšin. Hr. V. Schoenborn navrhl proti tomu, aby všem okresním zastupitelstvům byl zaslán oběžník s vyzváním, aby se o odstranění národních sporů přičiňovala. Návrh hraběte Schoenborna přijat, ale minul se úplně s účinkem.

Čeští poslanci svoláni na den 23. srpna r. 1896, aby se uradili o krocích, které by se učiniti měly. Usneseno, učiniti osvědčení, opatřiti vydání spisu v několika jazycích o utrpení českých menšin a zřízení národní fond ku podpoře menšin těch. V osvědčení pravilo se: „Jménem roztrpčeného národa prohlašujeme, že učiníme vládu zodpovědnou za všechny následky, které vlasti zhoubné štvánice v tak zvaném uzavřeném území v zápětí míti budou, pakli se neodhodlá pevnou rukou zákonu a právu zjednatí platnost a pakli nadále svými opatřeními a zákazy řaditi se bude mezi nejhorlivější očišťovatele poněmčeného území od češtiny a práv našeho jazyka.

Systém centralisační na novo osvědčil svou nezpůsobilost k zdárnému řešení otázky národní v království Českém a ku zjednání míru národního.

Proto s tím větším úsilím my zástupcové českého národa a celý národ proti tomuto systému musíme vésti boj. Nebude pokoje a míru mezi národy, dokud spravedlnost a právo nestanou se vůdčí snahou systému vládního. Nebude pokoje a míru, dokud otázka česká ve smyslu vyrovnání státoprávního s královstvím Českým nebude rozřešena, neboť jedině ve svobodné zemi lze naléztí podmínek, aby vznešená myšlenka svornosti obou národů království České obývajících stala se skut-

kem, i aby takto na místě vášnivých zápasů národních oba národové v šlechetném soutěžení na poli kulturním, hospodářském a sociálním pracovali k povznesení naší milé vlasti — jednotného království Českého.“

Pohříchu nezřízen ani podpůrný fond, aniž vydán spis.

Před zahájením podzimního zasedání říšské rady sešli se poslanci dne 24. září, aby se uradili, jak se vůči vládě zachovati mají. Přijata resoluce, že poslanci čeští zaujmou vůči vládě stanovisko rozhodně opoziční a že budou naléhati, aby vláda své stanovisko vůči státoprávním, osvětovým a hospodářským požadavkům co nejurčitěji objasnila.

V podzimním zasedání říšské rady dostala se česká otázka hned po zahájení na denní pořádek. Ačkoli znásilňování českých menšin nabývalo stále větších rozměrů, měli němečtí poslanci přece tolik odvahy, že podali návrh, aby vláda byla vyzvána, aby učinila neprodleně vhodná opatření, aby konečně ustaly štvance proti německému lidu v Čechách a jeho znásilňování. Naproti tomu podali čeští poslanci návrh, aby se vláda vyzvala, by vůči českým menšinám ustanovení státního zákona základního ze dne 21. prosince 1867 provedla a chránila práva těchto menšin na osvědčování národnosti a na samosprávnost jejich jazyka.

Po odůvodnění návrhů českého i německého učinil hr. Badeni prohlášení, v němž pravil:

„Vláda ani na okamžik nezneuznává stanovisko rovnoprávnosti obou národností v Čechách. Má také za to, že vždy jednala dle toho, a také pro budoucnost naskytnou se důkazy toho. Nelze popřít, že jest to snahou odůvodněnou jak theoreticky, tak státoprávně, žádají-li jak čeští, tak i němečtí obyvatelé v Čechách, aby směli se vzhledem k svému

jazykovému území volně pohybovati a svá práva národní chrániti. Žádá-li domorodé obyvatelstvo v Čechách, aby bylo v Čechách domovem, nemůže mu nikdo právo to upírat, poněvadž vůbec jest oprávněno cítiti se v celém Rakousku doma. Jdu dokonce ještě dále a pravím, že úřady jsou povinny chrániti každého v zákonitém užívání jeho národního práva.“

Byla to ovšem opět jen krásná slova. Při hlasování zamítnuta pilnost obou návrhů. Pohříchu, že i při jednání o tak důležité otázce velký počet českých poslanců nekonal svou povinnost. Při hlasování objevilo se, že scházelo neméně než 26 českých poslanců!

Nová objasnění o cílech vlády podal hr. Badeni v rozpočtovém výboru, když se jednalo o dispozičním fondu. Když dr. Pacák prohlásil, že čeští poslanci nemohou pro tento fond hlasovati, ježto není ani viděti, že by vláda jevila ochotu položit alespoň základy k uspokojení českého národa, učinil hr. Badeni prohlášení, v němž pravil: „Vláda stojí zcela na půdě ústavy, na jejíž změnu nepomýšlí. Ve školských a církevně-politických otázkách zůstane vláda věrna mírnému duchu svého programu a odmítá všechny výstřední směry. Zjednání národnostního míru pokládá vláda za jednu ze svých nejdůležitějších úloh. Jednostranná opatření k dosažení toho cíle jsou vyloučena. Vláda doufá, že není daleka doba, kdy národové budou k smíru ochotni a zřeknou se radikálních požadavků a nesplnitelných nadějí. Vláda má pevný úmysl zjednati v Čechách pořádané poměry bez ohledu na to, zda v této snaze bude podporována. Jedna národnost nesmí se dávat v šanc druhé. Vláda vynasnaží se docílit aspoň příměří mezi oběma národními kmeny v Čechách. Ona jest si

vědoma ohromných nesnází s tím spojených a nepotřebuje zvláště vyličovati vynikající význam německého kmene v Rakousku. Vláda vynasnaží se, aby nepopíratelné právo svobodného vývoje a neodvislého žití národního bylo chráněno, a zabrání, aby jedna národnost nezasahovala do sféry národnosti druhé. Vládě umírněné a konservativní může pít býti jen vhod zachrániti a ohraditi všemi možnými zárukami to, co se nazývá národní državou.“

Prohlášení to nepřispělo nikterak k vyjasnění situace. V listopadu r. 1896 jednalo se ve sněmovně poslanecké o návrhu dra. Pacáka.

„C. k. vláda se vyzývá, — vzhledem k tomu, že dle platných zákonů v celém obvodu zemí koruny České jak česká tak německá řeč jako stejně oprávněné zemské řeči u všech státních úřadů stejně platiti mají, skutečný stav poměrů jazykových zákonu však neodpovídá, ježto proti zákonu v tak zvané vnitřní službě jen německy se úřaduje — aby platné zákony v tomto směru přísně provedla a rovnoprávnosti české řeči s německou dle zákona platné v celé státní správě zemí koruny České — pokud se týče Slezska, i řeči polské — také skutečnou platnost zjedнала, aby dále i opatření k provedení rovného práva nutně učinila a aby konečně, pokud a jak dalece k tomu za nynějších poměrů platné zákony nedostačují, návrhy zákonů takových příslušným zákonodárným sborům předložila.“

Hrabě Badeni odpověděl neurčitě, ačkoliv se vyslovil, že vláda uznává rovné právo a rovnocennost obou národů v Čechách. Pilnost návrhu Pacákova zamítnuta.

*

*

*

Sněm království Českého svolán ke krátkému zasedání na den 28. prosince r. 1896. Se strany české podán ihned návrh na podání adresy státoprávní. Když se jednalo o jeho přidělení komisi, opustili Němci sněmovnu. V tomto zasedání učinil místodržitel jménem vlády sdělení, že vláda trvá na stanovisku úplné rovnoprávnosti a na nedílnosti a jednotě českého království.

Na Moravě a ve Slezsku konány v měsících září a říjnu r. 1896 všeobecné volby do zemského sněmu, ale nepřinesly ani zde, ani onde sesílení živlu českého a zástupcové jeho zůstali vydáni i nadále na milost a nemilost německé většiny, která veškeré jejich návrhy zamítala.

*

*

*

V měsíci březnu r. 1897 konaly se všeobecné volby do říšské rady, při nichž poprvé volila nová všeobecná kurie voličská. Jako mohutný činitel se objevil stavovský zájem rolnický. Do zápasu vstoupily také národní strana katolická a strana pokroková. S velkým napětím hledělo se vstříc volbám v páté kurii. Sociální demokracie rakouská vydala společnou kandidátní listinu, ale sociální demokraté čeští vydali zvláštní provolání, v němž vzhledem k národní otázce prohlásili, že budou vždy bojovati proti utlačování jedné národnosti druhou. V Čechách zvoleno na české straně celkem 45 kandidátů strany svobodomyslné, 2 samostatní kandidáti čeští, 1 společný kandidát českých stran a 16 přívrženců konservativní strany velkostatkářské. Sociálních demokratů zvoleno 7. Českým stranám na Moravě dostalo se celkem 16 mandátů, a sice zvoleno 15 kandidátů spojených stran národní a lidové a 1 člen strany katolické; sociální demokraté

zvolení 3. Ve Slezsku neměli Čechové ani nejmenší naděje, že by mohl býti alespoň jeden český poslanec zvolen.

Nové období říšské rady zahájeno dne 27. března.

Čeští poslanci podali státoprávní ohrazení toho znění: „My zástupcové českého národa ze zemí koruny české vstupující do poslanecké sněmovny říšské rady, máme za svou povinnost, dátí výraz nezvratnému právnímu vědomí národa námi zastoupeného a prohlásiti, že vstoupením na faktickou půdu říšské rady v ničem nezadáváme státnímu právu království a koruny České, korunovačními přísahami opět a opět stvrzenému, tolikerými státními akty, naposled nejvyšším reskriptem Jeho c. a k. apoštol. Veličenstva císaře a krále Františka Josefa I. ze dne 12. zář. 1871 uznanému a že všemi silami **o to se budeme zasazovati**, aby se mu skutečné platnosti a provedení dostalo.

V tomto smyslu přidáváme se k právnímu ohrazení českých poslanců ze dne 23. září 1879 a k prohlášení ze dne 8. dubna 1891, podaným v této slavné sněmovně, a jsme ochotni poctivě se v ní přičiňovati o blaho celého soustátí a všech jeho národů a zemí, majíce přesvědčení, že loyální šetření zaručených a nepromlčitelných práv zemí koruny České přinese blaho a požehnání nejen těmto zemím, nýbrž i celému soustátí.“

Čeští velkostatkáři a samostatní čeští kandidáti opakovali státoprávní ohrazení z r. 1879. Sociální demokraci čeští zaujali ihned stanovisko proti státnímu právu. Prohlásili:

„Podepsaní sociálně-demokratičtí poslanci českoslovanského národa prohlašují na protí ohrazení mladočeské strany a klubu českých konservativních velkostatkářů:

Jako sebevědomí zástupcové českého národa a jako sociální demokraté stojíme ve spolku se sociálními demokraty jiných národů v Rakousku na půdě rovnoprávnosti všech národů; protestujeme jako Čechové a sociální demokraté proti vyhrabávání ztrouchnivělých historických privilegií a dokumentů: jsme synové své doby a žádáme pro nás a všechny národy v Rakousku moderní instituce; žádáme proto tedy také pro národ náš zrušení všech privilegií, opírajících se o rod a majetek; protestujeme tedy proti tomu, že se národ náš předstíráním národních a hospodářských prospěchů šálí; protestujeme proti snaze sváděti pozornost převážné většiny politicky, hospodářsky, národně a kulturně potlačovaného národa českého od jeho hmotné a duševní tísně a v á b i t i j e j n a b l u d n é c e s t y f a n t a s t i c k é h o s t á t n í h o p r á v a; dáváme dále přesvědčení svému výrazu, že se jenom tehdy budeme moci porozuměti se svými německými krajany, kteří jsou naši bratři, když panující dnes měšťácké kliky tu i onde budou ve své sobeckosti úplně poznány a prohlédnuty; víme, že dělný lid český jakož i německý jest dnes obětí penězolačné buržoasie a vládychtivé feudální šlechty; víme, že oba tito činitelé jsou největší překážkou politického, hospodářského a kulturního rozvoje našeho národa českého (!); prohlašujeme konečně, že vymanění i našeho národa z nedůstojných pout politických, ze sociální poroby, z národního potlačování může býti provedeno jenom vítězstvím socialismu, jemuž jsme oddáni jako synové své doby a svého národa.“

Hrabě Badeni snažil se utvořiti většinu, v níž by byli poslanci čeští i němečtí liberální velkostatkáři. Ježto však chystal jazykové nařízení, kterým se měli čeští poslanci alespoň částečně uspokojiti,

odepřeli němečtí velkostatkáři své spolupůsobení, a hr. Badeni žádal za propuštění. Zástupcové čelných stran bývalé pravice konali nyní **poradu**. Dostavili se do ní: výkonný výbor polského klubu, představenstvo nově utvořené křesťansko-slovan-sko-národní jednoty, výkonný výbor konservativních velkostatkářů českých, předseda katolické strany lidové, předseda katolického středu, předseda Rumunův. Český klub oficielně nebyl zastoupen, a na poradě bral účastenství posl. dr. Engel na vlastní zodpovědnost. Shromáždění usnesli se jednomyslně, doporučiti svým klubům, aby ustanovena byla prozatímní parlamentní komise k tomu účelu, aby učinila přípravy k zřízení parlamentní většiny. Kluby — také český klub — návrh ten schválily. Tím ocitl se hr. Badeni před novou hotovou událostí: bez jeho přičinění, ano proti jeho vůli utvořila se parlamentní většina autonomistická, která vládě nenabízela svých služeb bezvýminečně, ale která rozhodně žádala, aby vládní politika se přizpůsobila programovým snahám a zásadám této většiny. Za nedlouho po této shodě autonomistů konala se ministerská rada za předsednictví císařova, a brzy rozlétna se zvěst, že císař demisi kabinetu nepřijal, nýbrž jemu uložil, aby v celém složení svém v úřadě setrval. Zpráva ta se potvrdila. Ve vlastnoručním listě ze dne 4. dubna, jímž hr. Badenimu své rozhodnutí oznamoval, pravil panovník: „Demise této nepřijímám, poněvadž kladu váhu na to, že Mnou zvolená vláda bez ohledu na dočasné, z poměrů stran plynoucí potíže řídití se má vždy jen všeobecným prospěchem státu. Ujišťuje Vás i členy kabinetu Svoji trvalou, nejúplnější důvěrou očekávám, že ministerstvo také na příště s vlasteneckou oddaností a důraznou pevností úřady své spravovati bude

a že nezvratně setrvá na zásadách, jež jsou obsaženy v programovém prohlášení, učiněném při jeho nastoupení vlády a v trůnní řeči ze dne 29. m. m.“

Dne 5. dubna vydáno nařízení ministrů vnitra, spravedlnosti, financí, obchodu a zemědělství ohledně užívání zemských jazyků při státních úřadech v království Českém, kterýmžto nařízením se zaváděla částečně vnitřní úřední řeč česká.

Němci jali se ihned protestovati a ohlásili vládě bezohledný boj. Za těchto poměrů přistoupila sněmovna k svému ustavení. Předsedou zvolen dr. Kathrein, prvním místopředsedou Abrahamowicz, druhým dr. Kramář. Němci podali ihned návrhy na zrušení jazykových nařízení, ale sněmovna přešla přes návrhy jejich k dennímu pořádku 203 hlasy proti 165. V panské sněmovně protestovali německo-liberální členové proti nařízením v adresní debatě a žádali, aby jejich protest byl do adresy pojat. Přijata však osnova, v níž se pravilo, že vláda nařízeními svými učinila českému národu po právu. Poslanecká sněmovna adresu nevyřídila. Německé strany hrozily obstrukcí, bude-li přijata osnova autonomistické většiny. Vláda rozhodla se, že říšskou radu uzavře. Než to se stalo, učinil posl. Jaworski jménem pravice prohlášení, že tato trvá úplně na zásadách v její osnově obsažených.

Projev ten zněl:

„Jménem pravice pokládáme si za čest prohlásiti: My a s námi veliká majorita národů rakouských dospěli jsme k nezvratnému přesvědčení, že za poměrů, jakéž uvedeny do této sněmovny, nejen veliká práce nemožnou se stala, nýbrž že jimi též parlamentarismus do krajnosti ohrožen. Prohlašujeme tudíž, že pokládáme za plýtvání časem.

prodlužovati tou dobou zasedání této sněmovny. Prohlašujeme, že úplně a zcela trváme na základních politických zásadách, které jsme projevíli v adrese, výborem schválené, a které jsou:

Uznání historických a politických práv a autonomie království a zemí;

spravedlivé provedení rovnoprávnosti všech národů říše;

pěstování pravé zbožnosti, mravnosti a plodné práce pro hospodářské a sociální zvelebení všech tříd obyvatelstva.

Jenom od provedení těchto zásad očekáváme ozdravění poměrů monarchie a jen vzhledem na okamžité parlamentní poměry vzdáváme se tou dobou formálního usnesení adresy námi podané, kterou všechny strany majority jednohlasně přijaly a kterou za svůj program nyní i v budoucnosti pokládají odhodláni jsou.“

Říšská rada uzavřena dne 1. června.

Němci počali nyní opět bouřiti německý lid a českým menšinám nastalo opět kruté pronásledování. Sociální demokracie vydali manifest, v němž tvrdili, že jazyková nařízení nevznikla z pocitu spravedlnosti k českému lidu, nýbrž proto, aby čeští poslanci byli vládě získáni. Hrabě Badeni pokusil se, aby se stala dohoda mezi českými a německými poslanci, ale pokusy jeho se nezdařily.

Když se říšská rada dne 22. září opět sešla, odebrala se deputace českých poslanců k hr. Badeni-mu a odevzdala mu pamětní spis, kterýž obsahoval hlavní požadavky české. Němci zahájili obstrukci

nejhoršího druhu. Byli i z německé říše povzbuzováni, a proslulý německý dějepisec Mommsen udělil jim radu: „Buďte tvrdí, rozumu lebka Čechů nepřijme, avšak i ona porozumí ranám!“ Němci řádili v sněmovně tak, že veškeré jednání znemožnili. Dopouštěli se nejsurovějšího násilí. V neděli dne 28. listopadu uspořádáno před sněmovnou shluknutí lidu a rozružené davy počínaly si tak, že musilo vojsko zakročiti. Rozhodující kruhy se zalekly a ještě v týž den vyšlo zvláštní vydání úředního listu, kterýž oznamoval, že se říšská rada odročuje. A v zápětí vyšlo prohlášení druhé oznamující, že žádost celého kabinetu za propuštěnou byla císařem přijata. Surové německé násilí slavilo vítězství.

Klub národních poslanců českých a klub konservativních velkostatkářů z království Českého obnovily své spojenství a vydali tento společný projev:

„Trvajíce na posledním usnesení parlamentní komise stran majority prohlašují spolčení zástupcové klubu poslanců českých a klubu poslanců konservativního velkostatku, že, vycházejíce ze společného programu, trvají nezvratně na zásadách adresní osnovy majority. Jsouce si vědomi, jakou má důležitost dosavadní majority, vyslovují jmenovaní zástupcové pevné přesvědčení, že vyhranění útvaru této majority má býti trvale zachováno.“

Výkonný výbor národní strany uveřejnil následující svolání:

„Národe český!

Opět nastal jeden z oněch neočekávaných, překvapujících převratů poli-

tických, které již tolikráte otřásly základy soustátí Habsburského. Odvěké úsilí našich národních a politických odpůrců, stlačiti historické představitele zemí koruny České na místo podružné, zvrhlo se v tom okamžiku, když jazyku českému vrácena byla část jeho práva, v nejsurovější násilí, které přímo řízeno bylo proti základům naší národní existence.

Násilí toto na okamžik dosáhlo úspěchu, avšak ono nesmí a nemůže míti nikdy těch účinků, aby otřáslo pevným postavením našeho národa, a ono těchto účinků také míti nebude, pakli národ český, věren svým tradicím a své historii, setrvá odhodlaně a mužně při svém programu státoprávním a národním.

V politických dějinách našich nadešla kritická chvíle. Ve chvíli takové nesmí nikdo národ český najíti nepřipraveným, neodhodlaným a zmalátnělým. Všechna ta obdivuhodná síla česká, která již tolikráte odrazila útoky nepřátel, musí užita býti k novému rozmachu, k novému úsilí a k novému zápasu. A tak jako poslancové čeští v nynější chvíli vědomi své velké zodpovědnosti, ničeho neopomenou, co na prospěch věci české bude nutné, tak na druhé straně veškerý český lid musí se sdružiti a pevně projevití svoji vůli, že nestrpí, aby na místě práva vítězilo násilí a na místě spravedlnosti křivda.

Nevíme, co přinesou dnové nejbližší a jaké budou důsledky nynějšího politického převratu ve Vídni, tolik však již napřed můžeme prohlásiti, že bude-li národ český znovu provokován v boj, tento boj s pevnou myslí přijme a nepopustí, dokud zápas ten vítězně nebude dobojován!"

XIII.

První ministerstvo Gautschovo.

(Od 1. prosince r. 1897 do 5. března r. 1898.)

Náhly pád kabinetu Badenova způsobil ohromné vzrušení. Do Prahy stihla zpráva v neděli dne 28. listopadu k večeru. Němci a židé jásalí a dávali radosti své veřejně výraz. České obyvatelstvo nalézalo se od několika dnů u velikém rozčilení. Neminul ani den, aby nedošly zprávy o nové sveřeposti proti českým menšinám a právě se oznamovalo, že se v Žatci dopustili němečtí zběsilci na českém obyvatelstvu činu, kterýž hnusností svou předčil všechny dosavadní brutálnosti: podniknuta organisovaná výprava proti českému lidu a jeho majetku. Zuřivci pálili, pustošili a drancovali místnosti českých spolků a obydlí českých soukromníků, ohrožující i život nenáviděných příslušníků národa českého. A krutě pronásledovaným nedostalo se náležité ochrany dříve, než až dílo surové msty vykonáno, ačkoli příslušné úřady včas byly upozorněny na záměry zuřivců a důtklivě za pomoc žádány.

Němečtí fanatikové neměli však na tom dosti, že přesně se zachovávali dle rady prof. Mommsena a že „zářivou“ německou kulturu osvědčovali krutým pronásledováním českých menšin, zpupnost

jejich počala se jeviti i tam, kde se nalézali v menšině. Ano i v hlavním městě Praze jali se provokovati českou většinu. Po pádu hraběte Badenia — jsouce přesvědčeni, že nadešla opět doba bezohledné německé nadvlády v Rakousku — pustili úplně uzdu své zášti proti Čechům, zapomínajíce zcela, kde se nalézají. Zpiti vítězstvím brutální obstrukce ve vídeňském parlamentě, měli za to, že mohou v české Praze beztrestně osvědčovati své velkoněmecké smýšlení a svou domnělou superioritu nad národem českým. Bylo ku podivu, že úřadové nedbali velikého rozčilení českého lidu a že nezabránili včas velkoněmeckým provokacím.

Když pak pádem hr. Badeniho povzbuzeni němečtí studenti se odvážili pořádati dne 29. listopadu veřejný demonstrační průvod pražskými ulicemi, vzkypěla českému obyvatelstvu krev, a došlo k bouřím, které trvaly několik dní. Ve čtvrtek dne 2. prosince k večeru prohlášen v Praze a v předměstích náhlý soud (stanné právo).

Dne 1. prosince uveřejnil úřední list císařské listy, jimiž se propouští kabinet Badeniův a jmenuje kabinet Gautschův. Jmenování jsou: Pavel baron Gautsch předsedou a ministrem vnitra, dr. Arnošt Kőrber ministrem obchodu, hr. Čeněk Latour-Baillet ministrem vyučování, dr. Ignác šl. Rube ministerem spravedlnosti, dr. Eug. Böhm-Bawerk ministrem financí, dr. Jindřich Wittek ministrem železniectví a hr. Zeno Welsersheimb ministrem zeměbrany. Polský ministr krajan jmenován teprv o několik dní později; stal se jím bývalý místodržitel moravský šl. Lőbl. Poláci prohlásili ve výkonném výboru pravice, že haličské ministerstvo jest institucí, kteráž jest v organickém spojení s císařským nařízením z r. 1873, jímž uděleno haličskému

ministerstvu ve všech záležitostech Haliče se týkající slovo rozhodující, a že tento úřad se vymyká z denních proudů politických.

Dne 1. prosince sešel se exekutivní výbor pravyce, aby vyslechl program bar. Gautsche. Ale nový předseda ministerstva omezil se na pouhé formální sdělení. Poukázav především k rázu svého kabinetu jako čistě úřednického prohlásil, že prvním jeho úkolem bude, vymoci, co právem nazvati prý sluší nezbytností státní; totiž provisorium, povolení rekrutového kontingentu a prozatímní rozpočet na příští rok.

Strany levice měly společnou poradu, v níž usneseno, že vůči vládě má se postupovati jednotně a že vyjednávání s ní má se díti společně. První porada s předsedou ministerstva konána dne 2. prosince a usneseno, meritorní obsah vyjednávání zachovati v tajnosti.

Minulo několik dní. Porada stíhala poradu, vláda vyjednávala se všemi stranami, a konec konců byl, že nedocíleno dohodnutí s žádnou.

Na den 19. prosince svoláno valné shromáždění zemských důvěrníků strany svobodomyšlné, které se usneslo o resoluci, v níž vysloven úplný souhlas s dosavadním postupem českých poslanců na říšské radě, odsouzena německá obstrukce i německé provokace českého lidu a řádění proti českým menšinám. O říšské radě vysloveno:

„Přihlížeje k této okolnosti, že vinou obstrukce německé každá plodná práce na radě říšské v nynějším jejím složení a organickém sestavení stala se nemožnou, takže se strany vlády má býti přikročeno k vyřízení nejdůležitějších otázek státních bez slyšení a souhlasu zástupců jednotlivých zemí a národů, musí sbor zemských důvěrníků národní

strany svobodomyslné již proto, že vídeňský parlament, do něhož vstoupili poslanci čeští jen s výhradou svého právního stanoviska a na jehož udržení v nynějším složení národu českému nezáleží, ke každékoli parlamentní práci jest neschopen, důrazně žádati, aby sněmům jednotlivých království a zemí poskytnuta byla možnost ve kritické nynější době projevití stejně závažný svůj hlas a aby zejména sněm království Českého za tou příčinou byl svolán co nejdříve a aby byl sněmu ponechán také čas k vyřízení jeho úkolů.“

Sněm český sešel se dne 10. ledna r. 1898. Prosincové události pražské, při nichž si policie a vojsko počínaly s bezpříkladnou bezohledností, byly předmětem bouřlivých debat. Odpovědi místodržitelovy na interpellace českých poslanců byly vesměs vyhýbavé a neuspokojivé. — Návrh hr. Bouquoye, aby zvolen byl výbor, jenž by se radil, jakým způsobem by se měly upravit jazykové poměry v Čechách, přijat, ale porady komise neměly výsledku. Vláda dala učiniti prohlášení, že trvá na zásadě, že v království Českém jsou oba jazyky rovnoprávné, ale vyslovila zároveň, že budou v Čechách vždy úřady a soudy, u nichž se od úředníků znalost češtiny žádati nebude. Návrh Němců, aby byla vláda vyzvána, by jazyková nařízení Badeniova neprodleně zrušila, byl však zamítnut. V sezení dne 4. února podali posl. Herold a Pacák návrh na vydání základního zákona zemského o nedílnosti království a rovnoprávnosti obou národů. I tento návrh přidělen komisi, ale nevyřízen. Dále podány návrhy na zavedení všeobecného a přímého hlasovacího

práva do sněmu drem. Slavíkem, dotaz drem. Čelakovským o utiskování českých menšin v Dolních Rakousích, a dotaz drem. Heroldem, týkající se neprovádění rovnoprávnosti ve Slezsku — všechny bez výsledku.

Na rok 1898 připadající 50leté jubileum panovnícké přimělo většinu, že se usnesla podati panovníkovi a d r e s u s určitě formulovanými požadavky, a nejvyšší maršálek žádal o svolení, aby se mohl ve vhodnou dobu vypravit s 30 poslanci do Vídně a vzdáti panovníkovi hold. Proti adrese vyslovili se Němci, kteří rokování o ní se neúčastnili, a radikální posl. Baxa, jenž vytýkal, že osnova adresy jest v mnohém ohledu a zejména v státoprávním nedostatečná. Návrh na podání adresy přijat.

Na sněmu moravském, kde se poslanci obou stran českých spojili v jeden klub, podali Češi i Němci návrhy, na jichž základě by mělo dojít ke smíru mezi oběma národy na Moravě. Že nejde Němcům o smír, vysvitlo z toho, že podali zároveň návrh na zrušení jazykových nařízení Badeniových. Také na sněmu slezském podán návrh na zrušení nařízení těch, kterýž návrh přijat, načež čeští a polští poslanci sněmovnu opustili.

Sotva se zavřely brány zemských sněmů, uveřejnila vláda jazyková nařízení pro Čechy a Moravu — každé zvlášť — ze dne 24. února 1898. Ale nařízení pro Čechy znamenalo proti nařízením Badeniovým zhoršení. Kdežto podle výnosu hr. Badena při podání stran jazyk tohoto podání byl rozhodujícím také pro vnitřní vyřizování, měl tento jazyk rozhodovati jen v tak zvaných okresech smíšených. Vláda pobouřila Čechy, a Němce, kteří žádali bezvýminečné zrušení nařízení Badeniových, neuspokojila.

Dne 5. března 1898 ministerstvo Gautschovo propuštěno. Hlavní příčinou odstoupení barona Gautsche bylo přesvědčení, že svými jazykovými nařízeními Čechy pobouřil a Němce neuspokojil, že se chtěl vyhnouti bouřím v říšské radě a že se chtěl zachovati pro budoucnost.

XIV.

Ministerstvo Thunovo.

(Od 5. března r. 1898. do 2. října r. 1899.)

Nové ministerstvo sestaveno takto: hr. **F r a n t. Thun** jmenován předsedou a ministrem vnitra, hr. **Bylandt-Rheidt** ministrem vyučování, profesor dr. **J. Kaizl** ministrem financí, dr. **Ruber** ministrem spravedlnosti, zemský hejtman hornorakouský bar. **Kast** ministrem orby, dr. **Bärnreither** ministrem obchodu, hr. **Welsersheimb** ministrem zeměbrany, dr. **Witteck** ministrem železniectví a dr. **Jendrzejowicz** polským ministrem-krajanem.

Nejvíce překvapilo jmenování dra. Kaizla. „Nár. Listy“ sdělily, že dr. Kaizl, jak o jmenování svém tak o jeho podmínkách zpravil včas předsedu výkonného výboru strany svobodomyslné i předsedu poslaneckého klubu a že teprve po dorozumění s nimi kandidaturu přijal.

Proti vstupu dra. Kaizla do ministerstva vyslovili se mnozí poslanci co nejrozhodněji, zejména dr. Edv. Grégr. Dr. Kaizl, jenž byl poslancem za skupinu Karlín—Smíchov, vzdal se mandátu a podrobil se nové volbě. Byv zvolen, žádal za přijetí do českého klubu. Ježto prohlásil, že trvá na zásadách strany, byl přijat.

Dne 8. března radil se český klub poslanecký o poměru k nové vládě a usnesl se, že poměr ten nemá býti prozatím určen, nýbrž že jest vhodno vyčkati jednání a usnesení posavadní pravice na říšské radě. Zástupcové všech stran pravice učinili prohlášení, že trvají na svém programu solidárně.

Hr. Thun oznámil poslanecké sněmovně — předsedou zvolen člen německo-katolické strany dr. Fuchs — vládní program, v němž prohlásil, že vláda považuje za svůj první úkol opětné zavedení spořádaných poměrů v parlamentě. Jak se hodlá postaviti k české otázce, o tom se nestala zmínka. Hr. Thun omezil se na všeobecné ubezpečení, že vláda, věrna dějinným podáním říše, bude se řídit zásadou spravedlnosti vůči všem národům. Český klub prohlásil, že se bude snažiti, aby vládu posuzoval, pokud možno, bez předsudku. Čeští poslanci podali ihned návrh, aby se vláda vyzvala, by potud, pokud speciálním zákonem zákonná rovnost obou zemských jazyků v zemích koruny České nebude provedena a upravena, jazykové výnosy ze dne 24. února t. r. ve smyslu úplné rovnoprávnosti obou jazyků zemských a při zachování zákonných předpisů, týkajících se obligatorní znalosti obou zemských jazyků přic. k. státních úředníků, změnila a dále nařídila, aby ve Slezsku jazyk český a polský ve veškeré veřejné službě státních úřadů rovnoprávně byly užívány.“

Německo-nacionální a sociálně-demokratičtí poslanci navrhli, aby hr. Badeni dán byl v obžalobu. Hr. Thun prohlásil, že si vláda osvojila

úmysl, upravití zákonodárně jazyková nařízení Gautschova. Na české straně právem nemile se dotklo, že z prohlášení Thunova vyznívala obžaloba hr. Badenia, a že chtěl Němcům učiniti důležité ústupky i s ohledem na jich požadavky, i co se týče nedílnosti království Českého. Německo-katolická strana odtrhla se od pravice a prohlásila, že v jazykové otázce jest se všemi ostatními Němci za jedno. Jeden z mluvčích jejích, princ Liechtenstein, vyslovil se v debatě o různých jazykových návrzích, které byly podány, že od vydání jazykových nařízení rakouská politika se nese vůči Čechům směrem falešným. Od té doby, kdy česká porážka spečetěna byla na pláni bělohorské, byla prý hybná síla rakouské politiky a jediná tendence její germanisace. Tomu směru poslán prý Rakousko Stremayerovými nařízeními se zpronevěřilo. Neboť tím okamžikem národní nesvár, jehož zlé následky pocífovali jen někteří předáci, vnikl do vrstev nejširších, tak že dnes celá oblast sudetských zemí podobá se otevřenému táboru. Spáchal-li prý Stremayer hřích, dopustil se hr. Badeni velezrády a bar. Gautsch v ní pokračoval.

Dále konstruoval si německé území v Čechách a reklamoval pro ně na základě rovnoprávnosti (!) výhradně němčinu. Nynější stav jest prý přímo atentátem na rovné právo, neboť imputuje prý se Němcům, aby se spokojili s menší výměrou práv, než jí požívali Čechové před válkou třicetiletou. I vrdil, že dosazováním českých úředníků do německých krajů jest učiněn počátek vlády cizinstva. Na konec prohlásil, že strana jeho činí požadavek státní němčiny nikoli z národních důvodů, nýbrž z rakouského vlastenectví, že Němci musí býti proti českému státnímu právu, a aby nebyli ve vlastní zemi majorisováni, že neustanou dříve.

dokud v království Českém se nedostanou k svému právu.

Jménem českých poslanců prohlásil dr. Pacák: „Bylo by bývalo lépe, kdyby nebylo ve vládním prohlášení slov, že jazyková nařízení Badeniova nevyhovovala skutečným poměrům. Dojem z těchto slov nebyl v českém národě nikterak příznivý. V kruzích českých politiků pojímá se význam těchto slov jako ustupování před obstrukcí, které se těmito slovy mají stavěti zlaté mosty. Ustupování před obstrukcí nevede do tábora práva, nýbrž do tábora násilí a úpadku.“ Různé jazykové návrhy přiděleny výboru k tomu účelu zvolenému. Ačkoli byla situace velmi kritická, byli poslanci pravice málo dbalí svých povinností, a často byly na lavicích pravice povážlivé mezery. Tak se stalo, že levice zvítězila, když se jednalo o přidělení návrhu na obžalobu hr. Badenia výboru. Českých poslanců scházelo 25 a klubovní vedení se usneslo vésti presenční listinu, uveřejňovati jména nepřítomných a navrhnouti srážku diet pro ně. Usnesení to však neprovedeno.

V Čechách nabývala nespokojenost s českým poselstvem půdy. Nové strany se organisovaly a na schůzích vznášeny těžké obžaloby na české poslance, na něž svalována všechna vina za neúspěchy.

Čeští zemědělci sestoupili se dne 6. ledna roku 1899 v samostatnou stranu agrární a usnesli se na následujícím programu:

„Rolnictvo české v otázce uherského vyrovnání nezvratně trvá na požadavcích, které v této otázce oznámilo říšské radě, a varuje zástupce českého národa, aby ani pro nynější předlohy vyrovnávací za nějaké bezcenné sliby nehlasovali, naopak žádá na všech, aby proti předlo-

hám těm, jichž přijetí by bylo největším obtížením českého rolnictva, nejkrajnější odpor zdvihli.

Proti každému zvýšení daní potravních protestuje české rolnictvo co nejrozhodněji.

Pod dojmem zasedání sněmu království Českého prohlašuje české rolnictvo, že nezvratně trvá a bude neústupně hájiti **samostatnost** českého státu dle našich smluv státoprávních.

Rolnictvo české protestuje proti stálému zkracování práv sněmu království Českého a žádá, aby konečně jemu bylo popřáno více času k nutnému vyřízení naléhavých otázek tohoto království se týkajících, a aby mu byly ponechány daně, nikoli však nepřímé — neboť dalšího zdanňování potřeb nesneseme — nýbrž daně přímé.

Trpce žaluje české rolnictvo, že vláda nevěnuje ani v nejmenší míře povinné pozornosti neblahým poměrům rolnického stavu a na útraty jeho zlepšuje poměry jiných.

Valná hromada schvaluje všechny kroky, které výbor sdružení českých zemědělců v zájmu rolnictva vykonal: schvaluje **usamostatnění** se od politických stran a utvoření strany agrární, která bude zvláště hájiti zájmy středního stavu tohoto, aniž by zapomínala na své povinnosti vůči ostatním stavům a celému českému národu vůbec.“

Strana radikálně-státoprávní konala dne 19. června valný sjezd, kterýž se usnesl o programu, jehož hlavní zásady jsou:

„I. Státoprávní a národní záležitosti. 1. Prvním úkolem našim jest snaha o provedení **státní samostatnosti** zemí českých. Opíráme se v této snaze své o státní akty, zaručující zvláštní postavení koruny České. Veškeré běž-

né otázky posuzujeme dle tohoto zásadního svého stanoviska. 2. Tento stát chceme na základě demokratické a pokrokové ústavy s vyloučením veškerých privilegií ať stavovských, ať volebních. 3. S tohoto stanoviska posuzujeme také náš poměr k Rakousku. Neuznáváme ústavy, kteréž nedostalo se sankce českého národa a kteréž bez nás a proti nám byla sdělána. Neuznali bychom také žádného jiného pokusu, jenž by byl v odporu k právům koruny České. 4. Neuznáváme právnost říšské rady, jež dle úmyslu pokusův ústavních z r. 1861, 1862 a 1867 jest výrazem a obráncem centralistické myšlenky. A jestliže na ten čas národ český jest nucen nésti následky chyb dřívější politiky a z taktických důvodů se účastniti svými zástupci jednání na říšské radě, nesmí býti touto účastí říšská rada ani utužována, ani udržována. 5. Sněmy zemí českých ve složení svém, jež bylo jim diktováno centralistickými vládami, nejsou pravým výrazem potřeb obyvatelstva a nemohou býti náležitým jeho zastancem. Bude tudíž úkolem naším, jak politickou moc sněmů sesilovati, tak i regenerovati je novými, spravedlivými volebními řády. 6. Jazyku národa českého náleží prvé místo v zemích koruny České. Popřávajíce však rovnoprávnost minoritě německé, vymáháme nejširší ochranu právní menšinám českým. 7. Otázku českých menšin pokládáme za jednu z nejdůležitějších otázek národních, a budeme s největším úsilím pracovati nejen na záchranu jejich, nýbrž i na mohutnění. 8. Příslušníkům národnosti československé, ať kdekoli se nalézají, věnujeme svou mravní i hmotnou podporu. Jest povinností právního státu, aby občanům svým zabezpečil volný kulturní rozvoj. Žádáme tu-

díž také pro občany české národnosti mimo hranice koruny České v zemích rakouských — jimž tolikeré dobrodiní prokázali — tuto plnou volnost. 9. Jsme si vědomi své příslušnosti ke kmeni slovanskému. Chceme pěstovati co nejužší styky s veškerými větvemi kmene tohoto a je ve snahách po upevnění národní existence a pokrokovém rozvoji vzájemně podporovati. 10. Z historie i událostí současných nabyli jsme přesvědčení, že dojde k rozhodnému zápasu mezi Němectvem a Slovanstvem. U vědomí veliké mezinárodní důležitosti otázky české bude nám získávati sympathie všech evropských národův, kteří v zápase tomto budou státi proti myšlence velkoněmecké.

II. Politické svobody. 1. Vyslovujeme se pro úplné provedení svobod a práv občanských, zejména svobody tisku, svobody shromažďovací a spolčovací, volného projevu, svobody všech vyznání. 2. Volné užívání práv občanských nemá býti omezováno žádnými nařízeními pro jednotlivé třídy anebo stavy, aniž vůbec nějakými výmínečnými zákony. 3. Budiž odstraněna každá privilej, ať v právu soukromém či veřejném dosud se zakládající. 4. Aby práva občanská byla dokonale chráněna proti každému přehmatu, žádáme zodpovědnost úředníků za úkony úřední. 5. Fysickou zletilostí nabývá občan práva volebního do všech sborů zákonodárných a samosprávných. 6. V zájmu tisku žádáme zrušení objektivního řízení, zrušení veškerých tiskových poplatků, uvolnění divadelní censury, zavedení svobodné kolportáže. 7. Žádáme pronikavou změnu trestního zákona, v němž odstraněn buď trest smrti a uspořádán pojem zejména deliktů politických a náboženských na základech pokrokových.“

V podstatě stejný program jest strany radikálně-státoprávní.

Národně-sociální strana česko-slovanská utvořila se již v dubnu r. 1898. Usnesla se o tomto programu: „1. Všemi prostředky budiž se domáháno z federalisování Cislajtanie a pracováno o provedení českého státního práva. 2. Provedeno budiž všeobecné, rovné, přímé a tajné hlasovací právo pro každého bez rozdílu pohlaví do všech sborů zastupitelských. Vykonávání tohoto práva odňato budiž pouze tomu, kdo ztratil svéprávnost. 3. Poměrné zastoupení menšin pro tu dobu, než bude provedeno všeobecné rovné právo hlasovací. Národním menšinám budiž poskytnuta náležitá zákonná ochrana a dáno právo veta ve všech sborech zastupitelských jako ochranný prostředek proti brutálnímu zmajorisování a proti destruktivním útokům na jejich existenční podmínky. 4. Provedena budiž samospráva ve všech oborech a na všech stupních státní správy. Mezi okresní a zemskou (státní) správou vsunuta budiž správa krajská. Orgánové samosprávní budtež ve svých funkcích co nejvíce samostatní. Vykonávání funkcí, k nimž někdo bude důvěrou lidu povolán, budiž přiměřeně důležitosti zmíněné funkce honorováno. 5. Pro všechny korporace zastupitelské budiž zavedeno tříleté zasedání. 6. Budiž prohlášeno, že všechny úřady jsou zodpovědny zastupitelství lidu. 7. (Tento odstavec, jednající o militarismu a milici, byl zabaven.) 8. Žena budiž ve všech směrech postavena na roveň muži. 9. Zavedena budiž úplná svoboda všech náboženství, jichž morálka prodchnuta jest umravňujícím, povznášejícím altruismem a zušlechťujícím, sbratřujícím duchem sociálním. Tato náboženství nechť se prohlásí za věc nedotknutelnou. Obstarávání náboženských funkcí honorováno budiž z pro-

středků státních. 10. Prohlášena budiž úplná svoboda tisku, novinářský a kalendářní kolek zrušen a zavedena svobodná kolportáž. Při zjištěné korupci nebo morální zvrhlosti budiž tisku odňato právo vycházení. 11. Zavedena budiž úplná svoboda spolčovací a shromažďovací. 12. Soudnictví budiž bezplatné a postaveno na moderní základy. Veškery politické delikty patří před porotu. Trest smrti budiž úplně odstraněn. 13. Vyučování budiž úplně bezplatné a na všech stupních bez výjimky každému přístupné. Školství postaveno budiž mimo jakýkoli vliv církevní, byrokratický, politický a j."

Ohledně postavení strany k vládě a ohledně ochrany českých menšin přijaty tyto resoluce:

1. „Stojíce nezdolně na stanovisku státoprávním a jsouce přesvědčeni, že centralismus jest překážkou úspěšného řešení sociálně-politických a hospodářských otázek — jsme proti každé vládě vídeňské v rozhodné opozici. Trváme-li na tomto stanovisku vždy, trváme na něm zejména vzhledem k nynější vládě hraběte Thuna, vůči němuž další vyčkávací stanovisko národní strany svobodomyslné pokládáme za jednání naprosto nevysvětlitelné.“ 2. „Vzhledem k zoufalému boji národních našich menšin, proti nimž německý terorismus neštítí se žádného prostředku, prohlašujeme dosavadní kroky české veřejnosti za naprosto nedostatečné. Litujeme, že předáci velkých politických stran své autority a svého vlivu společně dosud neužili k tomu, aby pomocí peněžních českých ústavů i zámožnějších jednotlivců k záchraně českých menšin zahájili vážnou hospodářskou akci, po níž dosud není ani sledu, stejně tak jako po akci, jež by če-

lila k organisované stavební podnikavosti v tak zvaném uzavřeném území.“

V opozičním šiku stáli také realisté, kteří se na sjezdu dne 31. března r. 1900 v Praze konaném ustavili v „Lidovou stranu“. Stojíce ve všem na stanovisku pokrokovém, prohlašovali v programu svém, že nepodceňujíce státoprávního vědomí českého lidu, pojímají právo historické za poměrů dnešních po výtce národnostně a hospodářsky; že jejich taktika bude směřovati k politické samostatnosti českého národa, a k tomu účelu že chtějí také státoprávní požadavky posavadních stran podle poměrů časových netoliko theoreticky ujasniti, nýbrž také prakticky, proveditelně formulovati; že snažiti se chtějí o zdokonalení samosprávy, k jejímuž sesílení a povznesení mají místodržitelové býti odpovědni sněmům; že parlamentarismus má býti osvěžen všeobecným, rovným, přímým a tajným hlasovacím právem a že mají býti chráněny minority a že moderního požadavku, aby také ženy připuštěny byly do politiky, neodmítají. O požadavku německém, aby království České bylo rozděleno, praví se: „Vývoj všech zřízení v zemích českých odkazuje k národnostnímu rozdělení; jsme tudíž v zásadě pro rozdělení, umožňující, aby si každý národ spravoval své záležitosti sám a na odpovědnost vlastní. Nevidíme v takovém rozdělování žádného porušení jednoty země, naopak vidíme v něm teprve možnost pravé organické součinnosti.“

Hr. Thun, chtěje zjednati dělnost sněmovny, vyjednával s německými stranami, ale bez úspěchu. Levice se usnesla pokračovati v obstrukci. Její důvěrník v kabinetě, dr. Bärnreither, odstoupil a ministrem obchodu jmenován bar. Dipauli, jeden z vůdců strany německo-katolické. Levice podala

návrh, aby ministerstvo Thunovo bylo dáno v obžalobu, ježto nemohouc docílití dělnosti parlamentu vydalo řadu nařízení na základě § 14. (Tento zní: „Nadejde-li naléhavá nutnost takových opatření, k nimž jest souhlasu říšské rady ústavně zapotřebí, v době, kdy říšská rada není shromážděna, mohou se tato opatření učiniti za zodpovědnosti veškerého ministerstva císařským nařízením.“) Návrh ten však zamítnut. Parlamentní komise Českého klubu sestavila seznam nejnaléhavějších požadavků českých a předložila jej dne 20. října vládě.

Čas ubíhal a nic nenasvědčovalo tomu, že by si vláda tyto požadavky brala k srdci. Trpce stěžováno si na to ve schůzi klubu strany svobodomyslné v Praze, dne 19. listopadu. Dr. Grégr vyslovil se o požadavcích českých poslanců, že co se týče našich státoprávních tužeb, neobsahují nic určitého. „Němci mohou býti klidni — tak pravil — hlavní věc našeho programu tam schází!“

Když české poselstvo přijelo na vánoční prázdniny, nebyla ani jedna z důležitějších tužeb českého národa vyplněna. — „Nár. Listy“ napsaly dne 22. prosince: „Výslužku, kterou si česká delegace z Vídně veze, svázala snadno do malého ranečku. Rozpočtová položka o zřízení české techniky v Brně, převzetí opavského matičního gymnasia do správy státní a český president vrchního soudu v Praze (týž osvědčil se později velmi špatně) — to jsou asi hlavní letošní ‚vymoženosti‘.“

Český sněm svolán na den 28. prosince r. 1898. Všeobecně se očekávalo, že sněmu bude dána odpověď na adresu k jubileu panovnickému zaslánou. A místodržitel přečetl skutečně hned v první schůzi královské poselství za velikého napětí. A jaká byla odpověď? Vláda hraběte Thuna, jejímž vy-

nikajícím členem byl člen českého klubu poslaneckého, odpověděla na státoprávní požadavky poukazem na „platné ústavní zákony“, ano i samozřejmé požadavky národní rovnoprávnosti odbyla několika planými frázemi. Jak se později ukázalo, nebyla to vůbec ani odpověď na adresu, nýbrž všem sněmům rakouským dáno poselství téhož znění. Hlavní orgán strany svobodomyslné konstatoval, že národ český od r. 1861 nedoznal zklamání hlubšího a trpčího. „Nemáme právo — tak napsal — hlásati jménem poslanců českých, jaká učiní opatření oproti bleskovému šlehu, kterým situace pojednou se vyjasnila, avšak tolik víme, že lid český dále klamati se nedá. Na to stačí i rozum nejprostšího, aby pozastavil se nad nesrovnalostí, že my, věrní stoupenci autonomie a státoprávních snah, rveme se, jakoby to byl interest náš, za vládu, která vděkem za to odkazuje nás na prosincovku a jež na volání naše po národní rovnoprávnosti nám doporučuje ohled na celek a na jeho moc a sílu. Ne, ne, tak my etapové politice nerozumíme. S etapami v před snad bychom se spokojili, nikoli však s etapami na zad.“

V debatě o adrese prohlásil dr. Herold jménem poslanců českých, že královské poselství zanechalo v českém národě a jeho zastupitelstvu hluboký, nepříznivý dojem, a že bude na poslancích, aby na základě toho o dalších cestách uvažovali. Mezi českými poslanci nebylo různosti mínění o královském poselství, ale o důsledcích, které by se vyvozovati měly.

Parlamentní komise Českého klubu poslaneckého vydala dne 11. února roku 1899 k národu českému manifest, v němž pravila: „Poslancové čeští nemohou zatajiti, že v národě českém zavládla hluboká nespokojenost

a rozhořčenost nad nynějšími poměry veřejnými a že na straně vlády neshledali dosud vytrvalé odhodlanosti splniti spravedlivých nároků národa českého a odstraniti křivdy, jež jest mu snášeti. — Poslancové čeští majíce jako dříve i na dále volnou ruku prohlašují, že svůj taktický postup zařídí dle toho, jak vývoj věcí dále se bude ubírat, a že při veškerých svých krocích dalších neodvisle řídit se budou pouze a jedině prospěchem svého národa. Vzhledem pak k situaci nynější, nejasné a neurčité, ukládají poslancové čeští výkonnému výboru a parlamentní komisi, aby po vyslyšení ostatních stran pravice učinili rozhodnutí a o nich podali sboru poslaneckému a po případě sboru zemských důvěrníků zprávy a návrhy své.“

Hrabě Thun nemohl zdolati německou obstrukci, ačkoli se snažil vyjít Němcům vstříc a ačkoli byl — jak se polouředně sdělovalo — ochoten zrušiti jazyková nařízení. Odhodlal se k odstoupení. Jedním z posledních činů jeho vlády bylo nařízení o částečném aktivování české techniky v Brně. Dne 29. září měli vůdcové německých opozičních stran slyšení u císaře, o jehož výsledku německým listům oznámeno: „Císař ohlásil povolání úřednického ministerstva, kteréž bude ministerstvem přechodním a jehož úkolem především bude, aby zrušilo jazyková nařízení a provedlo volby do delegace. Na zřízení ministerstva pravice se nepomýšlí. Naopak, bude se pracovati k tomu, aby sestrojena byla nová většina, ke kteréž by také velké německé strany náležely a kteráž by těmto stranám poskytla záruky, že jejich zájmy dojdou spravedlivého ocenění. Císař uznal, že německý program obsahuje mnohé spravedlivé a provedení schop-

né požadavky, připomenul dále, že jest nutno, aby vyrovnání s Uherskem bylo parlamentem schváleno, a vyzval vůdce důtklivě, aby u svých stran k tomu působili, aby mír v parlamentě byl vhodnou šetrností obnoven.“

XV.

Ministerstvo Claryho a Wittkovo.

(Od 2. října r. 1899 do 19. ledna 1900.)

Dne 2. října oznámil vídeňský úřední list, že demise kabinetu Thunova jest přijata, a zároveň uveřejnil jména členů nového kabinetu. Jmenování byli: hr. Alfred Clary-Aldringen předsedou v ministerské radě a zároveň ministrem orby; Dr. Arnošt Körber ministrem vnitřní, odborný chef ryt. Vilém Hartel správcem minist. vyučování; hr. Zeno Welsersheimb ministrem zeměbrany; odborný chef Dr. Severin Kniazolucki správcem ministerstva financí; ryt. Jindřich Wittek ministrem železniectví; odborný chef dr. František Stibral správcem ministerstva obchodu; president vrchního soudu v Terstu dr. Edv. Kindinger ministrem spravedlnosti; dvorní rada Kazimír Chlendorowski správcem ministerstva pro Halič.

Německá obstrukce slavila velké vítězství. Pravda tvrzení, že Rakousko jest říší pravděnepedobností, osvědčila se na novo.

Výkonný výbor národní strany svobodomyslné svolal ihned sbor poslanců i sbor důvěrníků zemských. Sbor poslanců usnesl se vrátiti mandáty voličům. Výkonný výbor schválil usnesení to

a zplnomocnil výkonný výbor, aby, až toho uzná potřebu, složení mandátů provedl. Zároveň usnesl se o resoluci, aby poslanci proti vládě vstoupili do nejrozhodnější opozice, aby zachována byla dosavadní solidarita pravice, aby výkonný výbor opoziční hnutí v národě organisoval, a aby zařídil, čeho by bylo třeba, aby se docílilo rovného spolupůsobení všech českých stran.

Klub českých konservativních velkostatkářů prohlásil, že spatřuje v úmyslu naprostého zrušení jazykových nařízení bez předchozí náležité náhrady těžké bezpráví na českém národě spáchané, a že spatřuje v tomto činu vlády a v jeho důsledcích škodlivé opuštění stanoviska rovnoprávnosti obou národů v Čechách, kteréž spočívá na historickém vývoji českého království, na nezvratných řádech a na státních základních zákonech. Také sbor říšských a zemských poslanců moravských se vyslovil, že mu nelze jinak, než vstoupiti do nejkrajnější opozice, ježto v zamýšleném zrušení jazykových nařízení spatřují nejen zjevné nepřátelství proti českému národu, nejen příkré porušení práva a spravedlnosti, nýbrž i porážku celého státu, zničení veškeré státní autority a nastolení ducha vzpoury místo zákonitého pořádku.

Říšská rada svolána na den 18. října 1899. Hrabě Clary pozval si zástupce českých poslanců z Čech a Moravy „k nezávazné rozmluvě“. Prohlásil, že odvolal jazyková nařízení proto, aby byl odstraněn pochybný podklad pro urovnání jazykové otázky. Čeští zástupcové vyslovili se po rozmluvě té, že nabyli přesvědčení, že jde o rozhodný obrát, čelící ve všem proti českému národu, třeba že se byl předseda kabinetu dovolával své úřednické nestrannosti a uznával velkou vyspělost a zdatnost českého národa. Přes projevy českých poslanců

provedl hrabě Clary zrušení jazykových nařízení. Stalo se tak dne 16. října r. 1899.

Sbor zemských důvěrníků národní strany svobodomyslné vydal ihned svolání k národu, v němž proti vládnímu rozhodnutí ve jménu práva, zákona a spravedlnosti protestoval a prohlášoval: „S novou odhodlaností a s pevnou vůlí přes všechny malicherné výtky vstupují zástupcové naši do opozičního zápasu za státní právo koruny České, za rovnoprávnost jazyka, za politické a občanské svobody našeho lidu i za jeho kulturní i hospodářské povznesení, doufajíce, že v této činnosti sejdou se s veškerými upřímnými syny českého národa. Trvajíce v pevném, dějinami našeho národa utvrzeném přesvědčení, že národ šťastný, srdcem a duchem zralý, své cti a svého práva úzkostlivě dbalý, neohrožený v hájení své svobody a národnosti musí zvítěziti, jakož i odvolávajíce se na neskonale oběti, jaké přináší národ český pro zdar státu, usilovně domáhati se budeme, aby stát ten plnil povinnost svou k nám. Doba nynější nesmí nás shledati ani ochablými, ani chorobnou vášní seslabenými. Triumf odpůrců rozplyne se v niveč, zůstaneme-li pevnými, odhodlanými a mužně klidnými.“

Národní klub brněnský usnesl se rovněž na rázném protestu. Strana staročeská odsoudila krok vládní na svém sjezdu dne 22. října a prohlásila: „Trvajíce nezvratně na půdě českého práva státního, odmítáme nařknutí, jakoby provedením jeho mělo býti dáno české národnosti nějaké nadprávi, kdežto my v něm spatřujeme nerozlučný svazek s dynastií a říší při vnitřní samostatnosti, která zabezpečuje oběma samosprávným kmenům v zemích koruny české nejvolnější rozvoj kulturních i hos-

podářských sil. Doby, kdy vášněmi politickými vzbouřené proudy tak řečeného veřejného mínění časem vynášejí na povrch osobnosti pochybné ceny, bohdá již minuly; hleďme užiti nynějšího uklidnění myslí mezi sebou k tomu, abychom rovně čelili nebezpečí, jež národu hrozí, a to především tím, že svěřovati chceme nejvážnější zájmy národa v říši, zemi, okresích a obcích mužům čestným, nezištným, schopným práce a pokroku milovným.“

České samosprávné sbory v Čechách i na Moravě učinily dne 19. listopadu mohutný projev na obranu práva jazyka českého. České obce se usnášely, že zastaví práce v tak zvané přenesené působnosti, pohříchu však usnesení to jen z malé části prováděno a upadlo záhy v zapomnutí.

Když se říšská rada dne 18. října sešla, oznámil hr. Clary vládní program. Pravit, že zrušení jazykových nařízení bylo nutným opatřením, aby se zabezpečila plodná činnost sněmovny, a že vláda pomýšlí na zákonité upravení jazykových poměrů po skončení nevyhnutelných prací předběžných. Jménem českých poslanců prohlásil dr. Engel, že pokládají nejostřejší boj proti této vládě za příkaz národní cti. Čeští poslanci demonstrovali proti ministru spravedlnosti Kindingrovi, jenž pokládán za vlastního původce zrušení nařízení, a způsobili takovou bouři, že ministr musil ze sněmovny utéci.

Situace stávala se stále obtížnější a na činnost parlamentu nebylo pomyšlení. Hrabě Clary jal se vyjednávat s českými poslanci. Vyjednávání zahájeno dne 24. listopadu. Ministr Körber, jenž je řídil, navrhl, aby se Čechové s Němci dohodli a aby se jazyková otázka upravila říšským zákonodárstvím. Konference neměly výsledku a čeští po-

slanci se rozhodli v obstrukci pokračovati. Nena-
lázaje východiště ze zmatené situace, odhodlal se
hr. Clary podati žádost za propuštěnou. Vystřídal
ho Wittek, jehož kabinet byl pouze prozatímní.

Na českém sněmu prohlásili čeští poslanci, že,
dokud se nedostane národu českému věcného
zadostiučinění za urážku vrženou mu ve tvář zru-
šením jazykových nařízení, dotud zůstane národ
český v nejrozhodnější opposici. Především že ná-
rod český nestrpí, aby se vnitřní úřední řeč čes-
ká stala předmětem nějakých vyrovnávacích taha-
nic. nýbrž že ji požaduje jako část svého práva
přirozeného. Trvání kabinetu Wittkova bylo ve-
lice na krátko.

XVI.

Ministerstvo Körbrovo.

(Od 19. ledna r. 1900 do 1. ledna r. 1905.)

V čelo nového kabinetu postaven dr. Körber; ostatními členy kabinetu jmenováni: dr. Ant. Rezek českým ministrem krajanem, dr. Pientak polským ministrem krajanem, Wittek ministrem železniectví, Böhm-Bawerk ministrem financí, bar. Spens-Boden ministrem spravedlnosti, dr. Hartel ministrem vyučování, ryt. Call ministrem obchodu, bar. Giovanelli ministrem zemědělství a hr. Welsersheimb ministrem zeměbrany.

Opětným obsazením místa českého ministra krajana doufal Körber nakloniti si české poslance i jal se hned pokoušeti se o docílení dohody mezi Čechy a Němci. Čeští poslanci trvali na požadavku, aby byl český úřední jazyk opět zaveden, čemuž však odporovali Němci tvrdíce, že jednota říše musí býti německou řečí úřední zabezpečena. Porady nevedly k cíli a český klub učinil dne 21. února rozhodnutí, že nemůže jinak, než setrvati v nejrozhodnějším odporu k vládě.

Po zahájení říšské rady dne 21. února oznámil dr. Körber vládní program. Tvrdil, že jeho vláda není vládou žádné strany a že se obrací na nepředpojatost všech.

Dne 8. května předložil osnovy zákonů o upravení jazykových poměrů při úřadech v Čechách a na Moravě. Ve výkladu k osnovám, které zjevně Němcům nadržovaly, pravila vláda výslovně: „Vláda musí vysloviti své přesvědčení, že znalost němčiny jest u všech úředníků příkazem.“

Čeští poslanci usnesli se zahájití proti vládě Kōrbrově obstrukci. Ostatní kluby pravice byly rozhodně proti ní, a výsledek byl, že se pravice rozpadla. Poláci a němečtí konservativci utvořili s německou levicí skupinu stran pracovních.

Klub českých poslanců uveřejnil o záležitosti té v červnu r. 1900 obsáhlý pamětní spis, v němž předložené osnovy kriticky objasnil, a pak na konec vyslovil: „Osnovy zákonů, podané vládou dne 6. května v příčině upravení jazykových poměrů při zeměpanských úřadech v Čechách a na Moravě, jsou pro zástupce českého národa nepřijatelný, ježto osnova pro království České zahrnuje v sobě zřejmé porušení zákonitě odůvodněného a státními zákl. zákony zaručeného rovného práva českého jazyka v celé zemi, nevyhrazujíc mu zásadně stejnou platnost a oprávněnost s jazykem německým tím, že omezuje přípustnost toho neb onoho jazyka v tom kterém území způsobem nenáležitým, jenž se nesnáší se zákonitým rázem obou jazyků jakožto jazyků zemských, a mimo to vylučuje přípustnost jazyka českého u úřadů jednoho území měrou mnohem větší, nežli se to děje u německého jazyka v úřadování v českém území; ježto osnovou pro markrabství Moravské má býti zákonitě stanoveno a ustáleno odstrkování a utiskování jazyka většiny obyvatelstva, jež se dalo dosud zneužíváním, ježto obě osnovy se příčí vedle toho ustanovením čl. 19. st. z. z. ze dne 21. prosince 1867, jenž staví rovné právo obou v ze-

mi obvyklých jazyků, trvající od dávných dob, pod sankci státního základního zákona. Zmíněné předlohy mohly by se tudíž státi zákony jen změnou státních základních zákonů. Vydati je ve způsobě císařských nařízení na základě § 14. zapovídá se ve všech případech, v nichž se jedná o změnu státních základních zákonů.“

Vláda neviděla jiného východiště ze zmatku, než rozpustiti říšskou radu dne 7. září 1900. Všeobecné volby vypsány na první dny měsíce ledna r. 1901. Výkonný výbor národní strany svobodomyslné v Čechách, národní a lidové strany na Moravě a národní strany ve Slezsku vydaly společné provolání i kandidátní listinu.

Po zahájení říšské rady v únoru r. 1901 usnesl se klub českých poslanců svobodomyslných, který čítal 53 poslance, činiti vládě nejrozhodnější opozici, a to dle potřeby užiti i nejkrajnějších prostředků. Vedle klubu toho byla ještě dvě česká sdružení, a sice národní socialisté (4) a agrárníci (5). Dva čeští poslanci katoličtí z Moravy připojili se k slovanskému středu. Klub konservativních velkostatkářů českých měl 19 členů.

V trůnní řeči, dne 4. února proslovené, pravilo se o jazykové otázce, že se doporučuje zákoné vyřízení, ale vysloveno, že jest zapotřebí, aby jednotnost jazyka v určitých oborech státní správy jako osvědčené zařízení byla zachována.

Čeští poslanci podali opět státoprávní ohrazení. O adrese nemohlo se státi dohodnutí, i přijat návrh, aby se odpovědělo osvědčením loyality. Vláda nalézala se vůči obstrukci české v situaci velmi nemilé. Dr. Körbrovi záleželo na tom, aby některé naléhavé záležitosti, jako předloha o rekrutech, dani líhové a j. byly vyřízeny, což však

se při obstrukci nedalo očekávati. I odhodlal se nabídnouti českým poslancům některé hospodářské výhody, zejména aby se do rozpočtu zařadily náklady na upravení a kanalisaci celého Labe, aby se pomohlo Praze v její assanační tísní a j. Čeští poslanci rozhodli se propustiti záležitosti, o něž dr. Körber žádal, z obstrukce, a na regulaci řek a zřízení průplavů povoleno 250 millionů korun.*)

Sněm království Českého byl dne 25. srpna 1901 rozpuštěn. Při volbách v měsíci říjnu, při nichž se v okresech venkovských volilo poprvé přímo, zvoleno 66 kandidátů národní strany svobodomyšlné, 6 staročeských, 3 radikální a 22 agrární. V kurii velkých statků uzavřen kompromis, jímž se straně německo-liberální dostalo 21 z 54 mandátů ve sboru velkostatkářů nesvěřenských.

Tento úspěch německý byl dílem dra. Körbra.

V měsíci říjnu r. 1902 svolal dr. Körber opět poradu poslanců českých a německých a předložil jim dne 17. října návrhy na upravení jazykové otázky v Čechách.

Na návrh ten odpověděli však čeští poslanci odmítnutím. Němečtí poslanci z Čech vypracovali osnovu, jež jako nový prostředek k rozdělení Čech krajské zřízení zaváděla. Svobodomyšlní poslanci čeští podali odpověď dne 8. prosince. Zá-

*) Tento vodocestný program, který měl hlavní vliv na postup českých poslanců, do dnešního dne není proveden. Aby se nevytýkalo vládě, že přeje pouze zemím českým a Haliči, byl tehdy k naléhání Němců povolen také velký úvěr na stavbu alpských drah. Stavba těchto drah jest již téměř hotova a povolený úvěr byl o velké sumy překročen; avšak s prováděním vodocestného programu, který byl tehdy na prvním místě, nikterak to nepokračuje. Ježto prý není peněz.

roveň se ohradili spolu s konservativními velkostatkáři proti vyloučení Moravy a Slezska z akce.

O krajském zřízení vyslovili se:

„Krajské zřízení není cesta k upravení jazykové otázky. Čeští poslanci nejsou zásadně proti němu, ale nedopustí, aby se z krajů stalo cosi departementům podobného, aby měly místo rozumné decentralisaci sloužiti nerozumné centralisaci. Decentralisace tak velkého obvodu, jako jsou Čechy, jest nutna, ale jednota země musí nejen dle jména a formálně, nýbrž také skutkem býti zachována. Místodržitelství mělo by býti ve všech věcech zemského zákonodárství a ve všech případech nejvyšší instancí, pokud pro zásadní svůj význam za trvání této ústavy vyhrazeny nejsou rozhodování ministerstva. Ale ani v tom případě nesmělo by místodržitelství přestati býti instancí. Také pokud se týče krajských zastupitelstev, musela by práva zemského sněmu a výboru ostatí zachována. Čeští poslanci jsou nejen proti zrušení okresních zastupitelstev v Čechách, nýbrž pro jich zavedení na Moravě a ve Slezsku. Zavedení krajského zřízení předcházeti by musila reforma zemských financí, pravomoci sněmovní a státní a autonomie správy v zemi.“ Spis ohražuje se proti tomu, aby místa úředníků a sluhů byla obsazována dle obcovacího jazyka v popisu obyvatelstva udaného. Aby jednati se mohlo o smír národností, musila by především palčivá otázka jazykové rovnoprávnosti jak v Čechách, tak na Moravě a ve Slezsku býti vyřízena.

„Jednoho jest potřebí,“ dovozuje spis obou českých stran — „vzdáti se totiž náhledu, že povolení vnitřního českého jazyka úředního jest ústupkem se strany německé, který se musí zadržovati, aby zaň dosaženo bylo vzájemných ústupků se strany české. Vnitřní úřední jazyk žádáme, poně-

vadž dle platných zákonů nám náleží a poněvadž chceme býti rovnoprávní s ostatními národy říše. Vnitřní úřední jazyk nemůže nám býti žádným kompenzačním předmětem ve vyjednávání s Němci, neboť není věcí Němců nám ho povolovati neb od-pírati, nýbrž jediné a výhradně věcí vlády, mocí její úřední povinnosti, na kterou přísahala.“ Spis vyslovuje se i proti tomu, aby jednání o shodu obou národností bylo spojováno s politickým stavem v říšské radě, poněvadž shoda nemůže býti pouze záchrannou kotvou některé vládě a musí více znamenati než uvolnění denního pořádku; opravdu byla by státu spásou z dosavadních zmatků a počátkem lepší budoucnosti říši.

Dr. Körber svolal nové dohodovací konference na den 3. ledna 1903. Pozval k nim mimo poslance i některé odborníky. Němci prohlásili, že se mohou účastniti porad jen na základě svého elaborátu, jež čeští poslanci naprosto zamítli. Dne 5. ledna předložil dr. Körber konferenci svou osnovu krajského zřízení a českého vnitřního úředního jazyka v Čechách. Dle této osnovy mělo býti království České rozděleno na kraje:

a) české, a sice: Pražský (ale bez Prahy a jejího policejního obvodu), Chrudimský, Jičínský, Královéhradecký a Tábořský;

b) smíšené, a sice: Budějovický a Plzeňský, pak město Praha a její policejní obvod;

c) německé, a sice: Chebský, Liberecký a Litoměřický.

Kraje měly býti zřízením vládním s krajským v čele a spolu se zřízením autonomním s krajskými zastupitelstvy. Co do jazykové otázky navrhovala osnova rozdělení Čech na české, německé a smíšené území. Zevním jazykem úředním mě-

la býti řeč příslušného území, ústní i písemní podání a žádosti za protokolování měly se připouštěti i v druhém jazyce. Při ústním jednání měla býti stranám „účast v jednání zajištěna“ a ústní jednání mělo býti straně druhého jazyka prostředkováno. Při trestním řízení mělo náležeti soudci dbáti toho, aby obžalovanému neznalostí věci nevystala ujma. Vyhlášky, nápisy a zápisy měly se díti v úředním jazyce obvodu. Ve smíšených okresech měla rozhodovati řeč strany. Vnitřní jazyk úřední stanoven dle území národnostních a dopouštěn v obcování s nevojenskými úřady a druhými stolicemi. Němčina vyhrazena úředním aktům, pro vojenské úřady, pro výkazy ústředním úřadům, záznamy státně policejní a kvalifikace úředníků.

Pro Moravu předložena zvláštní osnova. Ve vzájemném styku úřadů měla platiti němčina. Jazyková způsobilost úředníková měla se oceňovati „dle potřeby“.

Jednání o osnovách vzalo za své dříve, než došlo k věcným rozpravám. Němečtí členové rozhodně stáli na své osnově, a čeští členové prohlásili, že nemohou na základě vládních osnov jednati a že trvají na tom, aby v království Českém oba jazyky byly v celé zemi rovnoprávny. Němečtí poslanci prohlásili, že osnovu pro Moravu naprosto nepřijmou. V říšské radě prováděli poslanci čeští obstrukci dále. Když dne 15. ledna r. 1903 říšská rada opět se shromáždila, ujednali poslanci svobodomyšlní s německými, aby na denní pořádek byla puštěna předloha cukerní. Branný zákon měl následovati. Proti tomu postavili se však agrárníci a čeští národní sociálové a prováděli obstrukci sami. Měli 19 pilných návrhů a zadržovali vydatně práci sněmovny. — jedna schůze trvala dokonce 54 hodiny — ale bylo jich příliš málo,

než aby byli měli úspěch. V klubu českém nastala roztržka. Někteří (dr. Fořt a j.) naléhali na obstrukční boj, jiní stáli na tom, že obstrukce není cílem, nýbrž prostředkem, jehož sluší jen tam užívat, kde z něho kyne prospěch. Svolán sjezd důvěrníků strany svobodomyšlné na den 26. dubna 1903, jenž se usnesl o resoluci, že klubu náleží prováděti nejrozhodnější boj proti vládě Kōrbrově, ale že má rozhodnouti o krocích proti vládě dle okamžité potřeby. Říšská rada nemohla z místa a dr. Kōrber byl nucen vypomáhati si § 14. Český ministr krajan dr. Rezek, vida, že jeho prostředkování mezi českými poslanci a vládou nemá úspěchu, podal dne 2. července 1903 žádost za propuštěnou a o den později učinil tak celý kabinet. Panovník vyhověl žádosti dr. Rezka, demisi ostatních členů kabinetu však nepřijal. Dr. Kōrber hleděl si získati přízeň německých poslanců tím, že v zemích koruny české v míře ještě větší vyhovoval přáním Němců, ale Němci přes to tvrdili, že prý nadřžuje Čechům.

Po dlouhé době svolány opět zemské sněmy v říjnu r. 1903. Na českém sněmu usnesli se Němci, že budou provozovati obstrukční taktiku, a provedli záměr svůj. Na sněmu moravském zamítány všechny návrhy českých poslanců a rovněž tak na sněmu slezském.

Dr. Kōrbrovi nedařila se jeho snaha učiniti parlament dělným, jediné se mu podařilo přiostržiti spor rakousko-uherský svým výrokem, že Uhersko nemůže ve věcech vojenských samostatně rozhodovati. Předseda uherského kabinetu prohlásil, že v záležitostech uherské části armády jsou pravomocnými činiteli pouze koruna a uherský říšský sněm, a nazval výrok Kōrbrův „diletantským projevem vynikajícího cizince“. Odpověď Kōrbrova by-

la nadmíru slabá. Ve schůzi říšské rady dne 9. prosince 1903 odůvodňoval dr. Fořt návrh na revisi ústavy. Dovožoval, že ústavní centralismus v Rakousku přivodil:

1. V oboru politického života zfalšování ústavnosti, 2. v oboru zákonodárství neplodnost, 3. v oboru veřejné správy byrokratickou libovůli, 4. v oboru péče o hmotné prospěchy a osvětový pokrok chřadnutí a zakrnělost, 5. v oboru státních financí nesnesitelná břemena a plíživý schodek, 6. v oboru záruk budoucnosti státu podkopávání vší autority a bezvládné kymácení státní lodi na nepokojném moři. Ke konci appelloval na sněmovnu, aby se přičinila o uskutečnění snah, směřujících k tomu, aby státní útvar, jehož jsme členy, po strastiplných, vysilujících, ba umrtvujících zápasech byl konečně postaven na pevný základ národní rovnoprávnosti a skutečné, nefalšované ústavnosti.

Při hlasování zamítnuta pilnost návrhu. Proti pilnosti hlasovali nebo před hlasováním se vzdálili čeští poslanci radikální, agrární a národně sociální. Stanovisko radikálů označil dr. Baxa. Právil, že český národ stojí na stanovisku českého státního práva a je proti ústřednímu parlamentu. Má býti zřízen generální sněm český na základě stejného, obecného volebního práva, a sněmu tomu mají připadnouti úkoly nynější říšské rady. Jménem národních socialistů prohlásil posl. Choc, že Fořtův návrh jest tuze skromný a nesrovnává se s programem, na jehož základě Mladočeši byli zvoleni. Rakousko spasí jen obnova českého státu. Čeští konservativci velkostatkáři hlasovali rovněž proti pilnosti a oznámili příčiny svého jednání; pokládali návrh za obstrukční a byli proti němu také

z důvodů věčných, ježto jsou důsledni ve své státoprávní politice a nepřiznávají Vídeňskému parlamentu právo, aby v nynějším svém složení, jež z české strany nebylo nikdy uznáno za právní, byla měněna ústava.

Politická situace byla nadmíru trudná. Státní umění Kōrbrovo se neosvědčovalo.

Marně se očekávalo, že vláda svolá český sněm, ježto zemské finance, nalézající se v stavu zbědovaném, vyžadovaly úpravy. Strana agrární svolala na den 10. ledna 1904 v 21 okresích, které byly roku předešlého živelní pohromou krutě postiženy, hromadné schůze, jichž výsledkem byla důrazná manifestace pro svolání českého sněmu. Shromáždění protestovala s největší rozhodností proti lhostejnosti, ano bezohlednosti rakouské vlády.

A jakou odpověď dal dr. Kōrber? Odkázal české zemědělce na českou obstrukci v říšské radě a radil, aby čeští poslanci zanechali obstrukce a dopustili vyřízení rozpočtu, pak teprve že vláda uvidí, zda bude moci pro zemědělce něco učiniti. Výkonný výbor strany agrární ve schůzi 8. února konané přijal tuto resoluci: „Následkem jednání vlády Kōrbrovy, která nejen neukázala sebe menší snahy napravití křivdy národu českému v otázkách kulturních, jazykových i hospodářských činěné, nýbrž ani nedovede konati prostou povinnost k náležitým potřebám českého lidu, prohlašujeme, že trváme na zásadním svém rozhodnutí: nevstupovati s touto vládou v žádné vyjednávání.“ A klub národní strany svobodomyslné usnesl se na tomto prohlášení: „Klub národní strany svobodomyslné, podrobiv úvaze odpověď ministerského předsedy šl. dr. Kōrbra na žádosti o pomoc krajinám nouzi postiženým, shledává v této odpovědi nepřátelství

k národu českému a snahu využítkovati nouze a bídy v krajích českých k účelům politickým, a vyzývá poselstvo české, aby i nadále veškery styky s dr. Kōrbrem míjelo a plány jeho všemi prostředky, po případě i obstrukcí křížilo.“ Předseda českého klubu na radě říšské, dr. Pacák, ve schůzi voličské v Čáslavi dne 31. ledna konané prohlásil, že výkonný výbor strany svobodomyslné učinil takové usnesení, poněvadž vláda Kōrbrova přestala býti neutrální, jakmile splnění českých požadavků učinila závislým na souhlase Němců. „My nejsme stůj co stůj pro boj,“ pravil na konec, „my jsme byli do nynější posice zatlačeni. Naše dva požadavky byly postaveny určitě a jasně a jsou známy. Tu není třeba žádného dlouhého vyjednávání. Vyjednávali jsme již dost a dost. Rozhodující kruhové mají věc v rukou: vrátí-li českému národu urvané právo, nastanou normální poměry. Na nich jest, má-li býti mír či válka, nikoli na nás.“

V prvních měsících r. 1904 udály se v Praze opět výtržnosti. Němečtí studenti jali se demonstrovati pro „německý ráz“ Prahy. České obyvatelstvo pohlíželo dlouho shovívavě na vyzývacost jejich, ale když se dne 28. února konaly v ruském chrámu modlitby za vítězství ruských zbraní proti Žaponsku a po skončených bohoslužbách tisícové nadšeného lidu ulicemi se ubírali, postavili se na Příkopě proti nim němečtí studenti i došlo k bouřlivým výstupům. Na odvetu páchány v zněmčeném území v Čechách i na Moravě, ano i v Opavě, Vídni, Linci a jiných městech násilnosti proti Čechům. Říšská rada sešla se dne 8. března r. 1904 v ovzduší nadmíru dusném. Zasedání zahájeno dotazy pro výtržnosti ty a sice se strany české i německé. Ve své odpovědi bral dr. Kōrber Němce v ochranu.

Dru. Körbrovi odpovídal dr. Herold, jenž vyličiv nestranně průběh událostí, prohlásil, že pražské demonstrace byly nastrojeny a že jich následky jsou namířeny proti českému národu. „Nevěřím tomu,“ pravil, „co předseda ministerstva řekl, že oběma národnostem jest zaručena stejná ochrana. Jsem naopak přesvědčen, že pražské úřady samy poznaly, že by bylo bývalo lépe, kdyby němečtí studenti bumlu zanechali. Následkem vyššího pokynutí musel se však tento buml konati, neboť policie a vojsko musily vytáhnouti, aby opět byla poskytnuta příležitost k hrdinskému zakročení proti Čechům.“ Zcela jinak odpovídal dr. Körber na interpellace stran výbuchů německé zuřivosti ve Vídni a v Linci. Předseda ministerstva neostýchal se německé násilníky omlouvati, a tím ovšem nevyvracel šťastně tvrzení českých poslanců, že jest intelektuálním původcem výtržností. Při debatě o prohlášení ministerského předsedy němečtí poslanci nejsurovějším způsobem napadali české poslance i celý český národ, a předseda sněmovny nic proti tomu neučinil. Prohlášení vzata většina na vědomost, načež čeští poslanci pokračovali v technické obstrukci. Strany protiobstrukční radily se o prostředcích, jimiž by českou obstrukci udolaly, ale to mělo pouze ten účinek, že také slovinští, charvátské, rusínští, ano i vlašští poslanci počali se kloniti k taktice české. Za předsednictví dr. Pacáka konaly se pak porady poslanců těch o společném postupu. Ve sněmovně prohlásil dr. Kramář: „Němci vidí v české obstrukci zločin. To je směšné stanovisko. Co se týče potlačení obstrukce, nedosáhne se zamýšlenými zostřenými prostředky ničeho. Zkuste, co chcete, naši obstrukci nepovalíte. Podniknete-li něco proti jednacímú řádu, podkopete půdu sami pod sebou. Na naše umdlení

nesmíte počítati; i kdybychom chtěli, nesmíme zemdlíti a nezemdlíme!"

Nepřátelské vystupování vlády způsobilo se-mknutí českých stran na říšské radě. Také staro-česká strana usnesla se na valném sjezdu svém, dne 13. března konaném, že přistoupí ke shodě se stranami mladočeskou a agrární. Na krajském sjezdu důvěrníků mladočeských v Ml. Boleslavi dne 12. června promluvil jménem výkonného výboru strany dr. Škarda o poměru jednotlivých stran českých k straně mladočeské. Pravidl:

„Činnost naše musí předem býti obrácena k tomu, aby ústava nebyla vykládána a praktikována centralističtěji, než jak zní její ustanovení. Vidouce, jak říšská rada jest jen služkou vlády, musíme aspirace vídeňské byrokracie odkazovati v příslušné meze. Nynější vláda, jež se zove neutrální, je nejhorším vydáním vlády pod tou škraboškou proti nám namířené. K soustavnému postupu za vytčeným cílem musíme dříve domácí poměry konsolidovati. Nynější zmatek nesmí a nemůže déle trvati. Co se týče poměru k šlechtě, musí postavení obou stran býti podmíněno zásadou parity. Společenství s velkostatkem není nijakou platonickou náklonností, nýbrž požadavkem reální politiky, opřeným o shodu zájmův. Vzájemný dobrý poměr strany mladočeské a šlechty vyžaduje, aby rozdíly mezi oběma nebyly zbytečně rozšiřovány, zejména, týkají-li se otázek, které nejsou aktuální. Ve společenském životě jest pro českou šlechtu nezbytno, aby její exkluze společenská přestala, aby její rodiny nabyly českého rázu a její péče o české umění a o českou vědu zmohutněla. Za jedno z nejbolavějších míst na našem národním těle má dr. Škarda příkrý rozpor s dělnictvem. Strana svobodomyšlná nemůže ovšem v pojmání politické-

ho útvaru a hospodářského vývoje přistoupiti na základ sociálně demokratické strany, avšak v mnohém ohledu dá se při rozumném počínání na obou stranách docílití dorozumění. Nynější nepřátelský poměr jest pro obě strany nezdravý a neudržitelný. Co se národního dělnictva týče, bylo organisováno k popudu strany svobodomyslné, ale vůdcové jeho staví se proti straně té nepřátelštěji, než tábor sociálně demokratický. Srovnají-li se programy radikálních frakcí s programem strany svobodomyslné, nenalezne se v podstatě rozdílu. Náзор radikálů na politickou akci znamená návrat k prohrané taktice z let sedmdesátých, a vedl by důsledně k pasivní opozici. Mají-li radikálové celkovému zdaru prospívati, musejí býti podporou hlavního voje, nesmějí vpadati mu do zad. Posavadními prostředky způsobuje radikalismus jen nechuf k veřejnému životu. Strana mladočeská jako strana vedoucí jest odhodlána podniknouti vše, aby všechny síly k společné práci shromáždila. Dr. Škarda oznámil, že se v straně pracuje o aktuálním pracovním programu českém, na jehož základě se všichni Čechové dobré vůle vedle sebe seřaditi mohou. Co se týče Staročechů, žádal řečník od nich více upřímnosti a jasnou úmluvu s nimi. O agrárnících vyslovil naději, že v brzku přestane jejich kolísání mezi radikálními hesly a politikou opportunistickou. S frakcí strany pokrokové, vedené dr. Ant. Hajnem, pokládal řečník dohodnutí pro společnou práci v určitých směrech za možné. Co se týče strany tak zvané realistické, litoval prohlubně, jež dělí jeho stranu od této organisace, a přál si, aby alespoň v styčných bodech, o otázkách hospodářských a osvětových, dospělo se k dorozumění a tím prudký boj mezi oběma stranami se aspoň zmírnil. Mluvě o vlastní straně, pravil dr. Škarda, že se

dopustila r. 1895 hlavní chyby, nejsouc dosti pečlivá ve výběru poslanců. V jejím lůně není také jinak vše, jak by býti mělo. Vůdcové usilovali spíše o četné bojovné šiky než o pořádek. Často si strana škodila, že svou bitvu na měsíc napřed slavnostně ohlašovala. Na poslance nesmějí se vznášeti věci, jako na nějakou koncessovanou poptávárnu, ale musí od nich býti žádáno, aby svůj mandát svědomitě vykonávali, aby nepřijímali funkcí, z nichž jedna druhé vadí. Dohodnutí s Němci pokládal dr. Škarda za možné, ale jen na základě rovného práva. Jest proti choutkám ohraničovací, poněvadž všude zůstanou menšiny. O krajském zřízení mohlo by se jednati, ale dříve musí býti rozřešena otázka jazyková. Vládní projekt jest namířen proti jednotě království. Zřízení volebních kurií pokládal za možné, ale mělo by se státi při opravě volebního řádu; veto národních kurií nesmí býti závorou proti nápravě nynějších poměrův, a bylo by jaksi korunou docílené shody.“

Dne 21. června r. 1904 konal se sjezd poslanců mladočeských, který po uvážení situace přijal tuto resoluci:

„V hlubokém přesvědčení, že nynější systém vládní, založený na strachu před německou obstrukcí a na určitém slibu ministerského předsedy, bez svolení Němců neplniti ani platných zákonů, pokud českému národu i druhým národům německým zaručují rovnoprávnost ve škole, v úřadě i v životě veřejném; v přesvědčení, že nynější vláda, podporujíc po příkazu Všeněmců snahy centralistvosti našeho jakož i budoucnost říše ohrožující nezákonným vypuzováním úředníků českých z tak zvaného uzavřeného území, jest největším nebezpečím nejen pro národ náš, nýbrž pro celou říši, usnášejí se poslanci čeští ze všech

zemí koruny české jednohlasně setrvati v nejrozhodnějším boji proti nynější vládě i nynějšímu systému vládnímu. Poslanci čeští zrovna tak, jako s vděčností vzpomínají svorného postupu poslanců českých s poslanci ostatních národů slovanských proti společnému nepříteli, těžce nesou, že ve chvíli pro celou budoucnost tak vážné naděje vlády na zlomení českého odporu živeny jsou jediné vnitřní rozervaností českého národa, a doufají, že český lid sám se o to postará, aby vláda národu českému a jeho snahám nejnebezpečnější v rozhodné chvíli nenašla jej rozervaný a poslance české ubíjející své síly v boji bratrovražedném, který nejvíce posiluje vládu, jejíž jedinou tendencí jest upevniti v Rakousku německé panství a německé menšinu v obyvatelstvu i ve sborech zákonodárných na doživotnou dobu zabezpečiti rozhodující vliv na zákonodárství i správu státní. Shromáždění poslanci čeští přihlížejíce k tomu, že národní strana svobodomyslná vždycky a všude zasazovala se o tuto jednotu národní ve věcech politických, celému národu společných, žádají všechny věrné stoupence strany a všechny Čechy dobré vůle, aby v této těžké a pro český národ tak nebezpečné chvíli pevnou a živou organizací upevnili a osvěžili české šiky ke společnému odporu a tak zmařili úmysly vládní zlomiti českou sílu rozdrobeností a rozervaností národa.“

Mezi kabinetem Körbrovým a jeho dosavadními věrnými německými stoupenci rozzuřil se tuhý boj. Vláda osmělila se proti vůli Němců učiniti některá opatření, která považovali za porušení úmluvy, dle níž dr. Körber v otázkách národních nesmí ničeho podniknouti bez jejich souhlasu. Vláda vydala nařízení, dle něhož státní zkoušky složené na právnické fakultě chorvátské university v Zá-

hřebě mají za jistých podmínek míti platnost také pro Rakousko; dále se rozhodla spor o zřízení italské university v Rakousku vyřídití prozatím tak, že umístí italské paralelní kursy v Inšpruku odděleně od tamní university německé; a konečně se odhodlala zřídití při učitelských ústavech ve Slezsku pobočky českou a polskou. Ačkoli všechna tato opatření vyplynula jen ze skutečné potřeby a vláda nepomýšlela na to, aby Němcům ukřivdila, přece strhl se v německých táborech nesmírný poplach. Zejména pobouřilo Němce zamýšlené zřízení slovanských poboček v Opavě a v Těšíně. Němečtí poslanci slezští poslali k dr. Kōrbrovi deputaci, která ho kategoricky žádala, aby od úmyslu toho upustil. Dr. Kōrber chtěl je uchlácholiti; pravil, že Čechové i Poláci ve Slezsku mají bez odporu plné právo na samostatné učitelské ústavy, ale vláda prý se k jich zřízení nemohla odhodlati, poněvadž by to Němce rozčililo. Toť charakteristické vyznání ministerského předsedy! Slovanům nesmí se dítí po právu, poněvadž by to Němce rozčililo!

Na sněmu českém trvala německá obstrukce a znemožňovala všechnu plodnou práci. Němci byli vládou patrně povzbuzováni, neboť dr. Kōrber doufal, že čeští poslanci, aby umožnili dělnost českého sněmu, upustí od obstrukce v říšské radě. Po zahájení sněmu v říjnu r. 1904 podali poslanci strany mladočeské i staročeské společné osvědčení, v němž si na veřejnoprávní poměry v království Českém trpce stěžovali. Žalovali, že i zákonný stav, jenž byl ústavou z r. 1867 zaveden, se porušuje, že jazyk český, jazyk převážné většiny obyvatelstva, jazyk národa historického, který zde založil zvláštní samostatný stát, a jehož dějiny jsou zároveň dějinami země, z úřadování tak zvaného vnitřního

u všech státních úřadů v zemi jest vyloučen, že po staletí zachovávaná právní zásada, dle níž v celém obvodu království s každým jeho obyvatelem v jeho jazyku jednati a úřadovati se má, křiklavým způsobem stále se porušuje, že do státních úřadů se dosazují úředníci jazyka českého neznalí; že správní jednota království Českého, jehož nedílnost pragmatickou sankcí nejslavnějším způsobem byla zaručena, nezákonným zaváděním dvojího statu úřednického se porušuje. Odsoudivše pak úpadek veřejných řádův a pronásledování českých menšin, stěžují si poslanci dále: „Nejpovážlivějším úkazem úpadku právního v království Českém jest však, že správa státní připouští, trpí, ano sama podporuje agitaci proti právním základům, na nichž poměr království Českého k tomuto soustátí spočívá, proti historické a státoprávní individualitě království Českého. Znak království v části země jest hanoben, a veřejní orgánové užívají místo něho znaků Germanie. Prapory v zemských barvách i na samých budovách státních mizejí, kdežto užívání praporů cizích států k demonstrativním účelům se trpí a povoluje. Úřady státní se úzkostlivě vyhýbají legálnímu názvu ‚království Českého‘ a pokládají toto již za pouhý okrsek správní. Tato nevážnost úřadů státních ke království Českému jde tak daleko, že zbavují samy Jeho Veličenstvo titulu ‚krále českého‘. To vše je možno proto, že vláda sama postupuje směrem, který odvahu boje proti právním řádům království Českého, jeho jednotě a státní osobitosti posilňuje a podporuje. Nejen pořádek právní jest podlomen, ale i všeliká činnost zákonodárná a tvůrčí nemožna. Sněm království nemůže obstarávati ani nejnaléhavější potřeby zemské, tím méně má možnost, aby konečně upravil zbědované hospodářství zemské. V době,

kdy právem široké vrstvy lidu volají po nápravě nespravedlivého volebního řádu a žádají, aby byly připsušeny k součinnosti v zákonodárství zemském, sněm odsouzen k naprosté nečinnosti. Hospodářské potřeby lidu, poslední katastrofy živelní žádají pomoc proti hroící bídě, ale státní správa, místo aby zjednala nápravu, chce zužitkovati hospodářské krise k podlamování českého odporu proti křivdě a bezpráví.“

„Všechny tyto neblahé úkazy zavinila vláda nešťastnou svou politikou. Na místě, aby energickým plněním zákonů a stejným šetřením práv a potřeb obou národů snažila se přispěti k obnovení míru a pořádku, vydává kulturní a hospodářský rozvoj a národní práva českého lidu na milost a nemilost agitace německé, uznávajíc její neoprávněné veto. Takovým způsobem veřejné poměry v království Českém ovšem nemohou dospěti k žádoucímu klidu; kde přestává právní pořádek, musí zavládnouti anarchie.“

„My poslanci českého národa těžce snášíme tento zbědovaný stav naší vlasti. Poslanci národa českého z lásky k zemi, kterou zastupují, vždy byli ochotni přičiniti se o to, by v království Českém zavládl mír a svorná součinnost obou stejně oprávněných národů. Poslanci českého národa nikdy nevzdalovali se, kdykoli učiněn byl pokus, aby poměry v tomto království byly uzdraveny a zákonný pořádek zaveden. Avšak dnes příliš jasna je snaha vlády odstraniti historickou individualitu království Českého, pokořiti a seslabiti význam a váhu českého národa, převrátiti veškerý právní poměry na jeho úkor za tím účelem, aby tisícileté ústrojí království Českého bylo zničeno. Za takových okolností musí každá snaha českých poslanců o zjednání míru rozbiti se o nepřátelský postup vlády,

která nechce k tomuto účelu znovuzřízením právního pořádku zjednati přirozené podmínky. Hluboké roztrpčení vzrůstá se v národě českém, který vidí, jak vinou vlády vydává se staroslavné toto království na pospas nejžalostnějších štvanic politických a přivádí se na pokraj záhuby. Tlumočnice však tyto pocity trpkosti v lidu našem, jsme povinni rovněž prohlásiti, že věc tohoto království je národu českému příliš drahá, než aby upustil od zápasu, byť i těžkého, za právní řád, a že my, poslanci národa českého, jsme odhodláni boj proti nynější soustavě vládní vésti dále, dokud právům a potřebám království Českého a našeho národa nebude vyhověno.“

Před uzavřením sněmu podaly obě tyto strany obšírné prohlášení, v němž německá obstrukce po zásluze se odsuzuje a v zájmu dějinné pravdy se vším důrazem se uvádí, že mezi pohnutkami a cíli německé obstrukce a české jsou nesmírné rozdíly.

V měsíci listopadu přetvořen částečně kabinet. Ministři financí a orby, dr. Böhm-Bawerk a Giovanelli, odstoupili a nástupci jejich vlastnoručním císařským listem ze dne 26. října jmenování dosavadní ředitel poštovních spořitelů dr. Koserl a hrabě Ferd. Buquoy; za českého ministra kráje povolán slovatný učenec český prof. dr. Antonín rytíř Randa. Vládní listy prohlásily, že se v državě stran nestane žádná změna, a německý tisk dr. Körbrem inspirovaný ujišťoval, že na změnu dosavadního rázu kabinetu Körbrova není ani pomyslení. Dr. Randa se vyslovil, že o svém vstoupení do ministerstva s mladočeskými vůdci vůbec nejednal a že se stalo na důtklivé přání císařovo. Dle vládního sdělení povolání Randovo prý znamenalo, že vláda spravedlivě oceňuje český národ

a jeho význam a že dr. Kőrber nechová k Čechům žádné trpkosti; má prý se nyní Čechům dokázati, jak „neodůvodněny“ jsou jejich „věčné“ žaloby, jakoby stát přes jejich požadavky a tužby přecházel k dennímu pořádku. Avšak pouhým jmenováním českého ministra dr. Kőrber důkazu toho neprovedl. V mladočeských poslaneckých kruzích vysloven náhled, že povolání prof. Randy lze považovati za nejšťastnější a nejlepší rozřešení otázky českého ministra krajana, avšak samo o sobě že to ještě neznamená obnovení spořádaných poměrů parlamentních. Výkonný výbor národní strany svobodomyšlné oznámil stanovisko své těmito slovy: „Ze zprávy dra. Pacáka a dra. Stránského seznali jsme jednomyslně, že není žádného podnětu ke změně postavení delegace české k vládě.“

Když se říšská rada v listopadu r. 1904 opět sešla, byl poměr Kőrbrův k levici valně zkalen. Nikoli z lásky k Čechům, nýbrž z ohledů nevyhnutelné nutnosti odhodlala se vláda zříditi české a polské pobočky při učitelském ústavě v Opavě, a to pobouřilo Němce tak, že obviňovali vládu, že je strannickou a hrozili jí opozicí. Kőrber jal se je usmiřovati, ale když se mu to nezdařilo, podal na samém sklonku roku 1904 žádost za propuštění.

XVII.

Druhé ministerstvo Gautschovo.

(Od 1. ledna roku 1905 do 28. května roku 1906.)

Předsedou nového kabinetu jmenován dne 1. ledna r. 1905 dr. Pavel Gautsch z Frankenthurnu; ministrem vnitra jmenován hr. Bylandt-Rheidt, správcem ministerstva spravedlnosti dr. Klein; ostatní ministři předešlého kabinetu zůstali. O něco později odstoupili ministři železničtví Wittek a ministr zeměbrany hr. Welsersheimb, a nástupci jejich stali se dr. Vrba a gen. Schöneich. O bar. Gautschovi vyslovil se dr. Kramář: „Odstrašující příklad, kam vede polovičatost a přechytralá politika, leží před ním v takové nahotě, že nemůže toho nevidět, i ví dojista, co smí dělat, aby nedospěl k týmž koncům. České poselstvo nemá nejmenší příčiny stavět se k bar. Gautschovi již předem nepřátelsky, naopak, dá mu dojista možnost, aby ukázal, jakou politiku chce provádět; ale stejně rozhodně možno říci již dnes, že v případě, kdyby baron Gautsch chtěl býti jen pokračovatelem systému dr. Körbra, české poselstvo se proti němu postaví se stejnou rozhodností, s jakou stálo a vytrvalo proti dr. Körbrovi.“

S pochopitelným napětím očekávalo se programové prohlášení nové vlády. Konference ministerského předsedy bar. Gautsche s vůdci jednotlivých stran měly celkem příznivý výsledek. Říšská rada sešla se dne 24. ledna, a bar. Gautsch učí-

nil své prohlášení hned v první schůzi. V úvodu své řeči oznámil, že snaha vlády bude především k tomu směřovati, aby důležité a naléhavé předlohy byly co nejrychleji vyřízeny, a projevil naději, že sněmovna bude dělná. Pak promluvil hned o českoněmecké otázce, kterouž prohlásil za největší problém rakouské politiky. „Sejdou-li se,“ — pravil, „strany této sněmovny opět k společné práci, jest také dána podmínka, aby řešení největšího problému politiky v pravdě rakouské bylo aspoň počato. Jedině od toho lze po mém přesvědčení očekávatí ozdravení naší politické situace. Vláda, ministerstvo úřednické, chová se k německému i českému národu, jakož i ke všem ostatním národům nestranně a oceňuje plnou měrou oprávněné zájmy národního života jejich. Vláda jest si úplně vědoma, že na půdě dělného parlamentu může docílití sblížení obou národů ochotným spolupůsobením povolaných zástupců lidu. Každý krok, jenž by nás mohl k tomuto cíli přiblížití bude vládou co nejvřeleji uvítán a co nejúčinněji podporován. Aby svému postavení k této akci vyhověla, vláda, jsouc si své velké zodpovědnosti vědoma, vyhrazuje si také ze své strany učiniti samostatná rozhodnutí. Ačkoli se vládě nevidí býti na čase, aby všechny otázky, na nichž při sblížování českého a německého národa záleží, podrobně vyložila, musí přece již nyní k tomu poukázati, že se jí dělnost českého sněmu zdá býti tím podstatnější předběžní podmínkou, ježto právě tento zákonodárný sbor v důležitých věcech zákonité forum pro jednání mezi oběma národy a pro upravení styků jejich tvoří.“ Ubezpečiv pak opět s důrazem, že vláda veškeru správu povede ve smyslu nejpřísnější nestrannosti, slíbil bar. Gautsch, že vláda bude průmysl, obchod, rolnictvo i dělnictvo účinně pod-

porovati. Řeč jeho byla provázena častými projevy souhlasu a učinila celkem dobrý dojem, ježto se očekávalo, že bar. Gautsch nepřestane toliko na krásných slovech, jak to dělal jeho předchůdce neblahé paměti.

Druhé prohlášení učinil baron Gautsch dne 21. června, v němž objasnil stanovisko vlády v jazykové otázce. Privil: „Vládě jest známo, že se té doby neužívá obou zemských jazyků při státních úřadech v Čechách a na Moravě stejnoměrně. Vláda vedena přesvědčením, že trvalé uspořádání jazykové otázky v úřadech toliko cestou zákonodárnou možno jest, hodlá ve vhodném okamžiku podati předlohy zákonů o úpravě jazykové otázky v státních úřadech nejprve v Čechách a pak na Moravě, které by spočívaly na myšlence stejného právního postavení obou zemských jazyků, jak to určeno v ústavě, a které by také požadavku české řeči i ve vnitřním úřadování vyhověly. Než se to stane, budou dosavadní zákonné předpisy o užívání obou zemských jazyků bedlivě zachovávány.“ O universitní otázce na Moravě prohlásil baron Gautsch, že vláda jest odhodlána ještě v tomto zákonodárném období podati sněmovně předlohu o zřízení dvou universit na Moravě, a to české a německé, a že bude v příštím rozpočtu aspoň o přípravné kroky postaráno. Na konec opakoval předseda ministerstva, co již při svém nastoupení slíbil, že vláda bude státi nad stranami a bude se ke všem národům stejně spravedlivě chovati.

Čeští poslanci měli tedy o jeden vládní slib více. Němci byli s nynější vládou úplně spokojeni. Pražská „Bohemia“ napsala, že vliv německých stran od pádu Křibrova se nezmenšil, ano ještě vzrostl a že všem „oprávněným“ přáním německým bude vyhověno.

Že tvrzení to bylo odůvodněno, ukázalo se brzo. Němci žádali důrazně, aby slovanské pobočky při učitelském ústavě v Opavě byly z hlavního města Slezska odstraněny, a Gautsch jim vyhověl. Také při jmenování soudních úředníků řídil se Gautsch úplně přáním Němců. Čeští poslanci byli právem rozmrzelí a v říšské radě nastávaly obtíže. Bar. Gautsch pohrozil, že říšskou radu rozpustí.

Ceští poslanci na prohlášení Gautschovo odpověděli pilným návrhem na zavedení všeobecného a rovného práva hlasovacího. Odůvodňuje tento návrh, pravil dr. Kramář, že podnět k němu vyšel ze světové situace, z vědomí velkého nebezpečí pro stát, který nedovede upravití svůj poměr k massám a zjednatí důvěru mezi sebou a lidem. Celý moderní převrat vede prý k všeobecnému právu hlasovacímu. Řečník jest přesvědčen, že by zavedení práva toho bylo pro parlament vysvobozením, že široké vrstvy lidu vniknouce do parlamentu by se postaraly, aby v něm panoval pořádek. Bar. Gautsch promluvil také při této příležitosti, a to ještě rozhodněji než po prvé, na prospěch Němců. Pravil doslova, že by zavedení všeobecného hlasovacího práva bylo nebezpečným experimentem, který by připravil mnohé národnosti o takové zastoupení, jaké jim dle jich kulturního a dějinného významu přísluší! Rozumí se, že měl na mysli Němce. — Vedle českého návrhu podáno ještě pět pilných návrhů stejného smyslu, ale všechny návrhy ty zamítnuty.

Osnovu volební opravy předložil bar. Gautsch v únoru r. 1905. Hlavní její zásadou bylo, ničím neoprávněnou německou državu zachovati.

Devíti millionům Němců dávala vládní osnova 205, patnácti millionům Slovanů však toliko 230 mandátů. Dle vládního návrhu měl připadnouti

jeden mandát průměrně na 44.000 Němců, na 45.000 Vlachů, na 60.000 Slovinců, na 52.000 Jihošlovanů, na 60.000 Čechů, na 60.000 Rumunů, na 66.000 Poláků a na 108.000 Rusínů! Tak vypadalo to rovné hlasovací právo páně Gautschovo ve skutečnosti! V zemích koruny české navrhovalo se pro Čechy 70, pro Němce 48 mandátů. Ve Slezsku, kde žije 366.000 Slovanů vedle 296.000 Němců, mělo se dostat Němcům osmi, Slovanům však pouze pěti mandátů, na Moravě 1,727.000 Čechů sedmadvaceti, 675.000 Němců však sedmnácti mandátů! Toto zjevné a křiklavé nadržování Němcům docíleno upravením volebních okresů po příkladu pověstné volební geometrie Schmerlingovy. Pro aktivní volební právo mělo platiti ustanovení: K volbě poslance oprávněna jest každá mužská osoba, jež se dožila 24 let života, má státní občanství rakouské, není z volebního práva vyloučena, a v některé obci v královstvích a zemích na říšské radě zastoupených nejméně jeden rok bydlí. Návrhy vládní neuspokojily žádné strany, což u Slovanů jest úplně odůvodněno, neuspokojily ani Němců, kteří ve zpupnosti své se neostýchali křičeti, že by byli zkráceni, a žádali, aby se jim alespoň 15 mandátů přidalo. Nejrozhodnějšími odpůrci vládní předlohy byli velkostatkáři, ježto se jí velkostatkářská kurie úplně zrušovala.

Čeští poslanci a sice mladočeští, agrární, národně sociální a radikální sestoupili se ihned po předložení vládní osnovy, aby se poradili, jak se mají zachovati. Dohody však dosaženo nebylo. Dr. Herold sdělil, že ve schůzi parlamentní komise mladočeského klubu byly přijaty tyto zásady: 1. Poslanci mladočeští trvají na všeobecném, rovném a přímém hlasovacím právu. 2. Vládní osnova těmto zásadám nevyhovuje. 3. Přes to přijímá se

za základ dalšího jednání a ukládá se členům výboru, by zásadám shora uvedeným, zejména pokud se týče spravedlivého rozdělení mandátů pro království, země a národnosti bylo vyhověno. 4. Poslanci čeští přičiní se všemožně, by rozšíření volebního práva na nezastoupené posud vrstvy podle zásady všeobecného, rovného a přímého práva bylo uskutečněno. Jménem agrárníků prohlásil posl. Prášek, že jeho strana bude se vši rozhodností a do krajnosti proti tomu bojovati, co Mladočeši upekli, a kdyby na to měla jíti s revolvery. Návrh na změnu ústavy prohlásil za skutek demonstrační. Posl. Baxa vyslovil se jménem radikálů a posl. Kľofáč jménem národních sociálů, že není jejich úmyslem opravu mařiti. Čeští agrárníci vydali k lidu manifest, v němž na vady Gautschovy reformy zevrubně upozorňovali. Manifest končil slovy: „Pokládali jsme za svou povinnost vyložití lidu českému svůj dojem o vládní předloze, vedeni jsme byli pocitem povinnosti upozorniti na vadný obsah její, sdělití mu, že nezvratně žádáme, by Slovanům bylo vráceno, co jim přináleží, totiž skutečná většina a rozhodující vliv na naše zákonodárství, a konečně, že trváme na požadavku, by venkovské okresy co volební okresy byly samostatně se stejným počtem obyvatelstva utvořeny, jako volební okresy městské.“

Klub českých konservativních velkostatkářů podal bar. Gautschovi pamětní spis, v němž dokazoval, že všeobecným a rovným hlasovacím právem bude centralismus sesílen, a že by nastal v ohledu hospodářském a národním přílišný radikalismus; zároveň se vyslovili pro rozšíření kompetence zemských sněmů.

Zasedání říšské rady počalo dne 28. listopadu. V tento den provedeny veliké manifestace

pro všeobecné a rovné hlasovací právo po celé říši. Největších rozměrů nabyly tyto projevy ve Vídni a zejména v Praze, kde i zástupcové všech politických stran vydali provolání, „aby celá společnost česká, všechny vrstvy našeho národa bez rozdílu stran při této příležitosti osvědčily, že celý národ český, věren svým ideálům a tradicím, spojil se k vítěznému boji za občanská práva, za rovnost, svobodu a neodvislost českého národa. Průvod, jehož se na 200.000 osob zúčastnilo, ubíral se ve vzorném pořádku na Staroměstské náměstí, kde s radničního pavlánu zástupcové stran mladočeské, národně sociální a sociálně demokratické promluvíli k lidu. Od rána až do ukončení průvodu byly všechny obchody a hostince v městě uzavřeny.

S velikou dychtivostí očekávalo se prohlášení vlády. Předseda ministerstva bar. Gautsch se v říšské radě hned po zahájení první schůze ujal slova. Prohlásil nejprve, že hospodářským zájmům zemí bude mnohem více vyhověno zavedením všeobecné kurie pro sněmy, než všeobecným a rovným volebním právem. Co se pak týče volebního řádu pro říšskou radu, prohlásil, že jen takové volební právo bude nejvýhodnější, „které by co nejvíce vyhovovalo nynějšímu stavu veřejného vývoje a jež by ony vrstvy, které se následkem velkého průmyslového rozvoje staly důležitými spolupracovníky v dobývání národních statků a národních příjmů, ve vykonávání politických práv ostatním třídám na roveň postavilo.“ Dále oznámil, že vláda nemůže pomýšleti na to, aby osobám, jež neumějí čísti, ani psáti, volební právo odňala, ani na to, aby je na osoby hospodářsky samostatné obmezila, že jest pro utvoření malých, pokud možná národnostně ohraničených volebních okresů a že vezme ohled na poplatnost, hospodářské zá-

jmy a kulturní význam jednotlivých zemí. To jest: rovné volební právo s privilegii pro Němce, aby jim byla zase nadvláda po-
ištěna! Na konec prohlásil bar. Gautsch, že vláda příslušnou předlohu ve sněmovně nejdéle v úno-
ru podá, že volební reforma musí býti spojena se
změnou jednacího řádu sněmovny a že vláda jest
odhodlána volební reformu úplně provésti, ježto
považuje za zachování státu, když jsou nejširší
vrstvy jeho řízení účastny.

Tříkráte vyslovil se v posledním čase baron
Gautsch o volební opravě a pokaždé mluvil ji-
nak. Jeho nejnovější prohlášení, jímž se ocitl do-
cela na stanovisku všeobecného hlasovacího práva,
docela odporovalo prvnímu i druhému prohlášení je-
ho. V jednom zůstal si však bar. Gautsch důsled-
ným: v rozhodnosti, s kterouž hájil neoprávněnou
državu německou. V debatě o prohlášení jeho pro-
mluvili z českých poslanců dr. Kramář a dr. He-
rold. Kramář pravil, že považuje otázku všeobec-
ného hlasovacího práva za nejnaléhavější a nej-
přednější požadavek českého národa a že očekává,
že volební reforma na tomto základě zlomí nenávi-
děný centralismus. V panské sněmovně narazil bar.
Gautsch na tuhý odpor. Rozpravami v obou sně-
movnách byla záležitost volební opravy prozatím
odbyta.

Osnova vládní nalezla odpůrce na všech stra-
nách. Baron Gautsch chtěl získati čas k vyjedná-
vání s jednotlivými stranami, i odročil říšskou radu.
Než vyjednávání minulo se s účinkem, a baron
Gautsch odstoupil. I on se řídil v úřadování svém
zcela přáním Němců.

Za vlády Gautschovy stála se důležitá událost
na Moravě. Dohodou Čechů s Němci změněno zem-
ské zřízení rozmnožením počtu poslanců ze 100

na 151 (v městské kurii rozmnožen o 9, ve venkovské o 22, a utvořena nová kurie všeobecná s 22 poslanci). Zavedeny volby dle katastrů národních, zemský výbor zreorganisován, správa školství rozdělena dle národností a uzákoněna zásada, že dítě patří do školy svého mateřského jazyka.

Čeští poslanci vydali k lidu prohlášení:

„Novými zákony, jimž dostalo se nejvyššího schválení dne 27. listopadu r. 1905, postaven sněm i celý život veřejný v markrabství moravském na nový základ právní. Jimi nebylo sice měrou úplnou dosaženo splnění veškerých práv lidu českému po právu a spravedlnosti patřících, poněvadž 30 poslanců českých nemělo tolik moci, aby přehlasovalo téměř 60 poslanců německých a velkostatkářských a zlomilo odpor vídeňské vlády. Leč dosažené úspěchy mají na budoucí vývoj naší vlasti dalekosáhlejší význam, než každá jiná událost od času našeho obrození národního, tak že tvoří novou epochu v životě národa našeho. Národu našemu zabezpečen rozhodující vliv na sněmě a v zemském výboru, volební právo sněmovní rozšířeno na nejširší vrstvy lidové, vykonána rovnoprávnost jazyková v úřadech školských a samosprávných, obecné školství postaveno na podklad národní, zákonitě vyslovena zásada, že české dítě patří do české školy, a národním menšinám zajištěna možnost výchovy dětí v jazyku mateřském. Správa země přejde tím z rukou německých do rukou českých. Vznešený úkol poslanců českých ukládá jim za povinnost, aby všechen lid český způsobem slavnostním upozornili na historický význam tohoto politického obratu.“

XVIII.

Ministerstvo Hohenloho.

(Od 2. května roku 1906 do 28. května roku 1906.)

Nástupcem barona Gautsche jmenován princ Konrad Hohenlohe. Členové předešlého kabinetu zůstali, až na ministra vnitra hr. Bylandt-Rheidta, vlastního tvůrce volební opravy, v úřadech. Nový ministerský předseda konferoval s vůdci jednotlivých stran a ujistil české poslance, že český národ nemá příčiny jemu nedůvěřovati. Ve vládním programu prohlásil, že má vláda úlohu, provést volební opravu, která má netoliko býti spravedlivou k nižším vrstvám obyvatelstva, nýbrž má také založiti dílo národního smíru.

Princ Hohenlohe odstoupil však již koncem měsíce května. Příčinou jeho pádu byl spor s vládou uherskou.

Panovník pověřil prvního odborného přednostu v ministerstvu zemědělství dra. Vladimíra Becka posláním, aby se pokusil o sestavení parlamentního kabinetu, v němž by všechny velké strany sněmovny byly zastoupeny. Dr. Beck zahájil jednání se stranami, a po několika dnech mohl panovníkovi předložit svůj návrh. Němci usilovali, aby z pracovního programu nového kabinetu byly české požadavky vyloučeny. K takové výluce nemohli čeští poslanci svoliti, i docílena dohoda v ten smysl, že vyřízení česko-německé otázky položeno do akčního programu vlády za volební reformu.

XIX.

Ministerstvo Beckovo.

(Od 26. května r. 1906.)

Dne 2. června r. 1906 ustavil se nový kabinet. Bar. Beck jmenován předsedou, bar. Richard Bienert ministrem vnitra, dr. Klein ministrem spravedlnosti, ryt. Korytowski ministrem financí, dr. Josef Fořt ministrem obchodu, dr. Derschatta ministrem železniectví, dr. Marchet ministrem vyučování, dr. Pacák českým, Prade německým a hr. Dzieduszycki polským ministrem krajanem, gen. Schönaich ministrem zeměbrany.

Utvoření takového kabinetu přijali Němci s velikým uspokojením, ano s jásotem. Dostalo se jim, čeho od doby Auerspergovy neměli, že tři z jejich nejrozhodnějších stranníků a největších odpůrců národa českého stali se ministry. Jak spravedlivě měřeno Slovanům a jak bar. Beck osvědčil svou nestrannost, vysvítá z toho, že nový kabinet složen z osmi Němců, dvou Čechů a dvou Poláků. Povoláním dra. Fořta do kabinetu ztraceno mimo to pro Čechy místo odborového přednosty v železničním ministerství. Nový německý ministr krajan Prade prohlásil, že utvoření kabinetu z polovice parlamentního — zasedá v něm vedle

pěti členů sněmovny sedm úředníků — mohlo se jen s tou podmínkou provést, že se nyní především jedná o upravení poměru Rakouska k Uher-
sku a že národní požadavky musejí býti odročeny. V české veřejnosti vstoupení dvou Čechů do takového kabinetu a za takových okolností způsobilo velké zklamání. I poslanec dr. Herold vyslovil se ve schůzi voličské na Vyšehradě, že pro svou osobu náhlý obrat, který se vstupem dra. Pacáka a dra. Fořta do ministerstva stal, neschvaloval, ježto jej pokládal za předčasný. Nový český ministrkrajan dostavil se do českého klubu, jehož byl prve předsedou, a učinil tam toto vyjádření: „Vstoupil jsem do kabinetu barona Becka pro svoji osobu na vlastní zodpovědnost. Vy nejste ničím vázáni, máte volné ruce, můžete své chování zaříditi dle skutků vlády. Vstoupil jsem do vlády, ježto vím, že bar. Beck má nejlepší vůli konati ke všem národům spravedlnost a poměry v této polovině říše k uspokojení jejich národů uspořádati. Na druhé straně měl jsem za to, že náš národ v této důležité době nesmí zůstatí stranou, a že toho, čeho jsem si přál — částečné moci, dosáhneme.“ Odpověď klubu zněla: „Uznáváme, že dr. Pacák vstoupil do ministerstva jedině vzhledem na kritickou situaci a pouze za tím účelem, aby zájmy českého národa nebyly poškozeny. Konstatujeme s uspokojením, že dr. Pacák nevzal za klub žádných závazků k vládě, a klub zachová si také pro všechny případy volnost svého rozhodování.“ O programu ministerstva vyslovil se klub takto: „Při řešení otázky o poměru k Uhrám nepřestaneme se domáhati toho, aby zároveň též ústavní řády této poloviny říše za rozšíření autonomie zemské a úpravy státoprávního poměru zemí koruny české byly revisi podrobeny. V příčině volební reformy očekává klub přesné

označení zásad nové vlády, a bude trvati na tom, aby požadavkům všeobecného, rovného a tajného volebního práva spravedlivě ke všem národům bylo vyhověno. Souhlasíce s tím, aby otázky národní došly konečně svého rozřešení, musíme trvati na tom, že předmětem dalšího jednání může býti jedině zákonné upravení právního postavení národů, a že brzké splnění zaručených práv národa českého v oboru jazykovém a osvětovém jest naléhavou povinností vlády, od jejíhož splnění klub upustiti nemůže.“

Ve vládním prohlášení ubezpečoval bar. Beck jako všichni jeho předchůdci, sněmovnu svou nestranností a prohlásil, že převzal volební opravu od svých předchůdců jako dědictví, a že se ho bez výhrady ujímá.

Vláda nemeškala a předložila záhy osnovu opravy volebního řádu pro říšskou radu. Osnova, kteráž zjevně nadržovala Němcům, přidělena výboru. Po několikaměsíční práci předložil výbor svůj elaborát, pohříchu, pro národ český pokořující. Od počátku doby konstituční snášel český národ ohromné bezpráví, jež na něm pověstnými volebními řády Schmerlingovými spácháno bylo, ale měl alespoň naději, že se mu přece podaří zjednati si rozhodnou nápravu. Nyní zmizela na nedozírnou dobu i tato naděje: český národ, jemuž co do poplatnosti a kulturního významu bez odporu náleží přední místo mezi národy rakouskými, postaven touto „opravou“ na místo předposlední. Němci ukořistili pro sebe nové výhody, a nikoho nesmějí másti křiky Všeněmců, jakoby zájmy německé byly poškozeny. Vyvýšenost Němců nad ostatními národy a zejména nad národem českým zabezpečena na nedohledné časy. V budoucím parlamentě bude zastupovati:

jeden vlaský poslanec 38.268 obyvatelů,
jeden německý poslanec 39.363 obyvatelů,
jeden rumunský poslanec 46.192 obyvatelů,
jeden slovinský poslanec 49.696 obyvatelů,
jeden polský poslanec 51.859 obyvatelů,
jeden charvátský poslanec 54.721 obyvatelů,
jeden český poslanec 55.658 obyvatelů,
jeden rusínský poslanec 102.472 obyvatelů,
či jinak vyjádřeno 100 německých obyvatelů má
dle této volební „opravy“ stejnou cenu jako 116
Rumunů, 126 Slovinců, 132 Poláků, 139 Char-
vátů, 141 Čechů a 260 Rusínů, jedině Vlachové
jsou ve výhodě, ježto jich připadá na 100 Němců
pouze 91.

Křiklavý jest nepoměr mezi počtem obyvatel-
stva v českých a v německých volebních okresech,
a to zejména v okresech venkovských. Nejmenší
český volební okres čítá 50.000 obyvatelů, nejmenší
německý však pouze 32.700 obyvatelů. Přes 50.000
obyvatelů má ze 44 českých venkovských okresů
43, ze 34 německých pouze 20. Ve volebním vý-
boru tvrdilo se, že ve Slezsku budou mít Čechové
tři mandáty, což by bylo v porovnání s Němci
velkým zkrácením, ale z elaborátu vyšlo na jevo,
že máme ve Slezsku zabezpečeny pouze dva man-
dáty.

V národě českém způsobila tato „oprava“ spra-
vedlivé rozhořčení, a z přčetných obcí zaslány čes-
kým poslancům protesty proti jejímu uzákonění.
Český klub v Praze, podrobiv ji zdrcující kritice,
přijal následující resoluci: „Nemůže býti pochyb-
nosti, že svéprávnosti království a země a historic-
kému vývoji hověla by nejlépe taková oprava vo-
lebního řádu pro ústřední parlament, dle níž by
země, tak, jak se dělo až do r. 1873, vysílaly
zástupce své, volené jednotlivými sněmy.

Volební řád, vypracovaný výborem poslanecké sněmovny, který neohlíží se nic po právu sněmům uděleném samými patenty únorovými, neuspokojuje nás a to nejen pro tuto základní vadu. Všeobecné hlasovací právo je ovšem požadavkem, kladeným námi s toutéž určitostí, kterou každá strana národního pokroku dbalá upravuje svůj volební program. Jakož pak je spravedливо, aby třídy dělnické došly ve sborech zákonodárných zastoupení, tak je naprosto nutno, aby třídy střední: zemědělci, řemeslníci, obchodníci a měšťanská inteligence, v kterých vidíme nejspolehlivější voj pro dobývání nezbytností národních a politických i pro pokojný rozvoj hospodářský, chráněny byly před úplným vytlačením z politického života, ba jen před zkrácením oprávněného vlivu. Zásada rovného hlasovacího práva způsobem užitým při sdělení volební opravy nepodává nám však žádné záruky, že potřebná rovnováha a zastoupení jednotlivých tříd bude pro další budoucnost zachována. Tím však stává se navržená oprava nebezpečnou pro stavy střední. V míře ještě žalostnější porušení je rovné právo mezi národy, ježto proti Italům a Němcům zvláště my Čechové, národ pro říši a dynastii svým zeměpisným položením, historickým vývojem, kulturní vyspělostí a hospodářským významem nad jiné důležitý, dle prisouzeného relativního počtu zástupců stojíme téměř na místě posledním. Proti takovému nakládání s naším národem, proti zákonnému stigmatování našemu jako národa méně cenného podáváme tímto protest nejostřejší. Všechny tyto vady a nesprávnosti jsou utvrzeny do nedozírné budoucnosti pro absolutní veto, jedině Němcům udělené, tak že i kdyby všichni zástupcové všech ostatních ná-

rodů svorně a jednohlasně domáhali se nápravy, proti vůli jediných Němců ničeho nezmožou. Z příčin uvedených prohlašujeme, že volební řád, vyšlý z porad volebního výboru poslanecké sněmovny, jest na úkor právům a zájmům národa našeho, a že ho tudíž přijmouti nelze.“

Také mladé státoprávní strany usnesly se o různém protestu.

Ježto se proti návrhu, aby rozdělení volebních okresů bylo zabezpečeno dvoutřetinovou většinou, zdvihl v celém národě nejrozhodnější odpor, vynalezla vláda nový návrh kompromisní, který ve skutečnosti značí jen jinou formu německé výsady. Návrh ten podal v souhlase s vládou křesťansko-sociální poslanec Gessmann; ustanovuje, že při hlasování o návrhu na změnu volebního řádu má býti ve sněmovně přítomno nejméně 343 poslanců, nečítajíc v to parlamentní ministry, oba sněmovní místopředsedy jakož i zapisovatele. Při počtu 516 poslanců činí dvě třetiny 344, na oko se tedy počet poslanců, který při hlasování musí býti přítomen, o jednoho snižuje, ale přičtou-li se parlamentní ministři, místopředsedové a zapisovatelé, stoupá počet poslanců, jichž přítomnost se vyžaduje, na 355. Nepřítomnost 174 poslanců stačí, aby každý pokus o změnu volebního řádu byl zmařen. V rozhodné chvíli zakročil také sám panovník. Povolal k sobě parlamentní ministry a kladl jim důtklivě na srdce, aby vynaložili veškeren svůj vliv na své strany, by došlo mezi nimi co nejdříve k dohodnutí. Stalo se dle přání panovníkova. Mladočeští poslanci svolili, a ve výboru přijat kompromisní návrh též hlasy mladočeskými.

Vynikající německý poslanec Chiari vyslovil se o přijetí návrhu v tato slova: „Nyní jest bezpečně

dosaženo, že proti vůli sjednocených německých stran, jakákoli změna volebních okresů jest úplně vyloučena. Musíme prohlásiti souhlas svůj s kompromisním návrhem, ježto poskytuje zcela postačitelně ona ochranná opatření, jichž Němci požadují, a to dokonce ve vyšší míře, nežli dvoutřetinnová většina, která se svého času stala heslem.“

Dne 1. prosince r. 1907 byla v poslanecké sněmovně „oprava“ volebního řádu se všemi křivdami pro český národ přijata v třetím čtení i hlasy velké části českých poslanců.

Sliby českých poslanců a zejména dr. Kramáře, že v plné sněmovně budou napraveny hříchy, kterých se na nás dopustil volební výbor, nedošly splnění. Odpor českých protivníků „opravy“ zlomen znásilněním jednacího řádu, a všechny opravné návrhy české zamítnuty. Trvalé udržení německého nadprávní ustanovené § 42. (vyžadujícím ke změně rozvrhu volebních okresů přítomnost 343 poslanců z 515, nečítaje v to parlamentní ministry, členy předsednictva a zapisovatele), schváleno velkou většinou. Požadavek, aby zastoupeny byly české menšiny ve Vídni a v Dolních Rakousích, nedošel dostatečné podpory; proti němu hlasovali také Poláci a Rusíni.

Návrh na zavedení množného (plurálního) práva volebního zamítnut 201 hlasem proti 143; asi 70 poslanců při tom scházelo, aby nemusili hlasovati ani pro ani proti. „Neue Freie Presse“ napsala, že pro plurální volební právo hlasovali lidé, kteří poctivě chtějí kompromis mezi starou a novou dobou. Kdyby se bylo hlasovalo tajně, byl by počet jejich býval ještě větší, ano, tvrdí se, že by byl návrh měl většinu.

Než došlo k třetímu čtení, prohlásil předseda kabinetu bar. Beck: „Červencové usnesení výboru

pro volební opravu o rozvrhu mandátů mezi obě národní strany v Čechách bylo od samého počátku nazýváno kompromisem. Pan posl. Kramář upřel ovšem tomuto usnesení povahu kompromisu, a já se nechci s ním přiti, nýbrž chci mu přijíti potud vstříc, že zůstanu při podstatě věci. Tato podstata spočívala v tom, že tehdaž většina, utvořená ze zástupců různých stran, učinila usnesení, jež lze pokládati za rozhodující výrok, a tomuto výroku přiřkládám význam a jméno kompromisu. Vláda trvá na kompromisu a jest také odhodlána jej ze všech sil hájiti.“ Správně podotkl ku prohlášení ministrovu posl. Udržal, že kompromisem tím bylo spečetěno bezpráví, které se na českém národě po drahná desíletí páchalo; a posl. dr. Sobotka se vyslovil, že bar. Beck nemluvil jako předseda kabinetu, jenž by si byl za úkol vytkl rozřešiti národnostní otázku, nýbrž jako nepřítel českého národa. Poslanec dr. Kramář, jenž v poslední chvíli navrhl nepatrné zvýšení českých mandátů, řekl sám, že hájí ztracenou posici, a proti bar. Beckovi uvedl toliko, že kompromisu nebylo, ale že bylo nutno podrobiti se přesile. Na slově věru nezáleží, nýbrž na podstatě věci.

Návrhy na rozdělení volebních okresů schváleny, a ve schůzi dne 1. prosince přijata volební „oprava“ v třetím čtení 194 hlasy proti 63.

„Nár. Listy“ vytýkaly v čísle ze dne 8. prosince mladočeským poslancům, že neprovedli usnesení výkonného výboru: „Žádalo se“ — tak napsaly — „vážně a důrazně o tolik poslanců, kolik nám jich po právu náleží? Byl dosti důrazně hájen poměr 63 : 37, jenž přece již jest ústupkem, poněvadž jest stanoven dle nespravedlivého volebního řádu? Byla zachována nejkrajnější mez, na níž se

výkonný výbor usnesl, poměr tří pětín ku dvěma pětinám? Usnesení tato provedena nebyla. Číslo 107 (se slezským třetím pochybným mandátem 108) zřejmě svědčí o naší porážce. Možno souditi, že důrazným poukazováním na usnesení výkonného výboru, bojem o každé z těchto usnesení a nepovoláním než v krajní nutnosti bylo by se dalo docílit více. Zástupci naši dle usnesení výkonného výboru byli povinni nezávazně jednati, o každém jednání referovati výkonnému výboru a vyžádat si pro každý krok schválení od této organisace. To se nestalo!“

Nyní měla ještě slovo panská sněmovna. Její komise usnesla se v zásadě takto: 1. Počet členů panské sněmovny budiž stanoven určitým číslem (numerus clausus); 2. dle zásady plurálního volebního práva přísluší při volbách do říšské rady po 2 hlasech těm, kdož dosáhli 35. roku. Panská sněmovna jednala o návrzích výboru dne 11. prosince. V debatě stěžoval si dr. Mattuš na křivdu českému národu učiněnou. Pravil v podstatě: „Předložená volební oprava ignoruje úplně sněmy zemské a rozkládá země dle různých zásad ve volební okresy. Není dnes zajisté nikoho, kdo by také tak zvaným nejnižším třídám nepřiznával dostatečného zastoupení ve sborech zákonodárných. Má-li však zastupitelstvo lidu poskytovat alespoň přibližně obraz národů, musí dána býti možnost, aby v něm byly zastoupeny všechny význačné zájmy, což však je pochybno při předložené opravě, která se opírá o pojem rovného práva před osudím volebním. V dnešním volebním řádě není chráněno, nýbrž pevně zataraseno rovné právo národností, které musí vždy a za všech okolností býti uznáváno, nemají-li národnostní boje dále trvati. Jest to zvláště národ český, jenž má všechnu příčinu pokládati se

za zkrácena. Může se klidně úsudku všech nestran-
ně uvažujících lidí zůstat, je-li správně a sprá-
vedlivo, by český národ vzhledem k svému histo-
rickému, kulturnímu a hospodářskému významu za-
řaděn byl na předposlední místo mezi národy ra-
kouskými. Sněmovna dovede zajisté pochopiti, že
řečník proti ponížení, jež na českém národu bylo
spácháno, protestuje. Touto volební opravou nejen
nebude hnutí pro volební opravu ukončeno, nýbrž
dříve či později dostanou se ústavní otázky opět na
denní pořádek. Řečník soudí, že nová poslanecká
sněmovna s velkým počtem svých členů zabere pro
svou působnost příliš mnoho času, a že za těchto
okolností jest se obávati, že zemské sněmy pozbu-
dou svého významu ještě více než dosud, a že ko-
nečně, neustoupí-li sněmy dobrovolně, nastanou
velké boje o ústavu. Úspěšně mohla by snad nová
sněmovna působiti, kdyby se potkala se zdarem my-
šlenka plodné koncentrace, to jest zmenšení třenic
politických stran a pokojného výběru nejchopněj-
ších a k zákonodárné práci nejzpůsobilejších kandi-
dátů. Tato domněnka spočívá však na předpokla-
dech, kterých řečník z předložené volební opravy
vyvoditi nemůže. Protože jeho politický cit k tako-
vému přesvědčení propracovati se nemůže, vyslovu-
je alespoň přání, aby nová říšská rada tak omládla
a staré Rakousko posílila, by v budoucnosti stálo
jako pevná bašta míru a jako záštita práv jednot-
livých svých zemí a národů, jak kdysi s trůnu mno-
hoslibně bylo řečeno. — Při hlasování přijata osno-
va v tom znění, jak ji schválila sněmovna posla-
necká; návrh na uzavřený počet členů panské sně-
movny přijat. O tomto dodatku jednala poslanecká
sněmovna ve dnech 9. a 10. ledna 1907 bez úřady
v komisi. Radikální a národně sociální poslanci čeští
mluvili proti numeru clausu, žádali odstranění pan-

ské sněmovny, ale pokud trvá, žádali spravedlivé zastoupení českého národa. Při hlasování přijat numerus clausus. Osnově dostalo se císařského schválení, i stala se zákonem ze dne 26. ledna 1907.

Císařským patentem ze dne 30. ledna r. 1907 rozpuštěna stará říšská rada a všeobecné volby nařízeny na měsíc květen.

Společného postupu všech českých stran nebylo pohříchu docíleno. Aby nenastal při volbách nezměrný zmatek roztříštěním sil na škodu zájmů národních, aneb aby roztříštění to co nejvíce zmírněno bylo, konalo se ku podnětu národní rady vyjednávání mezi stranami národní, svobodomyslnou, státoprávní, národně sociální a agrární k účelu společné akce volební a k účelu utvoření společného klubu českého na říšské radě, složeného ze zástupců jednotlivých stran. Toto soustředění českých sil se nezdařilo. Strany agrární, národně sociální a státoprávní odstoupily od dalšího vyjednávání, a dohoda stala se pouze mezi stranou národní a stranou svobodomyslnou. Mladočeská strana konala dne 2. a 3. března valný sjezd, jenž rozhodoval o programu a postupu strany za nových, zevšeobecněním volebního práva do říšské rady valně změněných poměrů. Strana praví ve svém obnoveném programu: „Strana jest stranou národní, státoprávní, svobodomyslnou, demokratickou. Dosažení státní samostatnosti, plné národní rovnocennosti v tomto soustátí, rozšíření zákonodárné i správní kompetence zemské, hájení občanských svobod, demokratické vybudování volebních řádů do zákonodárných sborů zůstanou zásadními body programu strany. Splnění svých ideálních názorů o tom, jak by soustátí toto mělo býti vybudováno, dosáhneme tehdy, podaří-li se nám dospěti k revisi ústavních řádů, a k revisi té přiblížíme se, dosáhne-li český národ

náležitě míry politické moci, to jest plné váhy v parlamentu a silného vlivu ve vládě i ve všech na vládě závislých institucích. Váhy té a vlivu toho dosáhneme toliko pozitivní činností politickou. Strana nastupující pozitivní činnost musí vedle povšechných zásad politických vyjasniti si též podrobnější zásady pro svůj postup v rozsáhlém oboru veřejné správy. Obsah našeho programu vystihnouti lze takto: Chceme modernisovanou, zlidověnou správu, zesílenou a finančně zdravou samosprávu, znárodněné, ve všech směrech dokonalé školství, dokonalé, všem potřebám vyhovující kulturní instituce, spravedlivou, vši libověle prostou finanční správu. Úpravu hospodářských poměrů k Uhrám chceme se stanoviska svých zájmů střízlivě pozorovati. Zvláštní péče má býti věnována hospodářským otázkám, a z příčin těchto zaujímají hospodářské a sociální potřeby národa v programu našem místo zrovna tak široké a význačné, jako tužby politické. Volební reforma ukládá straně povinnost přiměřené změny vnitřního ústrojí.“

Smysl a podstatu „pozitivní politiky“ vyznačil dr. Kramář takto: „Pozitivní politikou myslíme si postup, který nás neváže žádnými principiálními usneseními o taktice. Myslíme dobývání jedné po- sice za druhou, dobývání politické moci, abychom za těžké oběti, které přinášíme státu, dostali v kulturních a hospodářských věcech toho, čeho k svému rozvoji a prospěchu potřebujeme. Nekompromisujeme s centralismem, naopak, jdeme na říšskou radu, abychom se ho snáze zbavili. Chceme, abychom v centrálních úřadech ve Vídni i v zemích koruny české byli zastoupeni tak, jak to naší početnosti odpovídá. Chceme svůj úřední jazyk ve svých úřadech a žádáme, aby v nich panoval také český duch. Chceme, aby kulturní prostředky

našeho národa byly doplněny a rozšířeny; chceme druhou universitu na Moravě; chceme, aby reforma celého školství byla prováděna v našem národním duchu; chceme, aby legislativní ráz našeho sněmu byl vybudován tím, co mu patří, totiž mimo jiné odpovědností místodržitele. Vláda nesmí říci, že sněm jest pouze orgánem správním, nýbrž že jest základním zákonodárným sborem našeho království. Konečně žádáme úpravu zemských financí, abychom se nemusili doprošovati milosti vlád vídeňských. Abychom těchto cílů dosáhli, nesmíme svému poselstvu určovati napřed jistou taktiku, ono musí míti svobodu, ježto se situace může každou chvíli změnit. Musíte dáti svému poselstvu možnost, aby se i bez konkrétních ústupků účastnilo vlády, když se jedná o věci pro rozvoj národa důležité, a když běží o to, aby se velké věci neřešily bez nás a proti nám.“ Všecky návrhy byly sjezdem jednomyslně schváleny.

Zemské sněmy měly se vysloviti o povinnosti volby do říšské rady. Sněmy moravský a slezský zavedly volební povinnost, v sněmu českém zůstala záležitost ta nevyřízena.

Výsledek voleb byl pro český národ zdrcující. Nechalo se s jistotou očekávat, že přinesou trpké zklamání a že se nevyplní sliby těch, kdož o tuto volební „opravu“ mají největší zásluhu. Výsledek jest ještě mnohem horší, než se i ti nadáli, kdož hleděli volbám s velkými obavami vstříc.

České strany národní pustily se v tuhý volební boj, a vítězství připadlo — sociálním demokratům. V zemích koruny české zvítězili v českých volebních okresech hned při hlavní volbě 22 sociální demokraté a v 51 okrese dostali se do užší volby. Největší pohromu utrpěla strana

svobodomyslná, která při první volbě prorazila toliko čtyřmi kandidáty. Ministři Fořt a Pacák kandidovali každý ve dvou okresích. Dr. Fořt musil se v obou okresích podrobiti užší volbě, dr. Pacák propadl ve svém starém okrese a zvolen v okrese jiném. Jeden z hlavních strůjců volební opravy, dr. Kramář, propadl ve svém starém domovském okrese nadobro a přišel v novém okrese do užší volby se sociálním demokratem. Celkem dostalo se toliko 11 kandidátů strany svobodomyslné do užších voleb.

S velkými nadějemi a v bezpečném očekávání vítězství vstoupila do volebního boje strana agrární, ale také ona se zklamala. Zvítězila při první volbě toliko v pěti okresích, v celé řadě okresů, které za úplně bezpečné pokládala, nepronikla proti sociálním demokratům a odkázána byla na užší volby. Úspěchu domohla se katolická organizace, devět jejích kandidátů dostalo se do užší volby s agrárníky neb sociálními demokraty. Počet hlasů, které na své kandidáty soustředila, překvapil všeobecně. Sociální demokraté slavili vítězství. Oni jsou vedle německé strany křesťansko-sociální jediní, jimž volební „oprava“ přinesla zisk. Zvítězili nejen v českých, ale i v německých krajích.

Rozháranost v českém táboře způsobila, že na Novém městě pražském dostal se německý sčítací kandidát do užší volby; zvolen ovšem nebyl.

Rovněž neutěšené jako v Čechách byly pro český národ volební výsledky i na Moravě a ve Slezsku. „Opavský týdeník“ se vyslovil: „Čeho jsme se obávali při nepopíratelné industrialisaci země, při menší národní uvědomělosti a při nátlaku sociálně-demokratických vůdců, stalo se: nový volební řád nepřinesl nám očekávaného výsledku.“

Úplný výsledek voleb byl:

Čechů zvoleno 108, a sice svobodomyšlných a národních 26, státoprávních 9, agrárních 28, katolických 17, pokrokovci 2, socialistů 24, samostatní 2. Poláků 79, a sice konservativních 14, členů katolického středu 14, národních demokratů (Všepoláků) 16, pokrokových a Krakovských demokratů 8, lidovců 17, radikál 1, socialistů 6, samostatný 1, židé 2. Rusínů 32, a sice Starorusínů 5, Ukrajinců 22, radikálové 3, socialisté 2. Slovinců 23, a sice katolických 18, liberálních 5. Charvátů 12, a sice národních 10, přívrženci čisté strany práva 2. Srbové 2. Všech Slovanů tedy 266, kdežto se jich dle volebního řádu očekávalo 259. — Všech Němců zvoleno 231, a sice křesťansko-sociálních a katolických 96, pokrokovců 20, lidovců 25, radikálů (volných Všeněmců) 14, Všeněmci (Schoenererovci) 3, agrárníků 20, socialistů 49, samostatný socialista 1, samostatný Všeněmec 1 a divocí 2. Vlachů 19, a sice liberální 4, katolíků 10, socialistů 5. Rumunů 6, a sice národní 4, samostatný 1, socialista 1. Konečně zvoleni 4 zionisté (židé), a sice 3 v Haliči a 1 v Bukovině.

Tak zvaný „lidový“ parlament rakouský, jenž vyšel z všeobecného sice, ale nikoli rovného práva hlasovacího, sešel se dne 17. června k první formální schůzi a pak dne 19. června zahájen trůnní řečí. Proslovení panovníkovo očekávalo se tentokráte s mnohem větší dychtivostí, než kdykoli dříve; ale trůnní řeč přinesla všestranné zklamání. Neobsahuje nic, co by nové situaci bylo přiměřeno. V úvodu děje se stručná zmínka o volební opravě: „Volební reforma, kteráž odstraněním všelikých výsad ve volebním právu prohlásila všechny občany za svéprávné a každému vyhradila stejný

vliv na veřejné záležitosti, zakládá se na důvěře, již chovám do věrnosti svých národů k státu.“ O otázce národní vyslovil se panovník: „Národnostními spory, které po dlouhou dobu veřejný život naplňují, jest plný rozvoj bohatých schopností Mých národů zdržován. Nejvíce vysvítá to z jazykové otázky, jejíž trvalé upravení dosud se nezdařilo. Ovšem, že tím státnické umění rakouské nemá býti vyčerpáno, naopak bude jeho účelem, pečovati o neustálé přetvořování sil národních v síly státní. Řešení může býti docíleno pouze poctivou snahou všech účastněných, shodovati a porozuměti se v rámci státních základních zákonův a státních potřeb, jakož i vzájemnou ochotou, které se dostává příznivých podmínek zavedenou politikou rovnoprávností. Takové rozřešení zaručovalo by zároveň spolupůsobení stran při společných státních úkolech a nutnou jednotu státních správních účelů. Jest Mým nejtoužebnějším přáním, abych Svým národům jednou jako cenné dědictví zanechal zajištěný stav jich národních statků a tím zaručil veškerenstvu národnostní smír, který by byl společným majetkem všech vlastenců. Uložil jsem Své vládě, aby se ze všech sil o to zasadila, a prosím všechny, jimž jsou jich národ a blaho státu stejně drahé, aby s veškerou oddaností k tomu cíli působili.“

V druhé schůzi poslanecké sněmovny přečteno následující státoprávní ohrazení českých poslanců: „Podepsaní zástupcové českého národa ze zemí koruny české prohlašujeme, že stejně jako naši předchůdci neuznáváme právního podkladu nynější ústavy a vyslovujeme svou věrnost k státnímu právu koruny české, jakož jsme odhodláni všemi silami k tomu pracovati, aby zákonodárná a správní samostatnost nedělitelných zemí koruny české přivedena

byla k plné, nezkrácené platnosti, jak to odpovídá historickému státnímu právu koruny české, opětně a opětně královskými přísahami a četnými státními akty, posledně nejv. reskriptem císaře a krále Františka Josefa ze dne 12. září 1871 uznanému, a jak to odpovídá přirozenému právu národa českého. Přistupujíce tudíž k státoprávnímu ohrazení českých poslanců ze dne 23. září 1879 prohlašujeme zároveň, že na tomto našem právním přesvědčení nezmění ničeho ani poslední volební oprava do rady říšské, plná těžkého bezpráví vůči českým zemím a českému národu, ani kterýkoli sebe spravedlivější řád jiný.“

Toto ohrazení, jež vyžadovalo dlouhých porad a o němž se usnesení státi musilo kompromisem, nepodepsali oba čeští ministři dr. Fořt a dr. Pacák. Neučinili to z toho důvodu, že se v něm volební oprava odsuzuje, a omezili se na prohlášení, že přistupují k státoprávnímu ohrazení, jež podali čeští poslanci při vstoupení svém do říšské rady r. 1879. Čeští sociální demokraté nepodali žádného ohrazení.

Jednotlivé kluby české utvořily společný svaz.

Předsedou posl. sněmovny zvolen člen německé strany křesťansko-sociální dr. Weisskirchner, prvním místopředsedou Čech dr. Žáček, druhým Polák dr. Starzyński.

Předseda kabinetu bar. Beck oznámil vládní program, v němž kladl důraz na rovnost všech státních občanů. Pravidl: „Stojím úplně na stanovisku rovnoprávnosti jednotlivců i národův, ale jako státní moc jednotlivcům a národům poskytuje a zaručuje jejich právo, tak musejí také všichni státní občané zabezpečiti státní moci základní právo její existence, její mravní autority a jejich hmotných

prostředků mocenských. Proto si činím zásadou: Autorita celku a rovnoprávnost částí, moc státu a blahobyť státních občanův a národův.“

Prohlášení neuspokojilo nikoho. Jakým způsobem hodlá rozřešiti českou otázku, a zda k tomu řešení vůbec přistoupiti chce, o tom se dr. Beck nezmínil ani slovem.

Poslanecká sněmovna říšské rady skončila dne 24. července letní zasedání, první ve svém novém složení. Jediný výsledek její činnosti jest vyřízení prozatímního rozpočtu. Ve svazu českých klubů objevily se povážlivé trhliny, tak že mu nelze předpovědět dlouhého trvání. Jednotlivé kluby potíraly se navzájem, a jen stěží se podařilo udržeti na venek zdání jednoty; v důležitých věcech nebylo lze docíliti shody. Nálada v českém táboře jest velmi stísněná. Proti Čechům vládne se jako dříve. Ministři vyučování a železnic provádějí systematicky a bez ostychu germanisaci, a činnost českého ministra krajana jest působením německého ministra krajana úplně paralysována. Němci provádějí si upravení svého „uzavřeného německého území“ v Čechách za účinné podpory německých členů kabinetu, místodržitele hr. Coudenhova a presidenta vrchního soudu rytíře Wesselého via fakti. Čeští ministři jsou malomocní. Z krajín většinou německých odstraňují se čeští úředníci a kněží, německo-nacionální fanatismus řádí proti českým menšinám a politické úřady k tomu klidně přihlížejí. Při velkolepých sokolských slavnostech v Praze, v nichž brala podíl celá Evropa, nebyl místodržitel ani přítomen, za to však zúčastnil se německo-nacionální slavnosti střelecké v Teplicích.

V debatě o rozpočtovém provisoriu slyšela vláda mnohé trpké výtky. Baron Beck proslovil dlou-

hou řeč, ale málo v ní pověděl. Tvrdil, že vláda nemá úmyslu skryti se před národnostní otázkou do houští předloh, nýbrž že jí chce patřiti přímo do tváře. Že by však chtěla učiniti pokus o její rozřešení, o tom se nezmínil. Kladl opět důraz na zřízení krajských úřadů, od nichž si slibuje blahodárný účinek na poměr mezi vládnoucími a ovládanými. Poměr vlády k jednotlivým stranám musí prý býti pevně určen a nesmí záviseti na okamžité náladě; ale není prý potřebí, aby se některá strana vládě bezpodmínečně upsala. Proti sobectví jednotlivých stran postaví prý vláda egoismus státu, a vynasnaží prý se, aby na střední cestě rozporů zájmů strannických vyrovnala.

Ministr financí promluvil o sanování zemských financí; oznámil, že velmi rozsáhlé předběžné práce skončeny jsou již a že se pomýšlí na to, aby koncem září byla svolána anketa, k níž budou vedle zástupců zemských výborů pozváni též znalci z kruhů vědeckých, jakož i osobnosti, jež se otázkou ozdravení zemských financí už dříve zabývaly.

Jménem českého klubu prohlásil dr. Kramář, že jeho strana bude hlasovati pro rozpočet, ježto nemůže svým dvěma členům v kabinetě projeviti nedůvěru. Český národ, který se stal nedůvěřivým, chce míti důkazy, že se jeho význam pro budoucnost a mocenské postavení říše uznává a že se s ním podle toho bude nakládati. Jménem českých agrárníků prohlásil poslanec Prášek, že jeho strana nemůže vládě projeviti důvěru, že však nebude hlasovati proti rozpočtu, aby vláda při obtížném vyjednávání s Uhry nebyla oslabena. Dr. Masaryk pravil, že on a jeho soudruh dr. Drtina, hledíce k neujasněnosti příští politiky vládní, nebudou hlasovati pro rozpočet, nýbrž že se zdrží hlasování. Čeští státoprávníci a národní socialisté vyslovili vlá-

dě nedůvěru a hlasovali proti rozpočtu. Prozatímný rozpočet přijat velkou většinou.

Otázka protokolování neněmeckých řečí nedostala se ku předu, byla odkázána výboru. Sdružení všenněmeckých stran podalo návrh, aby jedinou a výhradní řečí sněmovny byla němčina. Před koncem zasedání zvoleno dosavadní předsednictvo sněmovny definitivně. První místopředseda dr. Žáček za projevenou důvěru děkoval také jazykem českým, což vzbudilo mezi Němci veliké rozčilení.

Říšská rada sestoupila se dne 16. října k podzimnímu zasedání. Jedním z prvních úkolů jejích bylo skoncování rakousko-uherského vyrovnání. V českém národě jevilo se mocné hnutí, směřující k tomu, aby čeští poslanci vyrovnání to nepovolili vládě, kteráž dosud nevyplnila svůj slib, že bude nestrannou. Vláda Beckova stavěla se k požadavkům českým odmítavě. Český lid dával roztrpčení svému zjevný výraz. Širší výkonný výbor národní strany svobodomyšlné uváživ, že říšští poslanci strany této v prvých počátcích nového parlamentu nerozhodovali o zásadní změně taktiky a že tím se snažili a snaží pro dobu přechodnou uhájiti českou posici ve vládě, uváživ dále, že čeští ministři setrvali a setrvávají na stráži národních zájmů, ačkoli jejich postavení následkem rozháranosti v českém táboře sesílení nedošlo, a uváživ, konečně, že by nemohl míti důvěry ve vládní systém, kdyby vláda, jak pohříchu tak často se stává, neměla síly nebo vůle způsobiti, aby státní správa, zejména zemská správa česká, stála na půdě zákonem zaručené rovnoprávnosti národní a osvědčovala se nestrannou a rozhodnou proti přímému násilí německému a kdyby v aktech vládních, které se ve státech se spořádanou justicí a správou rozhodují s hledisek věčných, nedovedla odmítnouti nemístný

národnostní diktát německý — vyslovuje přání, aby klub poslanecký, možno-li, ve srozumění s ostatními kluby českými, způsobil vyjasnění poměru k vládě, a sice v tom směru, aby nyní, kdy poměry v říšské radě, hledě k otázce rakousko-uherského vyrovnání, určitě vytvářeti se musejí, vláde prohlásil, že poslanci svobodomyslní mohou jen takovou vládu podporovati, která se bude starati o splnění spravedlivých požadavků českého národa v ohledu kulturním, národním i hospodářském, a která ve veškerém veřejném životě poctivě se bude snažiti, aby zásada rovnocennosti českého národa v zemích koruny české nebyla porušována, a aby své postavení zařídil dle toho, jak se vláda k těmto požadavkům zachová.

I z Moravy ozval se hlas nedůvěry k vládě. Širší výkonný výbor strany lidové na Moravě prohlásil, že po tolikerych zkušenostech z poslední doby, jichž nabyl zejména z vládního výkladu Perkova školního zákona a ze jmenování německých úředníků na čelná místa, nemá pražádné důvěry k vládní soustavě bar. Becka, a vyzval říšské poslance nejdůrazněji, aby tuto nedůvěru nepokrytě tlumočili jak v říšské radě, tak v klubu poslanců a zahájili proti vládnímu systému nejrozhodnější opozici.

Některé listy oznamovaly, že české poselstvo předloží vládě ultimatum, v němž nepokrytě vysloví, že se čeští poslanci v otázce vyrovnání rakousko-uherského zachovají dle toho, jak se vláda zachová k známým požadavkům českým. Vážný politik český vyslovil se: „Zástupcové českého národa se včas vzpamatovali. Dnes jsou tvrdší, než byli před týdnem, a hrozí bar. Beckovi, že se dostane do tísně.“

Ale baron Beck z tísně vyvázl. Veřejnost byla překvapena zprávou, že čeští ministři dr. Fořt a dr. Pacák zadali za propuštěnou; pak se z Vídně oznamovalo, že český klub na radě říšské toto jejich odhodlání schválil. Mělo se právem za to, že český klub zaujal postavení proti baronu Beckovi. Avšak baron Beck nedal se demisí zmásti a jal se vyjednávat. A konec vyjednávání byl: ministři dr. Fořt a dr. Pacák odstoupili a nahrazení jsou posl. dr. Fiedlerem a předsedou českého klubu agráříkem posl. Karlem Práškem. Objevilo se, že předmětem vyjednávání nebyly české požadavky, nýbrž otázky rázu osobního. Čeští agráříci náléhali, aby se jim jakožto nejčelnější straně české dostalo zastoupení v kabinetu, a žádali, aby jim postoupeno bylo ministerstvo zemědělství. Ale Němci a hlavně němečtí agráříci protestovali, aby se Čech stal ministrem zemědělství, a tak šlo v celém vyjednávání o to, aby čeští agráříci a jejich kandidát na ministerské křeslo, posl. Prášek, od svého požadavku ustoupili a aby posl. Prášek přijal portefeuille českého ministra krajana. Baron Beck konečně zvítězil. Posl. Prášek jmenován českým ministrem krajanem. Dalším výsledkem vyjednávání s českými poslanci bylo jmenování posl. dr. Fiedlera ministrem obchodu. Zároveň odstoupil německý ministr krajan Prade a nahrazen německým agráříkem Peschkou; odstoupil ministr zemědělství hrabě Auersperg, jehož místo zaujal čelný člen strany německo-katolické dr. Ebenhoch. A zároveň povolán člen německé křesťansko-sociální strany dr. Gessmann do ministerstva, prozatím bez portefeuille; zřídí se pro něho zvláštní ministerstvo veřejných prací. Výsledek dlouhých a tuhých bojů zákulisních byl tedy, že Němci mají o jednoho ministra více než

dříve. V kabinetě stala se ještě jedna změna: Dosavadní polský ministr krajan hr. Dzieduszycki nahrazen posl. Abrahamowiczem, známým místopředsedou sněmovny za vlády Badenovy. „Národní Listy“ uveřejnily po jmenování nových ministrů dne 10. listopadu pozoruhodný článek pod názvem „Neblahý obrát“, v němž pravily: „Nikdy nebyla politika česká hůře zkompromittována, jako za tohoto čachru o dva ministerské fraky v kabinetě Beckově, jehož vůdčím principem jest: neučiniti ničeho proti Němcům a ničeho bez Němců. Němci, Poláci a našich 70 delegátů odhlasují vyrovnání panu Beckovi, jehož kabinet bude nyní takto složen: 9 Němců, 2 Poláci, 2 Češi. Němci a Poláci vědí, proč a zač, ale my Čechové toho naprosto nevíme, proč budou naši delegáti sloužiti ve vládní většině bez nejmenší změny vládního systému německocentralistického.“ Zároveň oznámily „Národní Listy“, že s tímto směrem politiky naší delegace naprosto nesouhlasí, a nikterak jej podporovati nehodlají.

Noví ministři představili se sněmovně dne 12. listopadu. Čeští radikálové a národní socialisté uvítali nové ministry hanlivými výkřiky. Zástupcové klubu svobodomyšlného, klubu českých agrárníků a klubu národně katolického usnesli se utvořiti užší svaz jednotného klubu národního.

Poslanec dr. Kramář se o poměru Českého klubu na říšské radě k vládě vyslovil takto: „Budiž vytčeno, že jsme se vládě ke všemu definitivně nezavázali, že jsme si vyhradili volnost provozování a svého konečného stanoviska ke každé vládní předloze, a sice do té doby, pokud nebudou splněny předpoklady, které považujeme za fundamenty pozitivní politiky: národní a kulturní rovnocennost s Němci. Z toho je viděti, že nikdo nemá práva

žádati, abychom pouze na základě pobytu našich ministrů v kabinetě hlasovali pro to, co vláda předloží. Na těchto předpokladech stojí nyní naše politika, a baron Beck má na vybranou: nesplní-li jich, budeme nuceni hlasovati proti rakousko-uherskému vyrovnání.“

Strany mladočeská, agrární a národně-katolická spojily se v „Národní klub“. Při ustavující schůzi národního klubu vysloveno, že při záležitostech, jež budou klubem, parlamentní komisí, neb v nutném případě presidiem prohlášeny za závazné a společné, nemají členové práva hlasovati a mluvíti proti nim, ale ovšem že se mohou před hlasováním ze sněmovny vzdáliti. Dále konstatováno, že se všechny tři strany spojily, aby hájily program národní a státoprávní, aby upraven byl poměr sdružených klubů k vládě a k jiným stranám, jakož i aby se docílilo jednotného postupu v říšské radě. Předsedům jednotlivých skupin uloženo, aby se odebrali k bar. Beckovi a jemu prohlásili, že se každé porušení práv jazyka českého v tak zvaném uzavíraném území potká s energickým odporem spojeného klubu. Deputace odebrala se ihned k baronu Beckovi, aby mu oznámila usnesení klubu a zejména aby si stěžovala na zjevné porušení práva, jež se právě stalo při c. k. krajském soudě v Chebu. Ministerský předseda prohlásil, že vláda zrovna jako dříve tak i nyní stojí na stanovisku, že otázka jazyková u soudů jest věcí judikatury příslušných soudních instancí.

Volba předsednictva národního klubu musela se za příčinou dohody odročiti. Potom zvolen za předsedu dr. Kramář 27 hlasy (22 hlasy obdržel agrárník Udržal a 4 lístky byly prázdné), a za místopředsedy agrární poslanec Udržal a člen národně ka-

tolické strany, poslanec dr. Hruban; při volbě scházelo 14 poslanců.

V ministerstvu zeměbrany stala se změna. Ministr polní zbrojmistr Latscher sprostěn na žádost svou úřadu a jeho nástupcem jmenován polní podmaršálek šlechtic Georgi.

Nový polský ministr krajan Abrahamowicz byl při svém příchodu do sněmovny od německých nacionálů a některých sociálních demokratů přijat s velkou vřavou. Rusíni žádali, aby pro záležitosti rusínské byl jmenován Rusín ministrem.

Rozhodnutí, že čeští poslanci sloučení v národním klubu budou hlasovati pro rakousko-uherské vyrovnání, obhajoval dr. Kramář dne 1. prosince ve schůzi zvaných voličů. Bránil se proti výtce, že vehnal české poslance do vládní strany. „Poněvadž jsme se přesvědčili,“ pravil, „že můžeme s dobrou a s pevnou vírou a nadějí, že naše požadavky budou splněny, do toho jíti, proto jsme beze všeho placení za hlasování pro rakousko-uherské vyrovnání s dobrým svědomím učinili tento krok.“ — Dne 15. listopadu poslal dr. Kramář „Národním Listům“ dopis, v němž oznamoval, „že bar. Beck slíbil, že se bude starati o splnění spravedlivých požadavků českého národa v ohledu národním, kulturním a hospodářském“. O požadavcích politických nebylo tedy řeči. Avšak baron Beck prohlásil naproti tomu na přímý dotaz Němců, že o žádných národních neb jazykových ústupcích pro Čechy za jich hlasování pro vyrovnací předlohy nemůže býti řeči. Pravil doslova: „Vláda trvá stále a pevně na stanovisku, že otázka, jak se strany k uherskému vyrovnání zachovají, žádným směrem se nesmí uváděti ve spojení s národními ústupky, a nebyly tedy žádné ústupky ani zaručeny, ani slíbeny.“

Rakousko-uherské vyrovnání bylo v obou sněmovnách rakouských přijato, a ježto mu také obě sněmovny uherské daly své schválení, jest vyřízeno. Vídeňská poslanecká sněmovna přijala je v sedění dne 14. prosince. Kdežto však pro pilnost předloh hlasovala téměř celá sněmovna, objevila se při hlasování o předlohách samých značná opo-
sice: pro ně hlasovalo 256 poslanců, proti nim 140. Kdyby čeští poslanci byli hlasovali proti předlohám, byly by tyto padly. Uvidíme, jak se Čechům vláda p. Beckova za tuto službu odvděčí. Proti předlohám hlasovali čeští poslanci radikálně-pokrokoví, národně sociální, moravská strana lidová a realisté.

V panské sněmovně vyslovil se dr. Mattuš, že vyrovnání, opírající se o půdu platných norem, jest se zřetelem na poměry obou stran přijatelné, že však po stránce státoprávní smlouva vyrovnací obsahuje zostření dualistické soustavy, která svým časem byla co nejrozhodněji potírána.

Obě sněmovny schválily také prozatímný rozpočet. V generální debatě v poslanecké sněmovně učinil bar. Beck prohlášení o národnostní otázce. Právě, že jest na čase, aby se jednání o národnostní otázce konečně zahájilo. Národnostní „pensum“ musí se zpracovati kus po kuse, a vláda prý nemůže vyhověti žádnému nátlaku některé strany nebo některého národa. Jazykové poměry křičí prý přímo po úpravě, ale konečné a trvalé nápravy může prý se jini dostati pouze v souvislosti s velkou reorganizací správy. Vláda prý má zcela určitý program a dokončí co nejdříve přípravné práce k provedení krajského zřízení.

Jménem Českého klubu prohlásil dr. Herold, že hlavním důvodem, proč zástupcové českého národa pro rakousko-uherské vyrovnání hlasovali, bylo vě-

domí, že se nemůže pomýšleti na racionální řešení národní otázky, pokud naše hospodářské poměry k Uhrám nejsou uspořádány. Řečník pravil dále, že se poměry v Čechách staly nemožnými.

Po přijetí rozpočtu odpověděl ministr spravedlnosti dr. Klein na dotazy v záležitosti chebské. V theorii dal českým poslancům za pravdu. Prohlásil, že vláda stojí na stanovisku, jež jest vyčteno platnými zákonnými ustanoveními, a proto prý neváhá konstatovati, že město Cheb a kraj chebský tvoří podstatnou část království Českého, do jehož teritoriálního, politického a soudního rozdělení jsou pojaty, že Chebsko nemá žádného zvláštního postavení a že tudíž pro území toto platí zákony a nařízení, vydané pro říši a pro království České. Avšak ve věci samé musí prý vláda míti na zřeteli čl. VI. st. z. z. o soudcovské moci, který prohlašuje, že soudcové jsou ve vykonávání svého soudcovského úřadu samostatní a neodvislí. A na konec pravil: „Vláda jest si dobře vědoma významu otázky jazykové pro oba národní kmeny království Českého a neopomene ničeho, aby v otázce té zjedнала bezvadný stav, vymykající se z dosavadních sporů.“ Ale dotaz českých poslanců zněl: „Co zamýšlí vláda učiniti proti renitentním c. k. soudcům chebským?“ A na dotaz ten zní odpověď, že vláda nemůže činiti ničeho. Zda by ministr spravedlnosti stejným způsobem odpověděl, kdyby se jednalo o renitenci c. k. soudců českých?

Uskutečniv první část svého poslání, rakousko-uherské vyrovnání, hodlal bar. Beck přistoupiti k druhé polovici: k českoněmeckému smíru. Byla-li první část nad míru obtížna, jest tato druhá část ještě obtížnější. Kolik pokusů již v tom směru učiněno, a všecky bez výsledku. Český národ jest vždy ochoten k spravedlivému smíru, ale Němci

stojí neustupně na svých neodůvodněných a nesplnitelných požadavcích, jež vrcholí v rozdělení tohoto království.

Posl. dr. Herold podal na veřejnost návrh na změnu zemského zřízení království Českého, jenž by měl býti základem smíru. Uvedl, že nedílnost a jednotnost království Českého v oboru správy i zákonodárství, která jest pragmatickou sankcí zaručena a která vyplývá ze státoprávního postavení tohoto království, musí býti především jako základní právo vytknuta a zemskou ústavou pro všechny časy zabezpečena, než vůbec se může přikročiti k řešení problému národnostního. Z postavení obou národů v zemi vyplývá právo národních menšin na patřičnou ochranu. Tato ochrana musela by se za určitých předpokladů vztahovati nejenom na zemi, nýbrž i na nižší orgány, jakož i na nepopíratelné právo každého jednotlivce, aby pro národnost a jazyk ve svých politických právech zkracován nebyl. Jednota a celistvost království toho vyžadují, aby základním zákonem zemským výslovně bylo vyřešeno, že hranice tohoto království a vnitřní jeho organisace může jen cestou zákona zemského býti změněna. Tato jednota pak vyžaduje, aby zemský znak a zemské barvy byly v celé zemi pod ochranu zemského základního zákona postaveny. Zemskou vládu dlužno upravit ve smyslu ústavy zemské z r. 1849. Místodržitel spolu se sborem místodržitelských rad má tvořiti zemskou vládu, sněmu zemskému odpovědnou. Ve všech otázkách spadajících do kompetence úřadů správních a politických musí také zemská vláda býti konečnou rozhodující instancí. Organisace politických úřadů správních a soudních a podrobných ustanovení náleží zemskému sněmu. Otázku krajských úřadů lze správně rozřešiti jenom tehdy, když bude reforma veřejné správy vů-

bec opravdově prováděna. Vedle krajských vlád musely by se zřídit sbory autonomní, tak zvaná krajská zastupitelstva. Zřízení krajských zastupitelstev souvisí však s organizací zemského výboru, a bez pronikavého vymezení kompetence zemského výboru novou zemskou ústavou nelze na krajská zastupitelstva pomýšleti. Nad jiné důležitým článkem zemské ústavy bylo by vymezení zákonodárné kompetence sněmu zemského a správní kompetence zemského výboru a nový spravedlivý řád do sněmu. Dr. Herold shrnul své vývody v to, že na cestě zvláštní ústavy zemské a stanovení priorit poměrů obou národů lze přistoupiti k žádoucímu rozřešení otázky národnostní.

Sněm království Českého dokonat své šestiletí, byl uzavřen a nové volby vypsány na poslední dny měsíce února a první dny měsíce března. V táboře českém jevila se žalostná roztržštěnost. Staročeši, mladočeši, realisté, radikálové a pokrokovci, katolíci, agrárníci, národní sociálové a sociální demokraté utkali se v tuhém boji. Kompromis mezi stranou staročeskou a mladočeskou se rozbil. Ani ta okolnost, že Němci v Praze, v Plzni a Českých Budějovicích své kandidáty postavili, nepřiměla české strany, aby alespoň v těchto volebních okresech jednotně postupovaly. Aby pak byl zmatek ještě větší, vstoupily tentokráte do volebního boje také české ženy. Teprve k těmto volbám odstraněny plné moci, a ženy poplatnice, jež platí alespoň 8 korun přímých daní, měly mimo Prahu a Liberec (kterážto města mají své statuty) právo dostaviti se k volbě. České ženy nejen že toho práva užily, ale postavily také několik kandidátek. Výsledek voleb v českých okresech byl: zvoleno 44 agrárníků, 39 mladočechů, 5 staročechů, 5 státoprávních radikálů, 2 národní sociálové, 1 katolík a 1 realista. Ve

sborech velkostatkářských uzavřen kompromis mezi stranou konservativní a německo-liberální, takže ze 70 mandátů obou stran zvoleno 49 konservativců a 21 německých liberálů.

Kdežto oba čeští členové kabinetu Beckova, ministr krajan Prášek i ministr obchodu dr. Fiedler, ve svých veřejných projevech kladli důraz na provedení rovného práva a na dohodu obou národů v Čechách, neostýchal se německý ministr krajan Peschka v Štyrském Hradci prohlásiti záhubu českého národa za vlastní cíl nejen Němců v Rakousku, ale celého německého národa! Vyslovil se, že o nějakém trvalém míru mezi Čechy a Němci nemůže býti řeči, a pravil do slova: „Boj bude trvati, dokud jedna z obou národností nepodlehne. Spoléhajíce na podporu svých bratří ze všech zemí světa, kde Němci bydlí, doufáme, že my jsme ti, kteří svého cíle dosáhnou!“ Tak zpupně, tak vyzývavě mluvil člen vlády Beckovy, která prohlásila čestný smír českého a německého národa za předmět své ctižádosti! Tak nemluvil dosud žádný c. k. rakouský ministr ani v těch dobách, kdy se u vesla nalézaly vlády, jež proti národu českému zjevně a bezohledně bojovaly. Když ministr Prášek ve schůzi v Nymburce vyslovil mírný požadavek, aby český živel byl ve všech centrálních úřadech pětinou zastoupen, a podotkl, že od požadavku toho neupustíme, zdvihla se v celém německém táboře bouře nevole a protestováno proti této „chtivosti“ Čechů! Že němečtí ministři Derschatta a Marchet ve svých oborech zcela zjevně poněmčují, že se za „nestranné“ vlády Beckovy národu českému více křivdí než dříve, k tomu má český národ klidně přihlížeti.

Ačkoli nemohla býti pochybnost o tom, že vláda Beckova nevyhoví ani nejnalehavějším požadavkům českým, sloužili jí čeští poslanci věrně. Důvěřivost jejich neochabla ani pak, když vyřízení dvou na ten čas nejpálčivějších otázek, zřízení české university na Moravě a rovné právo jazyka českého s německým v krajinách převahou německých, kde soudy česká podání důsledně zamítaly tvrdíce, že tam čeština není „jazykem v zemi obvyklým“, odloženo na neurčitou dobu. V první otázce spokojili se přijetím krotké vlády k ničemu nezavazující resoluce, a v otázce druhé dali se odbyti ubezpečením předsedy kabinetu, že se vynasnaží, aby připravila půdu v parlamentě pro přijetí zákona o užívání zemských jazyků při úřadech a soudech. Němečtí soudcové podněcováni poslanci trvali ovšem po tomto prohlášení na svém stanovisku. Před zahájením říšské rady dne 2. dubna r. 1908. prohlásil sice výkonný výbor vedoucí strany české, že prohlášení bar. Becka nemůže český národ uspokojiti neposkytující ani věcných ani osobních záruk, že bude odstraněn nezákonný stav v jazykových věcech, avšak v klubu poslaneckém nepřijat ani návrh, aby klub hlasoval proti rozpočtu ministerstva spravedlnosti, ba ani ten, aby se členové klubu před hlasováním vzdálili. Tehdy promluvil bývalý ministr dr. Fořt v Kolíně o politické situaci a pravil: „Právě jest tomu šedesát let, co sepsána druhá adresa, v které po prvé bytí i mlhavě byl obsažen náš program státoprávní. Nalezáme se tedy vzhledem k té okolnosti v jubilejním roce, ale pokud slovo to odvozeno od „jubilaré“

(plesati), pak si musíme vyznati, že při retrospektivě nemáme příčiny plesati.“

Čeští poslanci odměnili se vládě za neochotu její schválením nalehavé předlohy o rekrutech a povolením zřízení ministerstva veřejných prací, kteréž utvořeno proto, aby se vyhovělo německým křesťanským socialům, žádajícím důrazně místo v radě koruny. Němci odbývali po zasedání říšské rady valný sjezd v Chomutově, na němž za souhlasu člena vlády ministra Peschky přijata resoluce, v níž se prohlásilo, že Němci mohou přijati jen takový jazykový zákon, který uzná bezpodmínečně výhradní platnost němčiny v tak zvaném uzavřeném území; zároveň pohrozeno vládě, že Němci sáhnou k nejostřejším zbraním proti ní, kdyby se mělo zakročiti proti soudcům česká podání zamítajícím.

Čeští poslanci národně-sociální a státoprávní usnesli se, žádati a varovati české poselstvo na říšské radě, aby nepřipustilo projednávání jazykového zákona na říšské radě. „Zřejmě vidíme — praví se v usnesení tom — že při všeobecném nadpráví němčiny jako neodbytném průvodci centralismu a při pouhé nejkusejší platnosti úřední češtiny vnitř země má býti náš staroslavný jazyk český vyloučen z celého ostatního království. Vyloučen má býti ten staroslavný jazyk náš, jenž byl až do Ferdinanda I. jazykem diplomatickým, ten nade vše milený jazyk náš, za kterýž rovněž tak jako za svobodu svědomí a víry vedli naši předkové nejobětavější boje, ten drahý jazyk náš, pro který léta trpí naše hrdinné menšiny. Voláme a varujeme: buďte vědomi této historické chvíle. Zde jde o jednotu vlasti a sídlo celého národa na vlastní jeho půdě! Jde o nejdražší památku předků a slavné právo potomků! Jde o čest celého národa!“

Širší výkonný výbor strany mladočeské vyzval české poselstvo na radě říšské, aby odepřelo vládě podporu, nebude-li porušování jazykových práv českého národa německými soudci a státní správou dle platných zákonů se vši rozhodností přítrž učiněna. Také staročeská strana učinila projev proti systému. Člen panské sněmovny dr. Mattuš promluvil o situaci. Pravil mimo jiné: „Doba je tak vážná, jde o naše nejdražší statky, ba i naše národní existence jest do jisté míry ohrožena. V sousední říši (německé) bují celá literatura, která předpovídá brzké rozpadnutí našeho mocnářství a nejen o roucha naše, o naši vlast a naše slovanství metají losy. Nedomnívejte se, že to jsou plody bujné fantasie jednotlivců. Mínění o rozpadnutí naší říše stále se šíří. Jaký osud v mínění tom jest uchystán národu našemu, netřeba vykládati.“ Dr. Beck nebral na tyto hlasy varovné žádného ohledu. Při projednávání předlohy o zvýšení kontingentu nováčků pro zeměbranu promluvil sice dlouhou řeč, ale byly to samé frase, jež byly v zřejmém odporu s činností vlády. Germanisovalo se bez ostychu dále a sice netoliko tam, kde rozhodovali německo-nacionální ministři, ale pohřichu i v poštovníctví, spadajícím v obor ministerstva obchodu, v jehož čele stál český ministr!

V spojených klubech českých byla nálada opoziční a prohlašovalo se, že poslanci nebudou pro pilnost předlohy, již vláda žádala, hlasovati, dokud nebudou míti záruky, že vláda přistoupí k plnění svých slibů. Byla to stará hra, a vláda se hrozby nelekala. Tak dělo se i před přijetím volební opravy a před schválením vyrovnání s Uherskem. Jako v těchto dvou případech zachovali se čeští poslanci i tentokráte. Parlamentní komise usnesla se většinou hlasů, „s náležitým zřetelem k politické

situaci“ doporučiti členům českého klubu, aby pro pilnost návrhu hlasoval. Český klub vyhověl tomu vyzvání 46 hlasy proti 7. Že čeští poslanci měli tehdy rozhodování o osudu vlády v rukou, vysvítá z toho, že sněmovna přijala pilnost osnovy většinou toliko dvou hlasů.

Doma stěžovali si pak poslanci, že se ve vládě zklamali. „Dojat výzvou trůnní řeči — pravil dr. Čelakovský ve schůzi voličské — pro připravování smíru národnostního, přistoupil český klub ke koalici v naději, že zásada rovnoprávnosti a lidskosti nalezne v novém parlamentě mnohem více stoupenců, než v starém. Avšak po mnohé stránce jsme se pohříchu zklamali. Je zvláštní, že se právě v tak zvané smiřovací éře zděděné naše rovné právo prohlašuje pochybným.“ Nicméně povolen bar. Beckovi rozpočet bez změny. V panské sněmovně stěžoval si dr. Mattuš trpce na vnitřní poměry státního života a tázal se předsedy kabinetu, „jestli c. k. vláda je ochotna všemi prostředky, jež po ruce má, a se všemožným urychlením provést základními státními zákony stanovenou rovnoprávnost zemských jazyků zvláště v zemi, kde česká a německá řeč po celá století jako jazyky zemské vedle sebe platily“. Bar. Beck osvědčil k zástupci českého národa v panské sněmovně tolik vážnosti, že ho ani neuznal hodna odpovědi.

Ježto v českém lidu vzrůstala roztrpčenost, pokračovali poslanci v opozičních projevech ovšem doma. Výkonný výbor národní strany svobodomyšlné vyslovil jednomyslně nespokojenost s tím, jak se vláda chová k oprávněným požadavkům českým a uložil svým zástupcům, aby bar. Beckovi všechny stížnosti české s důrazem na paměť uvedli. I dr. Kramář uznal v řeči, kterou měl ve voličské schůzi na Král. Vinohradech ve prospěch kandidáta pro

volbu do zemského sněmu, že se panující poměry nedají udržeti.

I Národní rada — sbor zřízený na obranu národních zájmů, sestávající ze zástupců všech stran — pozdvihla hlas svůj. Učinila osvědčení toho znění: „Zásada celistvosti a nedílnosti království Českého, jakož i zásada rovného práva obou kmenů a zejména požadavek plné a nezkrácené platnosti českého jazyka jako jazyka státního v celé oblasti zemí koruny české jsou stěžejními body národního i politického programu českého. Valný sbor Národní rady české jako všenárodní shromáždění české odmítá proto s největší rozhodností veškerý pokusy ať vlády, ať Němců, jež by směřovaly jakkoli k porušení těchto zásad. Proto tím více s rozhořčením odmítnouti musíme nynější pokus německé politiky po utvoření nějakého německého jazykového území, ať ve formě jakékoli, i pokládáme volání po zřízení samostatné provincie německé v Čechách za vlastizrádný útok na celistvost a nedílnost našeho království. Všecky strany české a kluby poslanecké v Národní radě české zastoupené žádá valný sbor důtklivě, aby s veškerou rozhodností hned předem postavily se proti každému takovému úmyslu a daly jasným způsobem znáti každému, že už sama zmínka o něčem podobném znamená vypovědění boje nejostřejšího. Valný sbor Národní rady české ukládá zároveň za povinnost všem vrstvám českého národa bez rozdílu stran, stavů, povolání i náboženství, aby v celém svém konání ať veřejném ať soukromém zařídily celé své jednání tak, aby veškerá veřejnost domácí i zahraniční nabyla o tom nezvratného přesvědčení, že národ český nedopustí za žádnou cenu a za žádných podmínek, aby bylo sáhnuto na to, co jemu dějiny vytvořily, v čem byla jeho síla a v čem spočívá jeho

budoucnost, to jest na nedílnost a celistvost státního celku zemí koruny české.“

V Praze uspořádána dne 9. srpna r. 1908 velkolepá manifestace pro české menšiny a hlavně pro české školství v krajinách převahou německých. Vlastně uspořádány manifestace dvě. Sociální demokraté nesúčastnili se společného projevu ostatních českých stran, ježto strany ty nepřijaly do programu manifestace požadavek všeobecného volebního práva do sněmu a do obcí, a manifestovali samostatně. Obě manifestace měly velkolepý výsledek, byly silným projevem českého lidu pro spravedlivé požadavky českých menšin a protestem proti sveřepostem na nich páchaným. Účastenství při obou průvodech bylo obrovské. Na táborech promluvili zástupcové všech stran českých. V resoluci na táborech českých stran kromě sociálně demokratické praví se: „Prohlašujeme, že nadále jest neudržitelný n. nější stav českého školství v krajích zněmčených, způsobený nejenom našimi národními odpůrci, nýbrž i vládními orgány a vládami samými. Prohlašujeme, že se nejenom nedbá zaručených práv národa českého, nýbrž že se ani nešetří platných zákonů. Liknavost, s jakou úřady vyřizují žádosti českých rodičů za zřízení, rozšíření a řádné umístění českých škol, jsou přímo posměchem právnímu stavu ve spořádaném státě a v přímém odporu s duchem i předpisy zákona. Protestujeme, že přijímány jsou do škol německých české děti jazyka vyučovacího neznalé, že voleni jsou do místních školních rad vyslovení odpůrci české národnosti a příslušníci národa německého, protestujeme, že takovéto místní školní rady a německé obce úmyslně se snaží umísťovati české školy v nepostačujících a nezdravých místnostech, protestujeme, že z nedostatku vhodných učeben zavádí se a pravidlem

se stává vyučování polodenní nebo střídavé. Konstatujeme, že ministerstvo vyučování nejvíce přispělo k dovršení nespokojenosti a k roztrpčení českých menšin systematickým odkládáním a nedbáním neoprávněnějších našich požadavků. Vyzýváme tímto co nejdůtklivěji úřady školní, aby v zájmu jak českých menšin, tak školství vůbec nejdéle do nejbližšího zápisu vykonaly své povinnosti.“ Shromáždění uložilo pořadatelstvu, aby požadavky českých menšin s důrazem tlumočilo místodržiteli a vládě. V resoluci na táborech sociálně-demokratických přijaté vysloven vedle požadavku spravedlnosti pro české menšiny též požadavek zavedení všeobecného práva volebního do zemského sněmu, do okresních zastupitelstev a do obcí.

Přes veškeré projevy ty podařilo se baronu Beckovi vždy krisi zažehnati a všechny vládní požadavky provést.

První zasedání nově zvoleného sněmu král. Českého zahájeno dne 15. září. Zahájil je nový zemský maršálek princ Ferdinand Lobkovic, jenž v řeči své sliboval, že bude hájiti slavné tradice předsednictva sněmu a že bude především pečovati, by sněmu dopřána byla k vyřízení jeho záležitostí doba, která odpovídá vážnosti a důležitosti úkolů jemu přikázaných. Nově jmenovaný náměstek maršálkův, německo-liberální poslanec dr. Urban, sliboval správné konání svého úřadu. Sněm zahájil činnost svou za okolností velmi nepříznivých, které naději na zdárnou činnost jeho valně oslabují. Národnostní protivy v zemi nejen že se nezmírnily, nýbrž stupňovaly se zvlášť Němců měrou povážlivou. V zněmčeném území udály se v poslední době opět výpady zfanatisovaného lidu německého proti českým menšinám. Zejmena byly Kašperské Hory jevištěm děsných událostí. Ve dnech 5. a 6. září

konal se v městě tom, sídle okresu, který má okresní zastupitelstvo většinou české, výroční sjezd německého pošumavského spolku. Na tomto sjezdě bylo od německých poslanců obyvatelstvo proti české menšině podněcováno. Zfanatisovaný lid přepadl tamní besedu, zničil její zařízení a ztýral osoby v besedě dlíci. Dne 7. září byli Čechové na veřejné ulici přepadáni a týráni. Večer uspořádán na náměstí tábor lidu, na němž prohlášen vyhlazovací boj proti Čechům. I v jiných městech, jako v Ústí n. L., v Mostu, Lomu a j., děly se výtržnosti proti Čechům. Z té příčiny podány od poslanců českých tři interpellace na místodržitele, žádající, aby všechny události byly přísně vyšetřeny, a aby místodržitel v oboru své úřední působnosti provedl, čeho třeba, by předem postupem státní správy zamezeno bylo bezpráví, jež se dosud na českých menšinách soustavně páchá. Ježto se před zápisem do škol děly v zněmčeném území neslýchané násilnosti, a na české rodiče vykonáván nesmírný nátlak, aby své děti posílali do německých škol, podána na místodržitele interpellace, v níž poukazováno k tomu, že jest v Čechách více než 80.000 dětí, které jsou pro nedostatek českých škol nuceny choditi do škol německých, a v níž se klade otázka, kterými cestami a kdy hodlá vláda přikročiti k nápravě strašných poměrů v menšinovém školství českém. Čeští radikální poslanci podali státoprávní ohrazení.

Sněm nevyřídil následkem zpupnosti německých poslanců nic.

Němci, kteří přišli na sněm s pevným odhodláním, prováděti obstrukci, dokud se jejich neodůvodněným požadavkům nevyhoví, hledali k tomu jen záminku. Nalezli ji konečně. Vytkli, že při sestavení sněmovní kanceláře byli němečtí úředníci úplně opomenuti. Marně jim dokazováno, že si

zemský výbor při sestavování sněmovní kanceláře počínal úplně správně a že kancelář sestavil bez zřetele na národnost úředníků. Němci stáli na svém, že se jim stala křivda, a způsobili ve schůzi sněmu dne 24. září neslýchané bouře, ale přes zběsilé řádění jejich vyřízen denní pořádek této schůze. Rozlíceni touto porážkou svou jali se němečtí poslanci v následující schůzi řádění své stupňovati, aby sněm stůj co stůj rozbili. Když však všechna jejich do krajnosti stupňovaná zběsilost výsledku neměla, povstali a zanotovali velkoněmeckou výzývavou píseň „Wacht am Rhein“.

V sezení sněmu dne 15. října počínali si Němci zběsile, že došlo k tuhé srážce s poslanci českými. Němci měli ještě tolik troufalosti, že žádali telegraficky vládu, aby sněm rozpustila. A vláda před nimi kapitulovala. Sněm byl odročen. Čeští ministři dr. Fiedler a Prášek, kteří při hlasování v ministerské radě zůstali v menšině, požádali za propuštění z úřadu.

Bar. Beck se nenadál, že svou ústupností před německým diktátem si vykopal sám hrob.

Čeští poslanci všech stran sestoupili se ihned a usnesli se o tomto svolání:

„Sněm království Českého jest po včerejších bouřlivých událostech vládou odročen. K zasedání sněmovnímu pohlížely statisíce obyvatelů tohoto království s touhou a nadějí. Volební opravou mělo býti konečně národu našemu zjednáno spravedlivé zastoupení na sněmu zemském a odčiněna křivda páchaná na širokých vrstvách lidových, jimž dosud nepřísluší volební právo do sněmu; úprava financí zemských měly býti napraveny neutěšené poměry zemského hospodářství; celá řada plodných podnětů zákonodárných v oboru hospodářském, kulturním i sociálním pro venkov i mě-

sta měla dojíti vyřízení ku blahu naší vlasti a obou národů ji obývajících. Veškeré tužby a naděje tyto jsou zmařeny. Německá panovačnost, zpupnost a umíněnost, hýčkaná a vypěstovaná vládami posledních let a podporovaná, bohužel, i vládou nynější, po čtyři neděle dovedla mařiti práce sněmovní a číhala jen na vhodnou příležitost, aby přivoditi mohla náhlý konec sněmování. Při tom čeští poslanci semknutí ve svorný šik od počátku do konce stáli na půdě práva a zákona a s bezpříkladným sebezapřením vzdorovali provokacím německým i vlastizrádným přímo činům, které do nejvyšší míry pobouřiti musely vlastenecké city naše. Včerejšího dne, jak nezvratně jest zjištěno, úskokem z předu lstivě nastrojeným způsobili němečtí poslanci bouřlivý výstup na sněmu, pro nějž schůze skončena. V pozdní noční době pak na diktát německých poslanců, opírající se o klamné tvrzení, jakoby byla osobní bezpečnost jejich ohrožena, k rozkazu z Vídně byl sněm odročen a tak činnost jeho podřata. Tak jedině na německé poslance a neblahý nadřuzující jim vládní systém spadá zodpovědnost za důsledky včerejších událostí. Farizejskými jsou žaloby Němců, že by se jim na sněmu bylo křivdilo; mají v zemské správě zabezpečenou úplnou rovnoprávnost, školství jich lépe jest opatřeno než naše a kulturním i hospodářským potřebám jejich vyhovuje se v míře více než přiměřené. Nezapomněli jsme, ač jsme jim toho nevyčítali, jak oni měřili nám, když před časem ovládali zemskou správu oni. Vážné a nedozírné mohou býti následky včerejška, avšak zástupci českého národa jdou s klidem a odhodláním vstříc událostem budoucím. Poslanci čeští, vždy věrní zásadám práva a spravedlnosti, neoblomně budou hájiti celistvost a nedílnost naší vlasti i plnou platnost rovného práva na-

šeho jazyka v celé oblasti českého království. Budme svorni a pevní v přesvědčení, že pravda a právo zvítězí.“ Také oba čeští ministři podepsali provolání to kompromitující vládu, jejíž členy byli.

Širší výkonný výbor národní strany svobodomyšlně přijal dne 5. listopadu následující resoluci: „1. Přihlížeje ke hlubokému a oprávněnému rozhořčení českého lidu nad neloyálním porušením koaličního systému se strany německé jednak v otázce platnosti českého jazyka v celém království, a to jak při soudech, tak i při železnicích, jednak též svévolnou obstrukcí na českém sněmu, přistupuje širší výkonný výbor plně k usnesení akčního výboru ze dne 20. října t. r., kterýmž podání demisse ministra dr. Fiedlera bylo schváleno, a ministr dr. Fiedler vyzván byl, aby při demissi své setrval; zároveň prohlašuje širší výkonný výbor, že strana nemůže nynější vládu dále podporovati. 2. Poslancům na radě říšské ukládá širší výkonný výbor, aby v lůně národního klubu Vídeňského v tomto smyslu usilovně působili. 3. Za účelem dohody českých stran o věcné i taktické stránce postupu, v obou předchozích odstavcích naznačeného, svolána budiž co nejdříve parlamentní komise národního klubu a budiž k tomu působeno, aby docílena byla shoda v taktickém postupu se všemi českými stranami na říšské radě zastoupenými.“ Parlamentní komise národního klubu na říšské radě schválila za přítomnosti zástupců všech stran v klubu tom sdružených jednomyslně demissi obou ministrů.

Německý lid, jehož součinnosti jeho poslanci důrazně se dovolávali, choval se rovněž tak důstojně, jako jeho zástupcové ve sněmovně zemské. V městech ve zněmčeném území nastalo opět děsné pronásledování českých menšin, a vláda páně Beckova nedovedla, či spíše nechtěla

pronásledovaným poskytnouti zákonné ochrany. Zprávy o řádění německých zběsilců v Liberci, Mostě, Jablonci, Karlových Varech a četných jiných městech byly přímo hrozné. Utrpení českých menšin vydaných v šanc německé brutálnosti dostoupilo míry nejvyšší. Český lid sáhl konečně k svépomoci — ovšem zcela zákonné. Čeští horníci zastavili práci a prohlásili, že, dokud pronásledování Čechů nepřestane, a dokud úřady nebudou Čechy proti německým násilnostem chrániti, k práci se nevrátí. Tento čin obětavých českých dělníků neminul se s účinkem. Úřady se konečně vzchopily a daly žádané ubezpečení, a ježto Němci poznali nebezpečí, které jich hmotným zájmům ze stávký hrozí, přestalo v severní uhelné pánvi bohopusté řádění německých zběsilců. Ovšem, na jak dlouho?

Také němečtí studenti na obou vysokých školách pražských přispíšili na podporu akce německých poslanců. Jali se pořádati v hodinách dopoledních na Příkopě hromadné procházky, tak zvané bumly, jichž účel byl zjevně provokační. Dlouho trvala trpělivost českého obyvatelstva, až konečně došlo k rázným protestům proti této německé vyzývavosti v českém městě. Vládní orgány — v německých městech vůči Němcům proti českým menšinám řádícím malomocné — chopily se všech prostředků na obranu výtržníků v barevných čapkách, kteří byli v počínání svém poslanci i svými profesory posilováni. Praha stala se opět jevištěm bouří a marné bylo zakročování, aby vláda prostým zákazem těchto demonstrací zjedнала rázem pořádek. Němečtí poslanci, profesori a studenti prohlašovali, že bumly jsou „dávným právem“ německých studentů a že od nich neupustí. Vláda přidala se k názoru tomu, ta vláda, která nebrala ohledu na odvěká, nepopíratelná a přísahami panovníka opět

a opět stvrzená práva, uznávala ostatně toto domnělé „právo“ německých studentů. Národní rada česká prohlásila, že se poměry nedají udržeti a vyslala deputaci do Vídně, aby předsedu kabinetu vyzvala k zákazu bumlů. Také zemský výbor učinil projev stejného smyslu. Vše, co se od předsedy kabinetu dosáhlo, bylo, že slíbil, že učiní vše, aby se buml konal v mezích, „které jsou přípustny“. Na ochranu německých provokatérů svoláno do Prahy přes 700 četníků na zjevnou škodu veřejné bezpečnosti na venkově. Když pak tato vládní opatření nebyla s to, zjednat klid, pohrozila vláda zavedením výminečného stavu pro Prahu a okolí.

Jedině důtklivé výzvě českých poslanců, profesorů a městského zastupitelstva podařilo se docílit, že bouře nenabýly větších rozměrů. Naproti tomu neozval se se strany německé ani jediný hlas uklidňující.

Krise v kabinetě způsobená demissí českých ministrů rozšířila se za takových poměrů záhy na celý kabinet a bar. Beck marně usiloval, aby se udržel u vesla. Dne 7. listopadu byl nucen podati demissi celého kabinetu a ta byla panovníkem přijata.

XX.

Ministerstvo Bienerthovo.

Od 11. listopadu r. 1908.

Panovník svěřil úkol, utvořiti nový kabinet, dosavadnímu ministru vnitra bar. Bienerthovi, jenž se snažil sestaviti kabinet z členů jednotlivých stran parlamentních. Svolal jejich důvěrníky a po několik dní odbývaly se porady. Zástupcové českého národa osvědčili až přílišnou povolnost, aby jen umožnili kabinet parlamentní. Nežádali, než aby se, než jazykové poměry v Čechách budou upraveny, zachovávalo nařízení Stremayrovo ze dne 19. dubna 1880, a aby se neprodleně přikročilo k zřízení české university na Moravě. Němci stáli neústupně na splnění všech svých zpupných požadavků co se týče Čech. Konference se rozbily, takže nezbylo, než utéci se k ministerstvu úřednickému. Kabinet složen následovně: předseda dr. svob. pán Bienerth, ministr vnitra svob. pán Haerdtl, správce ministerstva kultu a vyučování odborný přednosta dr. Kaněra, správce ministerstva spravedlnosti odborný přednosta dr. rytíř Holzknecht-Hort, správce ministerstva financí odborný přednosta svob. pán Jorkasch-Koch, správce ministerstva obchodu odborný přednosta dr. Mataja, správce ministerstva železnic odborný přednosta dr. Foerster, správce mini-

sterstva zemědělství odborný přednosta P o p p, ministr zeměbrany podmaršálek šl. G i o r g i, správce ministerstva veřejných prací W. W i c k e n b u r g, ministři krajané dr. Ž á č e k, ryt. A b r a h a m o w i c z a dr. S c h r e i n e r.

Jmenování posl. Schreinerera německým ministrem krajanem vzbudilo v českém národě oprávněnou nedůvěru k novému kabinetu. Stálť Schreiner vždy v první řadě nejzavilejších nepřátel jeho a byl jedním z hlavních strůjců a podněcovatelů provokací německých studentů v Praze. Přijímaje členy kabinetu vyslovil se panovník vůči českému ministru dru. Žáčkovi, že očekává, že bude „na poli národnostní dohody pilně a svědomitě pracovati“. Ministru Schreinerovi se tohoto napomenutí nedostalo. Týž započal ihned činnost svou zakročením na prospěch „bumlů“ německých studentů. V programové řeči, proslovené ve schůzi říšské rady dne 26. listopadu, obmezil se bar. B i e n e r t h na prohlášení, že jeho kabinet chce býti spravedlivým ke všem národnostem a že jeho úlohou jest raziti cestu kabinetu koaličnímu.

Děsné poměry českého školství v krajích zněmčených přiměly konečně českou veřejnost k ráznému kroku. Sama úřední data dokazují, že jest v Čechách přes 30.000 školních dětí českých, které jsou pro nedostatek škol českých nuceny choditi do škol německých. Důvodné, avšak vždy oslyšené stížnosti týkaly se neomluvitelné nedbalosti úřadů k zákonům, ježto se: 1. nezřizují obecné školy veřejné pro české žactvo v tak zvaném uzavřeném území, 2. školy po velikých bojích a s velkými oběťmi zřízené nerozšiřují se ani postupnými, ani pobočnými třídami tak, jak zákon přesně nařizuje; 3. školní místnosti a budovy pře-

valnou většinou naprosto nevyhovují zákonným předpisům, ba jsou namnoze paskvilem na zákony; 4. dozor na školy českých menšin děje se nenáležitým, ba protizákonným způsobem; 5. žadatelé o českou školu jsou vydáni na pospas nelidskému pronásledování, aniž úřady jim poskytují ochrany, a čeští rodiče, dítky do českých menšinových škol posílající, dovolávají se bez úspěchu záštity u všech instancí úředních. Teprve když v celém Podkrušnohorsku hrozila vypuknutí obrovská stávka školská, odhodlala se vláda vzítí stížnosti české v úvahu a vyhověla přes odpor ministra Schreinera nejnaléhavějším z nich. Ovšem jest to jen rozhodnutí vládní, jiná otázka jest, jak se zachovají jiní činitelé, podřízené úřady a německé obce.

Posilnění povoláním svého náčelníka do kabinetu pokračovali němečtí studenti ve svých provokacích a počínali si čím dále tím troufaleji. Marným bylo zakročování českých poslanců. Bar. Bienerth zachoval se jako jeho předchůdce přes to, že rozčilení v pražském obyvatelstvu nabývalo rozměrů povážlivých. Čeští poslanci všech stran prohlásili, že odpovědnost za vše spadá na činitele, jichž svatou povinností bylo včas odčinit příčiny rušení veřejného pořádku, a konstatovali, že se s německé strany nestal ani nejmenší pokus působiti na uklidnění. Bar. Bienerth svolal poradu předsedů jednotlivých stran. Podařilo se mu docílit, že přítomní čeští i němečtí poslanci se zavázali působiti k uklidnění na obou stranách. Německý ministr krajan toto ujednání nepodepsal...

Nadešel den 2. prosince r. 1908. Dospělo šedesáté výročí slavnostního prohlášení o změně na trůně, jímž zřízeno panování císaře Františka Josefa. Po všech vlastech konaly se loyální oslavy památky té. Na ulicích pražských vztyčeny pra-

pory. Po polední vyvěšeno na nárožích prohlášení c. k. místodržitele, že ve srozumění s presidentem c. k. vrchního zemského soudu a s c. k. vrchním státním zástupcem prohlašuje pro Prahu a sousední okresy soudní — právo stanné! Mistru popravčímu nařízeno, aby se připravil k dílu a v nádvoří soudní budovy postavena šibenice!

*

Šedesát roků uplynulo od oné památné doby, kdy národ český se přihlásil o práva svá, po dva dlouhé věky potlačovaná a obmezovaná. Dne 15. března rušného roku 1848 prohlášena císařským patentem konstituce a národ český oddával se nejkrásnějším nadějím v skalopevné důvěře na slovo panovnické. Požadavkům jeho, v Svatováclavských lázních vysloveným, vyhověno alespoň částečně kabinetním listem ze dne 23. března r. 1848 v ten rozum, že ustanovení českého řádu zemského o užívání českého jazyka má tam, kde dosud plně prováděno nebylo, zvláště co do potřeb lidu ve školách a ve veřejných úřadech a soudech, v úplnou platnost býti přivedeno, a kdekoliv se vyskytuje zvyk opačný neb jinaká nařízení, že mají býti zrušeny.“

A na druhou petici dostalo se národu českému vyřízení památným kabinetním listem posledního korunovaného krále českého Ferdinanda Dobrotivého, kterýž s platností zákona byl pojat do sbírky zákonů pro Čechy. Nejpodstatnější ustanovení jeho zní:

„Abych dal svým věrným Pražanům opětný důkaz Svého upřímného a otcovského smýšlení o zem a Své péče o blaho království Českého ukládám Vám (min. Pillerstorffovi), abyste vyslancům přiměřeným způsobem oznámil k žádosti Mně podané, jakož následuje:

„Národnost česká budiž položena za základ tak, že česká řeč se staví ve všech odvětvích státní správy a veřejného vyučování v úplnou rovnost s řečí německou.

Povoluje se zřízení odpovědných nejvyšších úřadů pro království České v Praze s rozšířeným oborem působnosti.

Žádost o spojení zemí České, Moravské a Slezské pod jednou nejvyšší správou v Praze a se sněmem společným budiž předmětem rokování na sněmu Našich říší nejprve příštím, kdežto svrchu řečené země Česká, Moravská a Slezská budou zastoupeny.

Od nynějška v Čechách všickni úřadové veřejní a všecky soudy mají býti obsazeny jedině osobami, znalými obojí řeči zemské.“

Tak bylo před šedesáti lety, a jak jest dnes?

Téměř padesát roků minulo od provedení konstituce císařem Františkem Josefem I. S velkými a oprávněnými nadějemi vstupoval národ český do nové doby. Jak trpkého dočkal se zklamání. Celá ta dlouhá desíletí doby konstituční vyplněna jsou tuhými zápasy o práva jeho. Jest pravda, že národ český učinil za šedesát těch roků velké pokroky v každém oboru. Ale čeho docílil, bylo jen výsledkem námahy jeho, docílil toho nejen bez přispění vídeňských vlád, nýbrž proti nim, přes všeliké překážky z Vídně mu kladené, přes veškeré útisky a pronásledování. Dvacet ministerstev a několik set ministrů vystřídal se v době té a toliko deset zástupců národa českého povoláno do rady koruny a toliko jediné ministerstvo se poctivě snažilo, zjednati mu, co mu po právu náleží. Po-

hříchu že nesmíme si stěžovati, že by neúspěchy naše byly zaviněny jen bez viny naší. Musíme doznati, že svou vinou jsme dnes vyplnění tužeb svých vzdálenější než kdy dříve. „Kdo státní právo české, ono historické a přirozené právo sebeurčení národa českého, podrobuje usnešení sboru cizího, aneb zastupitelstva dle statistických poměrů země nespravedlivého a neoprávněného, kterékoliv většině právům země a národnosti naší nepřátelské, aneb dokonce libovůli prorokův jednoty německé, ten zajisté vydává v šanc netoliko právo od otců poděděné a od více než tisíce let, co trvá stát český a koruna česká, nepopírané a nezadané, ale zároveň také národnost českou a všechnu budoucnost národa Českého!“ Varovný tento hlas Františka Palackého upadl pohříchu v zapomenutí, jakož i slova jeho: „Státní právo národa českého není snad pouhou historickou libůstkou, ono jest spolu hlavní ohradou naší národnosti!“

Nebojujeme dnes již za státní právo své, dali jsme se vylákati z té hlavní ohrady národnosti své, a jaké jsou výsledky? Přezalostné! Sněm království Českého, kdys tak slavný, poklesl ve významu svém politickém a národ český podstupuje na cizí půdě — k tomu ještě v několik vzájemně se potírajících stran rozdrobený — se zavilým nepřitelem a s nepřejíciemi vládami tuhé boje o každý kousek práva svého jazyka. Ve velké části vlasti své jest dnes Čech psancem, vydaným bez ochrany na pospas sveřepému nepříteli. Jsme daleci mety své, a přece nespojuje nás ona idea, která byla vůdčí před lety, idea vydobýti své nezávislosti od Vídně, své samostatnosti. Vášně strannické, ctižádost osobní a zájmy stavovské dnes rozhodují...

OBSAH.

	Str.
Předmluva	3

Doba předkonstituční

Události r. 1848. Změna na trůně rakouském . . .	5
Rozpuštění říšského sněmu	10
Přípravy k zavedení absolutismu	15
Doba absolutismu	22
Přechod k novému systému	24

Doba ústavní

Ministerstvo	Schmerlingovo	32
„	Belcrediovo	41
„	Beustovo	49
„	občanské	55
„	Potockého	72
„	Hohenwartovo	84
„	Holzgethanovo	106
„	Auerspergovo (Lasserovo)	112
„	Stremayrovo	138
„	Taaffovo	141
„	Windischgrätzovo	193
„	Kielmannseggovo	197
„	Badenovo	198
„	Gautschovo (I.)	217
„	Thunovo	223
„	Claryho a Wittkovo	239
„	Körbrovo	244
„	Gautschovo (II.)	265
„	Hohenloho	274
„	Beckovo	275
„	Bienerthovo	318